

**ინოვაციური
ეკონომიკა
და მენეჯმენტი**

**№ 2 გამოცემა
2nd EDITION**

www.nier.ge

**INNOVATIVE
ECONOMICS
AND MANAGEMENT**

**ბათუმი
BATUMI 2016**

ინოვაციური ეკონომიკა და მართვა

INNOVATIVE ECONOMICS AND MANAGEMENT

ჟურნალი ინდექსირდება საერთაშორისო საძიებო სისტემებში

In the international scientometric databases, repositories and search engines

Scientific Citation Indexing

Scientific Indexing Services

2

ტომი - Volume II.

2016

სარედაქციო კოლეგია

მთავარი რედაქტორი

ბადრი გენზია, ეკონომიკის დოქტორი, ასოცირებული პროფესორი. საქართველოს ბიზნესის მეცნიერებათა აკადემიის ნამდვილი წევრი

მთავარი რედაქტორის მოადგილე

გელა მამულაძე, ეკონომიკის დოქტორი, პროფესორი. საქართველოს ბიზნესის მეცნიერებათა აკადემიის ნამდვილი წევრი

პასუხისმგებელი რედაქტორი

პატია არაშვიძე, ეკონომიკის დოქტორი, ასოცირებული პროფესორი

სარედაქციო კოლეგიის წევრები:

ე.მ.დ., პროფესორი. საქართველოს მეცნიერებათა ეროვნული აკადემიის აკადემიკოსი **ავთანდილ სილაგაძე**, ე.ა.დ., ასოცირებული პროფესორი **ნინო აბესაძე**; ე.მ.დ., პროფესორი **რამაზ აბესაძე**; ე.მ.დ., პროფესორი **ანზორ აბრალავა**; ე.ა.დ., ასოცირებული პროფესორი **გიორგი აბუსელიძე**; ე.ა.დ., პროფესორი **იოსებ არჩვაძე**; ტ.ა.დ., პროფესორი **თენგიზ აფხაზავა**; ე.მ.დ., პროფესორი **თეიმურაზ ბაბუნაშვილი**; ე.ა.დ., ასოცირებული პროფესორი **აკაკი ბაკურაძე**; ე.მ.დ., პროფესორი **ვეგნი ბარათაშვილი**; ბ.ა.დ., ასოცირებული პროფესორი **ბესიკ ბაჭყალი**; ბ.ა.დ., ასოცირებული პროფესორი **გივი ბაქრაძე**; ე.ა.დ., პროფესორი **როსტომ ბერიძე**; ე.მ.დ., პროფესორი **გივი ბედიანაშვილი**; ტ.ა.დ., პროფესორი **ქეთევან გოლეთიანი**; ე.ა.დ., პროფესორი **ვანტანა დათაშვილი**; ე.ა.დ., პროფესორი **ანზორ დევაძე**; ე.ა.დ., პროფესორი **ციური დურუელი**; ე.ა.დ., პროფესორი **ლია ელიავა**; ე.ა.დ., ასოცირებული პროფესორი **გულნაზ ერქომაიშვილი**; ე.ა.დ., პროფესორი **მერაბ ვანიშვილი**; ე.ა.დ., პროფესორი **ლარისა თაკალანძე**; ე.ა.დ., პროფესორი **გონა თუთბერიძე**; ე.ა.დ., პროფესორი **ნაზირა კაკულია**; ე.მ.დ., პროფესორი **პატია კოლუაშვილი**; პ.ა.დ., პროფესორი

ნათია მიქელთაძე; ე.ა.დ., პროფესორი **ალექსანდრე სიჭინავა**; ე.ა.დ., ასოცირებული პროფესორი **ნინო ფარესაშვილი**; ე.ა.დ., პროფესორი **რომან მამულაძე**; ე.ა.დ., პროფესორი **ნინო ლიპარტელიანი**; ე.მ.დ., პროფესორი **რეზო მანველიძე**; ე.მ.დ., პროფესორი **იაკობ მესხია**; ე.მ.დ., პროფესორი **ლამარა ქოქიაური**; ე.ა.დ., პროფესორი **გიორგი დავითაძე**; ე.მ.დ., პროფესორი **ვლადიმერ დღონტი**; ე.მ.დ., პროფესორი **კარლო დურწყაია**; ე.მ.დ., პროფესორი **ლარისა ყორღანაშვილი**; ბ.ა.დ., ასოცირებული პროფესორი **გოდერძი შანიძე**; ე.მ.დ., პროფესორი **თეიმურაზ შენგელია**; ე.ა.დ., პროფესორი **ნანა შონია**; ე.მ.დ., პროფესორი **ნიკოლოზ ჩხილაძე**; ე.ა.დ., ასოცირებული პროფესორი **ირმა ჩხაიძე**; ე.ა.დ., პროფესორი **ასიე ცინცაძე**; ე.ა.დ., პროფესორი **ნათია წიკლაშვილი**; ე.მ.დ., პროფესორი **ეთერ ხარაიშვილი**; ტ.ა.დ., პროფესორი **პარმენ ხვედელიძე**; ე.ა.დ., პროფესორი **დავით ჯაღალღონია**; ე.მ.დ., პროფესორი **მიხეილ ჯიბუტი**; ე.ა.დ., პროფესორი **გურამ ჯოლია**; ს.მ.მ.დ., პროფესორი **რეზო ჯაბნიძე**. ბ. ა. დ. **ზურაბ მუშეკუდიანი** (მთავარი რედაქტორის მოადგილე ჟურნალის ინგლისურენოვან ნაწილში)

სარედაქციო კოლეგიის უცხოელი წევრები:

პესუს ფერეირო აპარაციო, ე.მ.დ. ბასკეთის უნივერსიტეტის ეკონომიკისა და ბიზნესის ფაკულტეტის პროფესორი (ესპანეთი); **შკარლეთი სერგეი**, ე.მ. დ. პროფესორი. ჩერნიგოვის ეროვნული ტექნოლოგიური უნივერსიტეტის რექტორი (ჩერნიგოვი, უკრაინა); **კიზიმ ნიკოლაი**, ე.მ. დ. პროფესორი. უკრაინის მეცნიერებათა ეროვნული აკადემიის წევრ-კორესპონდენტი. (ხარკოვი, უკრაინა); **რუდენკო ოლეგა**, სახელმწიფო მართვის დოქტორი, პროფესორი. ჩერნიგოვის ეროვნული ტექნოლოგიური უნივერსიტეტის სახელმწიფო მართვისა და მენეჯმენტის სამეცნიერო-კვლევითი ინსტიტუტის დირექტორი (ჩერნიგოვი, უკრაინა); **ვდოვენკო ნატალია**, ე.მ. დ. პროფესორი. უკრაინის ბიოლოგიისა და გარემოსდაცვის სახელმწიფო უნივერსიტეტის გლობალური ეკონომიკის კათედრის გამგე (კიევი, უკრაინა); **შიმანოვსკა-დიანიჩ ლუდმილა**, ე.მ. დ. პროფესორი. პოლტავის ეკონომიკისა და ვაჭრობის

უნივერსიტეტის მენეჯმენტის კათედრის გამგე (პოლტავა, უკრაინა); **ხაუსტოვა ვიქტორია**, ეკონომიკის მეცნიერებათა კანდიდატი, ასოცირებული პროფესორი (ხარკოვი, უკრაინა); **ბადიდა მიროსლავ**, მეცნიერებათა დოქტორი, პროფესორი. ქ. კოშიცეს ტექნოლოგიური უნივერსიტეტის პროცესებისა და ინჟინერიის კათედრის გამგე (კოშიცე, სლოვაკეთი); **კუჩაბსკი ალექსანდრე**, სახელმწიფო მართვის მეცნიერებათა დოქტორი, პროფესორი (პოლონეთი); **ჩერნეცკი პაველ**, დოქტორი, პროფესორი. ვარშავის უმაღლესი მენეჯმენტის სკოლის რექტორი (ვარშავა, პოლონეთი); **ტრონიკოვსკი ტადეუშ**, მენეჯმენტის დოქტორი, პროფესორი (ვლოცლავეკი, პოლონეთი); **კელემენ მიროსლავ**, დოქტორი, პროფესორი. ქ. კოშიცეს უსაფრთხოებისა და მენეჯმენტის უნივერსიტეტის რექტორი (კოშიცე, სლოვაკეთი); **ლუკინი სერგეი**, ე.მ.დ. ბელორუსიის სახელმწიფო უნივერსიტეტის პროფესორი (მინსკი, ბელორუსია);

ზლოტნიკოვა ლიდა, ე.მ.კ. პროფესორი.
ბელორუსიის ვაჭრობისა და ეკონომიკის
უნივერსიტეტი (გომელი, ბელორუსია);
ჩიხლაძე ლევან, იურიდიულ მეცნიერებათა
დოქტორი, პროფესორი, ხალხთა მეგობრობის
უნივერსიტეტი (რუსეთი, მოსკოვი);
ისაყვი ნამიგ, ბიზნესისა და მართვის დოქტორი,
აზერბაიჯანის საერთაშორისო დიასპორის
წარმომადგენელი საქართველოში (ბაქო,
აზერბაიჯანი);
მიდელსკი სერგეი, პროფესორი. მენეჯმენტის
რეგიონული აკადემიის პრეზიდენტი (ყაზახეთი,
პავლოდარი);

ვარხოლა მიხაელ, დოქტორი, პროფესორი მიხაილ
ბალუდიანსკის სამეცნიერო საზოგადოების
პრეზიდენტი. (სლოვაკეთი, კოშიცე);
გაურანგ რამი, ეკონომიკის დოქტორი, ვიორ
ნორმანდის გუჯარატის უნივერსიტეტის
პროფესორი (გუჯარატი, ინდოეთი);
რომანენკო ევგენი, სახელმწიფო მართვის
მეცნიერებათა დოქტორი. პერსონალის მართვის
რეგიონული აკადემიის საჯარო მმართველობის
კათედრის გამგე, დოცენტი (უკრაინა, კიევი).

**ა(ა)იპ ეკონომიკური კვლევების ეროვნული ინსტიტუტის და ბათუმის ნავიგაციის სასწავლო
უნივერსიტეტის საერთაშორისო რეფერირებადი და რეცენზირებადი სამეცნიერო-
პრაქტიკული ჟურნალი „ინოვაციური ეკონომიკა და მართვა“**
აკრძალულია გამოქვეყნებული მასალის გამრავლება ან გავრცელება კომერციული
თვალსაზრისით

ISSN: 2449-2418

E-ISSN: 2449-2604

EDITORIAL BOARD**Editor in Chief**

Badri Gechbaia, Doctor of Economics, Associate Professor.

Deputy Editor

Gela Mamuladze, Doctor of Economics, Professor.

Responsible Editor

Paata Aroshidze, Doctor of Economics, Associate Professor.

Editorial Board:

Avtandil Silagadze, Doctor of Economic Sciences, Professor. Academician of the National Academy of Sciences of Georgia; **Nino Abesadze**, Doctor of Economics, Associated Professor; **Ramaz Abesadze**, Doctor of Economic Sciences, Professor; **Anzor Abralava**, Doctor of Economic Sciences, Professor; **Giorgi Abuselidze**, Doctor of Economics, Associated Professor; **Ioseb Archvadze**, Doctor of Economics, Professor; **Tengiz Apkhazava**, Doctor of Technical Sciences, Professor; **Teimuraz Babunashvili**, Doctor of Economic Sciences, Professor; **Evgeni Baratashvili**, Doctor of Economic Sciences, Professor; **Akaki Bakuradze**, Doctor of Economics, Professor; **Besik Bauchadze**, DBA, Associated Professor; **Givi Bakradze**, DBA, Associated Professor; **Rostom Beridze**, Doctor of Economics, Professor; **Givi Bedianashvili**, Doctor of Economic Sciences, Professor; **Ketevan Goletiani**, Doctor of Technical Sciences, Professor; **Vakhtang Datashvili**, Doctor of Economics, Professor; **Anzor Devadze**, Doctor of Economics, Professor; **Tsiuri Duruli**, Doctor of Economics, Professor; **Lia Eliava**, Doctor of Economics, Professor; **Gulnaz Ergomaishvili**, Doctor of Economics, Associated Professor; **Merab Vanishvili**, Doctor of Economics, Professor; **Larisa Takalandze**, Doctor of Economics, Professor; **Gocha Tutberidze**, Doctor of Economics, Professor; **Nazira Kakulia**, Doctor of Economics, Associated Professor; **Paata Koguashvili**, Doctor of Economic Sciences, Professor; **Iakob Meskhia**, Doctor of

Economic Sciences, Professor; **Natia Mikeltadze**, Doctor, Professor; **Aleksandre Sichinava**, Doctor of Economics, Professor; **Nino Paresashvili**, Doctor of Economics, Associated Professor; **Roman Mamuladze**, Doctor of Economics, Professor; **Nino Liparteliani**, Doctor of Economics, Professor; **Rezo Manvelidze**, Doctor of Economic Sciences, Professor; **Lamara Qoqiauri**, Doctor of Economic Sciences, Professor; **Giorgi Gavgadze**, Doctor of Economics, Professor; **Vladimer Glonti**, Doctor of Economic Sciences, Professor; **Karlo Gurtckaia**, Doctor of Economic Sciences, Professor; **Larisa Korganashvili**, Doctor of Economic Sciences, Professor; **Goderdzi Shanidze**, DBA, Associated Professor; **Teimuraz Shengelia**, Doctor of Economic Sciences, Professor; **Nana Shonia**, Doctor of Economics, Professor; **Nikoloz Chikhladze**, Doctor of Economic Sciences, Professor; **Irma Chkhaidze**, Doctor of Economics, Professor; **Asie Cincadze**, Doctor of Economics, Professor; **Natia Tsiklashvili**, Doctor of Economics, Professor; **Eter Kharashvili**, Doctor of Economic Sciences, Professor; **Parmen Khvedelidze**, Doctor of Technical Sciences, Professor; **Davit Jalagonia**, Doctor of Economics, Professor; **Mikheil Jibuti**, Doctor of Economic Sciences, Professor; **Guram Jolia**, Doctor of Economics, Professor; **Rezo Jabnidze**, Doctor of Agricultural Sciences, Professor; **Zurab Mushkudiani**, DBA (Deputy Chief Editor in English Section of Journal).

FOREIGN MEMBERS OF THE EDITORIAL BOARD

Aparacio Jesus Fereiro, professor of the faculty of Economics and Business on the university of Basque country (Spain);

Kyzym Mykola, Doctor of Economic Sciences, Professor. Corresponding Member of National Academy of Sciences of Ukraine. Honored Economist of Ukraine

Shkarlet Serhii, Doctor of Economic Sciences, Professor. Rector of Chernihiv National University of Technology (Ukraine);

Rudenko Olha, Doctor of Public Administration, Associate Professor, Director of SRI of Public Administration and Management, Professor of the Department of Management of Chernihiv National University of Technology (Ukraine);

Vdovenko Natalia, Doctor of Economic Sciences, Professor (Ukraine);

Shimanovska-Dianich Ludmila, Doctor of Economic Sciences, Professor (Ukraine);

Khaustova Victoria, Doctor of Sciences

(Economics), Associate Professor,

Senior Research Fellow, Department of innovation development and competitiveness, Research Centre of Industrial Problems of Development of NAS of Ukraine;

Badida Miroslav, Doctor of Sciences, Professor, Pro-Dean of Machine Building Faculty of Technical University of Kosice (Slovak Republic);

Kuchabskyi Oleksandr, Doctor of Public Administration, Associate Professor (Poland);

Chernetski Pawel, Doctor of Sciences, Professor, Rector of Warsaw Management University (Poland);

Trocikowski Tadeusz , Doctor of Business Administration, Full Professor of Management, Correspondent Member of RAM (Poland);
Kelemen Miroslav, Doctor of Science, Professor, Rector of Kosice University of Security Management (Slovak Republic)
Lukin Sergei, Doctor of Economic Sciences. Belarusian State University, Professor (Belarus, Minsk);
Zlotnikova Lidia, PhD in Economics, Associate Professor. Belarusian Trade And Economics University Of Consumer Cooperatives (Belarus, Gomel);
Chihladze Levan, Doctor of Law, Full Professor. Head of the Department Municipal Law. RUDN University (Russia);

Isayev Namig, PhD in business administration. Representation of Azerbaijan International Diaspora Centre in Georgia, (Azerbaijan);
Midelski Sergey, Professor. President of Regional Academy of Management (Kazakhstan);
Varchola Michal, Doctor of Sciences, Professor, President of the Academic Society of Michal Baludansky (Slovak Republic);
Gaurang Rami, PH.D Professor, Department of Economics Veer Narmad South Gujarat University (India);
Romanenko Yevchen, Doctor of Science in Public Administration, Professor, Head of the Dept. of Public Administration of Interregional Academy of Personnel Management (Ukraine).

A (N) and the National Institute of Economic Research of the Teaching University of Batumi Navigation and reviewing scientific journal “Innovative Economy and Management”.

ISSN: 2449-2418

E-ISSN: 2449-2604

**ინოვაციური ეკონომიკა -
INNIVATIVE ECONOMY**

ბადრი გეჩბაია, გელა მამულაძე -

ინოვაციური ეკონომიკის
პრიორიტეტები ევროკავშირში
და მისი ფორმირების
თანამედროვე პრობლემები.

Badri Gechbaia, Gela Mamuladze -

Innovative economic priorities
of the European Union and
the formation of the modern problems.....9

ანზორ აბრალავა -

ინოვაციური პროცესის
მართვის მოდელები

Anzor Abzalava -

Innovative Proces's
Management Models13

სოციალური ეკონომიკა - SOCIAL ECONOMY

ნანა შონია, ნანა შენგელია -

საქართველოში პასუხისმგებლობის
და ზღვევის სოციალურ-ეკონომიკური
ასპექტების პოპულარიზაციაში

მედიასაშუალებების მნიშვნელობა და როლი

Nana Shonia, Nana Shengelia -

The Importance and Role
of the Media in Promoting
the Socio-Economic Aspects
of Liability Insurance in Georgia18

ანნა ვერბიტკა -

უმადლესი განათლება

ევროპის ეროვნული

პოლიტიკის ფინანსირებაში

Anna Verbytska -

Higher Education Funding

European National Policies22

ლიდია ზლოტნიკოვა -

ჰუმანიტარული პრობლემები

მოდერნიზაციის კონტექსტში

Лидия Злотникова -

Гуманитарные проблемы

в контексте модернизации

Lidiya Zlotnikova -

Humanitarian Problems

in the Context of Upgrade26

ირმა ჩხაიძე -

ბიზნესის სოციალური პასუხისმგებლობა,
როგორც საზოგადოებრივი

კეთილდღეობის შექმნის წინაპირობა

Irma Chkhaidze -

Social Responsibility of Business

as the Basis of the Creation

of Public Welfare31

მენეჯმენტი და მარკეტინგი -

MANAGEMENT AND MARKETING

ევგენი ბარათაშვილი, თამარ ლაგვილავა,

მანანა ბერუაშვილი -

ინტეგრაციული პროცესები

ბიზნესის კლასტერიზაციის

კონტექსტში

Evgeni Baratashvili, Tamar Lagvilava, Manana

Beruashvili - INTEGRATION PROSESES

IN THE CONTEXT OF BUSINESS CLUSTERING35

ვახტანგ დათაშვილი, მაკა ბუღულაშვილი -

მენეჯმენტ კონსალტინგის რაობა და
საქმიანობის ანალიზი

Vakhtang Datashvili, Maka Bughulashvili -

Management Consulting –

Purpose and Activity Analysis39

რუსუდან დალაქიშვილი -

ბიზნესის სოციალური პასუხისმგებლობა,
როგორც მარკეტინგული ინსტრუმენტი

Rusudan Dalakishvili -

Social Responsibility

of Business as Marketing Instrument44

თამარ როსტიაშვილი -

ორგანიზაციის ინოვაციური
მართვის თეორიული მიდგომები

Tamar Rostiashvili –

Innovative Managements

Theoretical Approaches of Organization47

**დარგობრივი და რეგიონული ეკონომიკა -
SECTORAL AND REGIONAL ECONOMY**

ევგენი რომანენკო, ირინა ჩაპლაი -

სახელმწიფო მართვის სისტემის გაუმჯობესების
გზაზე უკრაინაში ინსტიტუციონალური
განვითარების ცენტრის შექმნა

Yevhen Romanenko, Iryna Chaplay -

Creation of research center for institutional development
of public administration on the ways of improving
of the system of public administration in Ukraine52

ნატალია ზავგოროდნია -

ინოვაციური საქმიანობის ტრანსპარენტულობა,
როგორც უკრაინის კვების მრეწველობის
არსებობისა და განვითარების
აუცილებელი პირობა

Nataliia Zavhorodnia -

TRANSPARENCY OF INNOVATIVE ACTIVITY
AS A CONDITION OF EXISTENCE AND
DEVELOPMENT OF UKRAINE FOOD INDUSTRY57

ნატალია ვდოვენკო -

ცხოველური წარმოშობის სასოფლო –
სამეურნეო პროდუქციის გლობალური
წარმოება და მისი გავლენა

სასურსათო უზრუნველყოფაზე

Natalia Vdovenko -

GLOBAL PRODUCTION OF
AGRICULTURAL PRODUCTS OF ANIMAL
ORIGIN AND IT’S IMPACT ON FOOD SECURITY
Наталия Вдовенко -
ГЛОБАЛЬНОЕ ПРОИЗВОДСТВО
СЕЛЬСКОХОЗЯЙСТВЕННОЙ ПРОДУКЦИИ
ЖИВОТНОГО ПРОИСХОЖДЕНИЯ И ЕЕ
ВЛИЯНИЕ НА ПРОДОВОЛЬСТВЕННОЕ
ОБЕСПЕЧЕНИЕ..... 61

ნაზი გვარამია, ნანული ძიმტეიშვილი -

ბუღალტრის პროფესიის სამართლებრივი ასპექტები

Nazi Gvaramia, Nanuli Dzimtceishvili -

Some aspects of the legal framework
of the Accounting Profession67

მაია ჭანია -

გლობალიზაცია,
მცირე ქვეყნები და საქართველოს
ეკონომიკური მომავალი

Maia Chania -

Globalization, Small Countries and
Economical Future of Georgia71

**ფინანსები და საბანკო პოლიტიკა -
FINANCE AND BANKING POLICY**

**ნატალია შალიმოვა, გალინა კუზმენკო -
აუდიტი და ფინანსური ანგარიშგება
საინფორმაციო გამჭვირვალობის
უზრუნველყოფის კონტექსტში
უკრაინის ეკონომიკური სუბიექტების საქმიანობაში**

**Shalimova Nataliia, Kuzmenko Halyna -
Financial Reporting and Auditing in the
Context of Assurance of Information T
ransparency of the Activity
of Economic Entities of Ukraine75**

**ზურაბ მუშკუდიანი, ნანა შონია -
IFRS 9 (მოსალოდნელი საკრედიტო დანაკარგების)
მოდელის გავლენა ფინანსურ სტაბილურობაზე
Zurab Mushkudiani, Nana Shonia -
IMPLICATIONS OF THE
IFRS 9 IMPAIRMENT MODEL
FOR FINANCIAL STABILITY81**

**მაია გელაშვილი -
რისკების მართვა კომერციულ ბანკებში ...
Maia Gelashvili -
Risk Management in Commercial Banks85**

**მერაბ ვანიშვილი, ლევან კალატოზიშვილი -
კონკურენციის დონის შეფასება
საქართველოს საბანკო სექტორში
Merab Vanishvili, Levan Kalatozishvili -
Assessing the level of competition in
the Georgian banking sector.....88**

**მერაბ ვანიშვილი, -
საბანკო კონკურენციის
საკანონმდებლო-სამართლებრივი და
ინსტიტუციური უზრუნველყოფა საქართველოში
Merab Vanishvili, -
The legislative-legal and institutional
provision of banking competition in Georgia.....97**

**რევაზ შენგელია, ჟუჟუნა წიკლაური,
ნათია შენგელია -
ბიტკონი - საერთაშორისო
ახალი ვირტუალური ვალუტა
Revaz Shengelia, Zhuzhuna Tsiklauri, Natia Shengelia -
Bitcoin – A New International Virtual Currency.....106**

**ხათუნა ხარხელაური -
ფინანსური ანგარიშგების
ინტერპრეტაცია და ანალიზი
Khatuna Kharkhelauri -
INTERPRETATION AND ANALYSIS OF
FINANSIAL STATEMENTS109**

**დავით ბიძინაშვილი -
უცხოური ინვესტიციების მოზიდვის
პრობლემები და პერსპექტივები საქართველოში
DAVIT BIDZINASHVILI -
Problems and prospects of
attracting foreign investments in Georgia114**

ტურიზმი - TOURISM

**მანანა ვასაძე, ციური დურული, ია მოსაშვილი -
სტუმართა მიღების
ტექნოლოგია სასტუმროში...
Manana Vasadze, Tsiuri Duruli, Ia Mosashvili -
HOTEL GUEST SERVICE TECHNOLOGY118**

**ნინო მაზიაშვილი -
საქართველოს აგროტურისტული
პერსპექტივები და საერთაშორისო
ტურისტული ბაზრის მოთხოვნები
Nino Maziashvili -
Prospects of Tourism in Georgia and The
Requirements of International Tourism Market122**

ინოვაციური ეკონომიკის პრიორიტეტები ევროკავშირში და მისი ფორმირების თანამედროვე პრობლემები¹

INNOVATIVE ECONOMIC PRIORITIES OF THE EU AND THE FORMATION OF THE MODERN PROBLEMS

ბადრი გეჩბაია

ეკონომიკის დოქტორი, ბათუმის შოთა რუსთაველის სახელმწიფო უნივერსიტეტის ასოცირებული პროფესორი

BADRI GECHBAIA

PhD in Economics, Assoc. Professor
Batumi Shota Rustaveli Shtate University, Georgia

გელა მამულაძე

ეკონომიკის დოქტორი, ბათუმის შოთა რუსთაველის სახელმწიფო უნივერსიტეტის პროფესორი

GELA MAMULADZE,

PhD in Economics, Professor
Batumi Shota Rustaveli Shtate University,
Georgia

ანოტაცია

დღევანდელ მსოფლიოში ეკონომიკის ინოვაციური განვითარება გლობალიზაციისა და ეკონომიკური ინტეგრაციის ერთ-ერთ აქტუალურ მიმართულებად ითვლება. სტატიაში შესწავლილია ევროკავშირში ინოვაციური ეკონომიკის განვითარების ძირითადი ტენდენციები, ნაჩვენებია ინოვაციური ეკონომიკის ფორმირების მთავარი პრობლემები და შედეგები, ასევე ეკონომიკის ინოვაციური განვითარების პოტენციალი. ავტორები თვლიან, რომ სწორედ ევროპული ეკონომიკის ინოვაციური განვითარება შეუწყობს ხელს ამ ეკონომიკური სივრცის გამოსვლას ბოლო წლებში განვითარებული კონომიკური კრიზისიდან.

საკვანძო სიტყვები: ევროკავშირი; ინოვაციური სისტემა; ინოვაციური განვითარება; ინოვაციები.

Abstract

Role of innovations and innovative development in economy of modern EU is defined by lack of additional comparative advantages in the power industry and limited possibilities of additional attraction foreign investments in economy. Role of an innovative factor in economy development in EU increased in the last two decades significantly. Thus, it is necessary to recognize that further opportunities for growth are doubtful and limited. In the article the analysis of the main tendencies of development of innovative economy of the European Union at supranational level is carried out. The main results of formation of innovative economy, and also problem of further realization of innovative capacity of EU are shown. The author considers that realization of strategy of innovative development of EU' economy will provide the European economy to an overcoming from the developed debt, financial and economic crisis.

Keywords: European Union; Innovative System; Innovative development; Innovations

ინოვაციური პროგრამების რეალიზაციის წარმატება განვითარებული ეკონომიკის მქონე სახელმწიფოებში პირდაპირ არის დაკავშირებული ამ პროგრამების მართვის ეფექტურობასთან, რომელიც ამ ქვეყნებში ხასიათდება მართვის სათანადო ორგანიზაციულ-ეკონომიკური სტრუქ-

ტურის, ინფრასტრუქტურის და შესაბამისი ნორმატიულ-სამართლებრივი ბაზის არსებობით (1. გვ., 11). მსოფლიოს ბევრ ქვეყანაში იზრდება სახელმწიფო მიზნობრივი პროგრამების როლი, რაც უპირველეს ყოვლისა, დაკავშირებულია კრიზისის გავლენასთან, ამოცანების მასშტა-

¹ სტატია იბეჭდება სსიპ შოთა რუსთაველის ეროვნული სამეცნიერო ფონდის ხელშეწყობით (წინამდებარე ნაშრომში გამოთქმული ნებისმიერი აზრი ეკუთვნის ავტორებს და შესაძლოა იგი არ ასახავდეს სსიპ შოთა რუსთაველის ეროვნული სამეცნიერო ფონდის შეხედულებებს), გრანტის ნომერი: ახალგაზრდა მეცნიერთა კვლევების გრანტი YS15_2.5.2_30.

ბების და სირთულის ზრდასთან, ქვეყნებს შორის სავაჭრო-ეკონომიკური კავშირების გართულე-ბასთან, რაც იწვევს სისტემურ ძვრებს მსოფლიო ეკონომიკაში.

XX საუკუნეში ადგილი ჰქონდა ევროკავ-შირის გაფართოების არაერთ შემთხვევას, რამაც კიდევ უფრო მძაფრად დააყენა დღის წესრიგში ევროკავშირის ინოვაციური განვითარების პრობ-ლემა. ევროკავშირის უკანასკნელმა (2013 წელი ხორვატიის მიღება), სივრცობრივმა გაფართოე-ბამ გამოიწვია მისი ტერიტორიის ზრდა 25%-ით, მოსახლეობის - 20%-ით, მაშინ როდესაც მთლიანი შიდა პროდუქტის ზრდამ 7%-საც ვერ გადააჭარ-ბა (2გვ). არსებულმა სიტუაციამ ცხადყო, რომ ერთიან ევროპულ ეკონომიკურ სივრცეში ახლად შემავალ ქვეყნებს არ გააჩნიათ უნარი ადეკვატუ-რად ჩაერთონ ჩამოყალიბებულ ინოვაციურ პრო-ცესში, ახალი ქვეყნები უკიდურესად მოუშზადე-ბელი აღმოჩნდნენ - ევროკავშირთან ინტეგრაცი-ისთვის. ევროკავშირის განვითარების განვლილ-მა თითქმის სამოცწლიანმა პერიოდმა მის ფარგ-ლებში ჩამოაყალიბა ეკონომიკური ინტეგრაციის ახალი იდეოლოგია.

ევროკავშირის ეფექტური ინოვაციური ეკონომიკის ფორმირების მნიშვნელოვან ფაქ-ტორს წარმოადგენს მისი განვითარების განსაზ-ღვრული პარამეტრების შესრულება, რომელთა რიცხვს მიეკუთვნება ისეთი მაჩვენებლები, რო-გორებიცაა საინფორმაციო მომსახურების გან-ვითარების დონე, ტექნოლოგიური ინოვაციები, სამეცნიერო-კვლევით და საცდელ-საკონსტრუქ-ტორო სამუშაოებზე ხარჯების ზრდა, ეკონომი-კის ლიბერალიზაცია, ინფრასტრუქტურის და ტელეკომუნიკაციების განვითარების დონე, საფინანსო მომსახურების არსებული დონის გაუმჯობესება, მაკროეკონომიკური გარემო, სო-ციალური ინტეგრაცია და მდგრადი განვითარე-ბა. 2014 წელს მსოფლიო ეკონომიკურმა ფორუმ-მა განიხილა ლისაბონის სტრატეგია, სწორედ ამ პარამეტრების მიხედვით და შეაფასა ევროკავ-შირის ცალკეული სახელმწიფოების კონკურენ-ტუნარიანობა. შედეგად გამოვლენილი იქნა, ის რომ თვით ევროკავშირში, ჯერ კიდევ მისი გა-ფართოების ეტაპამდე, შეინიშნებოდა მკვეთრი დიფერენციაცია ყველაზე წარმატებულ სახელმ-წიფოებს შორის, ლისაბონის კრიტერიუმების შესაბამისად, წარმატებულებს წარმოადგენდ-ნენ ევროკავშირის ჩრდილოეთის ქვეყნები, აუტ-საიდერებს კი - სამხრეთის ქვეყნები. იმავდროუ-ლად, თუ ევროკავშირის ცალკეულ პარამეტრებს შევადარებთ აშშ-ს ეკონომიკის ისეთ მაჩვენებ-

ლებს, როგორებიცაა „სოციალური ინტეგრაცია“ და „სოციალური დაცვის მოდერნიზაცია“, დავი-ნახავთ, რომ ევროკავშირის ქვეყნები ჩამორჩები-ან აშშ-ს.

თუ განვიხილავთ ცალკეული დაგეგმილი ინდიკატორების შესრულების თავისებურებებს, აღმოჩნდება, რომ მაგალითად:

- დაგეგმილი იყო დასაქმებულთა საერთო დონის გაზრდა 70%-მდე, შედეგად კი ამ მაჩვენებელს მხოლოდ ექვსმა ქვეყანამ მიაღწია;
 - სამეცნიერო-კვლევით და საცდელ-საკონსტრუქტორო საქმიანობაზე ხარჯების დონეს - მთლიანი შიდა პროდუქტის 3%-ს მხოლოდ ორ ქვეყანაში - შვედეთსა და ფინეთში მიაღწიეს.
 - **ამოცანა:** სამეცნიერო-კვლევით და საცდელ-საკონსტრუქტორო საქმიანობის დაფინანსებაში კერძო სექტორის წილი აყევანათ 2/3-მდე, მხოლოდ სამ ქვეყანაში იქნა გადაწყვეტილი.
 - **მიზანი** წვერი ქვეყნების კანონმდებლობებში შეტანილი ყოფილიყო ევროკავშირის დირექტივები ერთიან შიდა ბაზრის შესახებ, მიღწეული იქნა მხოლოდ ორი სახელმწიფოს მიერ.
 - ერთადერთი მაჩვენებელი, რომელსაც ყველა ქვეყანამ მიაღწია, იყო ოჯახებში ინტერნეტის შეღწევის დონის ზრდა.
- 2005 წელს მიიღეს ლისაბონის პრო-გრამა, სადაც მთავარი როლი მიეკუთვნებოდა ეკონომიკური ზრდის ტემპების დაჩქარებას და ახალი სამუშაო ადგილების შექმნას. ძველი მიზნებიდან დარჩა მხოლოდ დასაქმების დო-ნის აყვანა 70%-მდე და სამეცნიერო-კვლევითი და საცდელ-საკონსტრუქტორო საქმიანობაზე ხარჯების გაზრდა მთლიანი შიდა პროდუქტის 3%-მდე. ამ პროგრამის მიღების შემდეგ ქვეყ-ნებმა დაიწყეს მის რეალიზაციაზე მიმართული საკუთარი ღონისძიებების შემუშავება, ისე, რომ არ დაელოდნენ საერთო დეტალიზაციას (რე-ფორმირების ე.წ. „ეროვნული პროგრამები“).
- ლისაბონის პროგრამის რეალიზაციის ძირითად პრობლემას წარმოადგენს ის, რომ ევროკავშირის ქვეყნები ეკონომიკური განვი-თარების პროგრამების რეალიზაციისკენ სხ-ვადასხვა სიჩქარით მიდიან. სამხრეთ ევროპის ქვეყნები (პორტუგალია, იტალია, საბერძნეთი და ესპანეთი) აქვეყნებენ ევროკავშირის არც თუ ისე სახარბიელო სურათს.
- თანამედროვე ეტაპზე ეკონომიკური რე-ფორმირების სტრატეგიის შესრულების მსველ-

ელობაზე განსაკუთრებულად არასასურველ გავლენას ახდენს მთლიანი შიდა პროდუქტის ზრდის დაბალი ტემპი და უმუშევრობის მაღალი დონე, ასევე ნეგატიურ გავლენას ახდენს მსოფლიოში, უმთავრესად, აშშ-ში არსებული არამყარი ეკონომიკური ვითარებაც, კერძოდ, დოლარის კურსის არასტაბილურობა, და საგადასახადო და სავაჭრო ბალანსების დეფიციტი (3გვ), ასევე ნავთობზე ფასების მერყეობა აუარესებენ რეფორმების ფონს.

მეორე მხრივ, ინოვაციური ეკონომიკის ფორმირებაზე მოქმედ მნიშვნელოვან ფაქტორს წარმოადგენს 2004, 2007 და 2013 წლებში ევროკავშირის გაფართოება². ახალი ქვეყნები წარმოადგენენ ევროკავშირში ეკონომიკის ზრდის ტემპების თავისებურ სტიმულიატორებს, მათმა შესვლამ ევროკავშირში გააძლიერა ამ ორგანიზაციის შიდა დიფერენციაცია, მათ შორის, ინოვაციის ასპექტში. ამავე დროს, არ უნდა დავივიწყოთ, რომ ახალი ქვეყნების ჩართვა იწვევს საერთოევროპული ბიუჯეტის ხარჯების ზრდას. რაც შეეხება ამ ქვეყნების ეკონომიკებს, ისინი, ტექნოლოგიების განვითარების დონით, მნიშვნელოვნად ჩამორჩებიან ევროკავშირის ძველ ქვეყნებს, მაგრამ ინოვაციური მოდერნიზაციის ტემპები ამ ქვეყნებში უფრო მაღალია, ვიდრე საშუალოდ ევროკავშირში.

ჩვენი აზრით, თანამედროვე ეტაპზე აუცილებელი გახდა ევროპაში ეკონომიკური განვითარების კონცეპტუალურ-მეთოდური ინსტრუმენტარის შეცვლა, რაც დასტურდება თანამედროვე ეტაპზე რიგი ფაქტორების სულ უფრო მზარდი გავლენით:

1. 2004 და 2007 წლებში მომხდარი ევროკავშირის გაფართოების შედეგების არაერთმნიშვნელოვანობით და არაპროგნოზირებადობით;
2. ინტერესების შეუთანხმებლობის გაზრდით ევროკავშირის ძველ ქვეყნებს შორის, რომლებიც გასული საუკუნის 50-იან წლებში იდგნენ დასავლეთ ევროპაში ეკონომიკური ინტეგრაციის სათავეებთან;
3. სოციალურ-ეკონომიკური დიფერენციაციის გამო ევროკავშირის ეკონომიკის კონკურენტუნარიანობის დაქვეითებით;
4. საქართველოს საგარეო ეკონომიკური საქმიანობის შემდგომი ლიბერალიზაციით და ევროკავშირთან ჩვენი ქვეყნის ურთიერთსასარგებლო

თანამშრომლობის გადრმავებით.

ყოველივე ზემოაღნიშნულიდან გამომდინარე შეიძლება ითქვას, რომ ამ ფაქტორთა ჯგუფის მოქმედებას შეუძლია არსებითად უარესობისკენ შეცვალოს მოცემულ რეგიონში ეკონომიკური ინტეგრაციის შემდგომი პოზიტიური პერსპექტივები.

ეკონომიკური და პოლიტიკური ტრანსფორმაციისა და საბაზრო ეკონომიკაზე გადასვლის პროცესები, რომლებიც ევროკავშირის ქვეყნებში მიმდინარეობენ, გრძელვადიანი ხასიათისაა. ეს დაკავშირებულია საგარეო ეკონომიკური კავშირების ლიბერალიზაციასთან, თუმცა ამისთვის არაა საკმარისი მსოფლიო სავაჭრო ორგანიზაციაში შესვლა, ასევე აუცილებელია საგარეო ვაჭრობის სასაქონლო სტრუქტურის, პირდაპირი უცხოური კაპიტალდაბანდებების, დარგობრივი სტრუქტურის დაბალანსების საკითხების გადაჭრა.

მთლიანობაში შეინიშნება ისეთი სურათი, რომ ევროკავშირი შეზღუდულია რაღაც „უხილავი ჯებირებით“, რომელთა არსებობა შეიძლება არცთუ ისე კარგად აისახოს შემდგომში ევროპის ბედზე. არსებობს მოსაზრება, რომ შესაძლოა ძალზე წარუმატებლად დასრულდეს ბალკანეთის ინტეგრაციაზე მიმართული ევროპის სტრატეგია, მიუხედავად ამ რეგიონის ქვეყნებთან მიღწეული რიგი პოლიტიკური შეთანხმებისა (5გვ). ცხადია, რომ ევროპაში განსაკუთრებული ყურადღება უნდა მიექცეს მომსახურების სფეროში ინტელექტუალურ ძალას, მაგრამ გასათვალისწინებელია ის გარემოებაც, რომ ხარჯები სამეცნიერო კვლევებზე შეადგენს მთლიანი შიდა პროდუქტის 1%-ზე ნაკლებს, რაც ძალზე დაბალი მაჩვენებელია.

2010 წელს ევროკავშირის ქვეყნებმა მიიღეს ახალი სტრატეგია „ევროპა - 2020“, რომლის ძირითადი მიზნები იყო:

- შრომისუნარიანი ასაკის მოსახლეობის 75%-ს დასაქმება;
- სამეცნიერო-კვლევითი და საცდელ-საკონსტრუქტორო საქმიანობის დაფინანსების აყვანა მთლიანი შიდა პროდუქტის 3%-მდე;
- გარემოს დაბინძურების შემცირება 30%-ით;
- ახალგაზრდებს შორის უმაღლესი

2 _ 2004 წელს ევროკავშირის წევრი ქვეყნები გახდნენ: უნგრეთი, კვი პროსი, მალტა, ჩეხეთი, სლოვაკეთი, სლოვენია, პოლონეთი, ლიტვა, ლატვია და ესტონეთი, 2007 წელს - ბულგარეთი და რუმინეთი, 2013 წელს - უკვე ნახსენები ხორვატია.

განათლების მქონე პირთა ხვედრითმა წილმა უნდა შეადგინოს არანაკლებ 40%-სა.

- რიცხვი იმ ადამიანებისა, რომლებიც შეიძლება აღმოჩნდნენ სიღარიბის ზღვარს მიღმა, უნდა იქნას დაყვანილი 20 მილიონამდე. სტრატეგიის ზოგიერთი მიმართულების მიზანია სოციალური სფეროს და სოციალური ინსტიტუტების განვითარება (მაგალითად, განათლების ხარისხის ამაღლება, სიღარიბის დონის შემცირება მნიშვნელოვან მიმართულებას წარმოადგენს).

„გლობალიზაციაზე მიმართული ინდუსტრიული პოლიტიკა“, დაკავშირებულია მცირე და საშუალო ბიზნესის საქმიანობის პირობების გაუმჯობესებასთან, აგრეთვე მძლავრი და მდგრადი სამრეწველო ბაზის განვითარებასთან.

სტრატეგიის საქმიანობის ერთერთ პრიორიტეტულ მიმართულებად გაცხადებულია

„ინოვაციური კავშირის“ ფორმირება, რომლის შექმნა გულისხმობს ერთობლივი ძალისხმევის განხორციელებას ინოვაციების გამოყენებისთვის სამრეწველო წარმოებაში და მომსახურების სფეროში, რაც გამოიწვევს:

- ახალი სამუშაო ადგილების შექმნას და მთლიანად ეკონომიკის ზრდას (6გვ)
- ერთიანი ბაზრის ჩამოყალიბების დასრულებას;
- სოციალური უთანასწორობის ნიველირებას, აგრეთვე ეკოლოგიური ტექნოლოგიების გამოყენებას.

დასკვნა. ჯერჯერობით კი ევროკავშირის ეკონომიკის ზრდის გრძელვადიანი პროგნოზები პესიმისტური რჩება, ჩვენის აზრით, უახლოეს წლებში ზრდის ტემპები არ იქნება გასული ოცი წლის საშუალო ანალოგიურ მაჩვენებლებზე უფრო მეტი. ამას ხელს შეუწყობს არამარტო სავალო კრიზისის არსებობა, არამედ ევროკავშირის ეკონომიკაში შრომის ნაყოფიერების დონის საერთო დაქვეითება.

ლიტერატურა/REFERENCES

1. აბრალავა ა., ეკონომიკისა და ბიზნესის გლობალურ-ინოვაციური პრობლემები. მონოგრაფია, თბ., 2014. გვ., 115-116. [Abralava A., Economic And Business Global-Innovation Problems. Monograh, Tbilisi, 2014. P., 115-116];
2. Ковзанадзе И., Уроки мирового экономического кризиса и формирование новой модели развития. Мон., Тбилиси., 206. Стр., 168-172;
3. Инновационный потенциал как условие экономического роста региона: монография / А.А. Дранаева, Т.В. Кокуйцева, А.А. Русинов; под ред. проф., д.э.н. А.А. Чурсина. – М.: Спектр, 2012. – 277 с.
4. Новая европейская стратегия «Европа 2020» [ელექტრონული რესურსი]. <http://eulaw.ru/content/307>
5. Commission Staff Working Document. Accompanying document to the Communication from the Commission to the European Parliament, the Council, the European Economic and Social Committee and the Committee of Regions. On Investing in the Development of Low Carbon Technologies (SET-Plan). - Brussels, 7.10.2009 SEC (2009) 1297.
6. International Trade Statistics 2010. – Geneva: WTO, 2011.
7. The Global Competitiveness Report 2012–2013. – Klaus Schwab, World Economic Forum, 2012.
8. World Economic Outlook 2012. – IMF, April 2012.
9. Пикалова А.Г., Проскурякова Л.Н., Зайцев Ю.К. Направления политики ЕС в сфере науки, технологий и инноваций. Создание Инновационного союза. [ელექტრონული რესურსი]. http://www.hse.ru/data/2012/01/30/1264154381/Горизонт_2020.pdf (გადამოწმებულია 06.08.2016).
10. Шелюбская Н. Новые направления инновационной политики ЕС. [ელექტრონული რესურსი]. http://vasilieva.narod.ru/ptpu/12_4_03.htm (გადამოწმებულია 06.08.2016).
11. European Commission Joint Research Centre [ელექტრონული რესურსი]. <http://ec.europa.eu/dgs/jrc/index.cfm> (გადამოწმებულია 06.08.2016).

ინოვაციური პროცესის მართვის მოდელები

INNOVATIVE PROCESS'S MANAGEMENT MODELS

ანზორ აბრალავა

ANZOR ABRALAVA

ეკონომიკურ მეცნიერებათა დოქტორი,
საქართველოს ტექნიკური უნივერსიტეტის პროფესორი

*Doctor of economic Science,
professor of Georgian Technical University*

ანოტაცია

დღეს, ფინანსურ-ეკონომიკური კრიზისის პირობებში, ეფექტურ საშუალებას წარმოადგენს ორგანიზაციის შიდა რესურსების მობილიზაცია, ინოვაციური პროცესების განვითარება, ადამიანური რესურსების მართვის ახალი სოციალური ტექნოლოგიების შექმნა და დანერგვა, რომელიც მიმართული იქნება მინიმალური მატერიალური დანახარჯებით შესაძლო მაქსიმალური ეფექტის მიღწევასაკენ. წარმოიშობა ორგანიზაციის ინოვაციური პროცესების განვითარების მოთხოვნილება.

სიახლის შემოღება წარმოადგენს ინოვაციური პროცესის შედეგს, რომელიც ახორციელებს მეცნიერული ცოდნის ტრანსფორმაციას ინოვაციაში.

ინოვაციური პროცესის მთავარი განსხვავება ინოვაციური საქმიანობისაგან ინოვაციის სავალდებულო დასრულებაში გამოიხატება ანუ შედეგის მიღებაში, რომელიც პრაქტიკული რეალიზაციისათვის გამოსადეგია.

ინოვაციის დანერგვის პრაქტიკაში გამოიყოფა ინოვაციური პროცესის მოდელების რამდენიმე თაობა მისი შიდა სტრუქტურის აღსაწერად: ინოვაციური ჯაჭვის მარტივი მოდელიდან რთული ფუნქციონალური და მულტი ინსტიტუციონალური სტრუქტურის ურთიერთქმედების მოდელებამდე. როცა ორგანიზაცია ხდება უფრო ფართო ინოვაციური სისტემის-ეროვნული ინოვაციური სისტემის (ვის) - ელემენტი.

საკვანძო სიტყვები: ინოვაცია, ინოვაციური პროცესი, ინოვაციური ჯაჭვი, ინტეგრირებული მოდელი, ციკლურობა, ალბათობა, საბაზრო მიზიდულობა.

Abstract

Today, in financial and economic crisis conditions, effective means represents mobilization of organization's internal resources, development of innovative processes, creation and implementation of new social technologies of human resources management, which will be directed to minimal material costs to possible to achieve the maximum effect. It will arise the demand of development development of innovative processes.

The introduction of innovation represents a result of innovative process, which implements the transformation of scientific knowledge in innovation.

The main difference between the innovation process from innovative activity, is expressed to ending mandatory innovation. So, to get the results, which is suitable for practical implementation.

In innovation practice, there are several models of innovation process: for describe its internal structure: from simple model of innovative chain to the among-function and multi-institutional structure's interaction model. When the organization becomes wider innovative system's (WIS) element.

Key words: Innovation, innovative process, Innovative chain, Integrated model, Cycle, Probability, Market attraction.

დღეს, ფინანსურ-ეკონომიკური კრიზისის პირობებში, ეფექტურ საშუალებას წარმოადგენს ორგანიზაციის შიდა რესურსების მობილიზაცია, ინოვაციური პროცესების განვითარება, ადამიანური რესურსების მართვის ახალი სოციალური ტექნოლოგიების შექმნა და დანერგვა, რომელიც მიმართული იქნება მინიმალური მატერიალური დანახარჯებით შესაძლო მაქსიმალური ეფექტის მიღწევისაკენ. წარმოიშობა ორგანიზაციის ინოვაციური პროცესების განვითარების მოთხოვნილება.

ინოვაციური პროცესი - არის სამეცნიერო ცოდნის გარდასახვა ინოვაციად. მისი მთავარი მახასიათებელი არის - ინოვაციის სავალდებულო დასრულება, ანუ ისეთი შედეგის მიღება, რომელიც ვარგისია პრაქტიკული რეალიზაციისათვის [10].

ინოვაციური პროცესისათვის დამახასიათებელია:

- სისტემურობა;
- ციკლურობა;
- ალბათობა;
- სოციალური მნიშვნელობა.

ინოვაციური პროცესის სისტემური ხასიათი არის მისი მიზანმიმართულობის მაჩვენებელი. ამიტომ ინოვაციური პროცესის ყველა ორგანიზაციული ერთეული იგება ინტერესების ბალანსის პრინციპზე, რომელიც განსაზღვრავს განვითარების საერთო ვექტორს.

ინოვაციური პროცესი ხასიათდება ციკლურობით, რაც გამოვლინდება მრავალმხრივი უკუკავშირის შედეგით. ინოვაცია - ეს ისეთი ტექნიკურ-ეკონომიკური ციკლია, რომელშიც კვლევებისა და შემუშავებების სფეროს შედეგები უშუალოდ იწვევს ტექნიკურ, ორგანიზაციულ და ეკონომიკურ ცვლილებებს, რაც ამ სფეროს საქმიანობაზე უკუ ზემოქმედებას ახდენს. უკუკავშირს აქვს სხვა ხასიათი, თუ ინოვაცია ინერგება, მაგრამ არ იძლევა საჭირო ეკონომიკურ ეფექტს. ამ შემთხვევაში ეკონომიკური სიტუაცია უარესდება, რესურსების მოცულობა, რომლის ხარჯზეც ვითარდება ინოვაციური პროცესი, მცირდება, შედეგად პროცესი ჩერდება.

ინოვაციური პროცესის ვექტორული ხასიათი ვლინდება იმაში, რომ ყველა დაწყებული კვლევისა და შემუშავებისას გამოგონების პროგრამას არა აქვს წარმატების შანსი, გარანტირებული არ არის ბაზარზე წარმატების მიღწევა, არ არის განსაზღვრული გავრცელების პერსპექტივები.

გამოგონების წარმოშობასა და მის გამოყენებას შორის დრო (ინოვაციური ციკლი) იცვლება ტექნოლოგიური დონის, გარემოს ადაპტირების თავისებურების და გარე ეკონომიკური

პირობების მიხედვით. თუ მაღაგანვითარებულ ქვეყნებში ინოვაციური ციკლის ხანგრძლივობა შეადგენს 5-6 წელს, მაშინ განვითარებულში - 5-25 წელს, ხოლო განვითარებად ქვეყნებში - 15-25 წელს. [10].

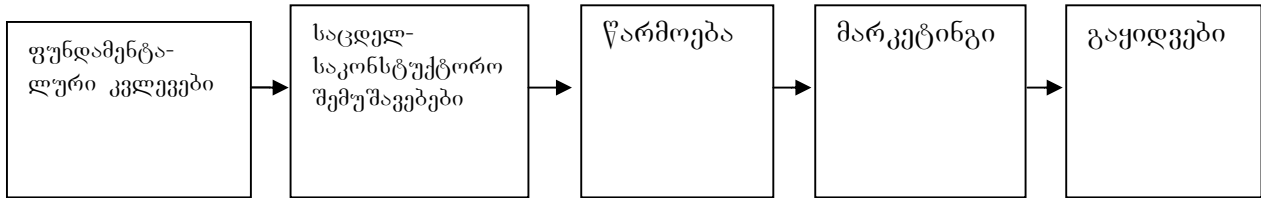
ინოვაციურ პროცესს გააჩნია სოციალური მნიშვნელობა, რადგან პროცესი მიმდინარეობს სოციალურ გარემოში, ითხოვს ცხოვრებისადმი სოციალურ მოთხოვნებს და თან ახლავს სოციალური ცვლილებების პროცესს. ამიტომ ინოვაციური პროცესების კვლევის, დაგეგმვისა და მართვის დროს საჭიროა მათი სოციალური შედეგის გათვალისწინება.

ინოვაციური პროცესის არსი და შინაარსი შეიძლება გამოვხატოთ სხვადასხვა პოზიციიდან და დეტალიზაციის სხვადასხვა ხარისხით. პირველ რიგში, ის შეიძლება განვიხილოთ როგორც სამეცნიერო-კვლევითი, სამეცნიერო-ტექნიკური, ინოვაციური, საწარმოო საქმიანობის და მარკეტინგის პარალელურ-თანმიმდევრობითი განხორციელება. მეორეს მხრივ, მას აიგივებენ სიახლის დანერგვის სასიცოცხლო ციკლის დროით ეტაპებთან იდეის ჩასახვის მომენტიდან მისი შემუშავების და გავრცელების მომენტამდე. მესამეც, ის შეიძლება გამოვხატოთ შემუშავების ფინანსირებისა და ინვესტირების თვალაზრისით და ახალი სახის პროდუქციისა და მომსახურების გავრცელების თვალსაზრისით. ამ შემთხვევაში ის გამოდის ინოვაციური პროექტის როლში. [11]

ინოვაციური პროცესი - ეს არა უბრალოდ რაღაც ახლის დანერგვაა, არამედ ისეთი ცვლილებებია საწარმოო და მმართველობითი პროცესების ორგანიზაციის მიზნებში, პირობებში, შინაარსში, საშუალებებში, მეთოდებში, ფორმებში, რომლებიც:

- ფლობენ სიახლეებს;
- ფლობენ ამ პროცესების ეფექტიანობის ამაღლების პოტენციალს მთლიანად ან მის ნაწილს;
- შეუძლიათ მისცენ გრძელვადიანი სასარგებლო ეფექტი, რომელიც გაამართლებს სიახლეების დანერგვაზე გაწეულ ხარჯებს;
- შეთანხმებული არიან სხვა სიახლის დანერგვის განხორციელებაზე. განხორციელებული სიახლის დანერგვის ხარისხი არსებითად დამოკიდებულია იმაზე, როგორ არის ორგანიზებული ინოვაციური პროცესი.

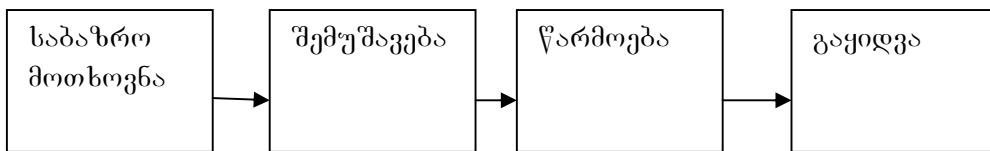
ინოვაციის დანერგვის პრაქტიკაში ინოვაციური პროცესის გარე სტრუქტურის აღწერისათვის გამოიყენება რამდენიმე მოდელი.

ნახ. 1. ინოვაციური პროცესის პირველი თაობა (1G) [12].

ინოვაციური ჯაჭვი - ინოვაციური პროცესის უმარტივესი მოდელი - წარმოადგენს მთელი პროცესის ცალკეულ ნაწილებად (ფუნქციონალურ ან სტრუქტურულ), ეტაპებად ლოგიკური დანაწევრების შედეგს. ინოვაციური პროცესის მოცემული მოდელი შემუშავებული იქნა გასული ასწლეულის 50-იან წლებში. იმ დროს წამყვანი ეკონომისტები თვლიდნენ, რომ ინოვაციურ პროცესს გააჩნია წრფივი თანმიმდევრული ხასიათი და თავის თავში აერთიანებს მცენიერულ აღმოჩენებს, სამრეწველო

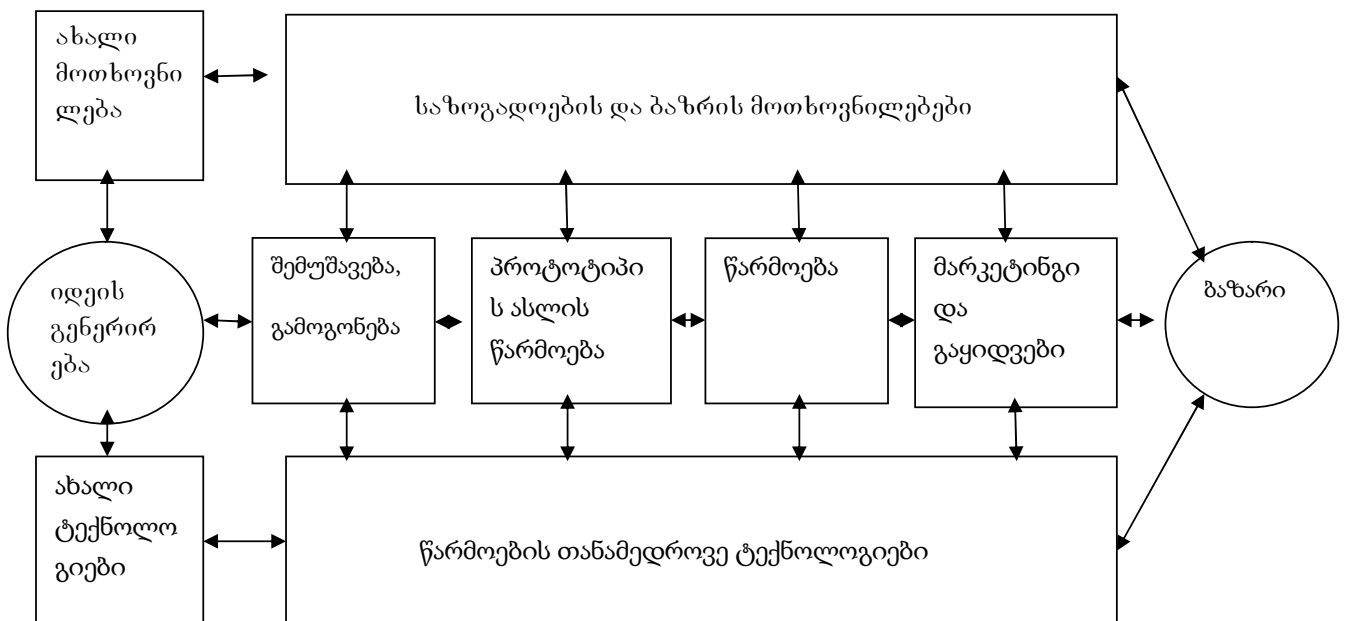
კვლევებსა და ძეგუძავეიეს, საიხუიხოო და საწარმოო საქმიანობას, მარკეტინგს და ბოლოს, ბაზარზე ახალი პროდუქტისა და პროცესის გამოჩენას (ნახ.1). მოდელის უპირატესობა მის სიმარტივეშია, ნაკლოვანება - არის ის, რომ უყურადღებოდ ტოვებს ჯაჭვის ცალკეულ რგოლებს შორის კომპლექსურ კავშირებს, უკუკავშირის მექანიზმს, არ ითვალისწინებს იდეებს, რომლებიც წარმოიშობა მოცემული კვლევითი ქვედანაყოფის გარეთ და ასევე არ ითვალისწინებს გარე პირობებს.

ნახ. 2. ინოვაციური პროცესის მეორე თაობა (2 G)[13].

ინოვაციის „საბაზრო მიზიდულობის“ წრფივმა მოდელმა (market pull, need pull) ფართო გამოყენება ჰპოვა 60-იანი წლების მეორე ნახევრიდან. მოდელი გულისხმობდა, რომ ინოვაცია წარმოიშობა მყიდველის მოთხოვნილების აღმოჩენის შედეგად,

მკვეთრად ფოკუსირებული და კვლევისა და (შემუშავების) გამოგონების შედეგად, რომელიც ბაზარზე ახალი პროდუქტის გამოჩენით მთავრდება. სამეცნიერო-კვლევითი გამოგონებები ამ შემთხვევაში წარმოადგენს ბაზრის მოთხოვნაზე რეაქციას.

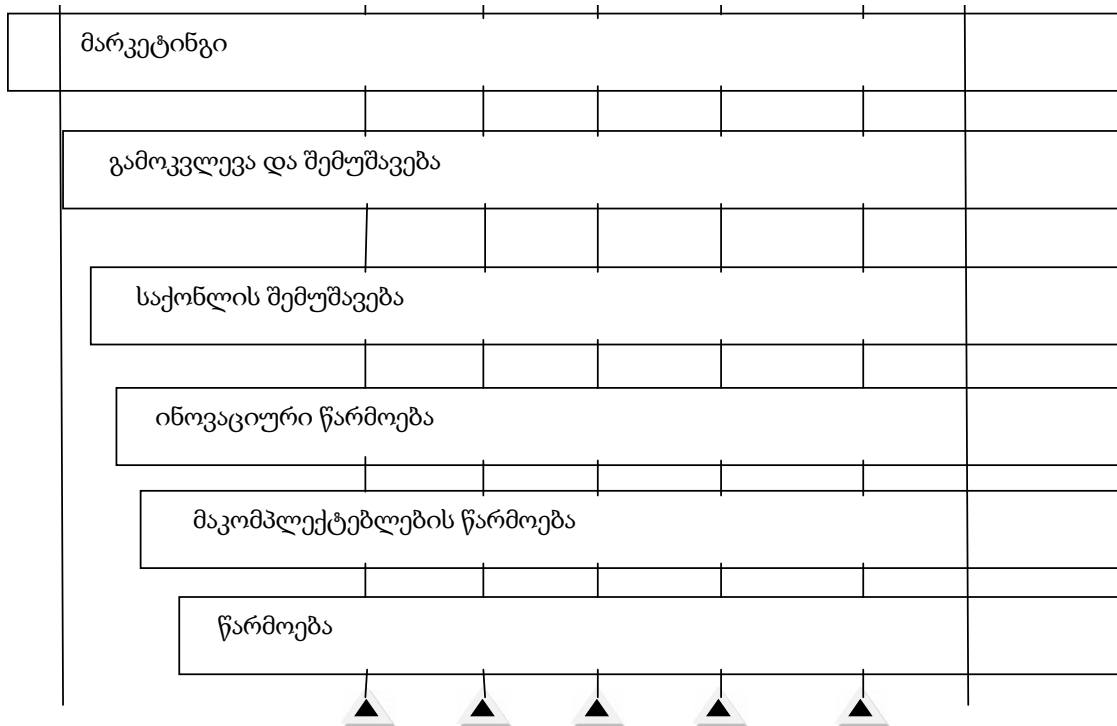

ნახ.3. ინოვაციური პროცესის მესამე თაობა (3 G) [13].

რ. როსველის მიხედვით ინოვაციური პროცესის მესამე თაობა ჯერ კიდევ თანამიმდევრულია, მაგრამ უკუკავშირებით [9]. მესამე თაობის სიახლის დანერგვის პროცესის საყოველთაოდ აღიარებული მოდელს წარმოადგენს კლინ-როზენბერგის (S.J. Kline, N. R Rosenberg) ჯაჭვური მოდელი (chain-link model), რომელიც ინოვაციურ პროცესს ჰყოფს ხუთ სტადიად (ნახ.3). პირველ სტადიაზე იდენტიფიცირდება მოთხოვნილება პოტენციურ ბაზარზე. მეორე სტადია იწყება ახალი პროცესის ან საქონლის ანალიტიკური პროექტის გამოგონებით ან შექმნით, რომელიც როგორც დაგეგმილია დააკმაყოფილებს

ნაპოვნ მოთხოვნილებას. მესამე სტადიაზე ხდება დეტალური პროექტირება და გამოცდა, ან ინოვაციის ფაქტიური შემუშავება. მეოთხე ეტაპზე გამოჩენილი პროექტის გადაპროექტება ხდება და საბოლოოდ სრულმასშტაბიან წარმოებაში ხდება. დამამთავრებელი მესამე სტადია ინოვაციას წარმოადგენს ბაზარზე, ახდენს რა მარკეტინგული და გამანაწილებელი საქმიანობის ინიცირებას.

დღეისათვის არავინ უარყოფს რომ მესამე მოდელში წარმოდგენილი ახალი მოთხოვნილებები ინოვაციური იდეების ძირითად წყაროს წარმოადგენს.

ფუნქციონატშორისი გუნდების შეხვედრა

მარკეტინგი ----- გამოშვება

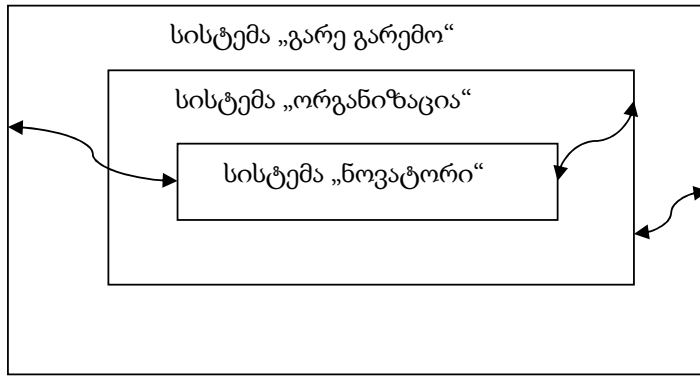
ნახ. 4. ინოვაციური პროცესის მეოთხე თაობა (4 G). [14]

ინოვაციური პროცესის ინტეგრირებულმა მოდელმა (მეოთხე თაობა), რომელიც კომპანიის პრაქტიკაში გამოჩნდა 80-იანი წლების მეორე ნახევარში, გვიჩვენა დაგვიანდა ინოვაციის როგორც თანამიმდევრული პროცესის განხილვიდან პარალელური პროცესის გაგებაზე გადასვლა, რომელიც ერთდროულად გააერთიანებდა გამოკვლევებისა და გამოგონებების ელემენტებს, პროტოტიპის შემუშავებას (გამოგონებას) და ა.შ. ეს მოდელი გამოსახავს ინფორმაციის გადაშენების საზოგადოებრივი პროცესის უწყვეტობას და ავტონომიურობას. ამ პროცესის ჩაკეტილობა

იმ გარემოებით არის გამოწვეული, რომ შეუძლებელია ინოვაციის პირველი და ბოლო ეტაპის, ამ პროცესის დასაწყისის და დასასრულის განსაზღვრა; სისტემის წარმოქმნასთან ერთად ინფორმაციის, ინოვაციის სერიის, უწყვეტი განახლება იწყება.

ნახაზზე წარმოდგენილი მოდელი, დაფუძნებულია კ. ოპენლენდერის [12] შრომაზე, რომელიც როსველის მესამე მოდელის სახესხვაობაა იმ ნაწილში, სადაც ხდება სიახლის დანერგვის პროცესში გარე და შიგა ინსტიტუტების ურთიერთკავშირი.

რ. როსველის მესამე მოდელში ინოვაციური

ნახ.5. ინოვაციური პროცესი, როგორც ურთიერთქმედების პროცესი. [15]

პროცესი წარმოადგენს არა მარტო ფუნქციონალურ, არამედ ატარებს მულტიინსტიტუციონალურ, ქსელურ ხასიათს და ასახავს ძირითადი ინსტიტუტების (თვით კომპანიის, მისი მომწოდებლების, კონკურენტების, მომხმარებლების) ურთიერთქმედებას, რომლის შედეგს წარმოადგენს ინოვაცია.

სისტემა „ნოვატორი“ აერთიანებს მთელ პერსონალს და წარმოების ფაქტორებს, რომლებიც უშუალოდ იღებენ მონაწილეობას კვლევებში, გამოგონებებში და ახალი ტექნოლოგიის ათვისებაში. მეორეს მხრივ, ეს სისტემა წარმოად-

გენს სხვა უფრო ფართო სისტემის-ორგანიზაციის ნაწილს, რომელიც შეიძლება გაიგივდეს წარმოებასთან, მას მიეკუთვნებიან სიხლის დანერგვის პროცესის მონაწილენი. და ბოლოს, ორგანიზაცია წარმოადგენს უფრო გაფართოებული მთლიანის ნაწილს, ანუ ერთიანი ინოვაციური სისტემის, ინოვაციური ინფრასტრუქტურის მრავალრიცხოვან ელემენტებს. ასეთმა სისტემამ ამ ბოლო დროს მიიღო ეროვნული ინოვაციური სისტემის (ეის) სახელწოდება.

ლიტერატურა/REFERENCES

1. ა. აბრალავა „ეკონომიკის გლობალურ-ინოვაციური პრობლემები“, თბილისი 2012.
2. ე. ბარათაშვილი, ვ. ღათაშვილი, ვ. ნაკაიძე, რ. ქუთათელაძე. ინოვაციების მენეჯმენტი. თბილისი, 2008.
3. ლ.გვაჯაია, რ. ქუთათელაძე. საინოვაციო მენეჯმენტი . თბილისი. 2009.
4. Шумпетер Й. Теория экономического развития. - М.: Прогресс, 1982. -С. 169-170.5.cumpeter J. Business Cycles: A Theoretical, Historical and Statistical Analysis of the Capitalist Process. - N.Y.-L., 1939. p. 62.6.Кондратьев Н.Д. Избранные сочинения. - М.: Экономика, 1993. -С. 47.
- 7.Schumpeter J. A. The theory of economic development: an inquiry into profits, capital, credit, interest, and the business cycle. - USA, MA, Cambridge: Harvard University Press, 1934. - 255 pp.
8. Шумпетер Йозеф Алоиз. Теория экономического развития. - М., 1982. - С. 159.
9. Rothwell R. Towards the fifth-generation innovation process // International Marketing Review. - 1994. - Vol.11. - №1. - P.7-31.
10. См.: Бурнышева Т., Михайлова Н. Инновационный менеджмент (Обзор литературных источников) // Инновации в постсоветской промышленности / Под редакцией В.И.Кабалиной. Часть 1. Сыктывкар: изд-во Сыктывкарского ун-та, 2000. - С. 146-147.
11. Медынский В. Г. Инновационный менеджмент. - М. : ИНФРА-М, 2002. - С. 24.
12. Опенлендер К. Технический прогресс. - М.: Прогресс, 1981.
- 13.Иванова Н. Национальные инновационные системы // Вопросы экономики. 2001. -№7. -С.61. С.70.
14. См.: Дракер П.Ф. Новые реальности. В правительстве и политике. В экономике и бизнесе. В обществе и мировоззрении. М.: Бук Чембэр Интернэшнл, 1994.
15. Цит по: Предпринимательство / Под ред. М.Г. Лапусты. - 3-е изд., испр. И доп. - М.: ИНФРА-М, 2003. - С. 11.

საქართველოში პასუხისმგებლობის დაზღვევის სოციალურ-ეკონომიკური ასპექტების პოპულარიზაციაში მედიაშეზღვევის მნიშვნელობა და როლი

The Importance and Role of the Media in Promoting the Socio-Economic Aspects of Liability Insurance in Georgia

ნანა შონია

აკაკი წერეთლის სახელმწიფო
უნივერსიტეტის პროფესორი

Nana Shonia

Akaki Tsereteli State University, Professor

ანოტაცია

ნანა შენგელია

აკაკი წერეთლის სახელმწიფო
უნივერსიტეტის ასოცირებული
პროფესორი

Nana Shengelia

Associate Professor, Akaki Tsereteli State University

საქართველოს ეროვნულ სადაზღვევო ბაზარზე პასუხისმგებლობის დაზღვევა დაბალი მოთხოვნადობით ხასიათდება, მიუხედავად იმ იდეისა რისი მატარებელიც აღნიშნული სადაზღვევო პროდუქტი არის. პასუხისმგებლობის დაზღვევა ის აუცილებელი ატრიბუტია საფინანსო-სადაზღვევო სისტემისა, რომლის გარეშეც დღევანდელი მაღალგანვითარებული სახელმწიფო წარმოუდგენელია. შესაძლებელია ითქვას, რომ განვითარებადი ქვეყნის სოციალურ-ეკონომიკური სისტემის განვითარების კვალდაკვალ აუცილებლად უნდა მოხდეს, დაზღვევის, და კერძოდ, პასუხისმგებლობის დაზღვევის უფრო მეტად შესვლა ადამიანთა ყოველდღიურ ცხოვრებაში, მაგრამ ამან არა გარკვეული ტვირთის, არამედ სიმშვიდისა და დაცულობის შეგრძნება უნდა დატოვოს სადაზღვევო პროდუქტით მოსარგებლეში, ამისთვის კი აუცილებელია სადაზღვევო პრემია შესაბამისი პოლისის მფლობელის მოსალოდნელ ზიანზე ნაკლები სიდიდის იყოს.

ჩვენს ქვეყანაში პრობლემები, როგორც ზოგადად სადაზღვევო ბიზნესში, მრავლადაა პასუხისმგებლობის დაზღვევაშიც. აღსანიშნავია, რომ ისეთი პრობლემების მოგვარება, რომლის შედეგადაც არსებული სოციუმი უფრო დაცულად იგრძნობს თავს, ხელეწიფება მხოლოდდამხოლოდ სახელმწიფოს, თუმცა აუცილებელია შესაბამისი ქმედებები სადაზღვევო კომპანიათა ჩართულობით განხორციელდეს.

შესაძლებელია, პასუხისმგებლობის დაზღვევის პრობლემატიკა რამოდენიმე ერთმანეთთან მჭიდროდ არსებულ პრობლემად დავსახოთ, კერძოდ - დღეისათვის ეროვნულ ბაზარზე არსებობს ექიმის პასუხისმგებლობის დაზღვევის პროდუქტი, მაგრამ კვლევის შედეგად მხოლოდ 0,3 პროცენტი სარგებლობს აღნიშნული პროდუქტით, ამიტომ მიგვაჩნია რომ აუცილებელია ამ პროდუქტის სავალდებულო სახედ გადაქცევა მზღვეველებისა და სამედიცინო დაწესებულებების დახმარებით. სწორედ ამ სუბიექტებს შეუძლიათ თითოეული ექიმის პროფესიული პასუხისმგებლობა დაიცვას შემთხვევით რისკებისაგან. შესაძლებელია შესაბამისი სქემის განხორციელება გარკვეული პროგრამის მეშვეობით სადაც სახელმწიფოსა და ექიმს შორის შუამავალ რგოლებად სამედიცინო დაწესებულებები და სადაზღვევო კომპანიები მოგვევლინებინან.

გარდა ამისა, აუცილებლად მიგვაჩნია აღინიშნოს, რომ აქაც, როგორც სხვა ნებისმიერ ურთიერთობაში სახელმწიფოსა და სადაზღვევო კომპანიებს შორის აუცილებელია ბოლომდე იქნას შენარჩუნებული კონკურენტუნარიანობის ელემენტები, რაც მზღვეველებს იძულებულს გახდის გაუფრთხილდნენ თავიანთ კლიენტებს როგორც ახალი, სხვა კლიენტების მოძიების, ისე არსებული კლიენტების შენარჩუნების მიზნით.

როგორც წესი, ნებისმიერი სიახლე, რომელიც უნდა მიიღოს და გაითავისოს სამოქალაქო საზოგადოებამ, საჭიროებს ინფორმაციის სწორად, ოპერატიულად და მიზანმიმართულ გავრცელებას. სასურველია ტრადიციული მედიასაშუალებების თუ ინტერნეტმედიის ვლდებულებად დაისახოს პასუხისმგებლობის დაზღვევის სოციალურ-ეკონომიკური ასპექტების შესახებ ინფორმაციის პერიოდული

და ამომწურავი გავრცელება, რადგან ინფორმირებული საზოგადოება თავისთავად ნიშნავს განათლებულ სამოქალაქო საზოგადოებას. ეს პირდაპირპროპორციულია საქართველოში პასუხისმგებლობის დაზღვევის სოციალურ-ეკონომიკურ პროგრესთან.

საკვანძო სიტყვები: პასუხისმგებლობის დაზღვევა, სოციალურ-ეკონომიკური ასპექტები, მედიასაშუალებები, ექიმთა პასუხისმგებლობის დაზღვევა, ავტორანსპორტის მფლობელთა პასუხისმგებლობის დაზღვევა

Abstract

On the national insurance market liability insurance is characterized by low demand, in spite of the idea implied under the insurance product. Liability insurance is an essential attribute of the financial and insurance system and it is difficult to imagine a modern, highly developed country without it. It can be said that along with the development of the socio-economic system of a developing country the insurance, and in particular, liability insurance, should become more accessible to people. It should not be a burden for the society, but should give the customers the feeling of peace and security. Therefore, it is necessary that the insurance premium for the policyholder was smaller than a potential loss or damage.

Georgia experiences a number of problems in liability insurance like in many other types of insurance business in general. It should be noted that the following problems, as a result of which the society will feel more secure, can only be solved by the state. However, it is necessary to carry out the relevant actions with the insurance companies involved.

It is possible to divide the problems of liability insurance into several closely related categories, namely: at present on the national market there is a liability insurance product for physicians, but survey has shown that the product is used only by 0.3%. So, we believe that it is necessary to make the product mandatory with the assistance of insurers and medical institutions. They can protect professional liability of each physician against the accidental risks. It is possible to implement an appropriate scheme through a specially designed program where medical institutions and insurance companies will serve as the mediators between the state and a physician.

In addition, we consider it necessary to note that, like in any other relations it is necessary to maintain the element of competitiveness between the state and insurance companies, which will make the insurers take care of their clients in order to attract new customers and keep the old one.

As a rule, the information about any innovation that should be provided to the civic society needs to be correctly, timely and purposefully disseminated. Preferably, the traditional media and the Internet media should take responsibility to periodically and comprehensively disseminate the information about the social-economic aspects of liability insurance as a well-informed society is an educated civil society. This is directly proportional to the socio-economic progress of liability insurance in Georgia.

Key words: Liability insurance, Socio-economic aspects, Media Resources, Doctors' liability insurance, Vehicle Owners Liability Insurance

საქართველოს ეროვნულ სადაზღვევო ბიზნესში პასუხისმგებლობის დაზღვევა დაბალი მოთხოვნადობით ხასიათდება, მიუხედავად იმ იდეისა რისი მატარებელიც ეს სადაზღვევო სახეობა არის. პასუხისმგებლობის დაზღვევა ის აუცილებელი ატრიბუტია მაღალგანვითარებული საფინანსო-სადაზღვევო სისტემისა, რომლის გარეშეც დღევანდელი მაღალგანვითარებული სახელმწიფო წარმოუდგენელია. შესაძლებელია ითქვას, რომ განვითარებადი ქვეყნის სოციალურ-ეკონომიკური სისტემის განვითარების კვალდაკვალ აუცილებლად უნდა მოხდეს, დაზღვევის და კერძოდ პასუხისმგებლობის დაზღვევის უფრო მეტად შესვლა ადამიანთა ყოველდღიურ ცხოვრებაში, მაგრამ ამან არა გარკვეული ტვირთის არამედ სიმშვიდისა და დაცულობის შეგრძნება უნდა დატოვოს სადაზღვევო პროდუქტით მოსარგებლეში, ამისთვის კი აუცილებელია სადაზღვევო პრემია შესაბამისი პოლისის მფლობელის მოსალოდნელ ზიანზე ნაკლები სიდიდის იყოს.

სამოქალაქო საზოგადოების დინტერესება დიდადა დამოკიდებული მათ დროულ და სწორ ინფორმირებაზე. როგორც წესი, ნებისმიერი სიახლე, რომელიც უნდა მიიღოს და გაითავისოს სამოქალაქო საზოგადოებამ, საჭიროებს ინფორმაციის სწორად, ოპერატიულად და მიზანმიმართულ გავრცელებას. სასურველია ტრადიციული მედიასაშუალებების თუ ინტერნეტმედიის ვლდეულებად დაისახოს პასუხისმგებლობის დაზღვევის სოციალურ-ეკონომიკური ასპექტების შესახებ ინფორმაციის პერიოდული და ამომწურავი გავრცელება, რადგან ინფორმირებული საზოგადოება თავისთავად ნიშნავს განათლებულ სამოქალაქო საზოგადოებას. ეს პირდაპირპროპორციულია საქართველოში პასუხისმგებლობის დაზღვევის სოციალურ-ეკონომიკურ პროგრესთან.

პრობლემები, როგორც ზოგადად სადაზღვევო ბიზნესში, მრავალადაა პასუხისმგებლობის დაზღვევაშიც. აღსანიშნავია, რომ ისეთი პრობლემების მოგვარება, რომლის შედეგადაც არ-

სებული სოციუმი უფრო დაცულად იგრძნობს თავს, ხელეწიფება სახელმწიფოს, თუმცა აუცილებელია შესაბამისი ქმედებები სადაზღვევო კომპანიათა ჩართულობით განხორციელდეს. ეს აუცილებელი პირობაა. თუმცა პროცესი არ არის ცალმხრივი. მოქალაქეთა ჩართულობა განსაზღვრავს სამოქალაქო დაზღვევის პროცესის განვითარებას. სამოქალაქო საზოგადოების მზაობა მათი კი განათლების, ინფორმირებულობის საფუძველზე მიიღწევა. შედეგად დღის წესრიგში ჩნდება მოთხოვნილება უფრო მეტი დრო და სივრცე დაუთმოს ქართულმა მედიასაშუალებებმა აღნიშნული საკითხის განხილვას და პოპულარიზაციას.

შესაძლებელია, პასუხისმგებლობის დაზღვევის პრობლემატიკა რამოდენიმე ერთმანეთთან მჭიდროდ არსებულ პრობლემად დავსახოთ, თუნდაც ავტოდაზღვევასთან. თავისი ფართო მოცულობითი ხასიათიდან გამომდინარე ავტოდაზღვევა საშუალებას გვაძლევს სხვადასხვა ნაწილად განვავრცოთ შესაბამისი სახეობა. ავტოსატრანსპორტო საშუალებათა დაზღვევის MTPL სახე, პასუხისმგებლობის ნაწილს წარმოადგენს და ავტოსატრანსპორტო საშუალების მფლობელის მესამე პირის წინაშე წარმოქმნილ პასუხისმგებლობის დაზღვევას გულისხმობს. საქართველოს სადაზღვევო ბაზარზე ეს სადაზღვევო პროდუქტი, როგორც ცალკეული ასევე CASCO დაზღვევასთან ერთად კომბინირებული სახით იყიდება. ის, თუ რამდენად წარმოადგენს სახმელეთო სატრანსპორტო საშუალების მძღოლი საფრთხეს მესამე პირისათვის შესაძლოა განსჯის საგანი იყოს, თუმცა შეგვძენია იმისა, რომ გარკვეულ ვითარებაში უბედური შემთხვევისას წარმოქმნილი ზარალისაგან გარკვეულწილად დაცული ხარ, ის შეგვძენია რომელიც აუცილებელია გააჩნდეს მოსახლეს იმ ქვეყნისას, რომელიც იღწვის მაღალგანვითარებულ და დაბალანსებულ სახელმწიფოდ ჩამოყალიბდეს.

ხშირად სხვადასხვა სახის პასუხისმგებლობის დაზღვევის სავალდებულო სახედ ჩამოყალიბება, ქვეყნის მოსახლეობაზე ზრუნვის პირდაპირი მანქანებელია, რამეთუ პასუხისმგებლობის რისკებთან დაკავშირებული დაცულობა მოსახლეობაში დადებითი ხასიათის მატარებელია. აღსანიშნავია, რომ სავალდებულო სახით არსებულმა გადასახადებმა მოსახლეობის კეთილდღეობაზე უკუგავლენა არ უნდა იქონიოს, ანუ უნდა იყოს მაქსიმალურად მცირე და ეკონომიკურ პრობლემებთან დაკავშირებით მოქმედი ხასიათის მატარებელი. სიხლეს, როგორც წესი მოსახლეობა ხვდება სკეპტიკურად. მაგრამ მედიასაშუალებების, განსაკუთრებით ტელევიზიის როლი საკითხის პოპულარიზაციაში, განუხომლად დიდია. მაშინ როცა მოქალაქეს პირდაპირი ეთერით კომპეტენტური პირი უხსნის შეთავაზებული პაკეტის უპირატესობას, იზ-

რდება დარწმუნებულობა, დასწრების ეფექტი, ნდობა. შედეგი ხდება სასურველი. შესაბამისად, საინფორმაციო პროპაგანდა განმსაზღვრელი წინაპირობაა.

ჯერ კიდევ მეოცე საუკუნის მიწურულს, პოსტსაბჭოთა ქვეყნებში საქართველო ერთ-ერთი პირველი ქვეყანა იყო ვინც, ავტომფლობელთა სავალდებულო პასუხისმგებლობის დაზღვევა შემოიღო. შესაბამისად კანონმა 1997 წლიდან 2004 წლამდე იარსება, ეს პერიოდი სავსე იყო, თავისუფალი, კონკურენტული ბაზრისათვის არა-დამახასიათებელი მოვლენებით და საბოლოოდ 2004 წელს იმდენად მანკიერი სახის შექნა არსებული სფერო, რომ კანონი მართლაც შესაჩერებელი იყო. მაშინ, როდესაც არსებული კანონის შექმნისათვის ძირეული ნაბიჯების გადამდგმელნი და ინიციატორნი სადაზღვევო კომპანიები იყვნენ, სახელმწიფო ვალდებულები იყო დროთა განმავლობაში დაეხვეწა კანონი და ეზრუნა იმაზე რომ მისი მოსახლეობის ინტერესები მაქსიმალურად დაცული ყოფილიყო. თუმცა, მაშინდელი საქართველოსათვის დამახასიათებელმა კორუფციულმა იდეოლოგიამ საბოლოოდ უარყოფითი გავლენა მოახდინა მოსახლეობაზე, ნაცვლად იმისა რომ არსებული კანონით დაცულად ეგრძნო თავი, მოსახლეობის უმეტესი ნაწილისათვის ეს მხოლოდ გაზრდილი გადასახადი იყო. დღეისათვის, შესაბამისი კანონის არარსებობა, უარყოფითად იხსება როგორც სადაზღვევო ბიზნესზე ასევე მოსახლეობის კეთილდღეობის მანქანებელზე, შესაძლოა პირველ ეტაპზე მთავრობიდან გამომდინარე მხოლოდ ფინანსურ-ეკონომიკური თვალსაზრისით იქნას მოწონებული ეს კანონი, მაგრამ დროთა განმავლობაში, არსებული კანონის სწორად გატარების შემთხვევაში, მოსახლეობამ აუცილებლად უნდა იგრძნოს სარგებელი. კანონის ამოქმედების, თვალსაზრისით, უპირველესი დატვირთვა მოდის იმაზე თუ როგორი იქნება მოსახლეობისათვის არსებული კანონის მიწოდების ფორმა, კანონის შინაარსი, სადაზღვევო დაფარვის მოცულობა და ხარისხი. აუცილებლობად მიგვაჩნია, კანონი მოქმედებდეს საქართველოში არსებულ ყველა ავტომობილზე, მათ შორის იმ სატრანსპორტო საშუალებებზე, რომელთა შესრულებაც საქართველოში, მხოლოდ გარკვეული პერიოდით ხდება.¹ შესაძლებელია ავტოსატრანსპორტო საშუალების მფლობელთა მესამე პირის წინაშე წარმოქმნილი პასუხისმგებლობის დაზღვევა განხორციელდეს სახელმწიფოს მიერ ჩატარებულ გარკვეული სახის ტენდერში გამარჯვებული რომელიმე ერთი ან რამოდენიმე სადაზღვევო კომპანიის მიერ, იმ პერიოდულობით რა დროსაც არსებული ავტოსატრანსპორტო საშუალებები ქვეყნის ტერიტორიაზე დაჰყოფენ. აუცილებელია, არსებული კანონის გატარება მოხდეს სადაზღვევო კომპანიათა გავლით, ანუ მზღვეველებმა შეასრულონ კონკურენტულ ბა-

1 საუბარია, იმ ავტოსატრანსპორტზე, რომლებიც სახელმწიფო საზღვარს კვეთენ, ნებისმიერი მიზნით.

ზარზე შუამავლის როლი სახელმწიფოსა და შესაბამისი კანონით მოსარგებლეთა შორის, აუცილებელია შენარჩუნებულ იქნას კონკურენტული მოდელის სახე, რამეთუ სადაზღვევო ბიზნესის სწორად ფუნქციონირება მხოლოდ თავისუფალ, კონკურენტულ ბაზარზეა შესაძლებელი, იმ სახით რომ, ფუნქციონირების საბოლოო შედეგი ზოგადი კეთილდღეობის ზრდა იყოს.

გარდა, ქონების დაზღვევაში არსებული პასუხისმგებლობის დაზღვევის სავალდებულო ხასიათისა, ბაზარზე პრობლემად გვხვდება ისეთი ტიპის პროფესიული პასუხისმგებლობის დაზღვევის განუვითარებლობა, როგორცაა ექიმთა პასუხისმგებლობის დაზღვევა. არსებითად, შესაბამისი პროფესიის წარმომადგენლები მუდმივად დგანან იმ საფრთხის წინაშე რასაც პაციენტისათვის მიყენებული ზარალი ჰქვია და ხშირ შემთხვევაში ეს ზიანი არ არის დამოკიდებული ექიმთა გამოცდილებაზე და სამუშაო პრაქტიკაზე. რიგ შემთხვევაში სხვადასხვა სახის მედიკამენტური მკურნალობის, თუ ქირურგიული ჩარევის მიუხედავად პაციენტის ჯანმრთელობა შესაძლებელია გაუარესდეს კიდევ. ასეთი სახის პასუხისმგებლობის დაზღვევისას სადაზღვევო შემთხვევად უნდა ჩაითვალოს სამედიცინო საქმიანობის დროს მესამე პირისათვის ზიანის მიყენება შეცდომით დასმული დიაგნოზის, არასწორად ჩატარებული სამკურნალო კურსის, თუ სხვა მიზეზების გამო, რაც გვხვდება საექიმო პრაქტიკაში. უპირველესად, ამ სახის სადაზღვევო პროდუქტის განვითარებისათვის აუცილებელია შესაბამის პროფესიასთან მიმართებით, ნორმატიულ-სამართლებრივი ბაზისა და არსებული სტანდარტების რეგულირება და სრულქმნა. დღეისათვის ეროვნულ ბაზარზე, არსებობს ექიმის პასუხისმგებლობის დაზღვევის პროდუქტი, თუმცა მიგვაჩნია რომ აუცილებელია ამ პროდუქტის სავალდებულო სახედ გადაქცევა, მზღვეველებისა და სამედიცინო დაწესებულებების დახმარებით, სწორედ ამ სუბიექტებს შეუძლიათ თითოეული ექიმის პრო-

ფესიული პასუხისმგებლობა დაიცვას შემთხვევითი რისკებისაგან. შესაძლებელია შესაბამისი სქემის განხორციელება გარკვეული პროგრამის მეშვეობით, სადაც სახელმწიფოსა და ექიმს შორის შუამავალ როლულად სამედიცინო დაწესებულებები და სადაზღვევო კომპანიები მოგვევლინებინან. სავალდებულოა არსებული პირობები იყოს მისაღები ექიმებისათვის და სადაზღვევო კომპანიებისათვის, რათა ურთიერთობისას ორივე მხარეს გააჩნდეს შესაბამისი მოტივაცია, მათგან პირველს - გადაიხადოს სადაზღვევო პრემია, რისკისაგან თავდაცვის მიზნით, ხოლო მეორეს - სრულყოს, გახადოს მეტად სასურველი, სადაზღვევო პროდუქტი, მეტი კლიენტის მოძიების მიზნით. აუცილებლად მიმჩნია აღინიშნოს, რომ აქაც, როგორც სხვა ნებისმიერ ურთიერთობაში სახელმწიფოსა და სადაზღვევო კომპანიებს შორის აუცილებელია ბოლომდე იქნას შენარჩუნებული კონკურენტუნარიანობის ელემენტი, რაც მზღვეველებს იძულებულს გახდის გაუფრთხილდნენ თავიანთ კლიენტებს როგორც ახალი, სხვა კლიენტების მოძიების, ისე არსებული კლიენტების შენარჩუნების მიზნით.

საკითხის აქტუალობიდან გამომდინარე დაისმის კითხვა: ასრულებს თუ არა ტელევიზია თუ ნებისმიერი საინფორმაციო საშუალება იმ ვალდებულებას, რასაც საზოგადოების ინფორმირებულობა ჰქვია. მით უფრო, როცა საქართველოში სამოქალაქო პასუხისმგებლობის დაზღვევის საკითხთან დაკავშირებით მოქალაქეთა დაინტერესება დიდი არ არის. განხორციელებული კვლევა აჩვენებს, რომ საინფორმაციო საშუალებებში დიდი დრო ან სივრცე არ ეთმობა პასუხისმგებლობის დაზღვევის საკითხს. ალბათ აქაც უნდა გამოვეყოთ ინტერნეტის უპირატესობა, რადგან სწორედ სოციალური ქსელები, საიტები, ბლოგები, ფორუმები და „იუთუბი“ იძლევა შედარებით ამომწურავ ინფორმაციას.

ლიტერატურა/REFERENCES

1. ბენიძე ნ., შონია ნ, ბიწაძე ჯ. რისკები და დაზღვევა, თბ. 2010 წ. {Benidze N., Shonia N., Bitcadze J. Risks and Insurance. Tb., 2010};
2. Земцова А. И. - Страхование туристов. Альметьевск , 2010;
3. Ивасенко А. Г. – Страхование. Москва, 2009;
4. Кричевский Н. А. - Государственное регулирование социального страхования. Москва 2007;
5. Кузнецова Н. Л., Сапожникова А. В. - Актуарная математика. Тюмень, 2010;
6. Спринсян Т. - здравоохранения швейцарии. 2015;
7. Томсон С., Фобистер Т., Моссиалос Э. - Финансирование здравоохранения в Европейском союзе. по заказу и на средства Комитета Европарламента по занятости и социальным вопросам, 2010;
8. Черникова Л. И. - Страхование и риски в туризме. Москва ,2010;
9. <http://insurance.org.ge>
10. <http://geostat.ge/>
11. <http://insurance.gov.ge>
12. <https://matsne.gov.ge>
13. <http://www.moh.gov.ge>
14. <http://www.2tv.ge/ge/videos/view/19812/303.html>
15. <http://1tv.ge/ge/videos/view/19812/303.html>

**HIGHER EDUCATION FUNDING IN EUROPEAN NATIONAL
POLICIES**
**უმაღლესი განათლება ევროპის ეროვნული პოლიტიკის
ფინანსირებაში**

ანნა ვერბიტსკა

ჩერნიგოვის ეროვნული
ტექნოლოგიური უნივერსიტეტის
ასპირანტი, უკრაინა

ANNA VERBYTSKA

*Postgraduate student Chernihiv National
University of Technology, Ukraine*

Abstract

Nowadays the majority of European national policies tend to encourage higher education institutions to increase the private sources of funding. However, direct public funding continues to be a considerable part of the higher education budget. The paper highlights the methods used to fund higher education institutions in European countries of the Eurydice Network.

The need for longer-term planning and development of strategies for higher education is widely recognised across Europe. The countries investigated in this paper implement specific policy documents that outline national strategic priorities for ensuring the financial sustainability of the higher education sphere.

Some common medium trends in the variety of countries' policies are determined: increasing public funding for higher education; granting more autonomy to institutions for managing financial resources; establishing direct links between results and the amount of public funding allocated; encouraging the diversification of funding sources as well as the creation of partnerships with research institutes, businesses, and regional authorities.

The methods public authorities use to fund HEIs has been analysed in the paper, as they are likely to significantly influence the institutional strategies. This paper answer such issue as the public funding of HEIs based on their performance; European public authorities grants for specific higher educational projects; accountability for the public funding. The following main characteristics of the public funding of HEIs in Europe have been identified in this paper: funding formulas are used almost everywhere in the allocation of public funds; performance indicators based on students' results are used in funding formulas in the majority of countries; public funding is awarded in accordance with a performance contract in twelve countries; public funds for research are allocated according to various mechanisms.

Key words: *higher education, public funding, funding models.*

ანოტაცია

თანამედროვე პირობებში ევროპული ეროვნული პოლიტიკის უმრავლესობა, როგორც წესი, ახალისებენ უმაღლეს სასწავლო დაწესებულებებს ფინანსირების კერძო წყაროების გაზრდით. მიუხედავად აღნიშნულისა, პირდაპირი სახელმწიფო ფინანსირება უწინდებურად რჩება უმაღლესი განათლების ბიუჯეტის მნიშვნელოვან ნაწილად. სტატიაში განხილულია მეთოდები, რომლებიც გამოიყენება ევროპული ქვეყნების უმაღლესი სასწავლო დაწესებულებების ფინანსირებისათვის Eurydice ქსელით.

უმაღლესი განათლების გრძელვადიანი დაგეგმარებისა და სტრატეგიის შემუშავების აუცილებლობამ ფართო აღიარება ჰპოვა მთელ ევროპაში. ქვეყნები, რომლებიც განხილულია მოცემულ სტატიაში, ახდენენ კონკრეტული პროგრამული დოკუმენტების რეალიზებას, რომლებიც უმაღლესი განათლების სფეროში ფინანსური მდგრადობის უზრუნველყოფის მიზნით განსაზღვრავენ ეროვნულ სტრატეგიულ პრიორიტეტებს.

განსაზღვრულია საშუალო ტენდენციები სხვადასხვა ქვეყნების პოლიტიკაში: უმაღლესი განათლების სახელმწიფო ფინანსირების გაზრდა; დაწესებულებებისათვის მეტი ავტონომიის მიცემა ფინანსური რესურსების მართვაში; ფინანსირების წყაროების დივერსიფიკაციის წახალისება; ასევე პარტნიორული ურთიერთობების შექმნა სამეცნიერო – კვლევით ინსტიტუტებთან, ბიზნესთან და ხელისუფლების რეგიონალურ ორგანიზაციებთან.

ნაშრომში გაანალიზებულია მეთოდები, რომლებსაც სახელმწიფო ორგანოები იყენებენ უმაღლესი სასწავლებლების ფინანსირებისათვის, ვინაიდან ისინი მნიშვნელოვან ზეგავლენას ახდენენ ინსტიტუციონალურ სტრატეგიებზე. სტატია პასუხობს ისეთ კითხვებს, როგორებიცაა უმაღლესი სასწავლო დაწესებულებების სახელმწიფო ფინანსირება მათი ეფექტურობის საფუძველზე, კონკრეტული საგანმანათლებლო პროგრამებისათვის ევროპული სახელმწიფო გრანტები; პასუხისმგებლობა სახელმწიფო ფინანსირებაზე.

მოცემულ სტატიაში იდენტიფიცირებულია ევროპის უმაღლეს სასწავლო დაწესებულებებში სახელმწიფო დაფინანსების ძირითადი მახასიათებლები: თითქმის ყველგან გამოიყენება სახელმწიფო თანხების განაწილების ფორმულები; ეფექტურობის მაჩვენებლები, რომლებიც ეფუძნებიან სტუდენტების შედეგებს, გამოიყენება უმეტესი ქვეყნების ფინანსირების ფორმულებში; სახელმწიფო ფინანსირება მიენიჭებათ ხელშეკრულების პირობების შესრულების შესაბამისად თორმეტ გამოკვლეულ ქვეყანაში; სახელმწიფო სახსრები კვლევებისათვის გამოიყოფა სხვადასხვა მექანიზმების შესაბამისად.

საკვანძო სიტყვები: უმაღლესი განათლება, სახელმწიფო ფინანსირება, ფინანსირების მოდელი.

Problem statement. Educational policy is closely related to the economic and social national policies. Looking for the appropriate education policy model is aimed at the formation of the strategy of countries' development. The issue of the funding is one of the key ones in the developing of educational strategy. It includes three important components: quality (correlation funding-result-quality), access (social justice) and efficiency (balance between profit and expenses).

Nowadays Ukrainian sphere of higher education exists in the conditions of a lack of sufficient funding. The experience of European countries in the implementing of the efficiency funding models could be important base for the improvement of the national education policy of Ukraine.

The aim of the paper is to provide an understanding of the national education funding trends across Europe.

Methodology. The base of the paper is the information from Eurydice European Unit. The comparative analysis was drafted by the expert of European Unit. The report refers to European studies and scientific publications.

Main material *Enhancement of institutional autonomy in managing financial resources.* There is a tendency towards deregulation and more autonomy for

higher education institutions regarding institutional policies and, in particular, the management of institutional budgets. In the majority of countries HEIs traditionally operate with a high degree of autonomy, including in financial issues. European universities were granted full autonomy in the management of their financial resources. Nowadays the greater institutional autonomy has been resulted in a considerable increase in HEIs' responsibility for institutional policies and closer involvement by students and staff in the institutional governance. Although the majority of European national policies encourage higher education institutions (HEIs) to raise the private sources of funding, direct public funding continues to represent a major part of the higher education budget [1].

Establishing the correlation between results and funding. Authorities are highly interested in optimising the balance between the financial resources they invest in higher education and the outcomes of the sphere. They establish funding mechanisms aimed at linking results allocated of the future public funding. This is usually possible through the budget negotiations between HEIs and the relevant Ministry, as well as by using the funding formula that include performance indicators. The peculiarities of such policies in the selected European countries are in the table 1.

Table 1
Establishment of the funding policies based on the results

Country	Year of establishment	Policy's scope
Romania	2008	The policy is included in long-term strategy for the development of higher education
France	2006	The law on public finances reinforced the links between higher education funding and results based on objectives and indicators
Finland	the mid of 1990s	Institutional objectives and the resources needed to achieve them are determined in negotiations between the Ministry of Education and each HEI
UK	2008	Funding to support the research infrastructure is distributed selectively, informed by assessment of research quality
Norway	1990	The government's priority is to further refine funding arrangements for HEIs and is geared towards rewarding achievements and results while safeguarding important but vulnerable academic areas and activities

The table has been completed by the author based on [2].

Partnership and connections with society. Governments encourage the development of closer relations between HEIs and society. Policy measures in this area are aimed at the promotion of the scientific results. However, the link between research and national economic (including specific regional needs) is a priority. The European authorities promote co-financing and the creation of the partnerships “HEIs- research institutes-regional authorities-business”. Moreover, in some countries (Estonia, France, Italy, Portugal, Finland and Sweden) they provide financial and other mechanisms to support such co-operation [1].

The block grant. The block grant is divided between the categories of expenditure of the institution. In Belgium, Ireland, France, Lithuania, Hungary, Poland and Slovenia, institutions receive block grants and they must spend them in compliance with the budget headings submitted to the funding body. In France, HEIs must submit the budget proposal to the authority. HEIs in Poland have to submit their proposed financial activities to the Ministry of Finance but there is no institutionalised authority for their approval. In Hungary, institutions have to send an annual draft budget proposal to the supervisor. The supervisor may initiate amendments, if he considers that the proposal does not allow the institution to achieve its basic goals. The block grants are intended to cover learning process and operational expenditure. In rare cases, staff salaries may be covered. In half of the countries, block grants may fund research expenditure. The block grants do not constitute the only source of public funding. In all countries, HEIs receive public funding for specific purposes, such as national programmes, social purposes, particular research, etc [3].

Funding formulas. Funding formulas promote the increasing of the transparency of public funding. It helps to avoid potential political pressures. Almost everywhere, funding formulas rely on input criteria, which refer to the institutional activity [4]. Institutional activities may be estimated according to the resources (number of staff and students, staff salaries, campuses and buildings, etc.) available to HEIs. In many cases, the funding formulas also include performance criteria, which are related to the outputs achieved by an institution over a previous period. In the funding formulas, the input-related criteria depend on countries. The most commonly used criterion is the number of students registered during the previous or current year. Characteristics other than those relating to the number of students, which may sometimes guarantee certain stability in the allocation model, are considered much less frequently. They include, for example, variables associated with the cost of college (Finland), the area of buildings (France), number of employees (Greece, France, Poland - public institutions - and Portugal) and criteria related to educational provision (France and Slovakia), etc. [5].

Performance indicators. Approximately half of the countries use performance indicators which focus on student success rates. The most common performance indicators for teaching activities focus on student success rates that are measured through the number of graduates. Indicators in the Czech Republic, Italy and Austria have

special importance to compliance with the standard period of time needed to complete courses. Some countries use other indicators related to student success rates (in addition to the number of graduates for some countries). In Denmark, Austria and Liechtenstein, the number of students who pass their exams is considered. The number of credits earned by students is considered in Sweden and Norway. In the United Kingdom, the number of students registered is not considered in the funding formula; only those students who complete their year of study. The number is weighted according to field and type of study. For institutional performance, Italy and the Netherlands consider the failure rate at the end of the first year and the number of students who abandon their studies, respectively [6].

Models of public funding: issues and challenges. The mechanisms of public funding for higher education in Europe represent levers through which central governments pursue their strategic objectives in the sector. The usage of funding formula is very widespread. Various aspects of these models are discussed. Funding formula based on the number of students may act as a drive to rationalize the usage of resources. According to Salmi and Hauptman, “when the costs per student are based on the average costs at the national level or on the normative costs established by considering various parameters that are used to calculate the cost of research, it should be in an ideal situation, rather than what they really are” [6]. The funding formula based on the number of students enrolled makes institutions vulnerable to fluctuations in student enrolment, which inevitably has a direct impact on their revenue. Some basic institutional costs cannot be reduced from one year to the next. In order to deal with this situation, institutions may adapt the types of programme offered to match students’ preferences in order to attract more students [7]. Although this strategy may guarantee that the courses correspond to the short-term needs of society in terms of education, it may also lead to a limited diversity of courses and the disappearance of certain important but less popular academic disciplines. In light of this, funding formulas could include incentives to preserve vulnerable academic disciplines.

Conclusions

Nowadays public funding of higher education is the dominative mechanism in majority of countries. There is a wide range of private sources for higher education funding. The task of HEIs is to investigate the potential ways of private funding. The task of the national policy is to find a balance between the optimisation of the expenditures on higher education sphere and the obtaining of long-term benefits.

Autonomy of financial management is a key aspect in higher education governance for Ukraine. Public funds allocated for the specific research projects in connection with the national purposes exists as a form of management by objectives. At European level, there is rarely a strong correlation between a liberal policy in the field of diversification of financing by the private sector and the development of a range of incentives in this area.

REFERENCES

1. Key Data on Higher Education in Europe (2007). Eurydice. eurydice.org
2. Investing efficiently in education and training: an imperative for Europe European Commission (2003). Communication from the Commission. Brussels, COM. eur-lex.europa.eu
3. Delivering on the modernization agenda for universities: education, research and innovation (2006). Communication from the Commission to the Council and the European Parliament. European Commission. Brussels, COM. eur-lex.europa.eu
4. Chevaillier, Thierry; Eicher, J-Cl. (2002) Higher Education Funding: A Decade of Changes. Higher Education in Europe, vol. 17, № 1-2.
5. Funding Formula Use in Higher Education. www.hawaii.edu/act188/docs/MGTAmer-funding_forumula_use.pdf
6. Salmi, J. and A. M. Hauptman (2006). Resource Allocation Mechanisms in Tertiary Education: a Typology and an Assessment”, in Higher Education in the World 2006: The Financing of Universities. New York, Palgrave MacMillan, pp. 60-81.
7. On the edge: securing a sustainable future for higher education. (2004). OECD/IMHE-HEFCE project on financial management and governance of higher education institutions report. www.oecd.org

ЛИДИЯ ЗЛОТНИКОВА

*доцент, к.э.н. Белорусский
торгово-экономический
университет потребительской
кооперации*

LIDIYA ZLOTNIKOVA

*Belarusian trade and economic
university of consumer cooperation,
associate professor*

ლილია ზლოტნიკოვა

*ბელორუსიის ვაჭრობისა და
ეკონომიკის სამომხმარებლო
კოოპერაციის უნივერსიტეტის
დოცენტი, ე.მ.კ*

ანოტაცია

მოდერნიზაცია, როგორც ეკონომიკური და სოციალური პოლიტიკის ძირითადი მიმართულება, გახდა პოსტსაბჭოთა ქვეყნების თავისებური სავიზიტო ბარათი. რამოდენიმე წლის წინათ მიღებული იქნა ტექნიკურ – ტექნოლოგიური მოდერნიზაციის სახელმწიფო პროგრამები, განსაზღვრული იქნა მატერიალური წარმოების სასურველი გადაიარაღების რეალიზაციისა და დაფინანსების ძირითადი მექანიზმები. ამასთან ერთად, როგორც წარმოების განახლების პრაქტიკა ცხადყოფს, ეკონომიკური ზრდა და ადამიანის ცხოვრების პირობების გაუმჯობესება მიუღწეველი დარჩა. მოდერნიზაციისა და განახლების ნაცვლად საზოგადოებამ მიიღო ღრმა კრიზისი. ჩვენი აზრით, პრობლემების კომპლექსი, რომლებმაც საშუალება არ არ მისცეს საზოგადოებას მიეღწია დასახული მიზნებისათვის, დაკავშირებულია წარმოებისა და ადამიანის ცხოვრების ჰუმანიტარული ასპექტების გარკვეულ შეუფასებლობასთან.

ხანგრძლივი დროის განმავლობაში ძირითადი აქცენტი კეთდება მატერიალურ სიმდიდრესა და ტექნიკურ განახლებაზე. ორივე ადამიანის შეგნებული საქმიანობის შედეგია. იმის შესახებ, თუ როგორ მოქმედებენ ადამიანის შეგნების კომპონენტები მის ქცევაზე, პროფესიის ათვისებაზე და მისი პროფესიული მოვალეობის შესრულებაზე, საერთო კულტურისა და ჯანმრთელობის მდგომარეობა საერთოდ რჩება მოდერნიზაციის სახელმწიფო ინტერესებს მიღმა. ბელორუსიისა და რუსეთის საზოგადოებრივი წარმოების პროგრამები არ შეიცავენ აღნიშნული ჰუმანიტარული პრობლემების არც ერთ პუნქტს. უკანასკნელი, ძველებურად ითვლება ადამიანის პირად საქმედ.

ჰუმანიტარული პრობლემების იგნორირება, შემცირება, ხშირ შემთხვევაში სოციალური პრობლემების კვლევების ფინანსირების შეწყვეტა თეორიულად ხასიათდება მოგვიანებითი შედეგებით. დღეისათვის არ არსებობს მოდერნიზებული წარმოების მოთხოვნების მიმართ ჰუმანიტარული მომზადების შეუსაბამობისა და ეკონომიკური შედეგების შეფასების ემპირიული მექანიზმი. მოდერნიზაციის თეორია და პრაქტიკა არ ითვალისწინებს ადამიანის, როგორც წარმოების ფაქტორის, უნიკალურ თავისებურებებს. აზროვნებით დაჯილდოებული ადამიანი არ შეიძლება გამოყენებული იქნას როგორც მანქანებისა და მექანიზმების დანამატი, ის ვალდებულია გააკეთოს პროგნოზირება, დაგეგმოს და ასევე გათვალისწინოს ყველა მოსალოდნელი ნეგატიური შედეგები.

საკვანძო სიტყვები: ჰუმანიტარული პრობლემები, მოდერნიზაცია, სოციალიზაცია, ტექნიკურ – ტექნოლოგიური ფაქტორები, მატერიალური წარმოება, მოხმარება.

Abstract

The summary Upgrade as the main direction of economic and social policy became a peculiar hallmark of the Post-Soviet countries. Several summer to that state programs of technical and technological upgrade have been adopted, the main mechanisms of implementation and financing of desirable rearmament of production of goods are designated. However, as practice witnesses production updating, the economic growth and the promised improvement

of human life were unattainable. Instead of upgrade and updating society has received deep crisis. In our opinion, the complex of problems which has not allowed to achieve effective objectives is connected with a certain underestimation of a role of humanitarian aspects of production and human life.

For a long time the main emphasis is placed on material wealth and technical updating. The first and second is a result of conscious activities of the person. How components of consciousness influence behavior of the person, development of a profession and due accomplishment of professional obligations, a condition of general culture and health are connected with efficiency of productive activity, remain out of a state interest on upgrade. The program for upgrade of a social production of Belarus and Russia do not contain any point on a humanitarian perspective. The last is, still, considered the personal record and responsibility of the person.

Ignoring of humanitarian problems, reducing, and sometimes and just the termination of financing of researches on a social perspective theoretically is characterized by the remote consequences. Now there is no empirical mechanism of an assessment of economic consequences of discrepancy of humanitarian preparation to requirements of the modernized production. The person, having created powerful equipment, unfortunately, is not always able to combine its power and worldly wisdom. The theory and practice of upgrade does not consider unique features of the person as production factor. The person allocated with consciousness cannot be used as an appendage to machines and mechanisms, is obliged to predict, plan and warn all possible negative consequences.

Keywords: *humanitarian problems, upgrade, socialization, technical technology factors, production of goods, consumption*

Возвеличивание модернизации на современном этапе развития, на наш взгляд, неоправданно. Развитие цивилизации – это и есть результат модернизации производства, экономики, политического устройства, образования и т.д. Небольшой анализ истории модернизации показывает, что чаще всего инициаторами радикальных изменений общественного устройства выступали правители тех или иных стран. Она периодически находилась в центре внимания, прежде всего политиков. Ученые – философы проявляли наибольшую активность в изучении источников и направлений развития общества. Аристотель в «Большой этике» основное внимание сосредоточил на ценностных характеристиках человека, мотивах, которыми он руководствуется. Немаловажное место, по мнению, Аристотеля в жизни человека занимает удача, т.е. вопреки всем расчетам человек сумел сделать и достичь все, что хотел. Процесс модернизации, если воспользоваться размышлениями Аристотеля, это своеобразная удача, которая носит непредсказуемый характер. Корректное толкование философии Аристотеля необходимо для того, чтобы акцентировать внимание на наличии связи между благородством, справедливостью и удачей. Философ считал, что именно «справедливость» может быть критерием развития. [1]. Так справедливость для себя не означает справедливости для всех. Использование философии различных изменений в обществе предоставляет реальные возможности оценки последствий любых, даже самых лучших достижений не только для создателей, инициаторов, но и пользователей.

Общепризнано, что первым и крупнейшим модернизатором общественного уклада России был Петр I. Основная цель петровских реформ заключалась в том, если пользоваться современным языком, чтобы осуществить интеграцию экономических и политических систем. Так называемое «прорубить окно в Европу» знаменует собой объективную зако-

номерность поиска и реализации совместных решений проблем общественного развития. Приходится констатировать, что современные программы по модернизации экономики направлены на усиление национальных экономик. Теоретически и практически обозначенное отношение к процессам модернизации обречено на провал. Предпринимаемые попытки использования исторического опыта петровских реформ носят односторонний характер. Так поездки в Европу, обучение различным видам мастерства, приглашение специалистов из Европы оцениваются только в формате развития собственного материального производства. На наш взгляд, это наглядный пример глубокой интеграции экономических, социальных и политических процессов.

Изучение истории петровских реформ предоставляет огромное количество информации не только о положительных результатах, но и серьезных отрицательных последствиях любых радикальных изменений в жизни человека. Изменение структуры производства, создание российского флота, строительство новых фабрик, да и самого города Петра осуществлялось без учета человеческих потерь. Цена человеческой жизни, состояние его здоровья не имели никакого значения. В принципе и не могли иметь. Петровские реформы осуществлялись в период становления экономической науки либерального толка. Смитовское толкование человека, как частичного, обязанного только производить товар или услугу с заданными потребительными свойствами, продолжает победное шествие по миру. Узкая специализация и дифференциация производства, обоснованная им, как основной механизм повышения эффективности производства, создания дополнительной прибыли к XX в. достигли апогея. Не только производство, но наука, образование в буквальном смысле слова оказались в плену высокой абстракции. Несмотря на

то, что А.Смит неоднократно обращал внимание на необходимость учета нравственной составляющей экономики, использование человека только в роли придатка машин и механизмов господствует до настоящего времени. В реальной жизни человек универсален. Его человеческие качества оказывают порой решающее воздействие на выполнение тех или иных профессиональных обязанностей. Например, общество хочет видеть во врачах сострадающих, понимающих, внимательных и т.д. специалистов. Узкая специализация, положенная в основу времени, которое врач может потратить на пациента, исключает реальные возможности полноценного общения врача и пациента. Цинично, но в современной постсоветской экономике, проявление гуманизма тормозит повышения экономической эффективности. Сложно назвать хотя бы одну профессиональную деятельность, где можно игнорировать дисциплину, ответственность, организованность и т.д. Можно продолжить перечень человеческих качеств, без которых теоретически и практически невозможна производственная деятельность. Но они не признаны экономическим ресурсом.

Технологическая модернизация в самом широком смысле слова предполагает радикальные, если не сказать революционные преобразования в технике и технологиях. В связи с этим закономерно возникают вопросы о том, какими качествами должны обладать новаторы, т.е. кто предложит идею, кто сумеет ее воплотить, кто произведет, кто сумеет успешно реализовать готовый продукт потребителю. На эти и другие вопросы, утвержденные и предназначенные для реализации программы модернизации, ответов не дают. Предложенные направления, механизмы модернизации общественного производства на практике оказываются системой явных и латентных противоречий. Бесспорно, что прогресс, осуществляемый человеком способен не только удивить, порадовать новыми товарами, но и озадачить по многим направлениям. Во-первых, в каких отраслях человеческой деятельности необходимо стимулировать модернизацию. Вопрос далеко не праздный, однозначный ответ отсутствует. Допустим, если модернизация проводится с целью расширения материально-вещественного потребления, то в настоящее время ассортиментное разнообразие товаров настолько огромно, что вряд ли хватит жизни, чтобы ознакомиться с полным перечнем. Многие, к сожалению, забывают простую истину об ограниченности временного ресурса. В распоряжении человека только 24 часа. В соответствии с этим, во-вторых, остается «производство ради производства». Огромные затраты человеческих и природных ресурсов уже сегодня создали комплекс проблем по доступности потребления и рационального использования природных ресурсов. Человек, работая ради материально-вещественного потребления, тратит физические, моральные силы, получает различные заболевания, а затем накопленное материальное богатство использует для поддер-

жания определенного уровня жизнедеятельности.

Законы экономики таковы, что все товары не будут равно доступны для всех. Редкость производимого товара сопровождается системой ограничений в потреблении. Важнейшим из них было, остается и, соответственно, будет сохраняться (причем на более высоком уровне) неравенство доходов. Научно-технический прогресс, образно говоря, задуманный как механизм, облегчающий жизнь человека, преподнес и постоянно усиливает мировое экономическое, социальное и политическое неравенство, служит своеобразным катализатором локальных войн за владение природными ресурсами. До настоящего времени не решена проблема бедности. По различным оценкам в настоящее время насчитывается около 1 млрд. живущих за чертой бедности. По нашему твердому убеждению, постоянно возникающие кризисы – это визитная карточка экономики потребления. Таким образом, модернизация, направленная на повышение абстрактной, или сиюминутной выгоды, может повлечь за собой сокращение численности занятых. Какое количество трудоспособного населения окажется без работы, соответственно без дохода, программы модернизации ответа не дают. В-третьих, как свидетельствует история цивилизации (т.е. модернизации) постоянно усиливается неравномерность социально-экономического развития. Экономики стран, вовлекаемые в войны за переделы ресурсного обеспечения, существенно отстают в создании и потреблении интеллектуального и материального богатства. В-четвертых, человек, получив в свое распоряжение ЖИЗНЬ (выделено нами) в широком смысле слова, гипотетически осознает свое могущество, практически не научился разумно этим пользоваться. Предвидение, предупреждение негативных последствий технических новшеств, остаются не подвластны человеку. Данное состояние П. Капица обозначил следующим образом: «В современном мире глобальный кризис выражается в том, что на всех уровнях само экономическое могущество не соответствует нашему социальному развитию и управлению, что видно по расхождению наших дел и мыслей» [3, стр. 22].

Разработка действенной системы и эффективных механизмов предупреждения различных негативных последствий возможная только на основе радикальных культурных преобразований. С одной стороны, необходима унификация правовых норм и правил, ужесточение человеческой и профессиональной ответственности, а с другой – сохранение идентичности, уникальности людей. С болью приходится констатировать, что гуманитарная компонента, как фундаментальная система нравственных, этических, социальных и поведенческих установок превращается сегодня в коммерческий субъект. Государство с каждым годом сокращает финансирование образовательной и профессиональной подготовки. Предпринятые попытки отделить способности человека к реализации некоторых трудовых навыков от человеческих качеств уже дали определенные результаты.

В учреждениях образования значительно сокращена гуманитарная подготовка. Все меньшее количество студентов владеют навыками смыслового чтения, умеют формулировать вопросы и ответы, т.е. превращаются в потребителя некоего набора информации. Ограниченный во времени и пространстве человек нацеливается на суженое, безответственное отношение к самому себе и окружающей среде. А с другой стороны человек настойчиво стремится управлять процессами общественных изменений. При этом отсутствие знаний и навыков по моделированию последствий принимаемых решений порождает больше новых проблем, чем успех в решении старых. Аурелио Печчеи в работе «Человеческие качества обратил внимание на следующее: «Только качественный скачок во всей эволюции человеческого мышления и поведения может помочь нам проложить новый курс, разорвав тот порочный круг, в котором мы оказались» [1]. (стр 3)

Объявленный процесс модернизации экономики без системных морально-нравственных и социальных изменений в поведении и природе человека представляется, по мнению А. Печчеи, утопией. Представителя гуманитарной науки пытаются обратить внимание государственных управленцев на сложность и противоречивость технико-технологической модернизации. Периодически возникающие техногенные аварии и катастрофы все чаще объясняются человеческим фактором. При этом очень редко раскрывается его суть. Реальность такова, что мораль, нравственность, этика, культура отношений на производстве и в быту оказывают огромное влияние на выполнение профессиональных обязанностей, принятие решений в ответственной ситуации.

Методологический парадокс современной гуманитарной науки заключается в том, что она, стремясь повысить статус в обществе, широко внедряет количественные измерители. Для более полной и четкой характеристики поклонения технико-технологическим преобразованиям, воспользуемся словами Огюста Конта: «Наиболее непосредственным и наиболее резко выраженным фазисом является собственно *фетишизм*, преимущественно заключающийся в том, что всем внешним телам приписывается жизнь, существенно аналогичная нашей, но почти всегда более энергичная вследствие их обыкновенно более сильного действия». [1]. Стр 2. Необходимость новой науки, изучающей человека в его социальном статусе, родоначальником которой стал О. Конт, вызвана массовым характером внедрения достижений научно-технического прогресса в середине XIXв. Для мыслящих людей стало очевидно, что техника без человека не работает. Человеческая жизнедеятельность не ограничивается только профессиональными обязанностями. Не способен человек в ходе производственной деятельности отстраниться от эмоций, личностных оценок, отношений между людьми и т.д. Становление, развитие жизни человека

проходит по законам отличным от технологического развития. Исследователи гуманитарных процессов и явлений, увлекаясь сближением или, как часто говорят, «интеграцией с естественно научными знаниями», различными техническими новинками, нередко пользуются механическим упрощением изучаемого процесса или явления.

Практически ежегодное бюджетное сокращение финансирования социально-гуманитарной компоненты в немалой степени может быть связано с тем, что радикальные отличия технико-технологического и социального развития не принимаются во внимание. Либеральное реформирование экономики, принявшее за основу упрощенное толкование тождества между технико-материальной и социальной компонентами, сопровождается требованиями повышения экономической эффективности последней. Государство рассматривает функционирование институтов социализации человека, формирование и развитие человеческих качеств как личное и добровольное дело человека. На языке экономической науки это означает, что образование, медицинская помощь – обычный товар. Его реализация должна приносить прибыль. Сложность, противоречивость системы «человек», по мнению Алена Бадью четко определил М. Фуко. В работе «Этика. Очерк о сознании Зла» ученый написал: «Мишель Фуко вызвал в ту эпоху скандал, заявив, что Человек, понимаемый как субъект, есть историческое, сконструированное понятие, принадлежащее определенному дискурсивному режиму, а отнюдь не вневременная самоочевидность, способная служить основанием прав или некоей универсальной этики» [2]. стр 4. Образно говоря, человека нельзя сконструировать «раз и навсегда». В отличие от материальных объектов, которые могут служить человеку тысячелетия, условия жизнедеятельности, нравственные, моральные ориентиры, ценности подвержены постоянным изменениям. Убедительным примером, на наш взгляд, может служить изменение мотивации к труду, объем и структура потребностей.

Модернизация – это закономерный этап развития всей социально-экономической системы и, прежде всего, человека, неизбежно сопровождается воспроизводством неравенства, новой бедности, сокращением доступности потребления общественных благ. Огромный комплекс гуманитарных проблем современного этапа модернизации проявляется в росте неопределенности и социальной напряженности. По оценке Э. Тоффлера «...убыстрение перемен не просто ударяет по промышленности или странам. Это конкретная сила, которая глубоко проникает в нашу частную жизнь, заставляет нас играть новые роли и ставит нас перед лицом опасности новой и сильно подрывающей душевное равновесие психологической болезни. Эту новую болезнь можно назвать «шок будущего», и знание ее причин и симптомов помогает объяснить многое, что в противном

случае не поддается рациональному анализу» [2], стр.14 Признание возрастающей неопределенности закономерно влечет за собой иное сущностное отношение к методологии и практике инновационного развития. Уже ставшие своеобразной традицией обращения к историческому опыту закладывают новые противоречия между требованиями современности и пусть ценными, но невозможными к использованию методами управления производством, общественной жизнью. Неопределенность – важнейшая характеристика даже недалекого будущего. О высокой неэффективности разработки различных планов, прогнозов свидетельствуют многочисленные негативные оценки государственных программ экономического развития. Гуманитарные компоненты жизнедеятельности человека, приобретшие остроту в конце XX в. начали привлекать внимание великих физиков. В последней работе П. Капицы «Парадоксы роста. Законы развития человечества» предложено своеобразное научное завещание для всех обеспокоенных проблемами существования цивилизации. «Парадоксы роста. Законы развития человечества». «Надо коренным образом изменить метод исследования, точку зрения как в пространстве, так и во времени и рассматривать человечество с самого начала его появления как глобальную структуру. В этом случае причину роста следует искать не в сумме всех действующих факторов, а в том коллективном взаимодействии, которое охватывает все человечество и определяет его развитие. Более того, как выяснилось, развитие этой динамической системы не только нелинейное и необратимое, но и далекое от равновесия и в настоящее время завершается демографической революцией. Это фазовый переход в новое состояние именно в физическом смысле. За всю свою историю человечество никогда прежде не переживало такой глубокой перестройки системы, что и делает наше время столь уникальным» [3, стр 7].

Человек в отличие от всех представителей живой природы наделен не только эмоциями, но и разумом. Исследования гуманитарных процессов в современных условиях не может сбрасывать со счетов их соотношение при принятии решений, поведении, оценки результатов и т.д. Как нестранно, но гуманитарная наука обязана вернуться к глубинному изучению роли личности в истории. В «Большой этике» Аристотель писал: «Если обратиться теперь к добродетелям, то может возникнуть вот какое затруднение: известно, что разум способен подчинять себе чувства (мы говорим о человеке воздержном) и что чувства, действуя в противоположном направлении, способны подчинять себе разум...»[1]. слова, написанные за несколько столетий до н.э. приобретают огромное значение в настоящее время. О том, как часто реализация благих целей для оборачивается злом для других служит современная практика коммерциализация. В рамках предложенного формата сложно перечислить даже незначительную часть последствий экономической эффективности. Но можно сказать однозначно. Сокращение затрат на гуманитарную компоненту жизни человека сопровождается огромными экономическими потерями безнравственного поведения. Модернизация по технико-технологическому сценарию – это «неверное направление разума». По Аристотелю «Добродетель, как мы признаем, появляется тогда, когда верно направленный разум бывает согласен с движениями чувств, которым присуще иметь собственную добродетель, а движения чувств согласны с разумом». [1]. Вопрос на что направлена модернизация имеет принципиальное значение. В нынешней интерпретации модернизация означает расширение потребления, а каким образом оно скажется на каждом конкретном человеке, даже не обсуждается в гуманитарной науке.

ЛИТЕРАТУРА/REFERENCES

1. Аристотель Большая этика. ок.347-330 г. до н.э. <http://filosof.historic.ru/books/item/f00/s00/z0000351/index.shtml>
2. Бадью,Ален Этика: Очерк о сознании Зла — СПб., Machina, 2006. — 126 с.
3. Капица П. «Парадоксы роста. Законы развития человечества»: — Альпина нон-фикшн; Москва; 2010. — 72 с.
4. Конт О. Позитивная социология. <http://www.grandars.ru/college/sociologiya/ogyust-kont.html>
5. Печчи А.. Человеческие качества. — М.: Прогресс, 1980. – 302 с.
6. Тоффлер Э. Шок будущего: — М.: ООО «Издательство АСТ», 2002. —557с.

**ბიზნესის სოციალური პასუხისმგებლობა, რომორც
საზოგადოებრივი კეთილდღეობის შექმნის წინაპირობა**

**SOCIAL RESPONSIBILITY OF BUSINESS AS THE BASIS OF THE CRE-
ATION OF PUBLIC WELFARE**

ირმა ჩხაიძე

IRMA CHKHAIDZE

*ეკონომიკის დოქტორი, ბათუმის
შოთა რუსთაველის
სახელმწიფო უნივერსიტეტის
ასოცირებული პროფესორი*

*Doctor of Economics, Associate Professor.
Batumi Shota Rustaveli State University*

ანოტაცია

ეფექტიანი კორპორატიული სოციალური პასუხისმგებლობის პოლიტიკის შემუშავება და დანერგვა არის ნაბიჯი კომპანიის აღიარებისაკენ არა მარტო საკუთარ ქვეყანაში, არამედ საერთაშორისო ბაზარზეც, როგორც იმიჯის დამკვიდრებისაკენ. სამყაროში, სადაც ბრენდი და რეპუტაცია კომპანიის ყველაზე ღირებული ფასიულობაა, სოციალური პასუხისმგებლობა კომპანიას ნდობას და ერთგულებას მოაპოვებინებს, რაც მისი წარმატებული და მდგრადი მომავლის გარანტიაა. ის აძლიერებს პარტნიორთათვის ბიზნესის მიმზიდველობას, იწვევს კომპანიის მიერ წარმოებულ საქონელზე და მომსახურებაზე მოთხოვნის ზრდას, ხელს უწყობს მათ შენარჩუნებას, შრომითი რესურსების მოზიდვას და პერსონალის მეტ ლოიალობას, აგრეთვე ხელისუფლებასთან ურთიერთობის გაუმჯობესებას, რაც ერთობლიობაში, უფრო ხელ შემწყობი ბიზნეს გარემოს შექმნაში აისახება.

კვლევების საფუძველზე დგინდება, რომ კომპანიის მენეჯერები მართალია აცნობიერებენ კორპორატიული სოციალური პასუხისმგებლობის დადებით (მის მნიშვნელობას კომპანიის დადებითი იმიჯის ფორმირების და მომხმარებელთა ლოიალობის თვალსაზრისით) ზეგავლენას კომპანიის საქმიანობაზე, თუმცა აღნიშნულის მიუხედავად პრობლემატურ საკითხად ასახელებენ სოციალურ პასუხისმგებლობაზე ორიენტირებული კომპანიებზე მოქმედ ხელის შემშლელ ფაქტორებს, რომელსაც მიეკუთვნება ქვეყანაში მსგავსი პრაქტიკის გამოცდილების ნაკლებობა, დაუსვეწავი კანონმდებლობა; საქმიანობის განხორციელებისათვის არასაკმარისი ფინანსები და სხვა ფაქტორები.

წინამდებარე სტატიაში შესწავლილია კორპორატიული სოციალური პასუხისმგებლობის კონცეფცია. განსაზღვრულია სოციალურ პასუხისმგებლობაზე ორიენტირებული კომპანიის ბალანსირებული სისტემა, რომელიც თავის მხრივ მოიცავს: ბიზნესის შემოსავლიანობის უზრუნველყოფას, გარემო პირობებზე ზრუნვას და სოციალური პროექტების განხორციელებას სხვადასხვა სფეროში.

გაანალიზებულია თუ, რა გავლენას ახდენს კომპანიის სოციალური პასუხისმგებლობა, როგორც კომპანიის ბიზნეს-საქმიანობაზე ასევე საზოგადოებაზე. განხილულია სოციალურ პასუხისმგებლობაზე ორიენტირებული კომპანიების მიმართ ერთი მხრივ, არის თუ არა ლოიალური საზოგადოება, და მეორე მხრივ, მათ განვითარებაზე თუ რა ხელის შემშლელი ფაქტორები მოქმედებს, რაც აფერხებს კორპორატიული სოციალური პასუხისმგებლობის განვითარებას.

საკვანძო სიტყვები: ბიზნესი, სოციალური პასუხისმგებლობა, საზოგადოებრივი კეთილდღეობა.

Abstract

Development and implementation of effective policy of corporate and social responsibility is a step on the way to recognition of a company as an image-founder not only in the country, but also in the international market. In the world where reputation and brand are the greatest values, social responsibility contributes to the acquisition of confidence of the company which is a guarantee of its successful and stable future. It makes business more attractive to the partners, causes increase in demand for the goods and services manufactured by the company, contributes to their safety, attraction of labor resources and greater staff loyalty and also to improvement of the relations with the

government which is together reflected in creation of more favorable business environment.

Managers of the companies actually realize positive influence of corporate social responsibility on activity of the company (its importance in formation of a positive image of the company and in an issue of the consumer loyalty) though despite it problematic issues are the factors influencing the companies focused on social responsibility; these are lack of similar practice within the country, imperfect legislation, insufficient quantity of finance for activity and other factors.

The present article studies the concept of corporate social responsibility. It's defined as a balanced system of the company which is oriented on social-responsibility, which on the other hand includes: to provide business profitability, take care about the environment, to provide social projects in the different sphere.

It's analyzed how it impacts the company's social responsibility, As the company's business-also the activity of the society. It's considered companies which are oriented on social-responsibility on the one hand, is it a loyal community, and on the other hand what obstacle factories are influencing on it's development, that hinders the development of corporate social responsibility.

Keywords: *business, Social responsibility, public welfare.*

შესავალი

თანამედროვე ეტაპზე აუცილებელია ვისაუბროთ ღირსეულ ბიზნესზე, იმ ბიზნესზე, რომელიც საფუძვლად უდევს ნამდვილ ცივილიზებულ ეკონომიკას და ითვალისწინებს კომპანიათა კეთილი ნებით და სურვილით პრაქტიკული რეალიზება გაუკეთდეს ბიზნეს კულტურის განუყოფელ ნაწილს - კორპორაციულ სოციალურ პასუხისმგებლობას, რომელიც ზოგადი განსაზღვრებით გულისხმობს კომერციული წარმატების მიღწევას ეთიკური პრინციპების დაცვით; სოციალურად, ეკონომიკურად და ეკოლოგიურად მდგრადი განვითარების ხელშეწყობით; შრომით ურთიერთობებში მუშაკებთან თავისი წვლილის შეტანით; საზოგადოების ცხოვრების ხარისხის დონის ამაღლებით. თუმცა აუცილებელია კომპანიები მოქმედების პროცესში ავლენდეს სოციალური პასუხისმგებლობის მრავალსაფეხურიანობას მისი თანმიმდევრულობის დაცვით, რაც არის საზოგადოებრივი კეთილდღეობის შექმნის საფუძველი.

საზოგადოებრივი კეთილდღეობის შექმნაში ბიზნესს თუ რა როლი აკისრია, ამ საკითხებზე დისკუსია წლების მანძილზე მიმდინარეობს მსოფლიოს სხვა ქვეყნების მსგავსად საქართველოშიც, რის გამოც ნაშრომის კვლევის მიზანია არა მხოლოდ კორპორაციული სოციალური პასუხისმგებლობის განხორციელების მოტივების შესწავლა-გაანალიზება და ხელისშემშლელი ფაქტორების გამოვლენა, არამედ კომპანიის სოციალური პასუხისმგებლობის გავლენის ზემოქმედება, როგორც კომპანიის საქმიანობაზე ასევე საზოგადოებისათვის კეთილდღეობის შექმნაზე.

კვლევის მიზნიდან გამომდინარე განსახორციელებელი ამოცანებია: განისაზღვროს კორპორაციული სოციალური პასუხისმგებლობის კონტექსტში წარმოდგენილი ტერმინი „სამმაგი თამაში“, რაც გვიჩვენებს კომპანიის ბალანსირებულ სისტემაში კავშირს სამ ურთიერთდა-

კავშირებულ მაჩვენებელს შორის, რომლებსაც მიეკუთვნება: ბიზნესის შემოსავლიანობის უზრუნველყოფა, გარემო პირობებზე ზრუნვა და სოციალური პროექტების განხორციელება. კვლევის ორიგინალობა (ავტორის წვლილი) გამოვლენილია იმ პრობლემების კვლევებში, რომლებიც საჭიროებს ქვეყნის ეკონომიკური, ეკოლოგიური და სოციალური მდგრადობის მიღწევაში მაღალი ხვედრითი წილით თავისი წვლილი სახელმწიფოს გარდა შეიტანოს (საქართველოში სოციალური, ეკონომიკური და გარემოსდაცვითი პრობლემების გადაჭრაზე ზრუნავს სახელმწიფო-63%-ით, ბიზნესი-37%-ით, საზოგადოება-21%-ით, ხოლო საერთაშორისო ორგანიზაციების პასუხისმგებლობის ხარისხი, აღნიშნულ პროცესებზე ზეგავლენის მოხდენის თვალსაზრისით -39%-ს შეადგენს) ბიზნესმა, კერძოდ კორპორაციული სოციალური პასუხისმგებლობის მქონე კომპანიებმა: გარემოს დაცვაზე ზრუნვით, სხვადასხვა სფეროში სოციალური პროექტების განახორციელებით და შიდაკორპორატიული პასუხისმგებლობით.

პრაქტიკული რეალობა ცხადყოფს, რომ კომპანიის განვითარების დონე არის განმსაზღვრელი შიდაკორპორატიულ პასუხისმგებლობასთან დაკავშირებული აქტივობებისა, რომელთაგან: თანამშრომელთა კვალიფიკაციის ამაღლება ითვალისწინებს თანამშრომელთათვის პირადი (ცოდნის დაგროვება) კეთილდღეობის შექმნას, ხოლო თანამშრომელთა სხვადასხვა ფორმით წახალისებას საფუძვლად უდევს თანამშრომელთა არა ცოდნის დაგროვება, არამედ თანამშრომელთა უნარ-ჩვევების გამოვლენა-რეალიზება. ყოველივე ეს კი განაპირობებს კომპანიის შიდა ეფექტის (მოგება) გაზრდას. კვლევის შედეგები დგინდება, რომ გამოკითხულ კომპანიათა-78% (მსხვილი კომპანიების-88%-ი, საშუალო კომპანიების-70.6%-ი) გამოყოფს თანხებს ტრენინგების ჩასატარებლად რათა აამაღლოს თანამშრომელთა კვალიფიკაცია.

კერძოდ, გამოკითხულ კომპანიათა 46%-ი ტრენინგებს ატარებს საკუთარი რესურსებით, 39.7%-ი მოწვეული ტრენერებით, 34.9%-ი გზავნის თანამშრომლებს კვალიფიკაციის ასამაღლებლად საზღვარგარეთ.

თანამშრომელთა სხვადასხვა ფორმით წახალისებას განხორციელებს გამოკითხულ კომპანიათა 88.9%-ი (მსხვილი კომპანიების-96.4%-ი, საშუალო კომპანიების-82.9%-ი). საშუალო და მსხვილ კომპანიათა-82.5% წახალისების მიზნით იყენებს ფულად პრემიას, ხშირად მიმართავენ ხელფასის მომატებას და დასაჩუქრებას. 42.9%-თანამშრომლებისათვის ორგანიზებას უკეთებს გასართობ, კულტურულ და სპორტულ პროგრამებს; 4.8%-თანამშრომლებს უზრუნველყოფს საპენსიო სისტემით; 6.3%-ახორციელებს თანამშრომელთა სიცოცხლის დაზღვევას.

კომპანიები შიდაკორპორატიული პასუხისმგებლობის განხორციელების პარალელურად მიზანშეწონილია ზრუნავდეს გარემოს დაცვაზე. გარემოს დაცვაზე ზრუნვა კვლევაში მონაწილე კომპანიის მენეჯერთა 92%-ისათვის მნიშვნელოვანია, 7%-ისათვის მეტ-ნაკლებად მნიშვნელოვანია, 2%-ისათვის უმნიშვნელო, ხოლო 27% გარემოსდაცვითი მიმართულებით პასუხისმგებლობის მიზეზებად ასახელებენ: ფინანსების ნაკლებობას, დროის დეფიციტს, სახელმწიფოს მხრიდან პასუხისმგებლობას. ბოლო წლების მანძილზე გამოკითხულ კომპანიათა 64%-ი არ ახორციელებს ინიციატივებს გარემოსდაცვითი მიმართულებით, რადგან საკუთარ როლს გარემოს დაცვაში ბუნდოვნად ხედავენ და მათთვის გარემოსდაცვითი საკითხები ნაკლებად აქტიური და პრიორიტეტულია.

კომპანიის სოციალურ პასუხისმგებლობასთან დაკავშირებული აქტივობებიდან მნიშვნელოვანია სოციალური პროექტების განხორციელება სხვადასხვა სფეროებში. გამოკითხულ 63-კომპანიიდან სოციალურ პროექტებს ახორციელებს-81%, მსგავსი პროექტების განხორციელებაში არ მონაწილეობს-19%. გამოკითხულ კომპანიათა 70.6%-ი ეწევა სოციალურად დაუცველ ფენებზე დახმარებას, 52.9%, 41.2% და 37.3% პროექტებს განხორციელებს შესაბამისად კულტურის, სპორტის და განათლების სფეროში, ხოლო სტიქიური უბედურებების შედეგების ლიკვიდაციის განხორციელებს 29.4%, სოციალურად დაუცველი ფენების დახმარების თვალსაზრისით ერთნაირად აქტიურები არიან როგორც მსხვილი, ისე საშუალო ბიზნესის წარმომადგენლები, სპორტს ეხმარება-15 მსხვილი და 6 საშუალო კომპანია, კულტურას-17 მსხვილი და 10 საშუალო კომპანია, განათლებას-10 მსხვილი და 9 საშუალო კომპანია. სტიქიური უბედურების შედეგების ლიკვიდაციაში-10 მსხვილი და 5 საშუალო კომპანია მონაწილეობს.

სოციალური პროექტიდან უმნიშვნელოვანესია საქველმოქმედო საქმიანობა, რომელიც კომპანიის მიერ უანგარო, არა შედეგზე ორიენტირებული საქმიანობაა. ყოველივე ეს კი ავლენს ერთი მხრივ კომპანიისადმი მომხმარებლის ლოიალობის ზრდას, და მეორე მხრივ კომპანიის დადებით მახასიათებლებს, რომლებსაც მიეკუთვნება: სოციალურად აქტიურ კომპანიებზე მომხმარებელთა უპირატესობების მინიჭება, რაც ზრდის მომხმარებლის თვალში ბრენდის და კომპანიის სახელს, ავლენს მეტნდობას კომპანიის მიმართ. ყოველივე ეს კი განაპირობებს კომპანიის მიერ წარმოებულ საქონელზე თანაბარ პირობებში უპირატესობების მინიჭებას, მომხმარებლების ზრდას, კომპანიის იმიჯის მოპოვებას და შენარჩუნებას.

დასკვნა

XX საუკუნის 90-იანი წლებიდან საბაზრო ეკონომიკის გარდამავალ ეტაპზე გადასვლის პარალელურად საფუძველი ჩაეყარა ბიზნეს საქმიანობის განვითარებას, რომლის უმთავრესი მიზანი არის მაქსიმალური მოგების მიღება, თუმცა აღსანიშნავია ისიც, რომ აღნიშნულ პერიოდში საქართველოში მოქმედ ბიზნეს სექტორის წარმომადგენლები, რომლებიც ჯერ კიდევ ჩამოუყალიბებლნი იყვნენ ფირმის მმართველობით სისტემაში მათთვის უცხო იყო -კორპორატიული სოციალური პასუხისმგებლობის არსი და პრაქტიკული მნიშვნელობა, და მის უმთავრეს ნაბიჯს წარმოადგენს შიდაკორპორატიული პასუხისმგებლობა, რომლის მიმართაც დაკავშირებული აქტივობები განუხორციელებელი რჩებოდა. ახლად ჩამოყალიბებულ დემოკრატიულ სახელმწიფოში, რთული პოლიტიკური და ეკონომიკური არასტაბილურობის პირობებში სუსტი იყო სახელმწიფო კონტროლი კერძო სექტორზე, რის გამოც კერძო სექტორის მიერ გარემოზე ზრუნვა პრობლემატურ საკითხად არ სახელდებოდა და რათქმაუნდა საუბარი არ იყო უმნიშვნელოვანესი სოციალური პროექტების განხორციელებაზე.

კვლევის ძირითადი თეორიული და პრაქტიკული შედეგები გამოიხატება საქართველოში მოქმედ კომპანიებში კორპორატიული სოციალური პასუხისმგებლობის კულტურის დამკვიდრების აუცილებლობაში. ნაშრომის კვლევის შედეგად მიღებული თეორიული და მეთოდოლოგიური შედეგები გამოადგებათ კორპორატიული სოციალური პასუხისმგებლობის საკითხებით დაინტერესებულ კერძო სექტორის წარმომადგენლებს, მკვლევარებს, დოქტორანტებს, მაგისტრანტებსა და ბაკალავრიატის სტუდენტებს.

რეკომენდაციები.

საქართველოში კორპორაციული სოციალური პასუხისმგებლობის კულტურის დამკვიდრების მიზნით მოქმედმა კომპანიებმა მიზანშეწონილია: იზრუნოს სახელმწიფოსა და საზოგადოებასთან ერთად ქვეყნის ეკონომიკური, ეკოლოგიური და სოციალური მდგრადობის მიღწევისათვის კორპორაციული სოციალური პასუხისმგებლობის კულტურის დამკვიდრებასა და სრულყოფაზე, რაც ითვალისწინებს თავდაპირველად შიდაკორპორატიული პასუხისმგებლობის ზრდას, პარალელურ რეჟიმში ზრუნვას გარემოს დაცვაზე და კომპანიის მიერ სხვადასხვა სფეროში იმ უანგარო, არა შედეგზე ორიენტირებული (არა მოგებაზე ორიენტირებული) საქმიანობის განხორციელებას რომლებსაც მიეკუთვნება უმნიშვნელოვანესი სოციალური პროექტების განხორციელება და საფუძვლად უდევს საზოგადოებრივი კეთილდღეობის შექმნა.

განხორციელოს კომპანიის მიერ პრიორიტეტების ნუსხაში კორპორაციული სოციალური პასუხისმგებლობის არა მხოლოდ დასაბუთება არამედ მათი პრაქტიკული განხორციელება, რადგან კვლევის საფუძველზე დადგინდა, რომ გამოკითხულ მენეჯერთა 65%-ი ეთანხმება იმ გარემოებას, რომ სოციალური პასუხისმგებლობის პრაქტიკული განხორციელება მნიშვნელოვანია კომპანიის დადებითი იმიჯის ჩამოყალიბებისათვის. აღნიშნულის საუკეთესო მაგალითად შესაძლებელია დასახელდეს „Economist Intelligence Unit“ და „McKinsey“ კომპანიების მიერ ჩატარებული კვლევები. „ცონომისტ ინტელლიჯენცე ნიტ“ კომპანიის მიერ

(2005 და 2008 წლებში) გამოკითხულ 1192 ტოპ მენეჯერიდან 2005 წელს 30%-მა და 2008 წელს 60%-მა, ხოლო „McKinsey“ კომპანიის მიერ 2007 წელს გამოკითხულ ხელმძღვანელთა 95%-მა თავიანთი კომპანიების პრიორიტეტების ნუსხაში დაასახელეს კორპორაციული პასუხისმგებლობა;

კომპანიები წლების მანძილზე არა მხოლოდ აცნობიერებენ კორპორატიული სოციალური პასუხისმგებლობის დადებით (მის მნიშვნელობას კომპანიის დადებითი იმიჯის ფორმირების და მომხმარებელთა ლოიალობის თვალსაზრისით) ზეგავლენას კომპანიის საქმიანობაზე, არამედ პრობლემატურ საკითხად ასახელებენ სოციალურ პასუხისმგებლობაზე ორიენტირებულ კომპანიებზე მოქმედ ისეთ ხელის შემშლელ ფაქტორებს როგორცაა, ერთის მხრივ მსგავსი პრაქტიკის გამოცდილების ნაკლებობა, მეორეს მხრივ ჯერ კიდევ არსებული დაუხვეწავი კანონმდებლობა და არა ჯანსაზღვი ბიზნეს გარემო. აღნიშნულს შესაძლებელია საფუძვლად დაუდოთ გამოკითხულ მენეჯერთა შეფასებები. კერძოდ, მენეჯერთა 38%-ს მიაჩნია, რომ ქვეყანაში შესამჩნევია მსგავსი პრაქტიკის, გამოცდილების ნაკლებობა, 26%-ი თვლის, რომ არ არსებობს ხელშემწყობი კანონმდებლობა; 17%-ი თვლის, რომ არაჯანსაღი ბიზნეს გარემოა, ხოლო 13%-ს მიაჩნია, რომ ამ საქმიანობის განხორციელებისათვის არასაკმარისია ფინანსები, 9%-ის აზრით ეს არ არის ბიზნესის უშვალო ფუნქცია, 6%-ი თვლის, რომ საზოგადოება პასიურია, 2%-ს მიაჩნია, რომ არ არსებობს მთავრობის მხრიდან მითითებები.

ლიტერატურა/REFERENCES

1. თ. შენგელია, ბიზნესის ადმინისტრირების საფუძვლები, თბ., 2008. {T.Shengelia, Fundamentals of modern business, Tbilisi 2008};
2. ინოვაციები ბიზნესში (პრობლემები, პერსპექტივები, გამოწვევები), შოთა რუსთაველის სახელმწიფო უნივერსიტეტის დაარსებიდან 75-ე წლისთავისადმი მიძღვნილი, საერთაშორისო სამეცნიერო-პრაქტიკული კონფერენციის მასალები, ბათუმი 2010, 16-17 აპრილი, გვ-215, თბ., 2010. {Innovations in Business (Problems, prospects, challenges) International scientific-practical conference dedicated to the 75th anniversary of Shota Rustaveli State University, Materials international scientific-practical Conferences, Batumi 2010, April 16-17, Tbilisi 2010};
3. საქართველოს სტრატეგიული კვლევებისა და განვითარების ცენტრი, თბ., 2007. {The center for strategic research and development of Georgia, Tbilisi 2007};
4. Экономика финансов и бизнес проблемы и перспективы развития, материалы первой Всероссийской конференции молодых ученых. М., 2010
5. [Http://www.google.com/search?sourceid=chrome&ie=UTF-8&g](http://www.google.com/search?sourceid=chrome&ie=UTF-8&g)
6. <http://24saati.ge/news/story/20133-korporatsiuli-sotsialuri-pasukhismgebloba-da-misi-mnishvneloba-qveynis-ganvitarebisatvis>
7. <http://gau.ge/ge/news/public-lecture-on-corporate-social-responsibility>

ინტეგრაციული პროცესები ბიზნესის კლასტერიზაციის
კონტექსტში

INTEGRATION PROSESES IN THE CONTEXT OF
BUSINESS CLUSTERING

ევგენი ბარათაშვილი

თამარ ლაგვილავა

მანანა ბერუაშვილი

ეკონომიკის მეცნიერებათა
დოქტორი, საქართველოს ტექნიკური
უნივერსიტეტის პროფესორი

საქართველოს ტექნიკური
უნივერსიტეტი

საქართველოს
ტექნიკური უნივერსიტეტი

Evgeni Baratashvili

Tamar Lagvilava

Manana Beruashvili

*Doctor of Economic Sciences, professor of
Georgian Technical University*

*PhD Students of Georgian
Technical University*

*PhD Students of Georgian
Technical University*

ანოტაცია

კლასტერები, როგორც წესი, ყალიბდება პროგრამების ფარგლებში შემდეგი სამი სუბიექტიდან ერთ-ერთის ინიციატივით, ესენია: საკუთრივ მცირე საწარმოები, ხელისუფლების ადგილობრივი ორგანოები და/ან მსხვილი კორპორაციები.

კლასტერების ინტეგრაციული პროცესები თავისთავად საკუთრების პოზიციიდან აქტივებზე კონტროლის დაწესება და მათი მართვაა. იგი შეიძლება განხორციელდეს ორი გზით. პირველი გზა გვხვდება, როდესაც საქონლის წარმოება და რეალიზაცია ფართოვდება კომპანიის შიდა წყაროების ხარჯზე.

მეორე გზა ვარაუდობს ბიზნესის გაფართოებას სხვა კომპანიათა აქტივების შექმნის ხარჯზე ან მიმდინარეობს კლასიკური ინტეგრაციის ფორმით.

საზღვარგარეთული გამოცდილება კლასტერების ინტეგრაციულ პროცესში მიზანშეწონილი იქნებოდა გვეცადა ქართულ სინამდვილეში და გამოგვეყენებინა ძალისხმევათა კონსოლიდაციის სფეროში ინოვაციური მცირე მეწარმეობის განვითარების საქმეში.

საკვანძო სიტყვები: საწარმოთა კლასტერები, კლასტერების ინტეგრაციული პროცესები, ქსელური გაერთიანებები, ალოკაცია, სპონტანური, ინდუსტრიული კლასტერები

Abstract

Clusters are usually formed within the next three programs the subject of one of the initiative, including: Own small businesses, local authorities and / or large corporations.

Clusters integration process itself Continue from property assets and their management control. It can be done in two ways. The first way can be found in the production and sale of goods, is expanding the company's internal sources.

The second ways suggests to expand business to other companies or to buy assets at the expense of being a classic form of integration.

of overseas experience to the Clusters integration process would be advisable to try to use in the Georgian reality and consolidation efforts in the field of innovative small enterprise development.

Key words: Enterprise clusters, clusters in the integration process, network associations, allocation, spontaneous, industrial clusters

საერთაშორისო პრაქტიკაში არსებობს ისეთი ჯაჭვის მიზანმიმართული ფორმირების მაგალითები, რომელთაც ეწოდება საწარმოთა კლასტერები. თერთმეტ ქვეყანაში მოქმედი კლასტერული სისტემების შესწავლილმა გამოცდილებამ საშუალება მისცა „გაეროს სამრეწველო განვითარების ორგანიზაციის“ სპეციალისტებს, შეემუშავებინათ ინსტიტუციური პოლიტიკის განზოგადებული კონცეფცია, რომელიც მიმართული იქნებოდა ქსელური სამეწარმეო კავშირების მხარდასაჭერად.

კლასტერები, როგორც წესი, ყალიბდება პროგრამების ფარგლებში შემდეგი სამი სუბიექტიდან ერთ-ერთის ინიციატივით, ესენია: საკუთრივ მცირე საწარმოები, ხელისუფლების ადგილობრივი ორგანოები და/ან მსხვილი კორპორაციები. ცნობილია, რომ კონტრაქტების უმრავლესობა იდება რეგიონულ ფირმებთან ერთი და იმავე მიმწოდებლებითა და მომხმარებლებით. ეს მუდმივობა სტიქიურად აყალიბებს იმ ურთიერთდაკავშირებული საწარმო-პარტნიორების გარკვეულ წრეს, რომლებიც მუშაობენ ადგილობრივ ჯაჭვში.

მცირე და საშუალო საწარმოები შეადგენენ სამრეწველო საწარმოების 90%-ს და უზრუნველყოფს სამრეწველო წარმოებაში შრომისუნარიანი მოსახლეობის დასაქმებას 40-დან 80%-მდე. განვითარებად ქვეყნებში მცირე და საშუალო საწარმოების როლი კიდევ უფრო მნიშვნელოვანია, ვინაიდან ხშირ შემთხვევაში იგი ერთადერთი შესაძლებლობაა დამატებითი სამუშაო ადგილების შესაქმნელად. მცირე ბიზნესის ძლიერი სექტორი ფრიად მნიშვნელოვანია ქვეყნის განვითარებისთვის. ამასთან ერთად მცირე და საშუალო ბიზნესის განვითარება საფუძველია მესამე კლასის ფორმირებისთვის, რადგან მისი მეშვეობით ხდება ქვეყანაში დემოკრატიული გარდაქმნების განვითარება და სრულყოფა. ამასთან დაკავშირებით გარდაქმნები მცირე მეწარმეობის სფეროში არა მხოლოდ ეკონომიკური პრობლემაა, არამედ გარკვეულწილად პოლიტიკურიც. კლასტერების ინტეგრაციული პროცესები თავისთავად საკუთრების პოზიციიდან აქტივებზე კონტროლის დაწესება და მათი მართვაა. იგი შეიძლება განხორციელდეს ორი გზით. პირველი გზა გეხვედება, როდესაც საქონლის წარმოება და რეალიზაცია ფართოვდება კომპანიის შიდა წყაროების ხარჯზე, ამასთან ეს პროცესი იწვევს წარმოების ახალი სტადიის გაჩენას, ე.ი. იმ ნაკეთობის დამზადების სხვა ეტაპების გაჩენას, რომელიც წარმოდგენილია უკვე არსებულ ბაზარზე. ასეთ ინტეგრაციას ეწოდა ბუნებრივი, ვინაიდან ერთიანდება წარმოების საკვანძო ტექნოლოგიური სტადიები. აქ გარკვეულწილად შენარჩუნებულია წარმოების წინა ორგანიზაცია, უწინდებური კონტროლი საკუთრებაზე და განყოფილებათა ქცევაზე, აგრეთვე ნელ-ნელა ფართოვდება შიდაფირმული ურთიერთობების სფერო. მეორე გზა ვარაუდობს ბიზნესის გაფართოებას სხვა კომპანიათა აქტივების შექმნის ხარჯზე ან მიმ-

დინარეობს კლასიკური ინტეგრაციის ფორმით, რომელიც ხორციელდება ერთი ფირმის მიერ მეორის შექმნის პროცესში. იგი გულისხმობს სრული კონტროლის დაწესებას როგორც საკუთრებაზე, ისე აქტივების მართვაზე. ზოგჯერ იქმნება ისეთი სიტუაცია, როცა ვერ ხერხდება სრული კონტროლი ინტეგრირებული აქტივების საკუთრებაზე, ე.ი. ვერ ხდება აქციათა აუცილებელი პაკეტის კონსოლიდირება, მაგრამ ამასთან ერთად მაინც არის შესაძლებლობა განვასორციელოთ კონტროლი აქტივების მართვაზე. ამ შემთხვევაში საქმე გვაქვს არასრული ან ნაწილობრივი ინტეგრაციის მოვლენასთან. ორგანიზებული მენეჯმენტის დახმარებით შეიძლება განვახორციელოთ საკმაოდ სრული კონტროლი მისი იურიდიული გაფორმების გარეშე იმ ფირმის საკუთრებაზე, რომელიც შედის ინტეგრირებულ სტრუქტურაში. ეს ზოგჯერ მიიწვევა, მაგალითად, ისეთი ხელშეკრულების დადებით, რომელშიც ვერტიკალური შეზღუდვაა. შედეგად ერთი კომპანია ამყარებს კონტროლს მეორის, იურიდიულად დამოუკიდებელი ფირმის ქცევაზე. ასეთ შემთხვევაში იურიდიულად დამოუკიდებელი კომპანიები, რომელთა საწესდებო კაპიტალში შეიძლება საერთოდ არ იყოს აქციათა წილი, რომელიც ეკუთვნის აქტიურ ფირმას, ნებაყოფლობით ეთანხმებიან კონტროლს ბაზარზე მათ ქცევაზე. როცა არსებობს კონტროლი ფორმალურად დამოუკიდებელი ფირმების ქცევაზე მათ საკუთრებაზე კონტროლის უქონლობით, მაშინ ამ მოვლენას უწოდებენ კვაზინტეგრაციას. მაშასადამე, ძირითადი კრიტერიუმი სრულ, ნაწილობრივ და კვაზინტეგრაციად დაყოფისთვის არის აქტიური ფირმის კონტროლის ხარისხი საკუთრებაზე ბიზნესის სხვადასხვა ფორმის მართვაზე სრული კონტროლის შენარჩუნებისას. ფირმებისთვის, რომლებსაც აქვს გიგანტური საბაზრო ძალაუფლება, კვაზინტეგრაციის გამოვლენის ეკონომიკურ ფორმებად გვევლინება ვირტუალური კორპორაციები და სტრატეგიული ალიანსები. ქსელური გაერთიანებები და საწარმოთა კლასტერები ყალიბდება საშუალო და წვრილი ფირმებისგან, რომელთაც არ აქვთ მნიშვნელოვანი საბაზრო ძალაუფლება. მაგრამ რა ფორმებიც უნდა მიიღონ საწარმოთა კლასტერებმა, მიუხედავად ამისა, მათი ძირითადი სტრუქტურული ელემენტის სახით რჩება მცირე და საშუალო საწარმოები, რომელთაც არ აქვთ საბაზრო ძალაუფლება. სხვაგვარად რომ ვთქვათ, ესენი არიან დარგობრივი ბაზრის მცირე მოთამაშეები, რომელთა გაყიდვათა წილი ცალ-ცალკე საკმაოდ უმნიშვნელოა. ნათქვამს დავექნეთ, რომ კლასტერს შეადგენს იურიდიულად დამოუკიდებელი საწარმოები, რომელთაგან თითოეულს აქვს საკუთრების საკუთარი ფორმა. საწარმოთა კლასტერის მეორე სტრუქტურული ელემენტია ერთი ან რამდენიმე საზოგადოებრივი გაერთიანების არსებობა, რომლებიც თავიანთი საქმიანობით უზრუნველყოფენ მცირე ბიზნესის რისკების დონის

შემცირებას. მცირე საწარმოთა კლასტერები სავარაუდოდ იქმნებოდა სტიქიურად. სპონტანურად შექმნილი საწარმოთა კლასტერი, როგორც ჩანს, ყველაზე ძლიერი ტიპია სიცოცხლისუნარიანობის თვალსაზრისით. ასეთ გაერთიანებაში ბიზნეს-ლიდერებმა იციან, რა და როგორ გააკეთონ, და აკეთებენ თავიანთ სამუშაოს. საწარმოთა კლასტერის სპონტანურად ჩამოყალიბების მაგალითი შეიძლება იყოს კლასტერი ტუტლინგენში. ქირურგიული ინსტრუმენტების წარმოებაზე გადასვლა იქ დიდწილად პროვოცირებული იყო ზოლინგენიდან კონკურენტი დანების მწარმოებელთა წარმატებებით. კლასტერი იურიდიულად დამოუკიდებელი იმ საწარმოების ერთობლიობაა, რომელნიც პრაქტიკულად არ ფლობენ საბაზრო ძალაუფლებას; ესაა საწარმოები, რომლებიც ეწევიან შეთანხმებულ და კოორდინირებულ ბიზნესს. სხვაგვარად რომ ვთქვათ, კლასტერის მონაწილეების აქტივების საკუთრებაზე კონტროლის უქონლობისას ყალიბდება და მკაცრადაც კონტროლდება საერთო აქტივების მართვა. საწარმოთა აშკარა კლასტერები აგრეთვე იყოფა: რეალურად და ცრულ. რეალურს მიეკუთვნება საწარმოთა კლასტერები, რომელთაც შეუძლიათ რაციონალურად გამოიყენონ შეზღუდული რესურსები. კლასტერში შესვლა ხელს უწყობს რესურსების ალოკაციის ზრდას. ცრუ კლასტერები წარმოდგენილია ვრცელი მრავალფეროვნებით. ზოგჯერ კლასტერებს მიაკუთვნებენ მცირე საწარმოებს, რომლებიც მუშაობს ბაზარზე დომინირებულ ფირმასთან. ამ შემთხვევაში საქმე გვაქვს საწარმოთა ჯგუფთან, რომელიც იმყოფება დომინირებული ფირმის ეგრეთ წოდებული “ფასიანი ქოლგის” ქვეშ, მაგრამ არავითარ შემთხვევაში მცირე საწარმოების კლასტერთან. ასეთი წარმონაქმნები დომინირებული ფირმის საბაზრო ძალაუფლების გამცილებლებია და არ შეესაბამება საწარმოთა კლასტერების

ეკონომიკურ ბუნებას. იმის მიხედვით, განაცხადა თუ არა თავის თავზე საწარმოთა კლასტერმა საკანონმდებლო დონეზე, ჩვენ უნდა დავყოთ ისინი აშკარა და გამოუაშკარავებელ საწარმოთა კლასტერებად. საწარმოთა კლასტერები წარმოშობის ხასიათით შეიძლება იყოს სპონტანური ან მიზანმიმართულად შექმნილი. მეორეს ზოგჯერ უწოდებენ ხელოვნურად შექმნილ საწარმოთა კლასტერებს. აშკარა საწარმოთა კლასტერები აგრეთვე იყოფა რეალურად, ანუ ნამდვილად და ცრულ. მაშ ასე, ვემყარებით რა მოყვანილ კლასიფიკაციას, შეიძლება განზოგადებულად გამოვყოთ აშკარა საწარმოთა კლასტერების კლასიფიკაციის შემდეგი კრიტერიუმები. ჯერ ერთი, საწარმოთა კლასტერები შეიძლება განვასხვავოთ საქმიანობის შედეგებით: კლასტერები, რომლებიც აწარმოებენ საქონელს, ანუ საწარმოთა სამრეწველო კლასტერები და კლასტერები, რომლებიც ეწევიან მომსახურებას. მეორე, საწარმოთა სამრეწველო კლასტერები შეიძლება დავყოთ ინდუსტრიულებად, რომლებიც აწარმოებენ ტრადიციულ საქონელს

და ინტელექტუალურებად, ანუ ინოვაციურებად, რომლებიც ისწრაფვიან შექმნან პრინციპულად ახალი გადაწყვეტილება მოთხოვნების დასაკმაყოფილებლად. მესამე, საწარმოთა ინდუსტრიული კლასტერები შეიძლება დაიყოს დარგობრივი ნიშნით მომპოვებელ და გადამამუშავებელ კლასტერებად.

გამოყოფენ კლასტერის განვითარების სამ მდგომარეობას: სტაბილურს, განვითარებადსა და შემცირებულ საწარმოთა კლასტერს.

- სტაბილურ კლასტერში სამუშაო ადგილების რაოდენობა წლის განმავლობაში უმნიშვნელოდ იცვლება.

- განვითარებად კლასტერში სამუშაო ადგილების რაოდენობა იზრდება.

- შემცირებულ კლასტერში სამუშაო ადგილების რაოდენობა იკვეცება.

მაშ ასე, საწარმოთა კლასტერები სიმწიფის დონისდა მიხედვით იყოფა ერთ შემთხვევაში ავლომერატულ, ავლოცენებად, განვითარებად, მომწიფებულ და ტრანსფორმირებად კლასტერებად. სხვა კრიტერიუმების თანახმად, რომლებშიც გათვალისწინებულია სამუშაო ადგილების რაოდენობის ცვლილება, საწარმოთა კლასტერები იყოფა სტაბილურებად, განვითარებადებად და შემცირებულებად. ეკონომიკურ განვითარებასა და ინოვაციებს შორის არსებობს მკაფიო ურთიერთკავშირი. ქვეყნებს მაღალტექნოლოგიური საწარმოების დიდი შემადგენლით აქვს ბევრად საუკეთესო ეკონომიკური მაჩვენებლები და მოსახლეობის ცხოვრების დონე. ფართო გაგებით, ინოვაციებში გულისხმობენ ბიზნესის ეფექტიანობის და კონკურენტუნარიანობის გაუმჯობესების საშუალებას.

კანზასის შტატის ინოვაციური კლასტერები მსხვილი დამქირავებლებია. დასაქმების ზრდა, განსაკუთრებით ინოვაციათა სფეროში, „კანზასის ტექნოლოგიურ საწარმოთა კორპორაციების“ პროგრამის ეფექტიანობის შეფასების ერთ-ერთი ძირითადი კრიტერიუმი

შტატის მთავრობის მიერ. მეოთხე, სამოქალაქო ინსტიტუტების უშუალო როლი უმნიშვნელოა. ინოვაციური კლასტერების განვითარების მართვის სისტემაში არსებობს მკაცრი იერარქია და გავლენის სფეროების განაწილება. შეიძლება დავასკვნათ, რომ „კანზასის ტექნოლოგიურ საწარმოთა კორპორაციების“ ინოვაციური კლასტერების კომპლექსი შტატის ეკონომიკის განვითარების მიზნობრივი პროგრამის პროდუქტია, ეს პროგრამა წარმატებულია და კვლავ ვითარდება, კანზასის შტატში კლასტერების დახმარებით შეიქმნა ეკონომიკის ინოვაციური განვითარების მექანიზმი. ეს გამოცდილება მიზანშეწონილი იქნებოდა გვეცადა ქართულ სინამდვილეში და გამოგვეყენებინა ძალისხმევითა კონსოლიდაციის სფეროში ინოვაციური მცირე მეწარმეობის განვითარების საქმეში.

ლიტერატურა/REFERENCES

1. ბარათაშვილი ე., ჯოლია გ., ბუღია ლ., კომპარატივისტიკული მენეჯმენტი, ჟურნ. „ეკონომიკა“ №10, 2008;
2. ბარათაშვილი ე., ბოლქვაძე ა., საქმიანი კულტურა-შედარებითი მენეჯმენტის საკვანძო ელემენტი. ჟურნალი „ეკონომიკა“ №7. 2013;
3. ბარათაშვილი ე., ზარანდია ჯ., ჩეხელაშვილი მ., მარიდაშვილი მ., მახარაშვილი ი., ღამბაშიძე თ., შედარებითი მენეჯმენტი და კლასტერიზაცია, საქართველოს საინჟინრო აკადემია, თბილისი 2016;
4. Porter M., Locatin, Competition and Economic Development: Local Clusters in a Global Economy/ Economic Development Quarterly 14, no. 1, 2000;
5. Литовченко Е. В. Интеграционно-активная стратегия формирования промышленных кластеров/ Вестник Саратовского государственного университета, №36, 2008

MANAGEMENT CONSULTING - PURPOSE AND ACTIVITY
ANALYSIS

ვახტანგ დათაშვილი

ეკონომიკის მეცნიერებათა დოქტორი,
საქართველოს ტექნიკური უნივერსიტეტის პროფესორი

VAKHTANG DATASHVILI

Doctor of Economic Sciences, professor of Georgian Technical University

მაკა ბუღულაშვილი

საქართველოს ტექნიკური უნივერსიტეტი
დოქტორანტი

MAKA BUGHULASHBILI

PhD Students of Georgian Technical University

ანოტაცია

ნაშრომში გაშუქებულია მენეჯმენტ კონსალტინგის, როგორც ბიზნესის მხარდაჭერის საინფორმაციო-ანალიტიკური ინფრასტრუქტურული კომპლექსის მნიშვნელოვანი შემადგენელი ნაწილის მიზნები და ამ დარგში მოღვაწე კომპანიების საქმიანობის ანალიზი. ზოგადი სახით კონსალტინგი ისეთი პროფესიული საქმიანობაა, რომელიც ისოტრიულად მენეჯმენტის სფეროს სრულყოფასთან ერთად იხვეწება და ვითარდება და რომლის სუბიექტები ძალიან სასარგებლო და დიდად მნიშვნელოვან მომსახურებას უწევენ საწარმოებსა და ორგანიზაციებს. შერწყმა და შთანთქმა, თანამედროვე საწარმოების ორგანიზება, პრივატიზაციის ჩატარება, კულტურული ცვლილებები, ექსპორტის განვითარება, საერთაშორისო ვაჭრობისა და ფინანსური ოპერაციების ახალი ფორმები, ეკონომიკის განვითარების მასშტაბური პროექტები, საქმიანი კავშირების, ეროვნული და საერთაშორისო მასშტაბებით ბიზნესის მარეგულირებელი ახალი კანონები და შეთანხმებები ბიზნესითა და მართვით დაკავებულ პროფესიონალთა საქმიანობის ფართო სივრცეს ქმნის.

საკვანძო სიტყვები: მენეჯმენტი, კონსალტინგი, ბიზნესი, საინფორმაციო-ანალიტიკური, ინფრასტრუქტურა, სტრატეგია.

Abstract

Historically, management consulting grew with the rise of management. Nowadays with the knowledge democratized and more and more information available for everybody the role of management consulting is growing. Applying for management consulting services is increasing trend among companies which try to solve existing organizational problems through getting deep, functional expertise and feasible recommendations in the form of strategy consulting, operational consulting, marketing consulting, financial consulting and so on. Therefore management consulting is considered as one of the most rapidly grown interesting, intellectually stimulating and financially rewarding work available in the professional services market.

Management consulting includes a wide range of activities and most management consulting firms define their practices in different manner, either according to professional area of expertise, such as competitive analysis, corporate strategy, operations management, or human resources, or they view the process as the sequence of phases like entry, contracting, diagnosis, data collection, feedback, implementation, or according consulting purposes.

The aim of this article is to clarify and analyze fundamental purposes of management consulting, because when there is clarity about the activities and the purpose both parties the consulting service provider and the company which needs these kind of service are more likely to be involved in the engagement process more satisfactory.

Key words: management consulting, purpose, strategy, diagnosis, data collection, process.

შესავალი

„კონსალტინგის“ ცნების განმარტების მიმართ ორ ძირითად მიდგომა არსებობს. პირველი ეყრდნობა ფუნქციონალურ შეხედულებას კონსულტირებაზე. ამის მაგალითია ფრიც სტეელეს შემდეგი განმარტება: „კონსულტირების პროცესად მე მიმანია ნებისმიერი ფორმის დახმარების გაწევა ამოცანის ან ამოცანათა სერიის შინაარსთან, პროცესთან ან სტრუქტურასთან დაკავშირებით, რომლის დროსაც კონსულტანტი თვითონ პასუხს არ აგებს ამოცანის შესრულებაზე, მაგრამ ეხმარება მათ, ვინც პასუხისმგებელია“. მეორე მიდგომა კონსალტინგს განიხილავს განსაკუთრებულ პროფესიულ სამსახურად და გამოყოფს იმ მთელ რიგ მახასიათებლებს, რომლებიც ამ სამსახურს უნდა გააჩნდეს. ლერი გრეინერის და რობერტ მეტცგერის განმარტების თანახმად, „მმართველობითი კონსულტირება ის საკონსულტაციო სამსახურია, რომელიც კონტრაქტით მუშაობს და ორგანიზაციებს უწევს მომსახურებას სპეციალურად მომზადებული და კვალიფიციური პირების მეშვეობით. შემკვეთ ორგანიზაციას ისინი ეხმარებიან მმართველობითი პრობლემების გამოვლენასა და გაანალიზებაში, რეკომენდაციებს აძლევენ მათ ამ პრობლემების მოსაგვარებლად და საჭიროების შემთხვევაში გადაწყვეტილებათა შესრულებაშიც მონაწილეობენ“. ეს ორი მიდგომა ავსებს ერთმანეთს.

ევროპის ეკონომიკისა და მართვის დარგის კონსულტანტთა ასოციაციების ფედერაცია (FEACO) შემდეგ განმარტებას იძლევა: „მენეჯმენტ-კონსალტინგი მდგომარეობს მართვის საკითხებში დამოუკიდებელი რჩევების მიცემასა და დახმარების გაწევაში, რომელიც მოიცავს პრობლემისა და (ან) შესაძლებლობათა დადგენასა და შეფასებას, შესაბამის ღონისძიებათა შეთავაზებას და მათ რეალიზებაში დახმარებას“. ამავე განმარტებას იყენებენ ამერიკის ეკონომიკისა და მართვის სფეროს კონსულტანტთა ასოციაცია „ACME“ და მენეჯმენტ-კონსალტინგის ინსტიტუტი „IMC“.

ზოგჯერ კონსალტინგს საინფორმაციო ბიზნესის ერთ-ერთ მიმართულებას მიაკუთვნებენ. ეს თვალსაზრისი იმას ეფუძნება, რომ კლიენტის კონსულტირების პროცესს ყოველთვის თან ახლავს მისთვის იმ ინფორმაციის გადაცემა, რომელიც გავლენას ახდენს მისი თვალსაზრისის ფორმირებაზე და მის მიერ მმართველურ გადაწყვეტილებათა მიღებაზე. თუმცა, იმ საგანმანათლებლო და სარეკლამო საქმიანობის საპირისპიროდ, რომელიც კლიენტის მიერ ამა თუ იმ მოვლენის შესახებ ობიექტური ან ობიექტივირებული მონაცემების გაცნობას ეყრდნობა, კონსალტინგი ისეთ მომსახურებადაც გვევლინება, რომელიც უშუალოდ მოქმედებს კლიენტის გარკვეული პოზიციის მიზნისა და ქმედების ფორმირებაზე. არსებითად, კონსალტინგი შეგვი-

ძლია განვიხილოთ როგორც კლიენტის მენეჯერული საქმიანობის ელემენტი მისი მენეჯერული გადაწყვეტილებების მომზადებისა და დასაბუთების ნაწილში, რომელსაც თვითონ იგი კი არ ახორციელებს უშუალოდ, არამედ სპეციალიზებული საკონსულტაციო-სამეწარმეო ფორმა.

კონსალტინგის სახეობები და თანამედროვე ტენდენციები

მენეჯერული კონსალტინგის განმარტების სფეროში არსებული არაერთგვაროვნება მისი კლასიფიკაციის სფეროში არსებულ გაურკვევლობას იწვევს. დღეს ჩვენ მრავალ განსხვავებულ მიდგომას შეიძლება გადავაწყდეთ საკონსულტაციო მომსახურების კლასიფიკაციის მიმართ.

არსებობს კონსალტინგური მომსახურების კლასიფიკაციის ორი ძირითადი სახე:

- 1) კონსულტირების საგნის თვალსაზრისით - საგნობრივი კლასიფიკაცია;
- 2) კონსულტირების მეთოდის თვალსაზრისით - მეთოდოლოგიური კლასიფიკაცია.

უფრო გავრცელებულია საგნობრივი კლასიფიკაცია, რადგანაც იგი უფრო გასაგებია კონსალტინგური მომსახურების მომხმარებლებისთვის. ამ კლასიფიკაციის თანახმად, კონსალტინგური მომსახურება მენეჯმენტის იმ განყოფილებებზე დამოკიდებულებით კვალიფიცირდება, რომლებზეც ეს მომსახურებაა მიმართული: საერთო მართვა, მარკეტინგი, პერსონალის მართვა, ფინანსების მართვა და ა.შ.

რაც შეეხება მეთოდოლოგიურ კლასიფიკაციას, იგი პროფესიულად ორიენტირებულია თვითონ კონსულტანტებზე, რადგანაც ახდენს მუშაობის მეთოდებზე დამოკიდებულებით მათ კვალიფიცირებას. ამ კლასიფიკაციის თანახმად, ერთმანეთისგან განასხვავებენ ექსპერტულ ანუ ნორმატულ, რესურსულ, პროცესულ და შემსწავლელ კონსულტირებას.

ექსპერტული კონსულტირების ფარგლებში კლიენტი ინფორმაციას აწვდის კონსულტანტს, აკონტროლებს მის საქმიანობას, ითვისებს მის რეკომენდაციებს და იღებს შესაბამის მმართველურ გადაწყვეტილებებს. კლიენტი განსაზღვრავს პრობლემის არსსა და შინაარსს და სწორ ინფორმაციას იძლევა მის შესახებ. სპეციალისტის კონსულტაცია პრობლემის შინაარსზეა ორიენტირებული. მისი მოგვარების ტვირთს კლიენტი დროებით გადასცემს სპეციალისტს და დროს ითავისუფლებს ორგანიზაციის სხვა ამოცანების გადასატრედად. კონსულტანტის როლია კლიენტისთვის მზა გადაწყვეტილების გადაცემა კომენტარებისა და დასაბუთების გარეშე. პროცესული კონსულტირების დროს კლიენტი ყოველივე ზემოხსენებულის გარდა, მონაწილეობას ღებულობს რეკომენდაციების შემუშავებაში. იგი აფიქსირებს, რომ პრობლემის არსის და შინაარსის განსაზღვრა რთული საქმეა და მზადაა კონსულტანტს მონაწილეობა სთხოვოს არა მარტო პრობლემის გამოკვეთაში, არამედ მისი გადაწყვეტის პროცესშიც. პროცესზე გაწეული კონსულ-

ტაცია იმაზეა ორიენტირებული, რომ ჯერ პრობლემის გამოვლენაში დაეხმაროს კლიენტს, შემდეგ - იმ სიტუაციების არსის გარკვევაში, რომლებიც ინოვაციურ ცვლილებათა პროცესთან და პრობლემის შინაარსთანაა დაკავშირებული, ბოლოს კი - იყოს მათი გადაწყვეტის თანამონაწილე. თავდაპირველად კლიენტი თვითონ ირჩევს პრობლემების გადაწყვეტის ალგორითმებს და პრაქტიკულ საქმიანობაში იყენებს მათ. მის მიერ პრობლემების გადაჭრის უნარი მოიმატებს კონსულტანტის მეთოდოლოგიური მიდგომების გაცნობის შემდეგ. პროცესის კუთხით კონსულტანტის როლია პრობლემების გადაწყვეტის პროცესში თანამონაწილეობა და არა მათი შინაარსის განსაზღვრა.

შემსწავლელი კონსულტირების დროს კლიენტის პერსონალი დამატებით დროს ხარჯავს სწავლებაზე. ამ შემთხვევაში სპეციალისტის კონსულტაცია მთლიანადაა ორიენტირებული პრობლემის შინაარსსა და კლიენტის სწავლებაზე. ამოცანის გადაწყვეტის ტვირთს კლიენტი სპეციალისტს გადასცემს და მონაწილეობას დასრულებს მისი გადაწყვეტის ხერხების გამოვლენაში. კონსულტანტის როლია კლიენტისთვის მზად გადაწყვეტილების გადაცემა კომენტარებითა და ახსნა-განმარტებებით, აგრეთვე, მისთვის პრობლემის გადაწყვეტის მეთოდიკური მიდგომების მიწოდება.

ამასთან ერთად, კონკრეტულ პროექტებში ან მათ სხვადასხვა სტადიაზე შესაძლოა იყენებდნენ კონსულტირების ყველა ჩამოთვლილი სახის კომბინაციას და მაშინ იგი ხდება ექსპერტულ-პროცესული, პროცესულ-შემსწავლელი, ექსპერტულ-შემსწავლელი და ა.შ.

დასავლეთის ქვეყნებში უპირატესად პროცესულ და ექსპერტულ-პროცესულ კონსულტირებას ეწევიან, საქართველოში კი ყველაზე უფრო გავრცელებული ექსპერტული და ექსპერტულ-შემსწავლელი კონსულტირება.

იმ სტრუქტურულმა ცვლილებებმა, რომლებიც ბოლო ათწლეულებში განიცადეს საქართველოში მოქმედმა კერძო და სახელმწიფო ორგანიზაციებმა, დიდი გავლენა იქონიეს მომსახურების გამწვევ ორგანიზაციებზე. ცვლილებათა დაჩქარებისა და გართულების კვალობაზე სულ უფრო მეტი მოთხოვნაა იურისტების, ბუღალტრების, ინვესტიციური ბანკირების, მართვის დარგის კონსულტანტების მომსახურებაზე. შერწყმა და შთანთქმა, თანამედროვე საწარმოების ორგანიზება, პრივატიზაციის ჩატარება, კულტურული ცვლილებები, ექსპორტის განვითარება, საერთაშორისო ვაჭრობისა და ფინანსური ოპერაციების ახალი ფორმები, ეკონომიკის განვითარების მასშტაბური პროექტები, საქმიანი კავშირების, ეროვნული და საერთაშორისო მასშტაბებით ბიზნესის მარეგულირებელი ახალი კანონები და შეთანხმებები ბიზნესითა და მართვით დაკავებულ პროფესიონალებსა საქმიანობის ფართო სივრცეს ქმნის.

საქმიანი ოპერაციებისა და სტრუქტურული ცვლილებების უმრავლესობა ვერ თავსდება ერთი რომელიმე პროფესიის მომსახურების სფეროში. ისინი მოიცავენ საკანონმდებლო, საფინანსო, საბუღალტრო, საორგანიზაციო, მმართველობით და სხვა ასპექტებს, თუმცა, ყოველ ცალკეულ შემთხვევაში რომელიმე ერთი მათგანის უპირატეს მნიშვნელობაზე შეიძლება ვისაუბროთ. დამოუკიდებლად მოქმედ ყველა პროფესიაში აუცილებელია მაღალი კვალიფიკაცია და თვალსაწიერი, სხვა პროფესიებისა და მომსახურების განვითარების პერსპექტივების კარგად ცოდნა.

ასეთ ვითარებაში იზრდება და ვითარდება კონსულტირება მართვის სფეროში. იგი ურთიერთქმედებს საქმიანობის სხვა სახეებთან, კონკურენტულ და პარტნიორულ ურთიერთობებს ამყარებს მათთან. ამას ადასტურებს იმ მმართველობითი მომსახურების სწრაფად ზრდა, რომელსაც საერთაშორისო აუდიტორული ფირმები და კომპანიები ეწევიან. ოც წელზე ნაკლები ხნის მანძილზე ამ ფირმებმა ბუღალტრული აღრიცხვისა და აუდიტის დარგში ლიდერის პოზიციების განმტკიცებასთან ერთად მოახერხეს მსოფლიო ლიდერებად გადაქცევა კონსულტირების სხვა მიმართულებებშიაც.

მწვავე საკონკურენტო ბრძოლა დღეს პროფესიული მომსახურების ბაზრის ერთ-ერთი ძირითადი მახასიათებელია. კონკურენციაა როგორც დარგის შიგნით, ისე დარგებს შორისაც. პროფესიული მომსახურების ახალი ბაზრის გაჩენისთანავე სხვადასხვა მიმართულების ფირმები მას სწორედ საქმიანობის საკუთარ სფეროში შემავალად აცხადებენ. ასე მოხდა, მაგალითად, პრივატიზაციასთან დაკავშირებით, როდესაც წამყვანი პოზიციების დასაკავებლად და გავლენის სფეროს გასაფართოებლად ბაზარზე ერთმანეთს ებრძოდნენ აუდიტორული ფირმები, საინვესტიციო ბანკები, მართვის სფეროს საკონსულტაციო ფირმები და იურიდიული კომპანიები. ყველაზე უფრო გავრცელებული აზრით, ფირმას შეუძლია ჩამოაყალიბოს ახალი მიმართულება, რომელიც ტექნიკური თვალსაზრისით სრულიად განსხვავებული სპეციალიზაციის მქონე საწარმოთა კომპლექსების სფეროში შედის.

მართვის სფეროში კონსულტაციების გამწვევ ფირმებს შეიძლება ჰქონდეთ ისეთი ქვედანაყოფები, რომლებიც კონსულტაციებს ეწევიან დაბეგვრის საკითხებზე, კომპიუტერულ ფირმას კი საკონსულტაციო მომსახურება შეუძლია მართვის სფეროში. ამგვარად, ფირმა მრავალპროფილური ხდება. თუ საკანონმდებლო წინააღმდეგობები ან სხვა ისეთი შეზღუდვები ჩნდება, რომლებიც არ იძლევა ერთი ფირმის ფარგლებში გარკვეული მომსახურების აღმოჩენის ნებართვას, იქმნება შვილობილი საწარმო ან ფილიალი, რომელიც სწორედ ამ სახის მომსახურებას განახორციელებს.

სადავო საკითხებში საკონკურენტო ბრძოლას ღია ხასიათი აქვს. მაგალითად, ბევრ ქვეყ-

ნაში ბიზნესის შეფასება არ გვევლინება პროფესიული მომსახურების გარკვეული დარგის პრეზერვაციად. მართვის სფეროს კონსულტანტებს ამ დარგში უპირატესობა აქვთ: მწარმოებელი საწარმოს მომავალი შემოსავლების შეფასება გულისხმობს მოთხოვნისა და იმ ტენდენციების გაანალიზების უნარს, რომლებიც კონკრეტულ დარგში არსებობს; ტექნოლოგიების სიმწიფის დონის, არსებული ნედლეულის ბაზის, ადგილობრივი და უცხოელი კონკურენტების, შრომის ხარისხისა და ღირებულების ანალიზის უნარს და ა.შ. თუმცა, ბიზნესის შეფასების მომსახურებას აუდიტორული ფირმები და საინვესტიციო ბანკებიც ეწვეიან და ამ დროს ბუღალტრულ აღრიცხვასა და ფინანსურ ასპექტებზე აკეთებენ აქცენტს. გარდა ამისა, არსებობენ საკუთრების, უძრავი ქონებისა და ბიზნესის შეფასების საკითხთა დამოუკიდებელი ექსპერტებიც. ამგვარად, ერთი და იმავე მომხმარებლისთვის სხვადასხვა სპეციალისტის რამდენიმე კომპანია იბრძვის.

მნიშვნელოვან ტენდენციად ჩამოყალიბდა პროფესიული მომსახურების სხვადასხვა სახეზე დასპეციალებული კომპანიების თანამშრომლობა. შემკვეთებს ხელს არ აძლევს განსხვავებული სპეციალისტის მქონე საკონსულტაციო ფირმებს შორის კონფლიქტების გაჩენა და პროფესიული საზღვრების მკაფიოდ დაცვა. ნებისმიერი კომპანიისთვის აუცილებელია, რომ მისი როგორც კლიენტის ინტერესები შემსრულებელთა ინტერესებზე მაღლა იდგეს. ამიტომაც საჭირო ხდება კოორდინირებული და ინტეგრირებული მომსახურებაც კი, რაც გულისხმობს შემკვეთის პრობლემების პროფესიულად მოგვარებას და ამ პრობლემის ყველა ასპექტს მოიცავს.

იმ შემთხვევაში, თუ საკონსულტაციო ფირმის საკუთარი რესურსები საკმარისი არაა კლიენტისთვის ამა თუ იმ მომსახურების გასაწევად, გამოსავალი შეიძლება იყოს საჭირო დარგში დასპეციალებულ კომპანიებთან თანამშრომლობა. მართვის დარგში კონსულტაციების გამწვევი ფირმები იურიდიულ ფირმებთან თანამშრომლობენ. უფრო ხშირად ამის ინიციატორები იურიდიული ფირმებია, რადგანაც მათ არც თუ იშვიათად ჭირდებათ კონსულტაციები მართვის ან ფინანსების საკითხებში. იურისტები მართვის სფეროს იმ კონსულტანტებს მიმართავენ, რომლებიც შესაძლოა უკვე მუშაობენ იმავე კლიენტთან. თუმცა, მართვის დარგის კონსულტანტსაც შეიძლება გაუჩნდეს იურიდიული კონსულტაციის მოთხოვნილება და იურისტი მოიწვიოს ერთიანი შეკვეთის შესრულებაში მონაწილეობისათვის, გამოიყენოს თავისივე იურიდიული განყოფილების მომსახურება ან შესთავაზოს შემკვეთს, რომ მან სხვა იურიდიულ კონსულტაციას მიმართოს.

საკონსულტაციო მომსახურება მჭიდრო კავშირშია აუდიტორულთან. აუდიტორები თავიანთ აზრს გამოთქვამენ ორგანიზაციასთან, ბუღალტრული აღრიცხვისა და ფინანსური ან-

გარიშგების წარმოებასთან დაკავშირებით და რეკომენდაციებს გასწევენ მის გაუმჯობესებაზე, გამოდიან კონსულტანტების როლში იმის მიუხედავად, თვლიან თუ არა ისინი თავიანთ თავს კონსულტანტებად. სასამართლო-საბუღალტრო ექსპერტიზა თავისი მეთოდებით ძალიან ახლოს დგას აუდიტორულ შემოწმებებთან. აუდიტი ხშირად ამზადებს სერიოზული საკონსულტაციო პროექტების ნიადაგს და კონსულტანტების მომსახურების გამოყენებისკენ შეუძლია უბიძგოს კლიენტს. ამიტომაც ამჟამად აუდიტორული ფირმები ფართოდ თავაზობენ კლიენტებს მმართველური კონსულტირების მომსახურებას. ამავე დროს, ერთი და იმავე კლიენტისთვის აუდიტორული მომსახურების, საინფორმაციო ტექნოლოგიების დარგში გაწეული მომსახურებისა და საკონსულტაციო მომსახურების გაწევამ შეიძლება დამოუკიდებლობის დაკარგვა და ინტერესთა კონფლიქტი გამოიწვიოს. ეს უაღრესად რთული საკითხია და ყველა დაინტერესებული მხარისათვის დამაკმაყოფილებელი გადაწყვეტები ჯერ ნაპოვნი არაა.

ინჟინერ-კონსულტანტები (ან ტექნიკური კონსულტანტები) საკონსულტაციო მომსახურების ფართო სპექტრს ეწვეიან ისეთ სფეროებში, როგორცაა სამოქალაქო მშენებლობა, მრეწველობა, არქიტექტურა, მიწათმოქცევა, ქალაქმშენებლობა, პროექტების დაგეგმვა და კონტროლი, საპატენტო მომსახურება, კომპიუტერული უზრუნველყოფა და ა.შ. მმართველურ და ტექნიკურ კონსულტირებას შორის კავშირი ტრადიციულად ისეთი მჭიდროა ხოლმე, რომ მათ შორის მიჯნის გატარება საკმაოდ ძნელია. ერთი მხრივ, ტექნიკური კონსულტანტები ერთდროულად წყვეტენ საორგანიზაციო და მმართველურ საკითხებს, განსაკუთრებით ისეთ სფეროებში, როგორცაა წარმოების ორგანიზება, ხარისხის მართვა, საექსპლუატაციო მომსახურება, პროექტების ეკონომიკური მიზანშეწონილობის ანალიზი, პატენტებისა და ლიცენზიების მიღება, პროექტების შემუშავება და რეალიზება. მეორე მხრივ, წარმოების მენეჯმენტის იმ კონსულტანტებს, რომლებსაც საინჟინრო განათლება აქვთ, შეუძლიათ მოაგვარონ საწარმოო პრობლემები და ხელი მოჰკიდონ წარმოების გაუმჯობესებისა თუ მწარმოებლურობის გადიდების საკითხებს, რომლებსაც საორგანიზაციო ხასიათიც აქვთ და ტექნიკურიც. საუკეთესო შედეგებს უფრო ხშირად მაშინ აღწევენ, როცა მართვის საკითხთა სპეციალისტები და ტექნიკური კონსულტანტები ერთობლივად ასხამენ ხორცს დისციპლინათშორის პროექტებს.

მენეჯმენტის კონსულტირებასა და საინფორმაციო ტექნოლოგიების სფეროში გაწეულ კონსულტირებას შორის ძალიან ღრმა ურთიერთკავშირებია. მართლაც, ბოლო წლებში ამ ორი სახის საქმიანობის შესაყარზე საგრძნობი ცვლილებები მოხდა, რომლებიც სავარაუდოდ მომავალშიც გაგრძელდება. პროგრამული უზრუნველყოფის

შექმნელმა ფირმებმა და კომპიუტერული მოწყობილობის მწარმოებლებმა, რომლებიც კონსულტაციებს ახორციელებენ საინფორმაციო სისტემების დაპროექტების, დამუშავებისა და გამოყენების საკითხებზე, გააფართოეს თავიანთი ინტერესების სფერო და ცდილობენ მოიცვან ზოგადი მენეჯმენტის, სტრატეგიული კონსულტირებისა და სხვა საკითხები. ანალოგიური სტრატეგია გამოიყენეს მართვის დარგის კონსულტანტებმა: თავიანთ შეთავაზებათა პორტფელში მათ დაამატეს საინფორმაციო ტექნოლო-

გიებთან დაკავშირებული მომსახურებანი. ერთნიც და მეორენიც ვიწრო სპეციალიზებული მომსახურების გვერდით კლიენტებს სთავაზობენ მართვის, მოწყობილობის მიწოდებისა და ინფორმაციული ტექნოლოგიების დანერგვის ინტეგრირებული მომსახურების ფართო არჩევანს. ამის მიღწევა შესაძლებელი გახდა როგორც მრავალრიცხოვან შერწყმათა და შთანქმათა გზით, ისე სრულიად ახალი სახის მომსახურებისა და ცოდნის დარგის შექმნის წყალობით.

ლიტერატურა/REFERENCES

1. ბაკაშვილი ნ., მესხიშვილი დ., ქადაგიშვილი ლ., ორგანიზაციის თეორია, თბ. 2007
2. ტოპსონი ა., სტრიკლენდი ა.ჯ., სტრატეგიული მენეჯმენტი, თბ. 2010
3. არმსტრონგი ა., ადამიანური რესურსების მართვა, თბ. 2002
4. თანამედროვე ორგანიზაციების მართვა, სინერჯი ჯგუფი, 2012
5. R.Daft, M.Kendrick, N.Vershinina, Management, Cengage-learning, 2010
6. Michael Hammer & James Champy, Reengineering the Corporation, 1998/publisher: Harper Collins
7. Vivek Kale, Inverting the Paradox of Excellence, CRC press, 2015
8. The Twelve Principles of Efficiency, Harrington Emerson,
წყარო: https://archive.org/stream/twelveprinciples00emerrich/twelveprinciples00emerrich_djvu.txt
9. Alfred Marshal and Neoclassic Economics
წყარო: http://economics.illinoisstate.edu/ntskaggs/eco372/readings/alfred_marshall.htm

ბიზნესის სოციალური პასუხისმგებლობა, როგორც მარკეტინგული ინსტრუმენტი

SOCIAL RESPONSIBILITY OF BUSINESS AS MARKETING INSTRUMENT

რუსუდან დალაქიშვილი

RUSUDAN DALAKISHVILI

ეკონომიკის დოქტორი, კავკასიის უნივერსიტეტის ასოცირებული პროფესორი

PhD in Economics, Associate Professor of Caucasian University

ანოტაცია

ბიზნესის სოციალური პასუხისმგებლობა, თავის თავში მოიცავს ურთიერთობის განსაზღვრული წესების და ნორმების დაცვას, რაც გულისხმობს კომპანიების მონაწილეობას საზოგადოებრივ ცხოვრებაში, დახმარებებს, ადამიანურ ურთიერთობებს, ეკოლოგიის, ჯანდაცვის და განათლების სფეროში აქტიურ მონაწილეობას. ასეთი პასუხისმგებლობა, არ არის არც აუცილებელი მოთხოვნა და არც წესი, თუმცა, ეს არის ცივილიზებული ეთიკური პრინციპი, რომელიც გარდაუვალია და ასე მნიშვნელოვანია თანამედროვე საზოგადოებისთვის. მიუხედავად იმისა, რომ სოციალური პასუხისმგებლობა, არ არის ორიენტირებული მოგებაზე, მსგავს აქტივობას კომპანიისთვის ბევრი სიკეთის მოტანა შეუძლია, კერძოდ, ასეთი კომპანიები თავიდან იცილებენ მაკონტროლებელი ორგანოების ჩარევას, არწმუნებენ რა, საზოგადოებას და სახელმწიფოს, სოციალურ სარგებელში, ასევე, ისინი მოიპოვებენ საზოგადოების კეთილგანწყობას, რაც საბოლოო ჯამში დადებითად აისახება მათ ფინანსურ მდგომარეობაზე.

საკვანძო სიტყვები: ბიზნესის სოციალური პასუხისმგებლობა, ეთიკა, სოციალური მარკეტინგი, საზოგადოება

Abstract

Social responsibility of business means protection of rules of relationship. It is participation of companies in social life, and their active politics in helpings, public relations in educational, economical and public health sphere. Responsibility like this isn't rule and isn't necessary to do, although it is civilized ethical principle, which is inevitable and very important for modern life. Despite that social responsibility isn't profit-oriented, activities like this can many good things for companies, particularly companies like this are avoiding intervention by controlling organs and convincing society and government in social profit, also they are getting benevolence of society, which finally is very good for their financial condition.

Key words: social responsibility of business, ethic, social marketing, society.

მარკეტინგის სოციალური ასპექტები ორ კატეგორიად იყოფა: მარკეტინგის ეთიკა და სოციალური პასუხისმგებლობა. იგი განიხილავს ბიზნესის ქცევის სტანდარტებსა და მორალურ ფასეულობებს. ეთიკური ნორმების შესაბამისად მოქმედება ნიშნავს, რომ კომპანია ასრულებს დანაპირებს მომხმარებლებისა და ბიზნეს-პარტნიორებადმი, რომ წარმოებული პროდუქცია მაღალი ხარისხისაა და მთლიანად არის გათვალისწინებული მომხმარებელთა მოთხოვნები და ინტერესები. საპასუხოდ კომპანია ღებულობს

მომხმარებელთა კეთილგანწყობასა და ლოიალურ დამოკიდებულებას. [1. გვ., 32]

სოციალური პასუხისმგებლობა, ნებისმიერი ბიზნესისთვის რთული და არაერთმნიშვნელოვანია, ვინაიდან იგი ორიენტირებულია არა, კომპანიების პირად მერკანტილურ ინტერესებზე, არამედ საზოგადოების მოთხოვნაზე. ესე იგი, კომპანია, რომელიც ჩართულია სოციალურ აქტივობებში, საკუთარ თავზე იღებს პასუხისმგებლობას, გააუმჯობესოს საზოგადოების კეთილდღეობა. ეს საქმიანობა, კომპანიას აძლევს საშუა-

ალებას, იყოს უფრო ცივილიზებული და ჰუმანური.

ბიზნესის პასუხისმგებლობა, თავის თავში მოიცავს ურთიერთობის განსაზღვრული წესების და ნორმების დაცვას, რაც გულისხმობს კომპანიების მონაწილეობას საზოგადოებრივ ცხოვრებაში, დახმარებებს, ადამიანურ ურთიერთობებს, ეკოლოგიის, ჯანდაცვის და განათლების სფეროში აქტიურ მოღვაწეობას. ასეთი პასუხისმგებლობა რა თქმა უნდა, არ არის არც აუცილებელი მოთხოვნა და არც წესი, თუმცა, ეს არის ცივილიზებული ეთიკური პრინციპი, რომელიც გარდაუვალია და ასე მნიშვნელოვანია თანამედროვე საზოგადოებისთვის. მიუხედავად იმისა, რომ სოციალური პასუხისმგებლობა, არ არის ორიენტირებული მოგებაზე, მსგავს აქტივობას კომპანიისთვის ბევრი სიკეთის მოტანა შეუძლია, კერძოდ, ასეთი კომპანიები თავიდან იცილებენ მაკონტროლებელი ორგანოების ჩარევას, არწმუნებენ რა, საზოგადოებას და სახელმწიფოს, სოციალურ სარგებელში, ასევე, ისინი მოიპოვებენ საზოგადოების კეთილგანწყობას, რაც საბოლოო ჯამში დადებითად აისახება მათ ფინანსურ მდგომარეობაზე.

ბიზნესი და საზოგადოება განუყოფელია, ამიტომ ორგანიზაციის პასუხისმგებლობა საზოგადოების წინაშე, გარდაუვალია. თანამედროვე საზოგადოების საფუძველი, ერთის მხრივ კონკურენციაა, ხოლო მეორეს მხრივ, ეს არის მორალური ნორმები და ცივილიზებული ურთიერთობები საზოგადოების წინაშე, ასეთი პასუხისმგებლობის საფუძველი გულისხმობს მაგ. გადასახადების დროულად გადახდას, საკუთარი თანამშრომლებისთვის შესაბამისი ანაზღაურების დანიშვნას და მის დროულ გადახდას, პერსონალის უზრუნველყოფას კვალიფიკაციის ამაღლებით, სოციალურ დახმარებას თანამშრომლებისთვის.

სოციალური პასუხისმგებლობა ძალიან მნიშვნელოვანია კომპანიისთვის, ის უზრუნველყოფს მწარმოებლობის ზრდას, კვალიფიციურ სპეციალისტებს, რეპუტაციის და იმიჯის გაუმჯობესებას, იგი გვევლინება კომპანიის თვითრეკლამად, იღებს განსაზღვრულ საგანსადადო დათმობებს. ამიტომ, სოციალური პასუხისმგებლობა მნიშვნელოვან როლს თამაშობს როგორც კომპანიის, ისე საზოგადოების განვითარებაში.

ბიზნესის სოციალური პასუხისმგებლობის თემას აქტიურ მხარდაჭერას და პროპაგანდას უწევს საერთაშორისო ორგანიზაციები. მაგ. გაერო, სპეციალური პროგრამით - „გლობალური შეთანხმება“, რომლის წევრი, მსოფლიოს 10 000-ზე მეტი ტრანსნაციონალური კომპანიაა.

გარდა ამისა, ბიზნესის სოციალური პასუხისმგებლობის კონცეფციას აქტიურად ლობირებენ არასამთავრობო, საზოგადოებრივი ორგანიზაციები, ბიზნესმენთა მსხვილი პროფესიული გაერთიანებები.

მიიხევა, რომ ბიზნესის სოციალური

პასუხისმგებლობა მსხვილი ბიზნესის პრერეგატივაა, თუმცა თემის მნიშვნელობიდან გამომდინარე საშუალო და წვრილი ბიზნესიც აქტიურად ერთვება ამ პროცესში.

თანამედროვე მსოფლიოში წარმოუდგენელია ნორმალური რეპუტაციის მქონე კომპანია, რომელიც არ აქტიურობს ბიზნესის სოციალური პასუხისმგებლობის კუთხით. ეს უკვე გახდა ბიზნესის წარმოების ჩვეულებრივი და გავრცელებული ფორმა.

სახელმწიფოს და საზოგადოებას მეტი ინფორმაცია სჭირდება კომპანიის საქმიანობის შესახებ, როგორია მისი მისია, ფასეულობები და ღირებულებები, როგორ ურთიერთობს თანამშრომლებთან, როგორია მის მიერ გამოშვებული პროდუქციის ხარისხი და მისი კონტროლის მექანიზმები, როგორია მისი საქმიანობის გავლენა გარემოზე, როგორ მონაწილეობს ადგილობრივი საზოგადოების განვითარებაში, რა წვლილი შეაქვს ქვეყნის ან რეგიონის ეკონომიკურ განვითარებაში. სოციალური პასუხისმგებლობის განხორციელება არ არის მხოლოდ კომპანიის მხრიდან საზოგადოებისთვის ანგარიშის ჩაბარება. ის პირდაპირ ზეგავლენას ახდენს კომპანიის წარმატებულ საქმიანობაზე.

მაღალი სოციალური პასუხისმგებლობის მქონე კომპანიების უპირატესობებს ასევე მიეკუთვნება: კომპანიის რეპუტაციის და იმიჯის განმტკიცება; კომპანიაში მაღალკვალიფიციური პერსონალის მოზიდვა და შენარჩუნება; კომპანიის პროდუქციაზე მოთხოვნის ზრდა; ცენტრალურ და ადგილობრივ ხელისუფლებასთან ურთიერთობების გაუმჯობესება; კომპანიის საინვესტიციო მიმზიდველობის ზრდა; ბიზნესის წარმოების ეფექტურობის ზრდა; ეკოლოგიურად ეფექტურ ტექნოლოგიებში ინვესტირება, რაც ამცირებს ხარჯებს; პერსონალის შრომის ნაყოფიერების ზრდა; ოპერაციული ხარჯების წარმოება; გაყიდვების ზრდა; მოსახლეობის ნდობის ზრდა; ახალი მომხმარებლები;

მარკეტინგი მჭიდროდაა დაკავშირებული სხვა-დასხვა საზოგადოებრივ და სოციალურ პრობლემებთან, ის იპყრობს საზოგადოების ყურადღებას. უფრო მეტიც, იმის გამო, რომ მარკეტინგი ასრულებს კომპანიასა და საზოგადოებას შორის შემაკავშირებელი როლის ფუნქციას, პასუხისმგებლობის ნაწილი გარკვეულწილად ეკისრება სოციალური პრობლემებით დაკავებულ მარკეტოლოგებს.

საქართველოში ბიზნესის სოციალური პასუხისმგებლობაზე პირველად 2005 წელს ალაპარაკდნენ, როდესაც გაიმართა შეხვედრები ქართულ არასამთავრობო ორგანიზაციებს და ბიზნეს სექტორს შორის. შეხვედრებს გაცნობითი და საინფორმაციო ხასიათი ჰქონდა, მიღებული იქნა პირველი მემორანდუმი სოციალურ სფეროში თანამშრომლობის შესახებ. 2007 წელს, საქართველოში შეიქმნა გაეროს პროგრამა „გლობალური შეთანხმების“ ქართული წარმომადგენლობა „გლობალური შეთანხმება – საქართველო“. ამ დროისათვის მისი წევრია 40-მდე ადგილობრივი

ორგანიზაცია. მისი მიზანია საქართველოში ბიზნესის სოციალური პასუხისმგებლობის თემის პოპულარიზაცია და საერთაშორისო სოციალური ანგარიშების წარმოების პრაქტიკის დანერგვა.

საქართველოში მოქმედი ბიზნესი თავისი მასშტაბების და შესაძლებლობებთან შეფარდებით საკმაოდ დიდი ფულს ხარჯავს სოციალურ პროექტებზე და ქველმოქმედებაზე. ძალიან მნიშვნელოვანია, რომ ბიზნესის სოციალური საქმიანობა არ იყოს ქაოტური და მოექცეს გარკვეულ სისტემაში. მჭიდროდ იყოს დაკავშირებული კომპანიის პრიორიტეტებთან და სტრატეგიასთან.

ამრიგად, სოციალური მარკეტინგის კონცეფციის ახლებური მიდგომები საშუალებას იძლევიან სოციალური პრობლემები საზოგადოების წინაშე წარმოჩინდეს და დაისახოს გზები მათი რაციონალური გადაწყვეტისათვის.

სოციალური მარკეტინგი კომერციული მარკეტინგის ინსტრუმენტების გამოყენებით ხელს უწყობს საზოგადოებისათვის ახალი, სარგებლიანი პროდუქტის ფორმირებას და ამასთანავე კომპანიებს ეხმარება მომხმარებელთა კეთილგანწყობის მოპოვებაში.

ლიტერატურა/REFERENCES

1. ჯაში ჩ; სოციალური მარკეტინგის საფუძვლები, თბილისი 2012. {Ch. Jashi. Social Marketing, Tbilisi, 2012};
2. <http://forbes.ge/blog/33/ბიზნესის სოციალური პასუხისმგებლობა საქართველოში>.

ორგანიზაციის ინოვაციური მართვის თეორიული
მიდგომა

INNOVATIVE MANagements THEORETICAL APPROACHES OF
ORGANIZATION

თამარ როსტიაშვილი

TAMAR ROSTIASHVILI

ეკონომიკის აკადემიური დოქტორი,
საქართველოს ტექნიკური უნივერსიტეტის
ასოცირებული პროფესორი

PhD in economics, Associated Professor
of Georgian Technical University

ანოტაცია

ინოვაცია წარმოადგენს სიახლის დანერგვის პროცესს, როგორც სამეცნიერო კვლევების კონკრეტულ შედეგს მართვის ობიექტის შეცვლის მიზნით და სამეცნიერო-ტექნიკური, ეკონომიკური და სოციალური ეფექტის მისაღებად. სოციალურ სისტემაში განვითარებული ინოვაცია ხელს უწყობს მისი სტრუქტურის გარდაქმნას.

თანამედროვე სოციოლოგიაშია მოყვანილია ინოვაციის შესწავლის ორი ძირითადი მიდგომა: ორგანიზაციულად-ორიენტირებული და ინდივიდუალურად-ორიენტირებული.

ინოვაციური საქმიანობა წარმოადგენს მრავალვექტორულ პროცესს სტრატეგიული მარკეტინგის, წარმოების ორგანიზაციულ-ტექნიკური მომზადების, სიახლის წარმოებისა და გაფორმების, სხვა სფეროებში მათი დანერგვისა და გავრცელების შესახებ. ინოვაციური საქმიანობა - საქმიანობის დამოუკიდებელი სახეა, რომელსაც ახასიათებს სპეციფიკური თავისებურებები.

სიახლის შემოღება წარმოადგენს ინოვაციური პროცესის შედეგს, რომელიც ახორციელებს მეცნიერული ცოდნის ტრანსფორმაციას ინოვაციაში.

ინოვაციური პროცესის მთავარი განსხვავება ინოვაციური საქმიანობისაგან ინოვაციის სავალდებულო დასრულებაში გამოიხატება ანუ შედეგის მიღებაში, რომელიც პრაქტიკული რეალიზაციისათვის გამოსადეგია.

საკვანძო სიტყვები: ინოვაცია, ინოვაციური საქმიანობა, ინოვაციური პროცესი, ინოვაციური მოდელი, ციკლების თეორია, ემპირიული კვლევები, ინოვაციური საზოგადოება, ინოვაციის აგენტი.

Abstract

Innovation represents the process of the innovation, as a concrete result of scientific studies. In order to change object management, and to get scientific technical, economic and social effects.

The developed innovation in modern sociology, supports its structure transforms.

In modern sociology there are two main approaches to the study of innovation: organizationally oriented and individually oriented.

Innovative activity represents multi-process of strategic marketing, manufacturing, organizational technical training, manufacture and appearance of innovation, their introduction and distribution in other spheres. Innovative activity – is independent face of activity, which is characterized by specific features.

The introduction of innovation represents a result of innovative process, which implements the transformation of scientific knowledge in innovation.

The main difference between the innovation process from innovative activity, is expressed to ending mandatory innovation. So, to get the results, which is suitable for practical implementation.

Key words: Innovation, Innovative activity, Innovative process, Innovative model, Cycle theory, Empirical studies, Innovative society, Innovation agent.

ინოვაციის ცნება (innovus) პირველად გაჩნდა მე-19 საუკუნეში კულტუროლოგების კვლევებში და აღნიშნავდა ერთი კულტურის ელემენტის შეტანას მეორეში. ჩვეულებრივ, საქმე ეხებოდა ევროპის ორგანიზაციების წეს-ჩვეულებების ინფილტრაციას ტრადიციულ აზიურ და აფრიკულ საზოგადოებებში. მხოლოდ მე-20 საუკუნის დასაწყისში დაიწყო ტექნიკური სიახლეების კანონზომიერებების შესწავლა [3].

ინოვაციის ფუძემდებლად თვლიან ი. შუმპეტერს. იგი თავის შრომაში „ეკონომიკური განვითარების თეორია“, რომელიც გამოიცა 1912 წელს, ინოვაციას განიხილავდა მოგების მისაღებად მეწარმეობის საშუალებად. შუმპეტერი მეწარმეებად თვლიდა „სამეურნეო სუბიექტებს, რომელთა ფუნქცია იყო ახალი კომბინაციების განხორციელება, რომლებიც გამოდიოდნენ მისი აქტიური ელემენტის როლში“ [4].

მოგვიანებით, 30-იან წლებში ი. შუმპეტერმა ინოვაცია დაახასიათა „როგორც ახალი საწარმოო ფუნქციის დანერგვა. ეს შეიძლება იყოს ახალი საქონლის წარმოება, ორგანიზაციის ახალი ფორმის დანერგვა, როგორცაა, მაგალითად, ახალი ბაზრის გახსნა და ა.შ.“ [5]

მნიშვნელოვანი წვლილი ინოვაციების კვლევაში შეიტანა ნ.დ. კონდრატევი, რომელმაც დააფუძნა დიდი ციკლების თეორია 50-60 წლის ხანგრძლივობით, შეიმუშავა კონიუნქტურის ციკლების მოდელები. მან დაამტკიცა, რომ ახალ ციკლზე გადასვლა დაკავშირებულია კაპიტალის მარაგის ზრდასთან, რომელიც შექმნილი გამოგონებების მასიური დანერგვის პირობებს ქმნის. ნ.დ. კონდრატევი ახალ ციკლზე გადასვლას უკავშირებდა ტექნიკურ პროგრესს: „ყოველი დიდი ციკლის აღმავალი ტალღის წინ, ხანდახან დასაწყისშიც - წერდა ის, - შეინიშნება საზოგადოების სამეურნეო ცხოვრების პირობებში მნიშვნელოვანი ცვლილებები. ეს ცვლილებები ჩვეულებრივ გამოიხატება ამა თუ იმ კომბინაციებში, მნიშვნელოვან ტექნიკურ გამოგონებებსა და აღმოჩენებში, წარმოების და გაცვლის პროცესში ტექნიკის ღრმა ცვლილებებში.“ [6]

საზოგადოების ეკონომიკური ცხოვრების ცვლილებაში მთავარ როლს ნ.დ. კონდრატევი სამეცნიერო - ტექნიკურ სიახლეებს მიაწერდა.

30-იანი წლების დასაწყისის „დიდი დეპრესიის“ შემდეგ ამერიკელ მენეჯერებს შორის პოპულარული ხდება ტერმინი „ფირმის ინოვაციური პოლიტიკა“; ამ ტერმინის შინაარსი გაიგივებულია შემდეგთან: ფირმას შეუძლია მიიღოს უპირატესობა გასაღების ბაზარზე და მაქსიმალური მოგება არა მარტო ფასების მანიპულაციით, არამედ თავისი პროდუქციის მუდმივი განახლების გზით.

პრაქტიკას თუ მოვიშველებთ, დასავლეთში 30-იან წლებში იწყება, ხოლო 60-70-იან წლებში

დიდ გასაქანს იღებს სიახლეების ემპირიული კვლევები, რომლებსაც ახორციელებენ ფირმები და სხვა საქმიანი ორგანიზაციები. სახელმწიფომ თავის მხრივ, აღმოაჩინა ინოვაციურობის ფასი და მნიშვნელობა როგორც მომავლის ერთ-ერთი მნიშვნელოვანი ცნების. მსოფლიო მმართველობით ლიტერატურაში „ინოვაცია“ ინტერპრეტირებულია როგორც პოტენციური სამეცნიერო-ტექნიკური პროგრესის გარდასახვა რეალურში, რომელიც აისახება ახალ პროდუქტებსა და ტექნოლოგიებში“. [7].

სიტყვათა თანაწყოება „ინოვაციური საზოგადოება“ მსგავსია ისეთი ცნებების, როგორცაა „პოსტინდუსტრიული საზოგადოება“ ან „ინფორმაციული საზოგადოება“.

ჩვენს ქვეყანაში მეცნიერების გადასვლა სიახლეებზე სამეცნიერო-ტექნიკური პროგრესის კონცეფციის ჩარჩოში ხდებოდა. ინოვაციების სფეროში სპეციალიზაცია დაგვიანებით მოხდა. ეს გამოწვეული იყო წარსულში მართვის სრულყოფისა და სამეცნიერო-ტექნიკური განვითარების დანერგვის ამოცანებისადმი არასაკმარისი ყურადღებით. მაშინ როცა დასავლეთში მეცნიერება სიახლეების შემოღებაზე ორიენტირებული დარგი ხდება, ჩვენს ქვეყანაში ინოვაციური კვლევები მხოლოდ იწყებს სამეცნიერო საქმიანობის დამოუკიდებელ მიმართულებად ჩამოყალიბებას. შემთხვევითი არ არის რომ პოლიტოლოგიური და მაკროსოციალური ანალიზი ზოგჯერ ქვეყნის სისტემის კრიზისის ძირითად მიზეზს მიაწერს 80-იანი წლების დასაწყისში დასავლეთის ეკონომიკის ინოვაციური ორიენტაციის გამოწვევებზე პასუხის არქონას.

უკანასკნელი წლების სოციალურ-ეკონომიკური ლიტერატურაში ცნება „ინოვაციის“ შესწავლის საფუძველზე შეიძლება აღვნიშნოთ, რომ არსებობს მისი მრავალი განმარტება. ტერმინის „ინოვაცია“ არსებული განმარტებების ანალიზი საშუალებას გვაძლევს ვთქვათ, რომ გავრცელებულია სამი შეხედულება. პირველი - ინოვაცია გაიგივებულია სიახლის შემოღებასთან, სიახლესთან. მეორე - შეხედულებით ინოვაცია განიხილება როგორც ახალი პროდუქციის, ტექნოლოგიის შექმნის პროცესი, სიახლე ორგანიზაციის, ეკონომიკის სფეროში და წარმოების მართვაში. მესამე - ინოვაცია როგორც წარმოებაში ახალი ნაწარმის, ელემენტების, მიდგომების დანერგვის პროცესი, რომლებიც ხარისხობრივად უპირატესია წინამორბედ ანალოგზე.

მიზანშეწონილია განვასხვაოთ ცნებები „სიახლე“ და „ინოვაცია“. ჩვენ ვეთანხმებით იმ მკვლევართა თვალსაზრისს, რომლებიც თვლიან რომ არ შეიძლება ამ ცნებების გაიგივება.

სიახლე არის ინოვაციის საგანი, სიახლის დანერგვა - არის პროცესი, ანუ რომელიც სისტემის გადასვლა ერთი მდგომარეობიდან მეორეში.

სიახლე-არის ფუნდამენტურ-გამოყენებითი კვლევების, შემუშავებების ან ექსპერიმენტული სამუშაოების მიღწეული, გამოქვეყნებული შედეგი საქმიანობის რომელიმე სფეროში ეფექტიანობის ამაღლების მიზნით. სიახლე შეიძლება გაფორმდეს შემდეგი სახით: აღმოჩენა; გამოგონება; პატენტი; სასაქონლო ნიშანი; რაციონალიზატორული წინადადება; დოკუმენტაცია ახალ ან სრულყოფილ პროდუქტზე, ტექნოლოგიაზე, მმართველობით ან წარმოებით პროცესზე; ორგანიზაციულ, წარმოებით ან სხვა სტრუქტურაზე; ნოუ-ჰაუ; ცნება; სამეცნიერო მიდგომები ან პრინციპები; დოკუმენტი (სტანდარტი, რეკომენდაცია, მეთოდის, ინსტრუქცია და ა.შ.); მარკეტინგული კვლევის შედეგები და ა.შ. ინვესტიციის ჩადება სიახლის შემუშავებაში - ნახევარი საქმეა. მთავარია - სიახლის დანერგვა, სიახლის გადაქცევა ინოვაციის ფორმად ანუ ინოვაციური საქმიანობის დასრულება და დადებითი შედეგის მიღება, შემდეგ ინოვაციის დიფუზიის გაგრძელება. ეს ეტაპები მიეკუთვნება ინოვაციურ საქმიანობას როგორც პროცესს.

ამრიგად, სიახლე გამოდის როგორც ახალი პროდუქციის, ტექნიკის, ტექნოლოგიის, ინფორმაციის, მეთოდის და ა.შ. სამეცნიერო კვლევების კონკრეტული შედეგი. თავის მხრივ, ინოვაცია სიახლის დანერგვის პროცესია მართვის ობიექტის შეცვლის მიზნით მეცნიერულ-ტექნიკური, ეკონომიკური და სოციალური ეფექტის მისაღწევად.

ჯ. ზალტმენის და სხვა დასავლეთელი მკვლევარების შეხედულება ინოვაციის შესწავლის მიდგომების შესახებ შეიძლება ასე ჩამოვაყალიბოთ: ორგანიზაციულად - ორიენტირებული და ინდივიდუალურად - ორიენტირებული. [8]

ორგანიზაციულად-ორიენტირებული მიდგომისას (ჯ. ხეიჯი, მ. აიკენი, ხ. შეპარდი, ე.მ. როჯერსი, რ. დანკანი და სხვ. [8]) ტერმინი „ინოვაცია“ გამოიყენება როგორც სინონიმი ცნების „გამოგონება“ და მიეკუთვნება შემოქმედებით პროცესს, სადაც ხდება ორი ან მეტი შეხედულების, იდეის, ობიექტის შეთანაწყობა პროცესში სოციალური სუბიექტის მიერ რაღაც გარკვეული სახით და იმ მიზნით, რომ მოხდეს ადრე არარსებული კონფიგურაციის ფორმირება. ამ სუბიექტს ეწოდება ინოვაციის აგენტი.

ინოვაციის ეფექტური აგენტის როლში შეიძლება გამოვიდეს: 1) ცვლილებების განმახორციელებელი ჯგუფი (change team); 2) მაღალი სტატუსის მქონე ინდივიდი; 3) კონსულტანტი.

ინოვაციური კონცეფციის რეალიზაცია დაკავშირებულია სტანდარტული რესურსების გამოყენებასთან, რომლებიც ადამიანების სოციალური საქმიანობის სხვადასხვა სახეებში გამოიყენება - ესაა ეკონომიკური რესურსები: კაპიტალი (ფინანსური რესურსები, ამოღებული მიმდინარე

მოხმარებიდან და მომდევნო შედეგებში გათვლილი); მატერიალური რესურსები (ნედლეული და მოწყობილობები) : შრომა, მართვა და დრო.

ინოვაციური პროცესის მოდელირება ხდება იმ მოვლენების თანმიმდევრობის სახით, რომლებიც ახდენენ ინოვაციის სასიცოცხლო ციკლის ფორმირებას. განხილული მიდგომის ჩარჩოში საბაზისოდ ითვლება მილოუს ინოვაციური მოდელი, რომელიც შედგება შემდეგი ეტაპებისაგან:

1) სიახლის კონცეპტუალიზაცია; 2) ინოვაციასთან მიახლოება; მიახლოებითი წინასწარი შეთანხმება; 3) რესურსების შესყიდვა; 4) ინოვაციური კონცეფციის რეალიზაცია; 5) შედეგების ინსტიტუციონალიზაცია.

ინოვაცია წარმოადგენს ურთიერთდაკავშირებული პროცესების კომპლექსს და წარმოადგენს ახალი იდეების კონცეპტუალიზაციის შედეგს, რომელიც მიმართულია პრობლემის გადაწყვეტაზე და შემდეგ - ახალი მოვლენის პრაქტიკულ გამოყენებაზე. ამასთან სიახლე იზომება არა საზოგადოებასთან, არამედ საკვლევ ორგანიზაციასთან დამოკიდებულებით.

ინდივიდუალურად - ორიენტირებული მიდგომისას (ნ. ლინი, ჯ. ზალტმენი, ტ. რობერტსონი, უ. ბელლი, რ. კრეინი, ჯ. ლ. უოლკერი, კ. ნაიტი და სხვ. [13]) აღწერილია ასახულია პროცესი, რომლის საშუალებითაც რომელიღაც სოციოკულტურული ობიექტი (სიახლე) ხდება ინდივიდების ქცევის სახეების ნაკრების ნაწილი და კოგნიტური სფეროს ერთ-ერთი შემადგენელი. მოცემულ მიდგომაში ინოვაცია განიხილება როგორც გამოგონებლობითი საქმიანობა, მოღვაწეობა, როცა განსაკუთრებული სახით გადაიკვეთება ორი ადრე ერთმანეთთან დაუკავშირებელი სისტემა - ინდივიდი და ინოვაცია.

ინდივიდუალურად-ორიენტირებული მიდგომის ჩარჩოებში ინოვაციური გადაწყვეტილების ტიპოლოგიის საფუძვლად ხშირად გვევლინება ორგანიზაციის წევრების ჩართულობა გადაწყვეტილების მიღების პროცესის ინიცირების სხვადასხვა სტადიებში. გადაწყვეტილების ფაზაში ფასდება ინფორმაცია ინოვაციის პოტენციალზე. გამოიყოფა: 1. ადმინისტრაციული გადაწყვეტილება (ორგანიზაციის წევრები არ ახდენენ შემოქმედებას გადაწყვეტილების მიღებაზე); 2. - კოლექტიური (პარტისიპატიული) გადაწყვეტილება (ორგანიზაციის წევრები განსაზღვრავენ გადაწყვეტილების მიღებას).

ადმინისტრაციული გადაწყვეტილება მიიღება ინდივიდის ან ინდივიდების მცირე ჯგუფის მიერ (დომინანტური კოალიციის მიერ), კოლექტიური გადაწყვეტილება - ყველას მიერ (ორგანიზაციის წევრთა უმრავლესობის ცვლილების რეციპიენტის მიერ). ითვლება რომ პირველი ტიპის გადაწყვეტილება ეფექტურია, რამეთუ მცირდება ცვლილებისადმი წინააღმდეგობის მასშტაბი და

იზრდება სიახლის დანერგვის ხარისხის გაუმჯობესების შესახებ ახალი წინადადებების ნაკადი.

ორგანიზაციულად-ორიენტირებული და ინდივიდუალურად ორიენტირებული მიდგომები მნიშვნელოვან ინფორმაციას გვაძლევენ დასავლეთის ინოვაციური კონცეფციის განვითარების შესახებ, როგორც სამამულო გამოგონებების კრიტიკული ანალიზის, ასევე მთლიანობაში ინოვაციური კონცეფციის განვითარების პროგნოზის თვალსაზრისით.

მეცნიერულ-ტექნიკური რევოლუციის თანამედროვე პირობებში ფორმები მისწრაფიან ინოვაციებში რეალიზებული სიახლეების ხვედრითი წილის გაზრდისაკენ, რაც საშუალებას აძლევთ აამაღლონ მოცემულ სფეროში მონოპოლიზმის დონე და მყიდველებს და კონკურენტებს უკარნახონ თავიანთი პოლიტიკა. საზოგადოების კეთილდღეობა განისაზღვრება არა ინვესტიციების მოცულობით და არა წარმოების ფაქტორების მასით, არამედ ინოვაციური საქმიანობის ეფექტიანობით, რომელიც დადებით საბოლოო შედეგს იძლევა.

სიახლეები შეიძლება შემუშავდეს ნებისმიერი პრობლემის ირგვლივ საქონლის სასიცოცხლო ციკლის ნებისმიერ სტადიაზე. პროცესებს სტრატეგიული მარკეტინგის, წარმოების ორგანიზაციულ-ტექნოლოგიური მომზადების, სიახლეების წარმოებისა და გაფორმების, მათი დანერგვის (ინოვაციად გარდაქმნის) და გავრცელების შესახებ სხვადასხვა სფეროებში (დიფუზია) ეწოდება ინოვაციური საქმიანობა.[9]

ჩვენი შეხედულებით, ინოვაციური საქმიანობა უნდა განვიხილოთ როგორც საქმიანობის დამოუკიდებელი სახე, რომელსაც აქვს შემდეგი სპეციფიკური თავისებურებები:

1 მართვის სტაბილური ობიექტებისაგან განსხვავებით, პროგნოზირებადი პარამეტრები, რომელთაც ადგილი აქვთ საწარმო-სამეურნეო საქმიანობაში, ინოვაციის მიმდინარების განმავლობაში განიცდის უშუალოდ მართვის ობიექტის ცვლილებას: იცვლება პროდუქტის სპეციფიკაცია, საგანი და შრომის იარაღები, ტექნოლოგია ფართო გაგებით.

2 მართვის ინოვაციური საქმიანობა ორგანიზაციის ტრადიციული მართვისაგან განსხვავებით ხასიათდება მაღალი არასტაბილურობით და მართვის სისტემის ყველა ელემენტების ცვალებადობით, ასევე მაღალი რისკით. სტაბილური პროცესებისაგან განსხვავებით ინოვაციური პროცესები ძნელად კვლავწარმოებადია ანალოგიურ პირობებში, ხოლო ცალკეულ შემთხვევებში გამეორებამ შეიძლება მიგვიყვანოს საწინააღმდეგო შედეგებამდე.

3 ინოვაციურ საქმიანობაში ძალიან მნიშ-

ვნელოვანია ორგანიზაციის ადამიანური რესურსების ფაქტორი, რადგან სიახლის დანერგვას ყოველთვის თან ახლავს პერსონალის წინააღმდეგობის გადალახვის ამოცანის გადაჭრა, მაშინ როცა ტრადიციულ მენეჯმენტში მსგავსი ამოცანები ძალზე იშვიათად გვხვდება.

4 ინოვაციური გადაწყვეტილების ეკონომიკური ეფექტიანობის დასაბუთების ტრადიციული ფინანსური მიდგომები ყოველთვის ადეკვატურად ვერ ითვალისწინებს ინოვაციის ზემოქმედებას ორგანიზაციის შიდა და გარე გარემოზე, ბოლომდე არ ფასდება ინოვაციის დადებითი ეფექტი.

5 ინოვაციური მართვისას პროექტების ტრადიციული მართვისაგან განსხვავებით ორგანიზაციულ-ტექნიკურ საკითხებთან ერთად წარმოიშობა ორგანიზაციის კომერციული უსაფრთხოების უზრუნველყოფის პრობლემა და მისი ყველა სტრუქტურული ქვედანაყოფის საქმიანობის კოორდინაციის საკითხები.

ინოვაციური საქმიანობა უზრუნველყოფს ფართო სპექტრის ორგანიზაციებში სიახლეების დანერგვის პროცესს, რომელიც დაკავშირებულია:

1) ახალი პროდუქტისა და მომსახურების წარმოებასთან;

2) ახალი ტექნოლოგიის გამოყენებასთან (სამრეწველო, ფინანსური, ინფორმაციული და სხვა.) ან ახალი ტექნიკის ათვისებასთან;

3) რესურსების ახალი წყაროების გამოყენებასთან (ახალი მასალების, ახალი ენერგორესურსების და მათი წყაროების ჩათვლით, ინფორმაციული რესურსები და ცოდნა);

4) წარმოების, შრომისა და მართვის ორგანიზაციის ახალი ფორმებისა და მეთოდების დანერგვასთან; ახალი ბაზრების ათვისებასა და განვითარებასთან.

ჯერ კიდევ 1934 წელს ი. შუმპეტერი აღნიშნავდა, რომ ინოვაცია წარმოადგენს ძირითადი ფაქტორების შეთანაწყობას, რომელიც ეხება პროდუქტული, ტექნოლოგიური და ნედლეულის, ორგანიზაციული, მარკეტინგული სიახლის დანერგვას და ეხება არა მარტო ძირითად წარმოებას, არამედ მომსახურების პროცესს, ორგანიზაციას და მართვას.[9]. ამიტომ თანამედროვე ინოვაციის მნიშვნელოვან პრობლემას წარმოადგენს სიახლის დანერგვის კლასიფიკაცია.

მეცნიერმა ა.ი. პრიგოჟინმა მოგვცა ინოვაციის მიმართულებების ერთ-ერთი სრული კლასიფიკაცია შემდეგი მიმართულებებით: 1) გავრცელების მიხედვით: ერთეულოვანი, დიფუზიური; 2) საწარმოო ციკლში ადგილის მიხედვით:

ნედლეულის; უზრუნველყოფი (დამაკავშირებელი); პროდუქტული; 3) უპირატესობის მიხედვით: შემცველი; უარყოფითი; დაბრუნებით; გამსწვლელი; შემავალი; 4) ბაზრის სავარაუდო წილის ათვისების, დაპყრობის მიხედვით: ლოკალური; სისტემური; სტრატეგიული; 5) ინოვაციური პოტენციალის და სიახლის ხარისხის მიხედვით: რადიკალური; კომბინატორული; სრულყოფითი. [10].

კლასიფიკაციის მეოთხე და მეხუთე მიმართულებები, რომელიც ითვალისწინებს ინოვაციის მასშტაბს და სიახლეს, ინოვაციური ცვლილების ინტენსივობას, ყველაზე მეტად ასახავენ ინოვაციის რაოდენობრივ და ხარისხობრივ მახასიათებლებს და მნიშვნელობა აქვთ მმართველობითი გადაწყვეტილების ეკონომიკური შეფასებისა და

შედევების დასაბუთებისათვის.

მოკლედ შევხედეთ ინოვაციური პოტენციალის და სიახლის ხარისხის მიხედვით ინოვაციის კლასიფიკაციაზე. მოცემულის საფუძველზე სიახლის დანერგვა იყოფა სამ ტიპად:

1. რადიკალური და საბაზო (პრინციპულად ახალი ტექნოლოგიები, მართვის მეთოდები);

2. კომბინატორული (ელემენტების კონსტრუქციული განსხვავებული შეთანაწყობის გამოყენება);

3. მოდიფიცირებადი (საწყისი კონსტრუქციის, პრინციპების, ფორმების გაუმჯობესება, დამატება) [10].

ლიტერატურა/RECERENCES

1. ა. აბრალავა „ ეკონომიკის გლობალურ-ინოვაციური პრობლემები“, თბილისი 2012
2. ლ. გვაჯაია, რ. ქუთათელაძე. საინოვაციო მენეჯმენტი. თბილისი. 2009.
3. Бездудный Ф.Ф., Смирнова Г.А., Нечаева О.Д. Сущность понятия инновация и его классификация // Инновации. - 1998. - №2-3. - С. 4.
4. Шумпетер Й. Теория экономического развития. - М.: Прогресс, 1982. -С. 169-170.
5. cumpeter J. Business Cycles: A Theoretical, Historical and Statistical Analysis of the Capitalist Process. - N.Y.-L., 1939. p. 62.
6. Кондратьев Н.Д. Избранные сочинения. - М.: Экономика, 1993. -С. 47.
7. См.: Инновационный менеджмент: Учебник для вузов / С.Д. Ильенкова, Л.М. Гохберг, С.Ю. Ягудин и др.; Под ред. проф. С.Д. Ильенковой. - 2-е изд., перераб. и доп. - М.: ЮНИТИ-ДАНА, 2003. - С. 9.
8. Мешков А.А. Основные направления исследования инновации в американской социологии. //Социс. - 1996. - №5. - С. 118-121.
9. Schumpeter J. A. The theory of economic development: an inquiry into profits, capital, credit, interest, and the business cycle. - USA, MA, Cambridge: Harvard University Press, 1934. - 255 pp.
10. Пригожин А.И. Нововведения: стимулы и препятствия (социальные проблемы инноватики). - М.: Политиздат, 1989. - С. 40.С. 270-275.

CREATION OF RESEARCH CENTER FOR INSTITUTIONAL OF PUBLIC ADMINISTRATION ON THE WAYS OF IMPROVING OF THE SYSTEM OF PUBLIC ADMINISTRATION IN UKRAINE

სახელმწიფო მართვის სისტემის გაუმჯობესების გზაზე უკრაინაში ინსტიტუციონალური განვითარების ცენტრის შექმნა

ევჰენი რომანენკო

*სახელმწიფო მართვის მეცნიერებათა
დოქტორი, პერსონალის მართვის
რეგიონთაშორისი აკადემიის
ასოცირებული პროფესორი, უკრაინა*

ირინა ჩაპლაი

*პერსონალის მართვის
რეგიონთაშორისი აკადემიის ასპირანტი,
უკრაინა*

Yevhen Romanenko

Doctor of science in Public Administration,
Associate Professor, Head of the Dept.
of public administration of
Interregional Academy of Personnel Management,
Ukraine

Iryna Chaplay

Aspirant of the Dept. marketing
and advertising of Kyiv National
University of Trade and
Economics, Ukraine

ანოტაცია

თანამედროვე სახელმწიფო მართვა რთული, მრავალასპექტიანი მოვლენაა, რომელიც განსაკუთრებულ აქტუალობას ანიჭებს სახელმწიფო მართვის მეცნიერულ – ორგანიზაციულ სიბრტყეში მომუშავე მეცნიერებისა და სპეციალისტების ძალისხმევით კონსოლიდაციას და აქტიურ მონაწილეობას ისეთი გადაწყვეტილებების მიღების პროცესში, როგორებიცაა ნიჭიერი მეცნიერების, სპეციალისტების, ახალგაზრდობისა და ასევე პერსპექტიული სამეცნიერო და საწარმოო კოლექტივების განვითარებისათვის შესაბამისი მასტიმულირებელი პირობების შექმნა, მათი მატერიალური დამოუკიდებლობა და ნაყოფიერი საქმიანობა საბაზრო ეკონომიკის პირობებში.

საიდუმლო არ არის, რომ მართვის სფეროში მეცნიერული საქმიანობის ორგანიზაცია – უკრაინის განვითარების მნიშვნელოვანი კრიტერიუმი, რომლის საშუალებითაც უნდა განხორციელდეს მისი ყველა მნიშვნელოვანი რესურსული ელემენტების ინტეგრაცია გარე სამყაროს ადეკვატურად ცვლადი სოციალურ – ეკონომიკური მიზნების მიღწევისათვის.

დღეისათვის, სამწუხაროდ, უკრაინაში სახელმწიფო მართვის პროცესების ვარდნა მიმდინარეობს გაცილებით სწრაფად, ვიდრე ეს ხდება დასავლეთში, თუმცა თანამემამულე მეცნიერებს არ უყვართ ამის აღიარება. დასავლური მეცნიერება აღმოჩნდა გაცილებით უფრო დაცული, ვინაიდან გააჩნია სიმტკიცის გაცილებით მეტი მარაგი.

ყველა აღნიშნული პრობლემამ დასავლურ ტრენდებთან ინტეგრაციის ან სახელმწიფო მართვის მეცნიერების განვითარების შესახებ განაპირობა მისი სტრუქტურული მართვის სუსტი შესაძლებლობა – დიფერენციაციისა და ინტეგრაციის დამოუკიდებელი პროცესების არ არსებობა იმ დროს, როდესაც იქმნება ახალი სამეცნიერო დისციპლინები და დისციპლინათაშორისი ინტეგრაციის ახალი ხერხები. აღნიშნული მეტყველებს ასევე უკრაინაში სახელმწიფო მართვის მეცნიერების ფუნქციონალურ – სტრუქტურულ ჩამორჩენილობაზე.

სწორედ ამიტომ, კაცობრიობის გლობალური პრობლემების გადაწყვეტისათვის ცოდნის ინტეგრაციის მსოფლიო ტენდენციებიდან გამომდინარე, განსაკუთრებულ გამოყენებით მნიშვნელობას იძენს უფროსი თაობის უკრაინელი და საზღვარგარეთელი მეცნიერების მიღწევების შენარჩუნება სახელმწიფო მართვის

სფეროში.

This paper puts forward providing of practical recommendations in order to solve public administration-related tasks in various areas of the society functioning and, as a result, augment the spiritual values and national wealth of Ukraine.

It is no secret that organization of scientific activity in the sphere of public administration represents an important criterion for development of Ukraine, which should integrate all its key resource elements towards achievement of socially important goals adequate to the changing environment.

Today, unfortunately, processes of the decline of the science of public administration in Ukraine occur much faster than in the West, although domestic scientists hate to admit it. Western science has turned out to be more protected because it has a larger safety margin [1, p. 631-635].

The impossibility to effectively integrate the post-soviet science of public administration into western trends is due not so much to subjective factors in Ukraine – lack of reflexive realization of these trends and, accordingly, lack of individual efforts to become integrated into them, as to the absence of such institutions and social patterns of public administration, whose creation took long in the West and which are virtually impossible to be created anew in the context of such a decline.

All these problems of integration into western trends or ways of developing the science of public administration have determined poor capacity for its structural management – lack of independent differentiation and integration processes, when new branches of science and new ways of its interdisciplinary integration are created. This also means structural-functional backwardness of the science of public administration in Ukraine.

For this very reason, solving issues related to maximum preservation and augmentation of all achievements and best practices of the older generation of Ukrainian and foreign distinguished scientists in the field of public administration due to their conformity to the global tendency towards integration of knowledge on the way toward solving problems of mankind takes on great practical significance [2, p. 102].

Presenting of the main material

Modern public administration in Ukraine - is a complex, multidimensional phenomenon, that gives special urgency to the question of consolidation of efforts of aspirants, doctors, searchers, civil servants, academics and scientists with the purpose of their joining to the process of search of contemporary approaches of development of social life in the context of formation and implementation of effective activity of public administration and local government [3, p. 337].

That is why, the solution of questions concerning of maximal preservation and enhancement of all the achievements and developments of the older generation of Ukrainian and foreign authoritative scientists in public administration, by virtue of their compliance with the global trend towards the integration of knowledge on the

way of solving global challenges are acquired the great importance.

Today in Ukraine there are exist three thousand doctor of science in public administration and one hundred one thousand PhD in public administration and their association in Ukraine is an important criterion of its development with the help of which integration of all its most important resource elements, towards the achievements of socially important objectives, adequate to the changing environment, should be implemented [4, p. 149].

Development of Ukraine as a democratic state requires the fastest possible implementation of new criteria for assessment of performance of authorities and improvement in the current technologies for assessing quality of the services provided from the perspective of citizen satisfaction.

Thus, a need arises to develop and introduce into the services sector an integrated services for consolidation, on a voluntary basis, leading scientists and specialists that are working in the sphere public administration with the purpose of effective use of their creative potential for scientific, technical, socio-economic and cultural development of country, for focused development of the public administration, for protection of their professional interests, for mutual coordination of research and for exchange of experience in a whole, we propose to create the Research Center for Institutional Development of Public Administration (RC) are proposed.

Thus, there is a long-felt need to develop and introduce into the services sector an integrated services system the main purpose of which can be defined as ensuring information interaction of users both on the Internet through granting access to resources and databases in electronic format and by giving access to printed materials that will be stored on its premises.

The RC should become the basic, information and methodological resources in the area of public administration.

The purpose of the RC establishment is to ensure the systemic nature of the processes of creating, analyzing, storing and disseminating information resources and knowledge in the public administration sector through union on a voluntary basis of leading scientists and specialists working in the area of public administration in order to make good use of their creative potential for scientific-technological, socio-economic and cultural development of the country, purposive development of the public administration domain, protection of professional interests, mutual coordination of research work, and exchange of experience [5, p. 528-560].

The RC provides for ensuring information interaction of users both on the Internet through granting access to resources and databases in electronic format and by giving access to printed materials that will be stored on its premises through:

1. consolidation and reciprocal exchange of research efforts of the most high-profile and promising domestic and foreign scientists studying public administra-

tion[6, p. 435];

2. ensuring information interaction and meeting information needs in the area of public administration;

3. knowledge management: collection, preservation and spread of knowledge, best practices, and techniques for creation of new knowledge related to public administration issues;

4. creation of databases meeting the requirements of the professional environment;

5. upholding the humanistic principles of international and scientific cooperation and, as a consequence, strengthening of peace among peoples;

6. assistance in training scientific and technical personnel, involving gifted young people, finding and supporting talented researchers;

7. ensuring one-stop access to information;

8. interaction and exchange of information between the RC and other subject-based information resources and systems;

9. ensuring transparency and openness of information;

10. development of one's own position on problems in implementation of national scientific and science and technology policies and its submission for consideration by public authorities;

11. conducting public analysis of the state of development and introduction of scientific research projects aimed at solving public-administration-related tasks in various areas of the society functioning, and drawing up recommendations for their use;

12. participation in creation of a brainpower professional development system and networks of specialized educational institutions with a view to retrain research workers, as well as arrange appropriate internships abroad;

13. provision of scientific and methodological assistance to public authorities in the sphere of public administration, in elaboration of strategic and tactical plans for development of a public administration system;

14. development of international ties with various foreign organizations, carrying out exchange of information on public policy issues;

15. cooperation with international and foreign academies, the National Academy of Sciences of Ukraine, branch academies of sciences, as well as with government bodies and associations of citizens;

16. performance of independent public examinations and conduct of non-for-profit consultations in the public administration area by orders of public authorities and nongovernmental organizations;

17. organization of Ukraine-wide, regional, industry, international congresses, conferences, workshops and seminars on problems of public administration development.

The RC activity components are:

- A database of the domestic scientists studying public administration.
- A database of analytical, scientific, information and educational materials on public administration is-

sues.

- An online library. Access to external and internal information resources of the RC.

- Access to online training courses and consultations by scientists in the area of public administration: online training courses, distance education, training materials and so on (through integration with the Academy of Municipal Administration, Khmelnytsky University of Management and Law, National Academy of Public Administration under the President of Ukraine, and private joint-stock company Higher Education Institution Inter-regional Academy of Personnel Management).

- Support for work of professional communities of practice and networks in the sphere of public administration.

- Information portal - news, videos, analytics, mass media materials, and photo galleries devoted to issues of ensuring and arranging building communication capacity of public administration research potential.

Let us analyze each of this components separately.

Database of domestic scientists studying public administration

Creation of a database of analytical, scientific, information and educational materials on public administration issues aims to initiate an information analysis system intended to record the domestic scientists studying public administration.

Such a system will enable to make a qualitative evaluation of available public administration capacity and optimize personnel selection, training and training in the sphere of public administration.

There is no universal pattern for organization of the RC. There are many types of organizational structures in classical (corporate) practices, which can underlie it.

In our case, the database must contain:

- personal files of the domestic scientists studying public administration in digital format;
- data on subsequent professional activities of the persons, whose personal files are stored in the database;
- data on further subsequent training and professional development of the persons, whose personal files are stored in the database;
- expert opinions on the professional competencies and capabilities of particular persons.

The technical specifications of the database must enable to:

- seek and sort information by certain criteria / filters;
- update information contained in the database as regards both particular personas and expansion of the database generally;
- create data groups based on certain flags;
- several database access layers;
- a high level of protection of information contained in the database.

Databases containing legislative analytical, scientific, and educational materials on public administra-

tion issues

Creation of such databases aims to provide the scientists studying public administration with access to analytical, scientific, information and educational materials concerning public administration issues [7. p. 30-32].

Such access will ensure the most favorable conditions for professional development of the scientists, their immediate acquiring knowledge required for their effective activity.

The RC provides for collection of information resources in electronic and printed formats according to the following categories:

- Legislative acts and other official acts in the sphere of public administration, public policy and so on [8, p. 542-543].
- Scientific materials (research studies, theses and so forth) in the mentioned areas, analytical materials in the sphere of public administration.
- Educational materials (manuals, learning modules etc.) on individual aspects of public administration.

Online library. Access to external information resources of the RC

The library should accumulate the existing publications on all aspects of public administration; collect a stock of printed publications meeting the needs of scientists and specialists of scientific organizations, higher education institutions, enterprises of all patterns of ownership, nongovernmental organizations and open up opportunities to deepen knowledge in necessary areas. The library should be equipped with an electronic catalog, which facilitates necessary literature search for users. Resources not physically stored at the RC are external. Such resources include publications and editions at other libraries. In this connection, it is necessary to ensure cooperation with libraries both on a partnership basis and based on payment for services provided by other libraries:

NISPA library (<http://www.nispa.org/>). NISPAce (The Network of Institutes and Schools of Public Administration in Central and Eastern Europe).

The NISPAce is an organization representing educational institutions of Central and Eastern Europe, which carry out educational activities and research in the area of public administration, as well as training of professionals, who work in this area as practitioners, researchers, instructors, teachers or academic experts. Annually, the NISPAce conducts international conferences in various European cities. The themes of such conferences reflect topical issues of the sector of national and municipal administration.

The library's publications covers abroad range of subjects that help governments and citizens to gain a greater understanding of the global processes occurring within the public administration system, quickly respond to global transformations. Highly authoritative international experts in public administration issues are the authors of the publications. Publications can be read online, ordered in the paper form or on a disk. All library items are

conveniently cataloged; search is user-friendly. Even an inexperienced user can quickly and easily find a needed publication or book.

NASPAA library (<http://naspaa.org/>). NASPAA (The Network of Schools of Public Policy, Affairs, and Administration) is an international association of schools and universities specializing in such educational programs as national and municipal administration, public relations and management of nonprofit organizations.

The NASPAA is the world's oldest association and acknowledged leader in accreditation of master's programs in the area of national and municipal administration. This is a generally accepted standard in the sphere of civil service. Until quite recently, only American educational establishments carrying out post-graduate educational programs in the spheres of national policy, social activism, and public administration could become the organization members. And only some years ago, the NASPAA opened its doors to universities from other countries.

The NISPAce and NASPAA are the most influential and prestigious international organizations of Europe and America in the field of national and municipal administration.

Access to external information resources will substantially expand the range of services provided by the RC. At this point of time, a professional edition – the collection Public Administration – is founded and ready for press. It enlisted support of sizable scientific resources of our state and will meet the needs of the age as a scientific publication, stimulate further development of the public administration system and serve the people of Ukraine.

Access to online training courses and expert consultations

Providing public administration researchers with access to online educational resources aims to create an enabling environment for their professional development. Training opportunities significantly expands the range of potential resource users and brings down the overall value of such educational services. Users will gain full access to distance learning courses provided offered by field-specific education institutions, with the possibility of receiving appropriate certificates. Online courses of study provide ample opportunities to the users for purposeful selection of the training content that meets individual needs for knowledge.

Information portal

The information portal acts as a provider of access to the RC components, as well as to the latest events, news and materials in the public administration area. The portal enables users to get information anywhere at a convenient time. It is planned to ensure unified access to all RC components through a personal user password with the possibility of regulating the volume of services delivered. Consequently, users will be able to govern themselves the portal information content (to provide materials).

So, summarizing all the above it may be said

that the dynamics of economic, geographical, demographic and social changes in society requires an creation of system of helping to organize standing discussions for dealing with the ongoing public administration reforms

of top executives, scholars and teachers at regional, sub-regional, national and local level. Implementation of a RC in practice of managing various spheres of the public sector needs proper institutionalization.

REFERENCES

1. Holzer, M., Xu, H., & Wang, T. (2003). The status of doctoral programs in public affairs and administration. *Journal of Public Affairs Education*, 13, 631–647.
2. Inglehart, R., & Welzel, C. (2005). *Modernization, cultural change, and democracy: The human development sequence*. New York: Cambridge University Press.
3. Hallett, D. H. (2000). Teaching quantitative methods to students of public affairs: Present and future. *Journal of Policy Analysis and Management*, 19, 335–341.
4. Romanenko Y.A., Chaplay I.V. Ways of improving of the system of training and retraining of civil servants in Ukraine: dichotomy of problem / Y.A. Romanenko I.V. Chaplay// Проблеми та перспективи розвитку інноваційної діяльності в Україні: матеріали ІХ Міжнародного бізнес-форуму, (Київ, 17 березня 2016 р.). – Київ.: Київський національний торговельно-економічний університет, 2016. – С.148-150.
5. Denhardt, R. B. (2001). The big questions of public administration education. *Public Administration Review*, 61, 526–534.
6. Rodgers R., & Rodgers, N. (2000). Defining the boundaries of public administration: Undisciplined mongrels versus disciplined purists. *Public Administration Review*, 60, 435–445.
7. Arı, G. S., Armutlu, C., Tosunoğlu, N. G., & Toy, B. Y. (2005). Nicel Araştırmalarda Metodoloji Sorunları: Yüksek Lisans Tezleri Üzerine Bir Araştırma. *Ankara Üniversitesi SBF Dergisi*, 64, 16–36. (Methodological issues in quantitative research: A research on master's thesis. *Ankara University Journal of Faculty of Political Sciences*.)
8. Averch, H., & Dluhy, M., (1992). Teaching public administration, public management, and policy analysis: Convergence or divergence in the master's core. *Journal of Policy Analysis and Management*, 11, 541–551.

TRANSPARENCY OF INNOVATIVE ACTIVITY AS A CONDITION OF EXISTENCE AND DEVELOPMENT OF UKRAINE FOOD INDUSTRY

ინოვაციური საქმიანობის ტრანსპარენტულობა, როგორც უკრაინის კვების მრეწველობის არსებობისა და განვითარების აუცილებელი პირობა

NATALIA ZAVHORODNIA

PhD in Economics, Associate Professor of Sokhumi State University

ნატალია ზავჰოროდნია

„ჩერნიგოვის“ ეროვნული

ტექნოლოგიური უნივერსიტეტის ასპირანტი

Abstract

Generalization of modern innovation patterns in the food industry in the system of international cooperation on the basis of a transparent innovation to determine the characteristics of its use on the territory of Ukraine is the main component in the presentation of the main article material.

In today's economy, transparency is the lead element of the strategy subject of food industry and its relations with stakeholders. In a broader sense the transparency means the effective communication and interaction between the management, on the one hand, and the shareholders, creditors, the media, other market agents, and even society as a whole - on the other. Openness is based on the amount of information provided by, and transparency on its qualitative characteristics such as understandability, relevance, reliability, richness of content, essence.

Innovative activity is an integral part of industrial and economic activities of the food industry, focused on the renovation and improvement of its productive forces, as well as organizational and economic relations. It aims at creating and engaging with the external environment of innovation processes, which would significantly increase the level of competitiveness, strengthen market positions, would ensure the development perspective.

Innovative activity in the food industry of Ukraine is affected by instability, lack of balance of financial sources, lack of clearly defined priorities, calls for significant actions at the state level and at the level of each individual in food industry. At the same time, in Ukraine there is a global trend of a balanced approach to the use of innovation to find new ideas. Too high level of transparency may adversely affect the company's long-term success in innovation, as it can lead to the loss of control and core competencies.

So, the main task of each subject of the food industry is to find the right balance between the use of the concept of transparency, innovation, whereby they are able to use all available tools to create successful products and services faster than their competitors, as well as build their own core competencies and intellectual property protection.

Keywords: *innovation, food industry, transparency, products, information transparency.*

ანოტაცია.

საერთაშორისო თანამშრომლობის სისტემაში კვების მრეწველობაში არსებული ინოვაციური საქმიანობის კანონზომიერებების განზოგადება და თავისებურებების გამოვლენა, ასევე მათი გამოყენება უკრაინის ტერიტორიაზე წარმოადგენს მოცემული სტატიის ძირითად შემადგენელს (ლაიტმოტივს).

თანამედროვე ეკონომიკაში გამჭვირვალობა და მისი საქმიანი კავშირები დაინტერესებულ მხარეებთან წარმოადგენს კვების მრეწველობის სუბიექტის სტრატეგიის მნიშვნელოვან ელემენტს. უფრო ფართო გაგებით, ტრანსპარენტულობაში იგულისხმება ეფექტური კომუნიკაციის არსებობა და ურთიერთკავშირი ხელმძღვანელობას, ერთის მხრივ, და მეორეს მხრივ, აქციონერებს, კრედიტორებს, მასმედიის წარმომადგენლებს შორის. გახსნილობა ეფუძნება სუბიექტის მიერ წარმოდგენილი ინფორმაციის მოცულობას, ხოლო ტრანსპარენტულობა წარმოდგენილი ინფორმაციის ხარისხობრივ მაჩვენებლებს, ისეთებს, როგორებიცაა სიზუსტე, უტყუარობა, შინაარსი, არსიდროულობა და ა.შ..

ინოვაციური საქმიანობა წარმოადგენს კვების მრეწველობის საწარმოს სამეურნეო საქმიანობის განუყოფელ შემადგენელს, რომელიც ორიენტირებულია საწარმოო ძალების და ასევე საწარმოო –

ეკონომიკური ურთიერთობების განახლებასა და გაუმჯობესებაზე. ის მიმართულია გარე სამყაროდან ისეთი ინოვაციური პროცესების მოზიდვასა და შექმნაზე, რომლებიც შეძლებენ მნიშვნელოვნად აამაღლონ კონკურენტუნარიანობის დონე, განამტკიცონ საბაზრო პოზიციები, უზრუნველყონ შემდგომი განვითარების პერსპექტივა.

უკრაინის კვების მრეწველობის მრეწველობაში ინოვაციური საქმიანობა ხასიათდება არასტაბილურობით, ფინანსური წყაროების არასაკმარისი დაბალანსებულობით, მკვეტრად განსაზღვრული პრიორიტეტების არ არსებობით და მოითხოვს გარკვეული ზომების მიღებას სახელმწიფო დონეზე, ასევე კვების მრეწველობის თითოეული ცალკე აღებული საწარმოს დონეზე. ამავე დროს, ახალი იდეების მოძიებას ინოვაციების გამოყენების დროს უკრაინაში ადგილი აქვს გაწონასწორებულ, და ზოგადად მსოფლიოში მიღებულ აპრობირებულ მიდგომას. ზედმეტად ღია გახსნილობამ ძვირად ნეგატიურად იმოქმედოს კომპანიის გრძელვადიან წარმატებაზე საინოვაციო საქმიანობაში, ვინაიდან შეიძლება გამოიწვიოს კონტროლისა და საკვანძო კომპეტენციების დაკარგვა.

აქედან გამომდინარე, კვების მრეწველობის ყოველი სუბიექტისათვის, ძირითად ამოცანას წარმოადგენს სწორი ბალანსის მოძიება ტრანსპარენტული ინოვაციის კონცეფციის გამოყენებაში, რომლის დახმარებითაც მათ ექნებათ საშუალება გამოიყენონ ყველა მისაღები საშუალება წარმატებული პროდუქტის და მომსახურების შექმნაში, ასევე ააგონ საკუთარი საკვანძო კომპეტენციები და დაიცვან ინტელექტუალური საკუთრება.

საკვანძო სიტყვები: ინოვაციური საქმიანობა, კვების მრეწველობა, ტრანსპარენტულობა, პროდუქცია, საინფორმაციო გამჭვირვალობა.

Problem statement. As the mobility of experienced and professional experts as well as the proportion of workers with the higher education involved in the food industry is increasing the statement that the food industry should generate ideas and bring them to the stage of commercialization has been transformed under the influence of the concept of open innovations. Most companies actively use this position looking for the promising ideas outside their borders and to accommodate their own projects outside. Successful examples of this concept as well as risks and warnings facing in the introduction of new innovations can be considered in the implementation of the models of open innovations.

Analysis of recent research and publications. Theoretical problems related to the significant role of innovations in economic environment were always in the area of economists' interest. The issues of the innovations in modern theory and practice are highlighted in the works of national and foreign scientists such as I. Balabanov, I. Blanca, V. Bocharova, M. Butko, O. Volkov, V. Heytsya, A. Grinyova, S. Hutkevych, P. Drucker, S. Illyashenko, V. Ilchuk, N. Krasnokutske, T. Mayorov, A. Margolin, A. Mertens, P. Mykytyuk, S. Onyshko, A. Transplant, A. Suriname, R. Fatkhutdinova, V. Fedorenko, M. Hucheka, D. Chervanova, A. Skull, V. Shevchuk, S. Shkarleta, Y. Schumpeter, B. Shchukin and others.

Scientific problems of the economics of food industry and food companies are investigated by P. Borschevsky, L. Deyneko, A. Zayinchkovskyy, I. Irtysheva, D. Krisanov, P. Kupchak, P. Osipov, V. Pryadko, M. Sychevskii, T. Stroyko, N. Shadura-Nykyporets, and other Ukrainian scientists. However, despite the significant scientists' achievements in this area of research the impact of the external factors of the innova-

tions of the food industry in Ukraine has not been determined yet.

The article aim is to systematize the contemporary patterns of the innovations of the food industry in the international cooperation on the basis of transparent innovations and to identify their characteristics used in Ukraine.

The main material. According to the concept of the transparency in economic entities the transparency (from the Engl. Transparent) is the public environment in which the entity provides stakeholders by the rational information solutions in an open, full, timely and understandable form. In a broader sense the transparency means the providing of effective communication and interaction between management, on the one hand, and shareholders, creditors, media and other market agents and even society as a whole, on the other. Openness is based on the amount of information provided by the subject. The transparency has the quality characteristics such as understandability, relevance, reliability, consistency and materiality.

Transparency in modern concepts is defined as one of the theoretical efficiency in the open market conditions of the food industry. In modern economy transparency serves as the leading element of the strategy and the subject of the food industry in its relations with stakeholders.

Innovative activity is an integral part of industrial and economic activities of the food industry oriented towards updating and improving its productive forces, organizational and economic relations. It is aimed at the creating and the attracting of the external environment such as innovative processes that could significantly increase the level of the competitiveness, strengthen mar-

ket positions and ensure future development. Not sufficient level of the innovation activity of Ukrainian food industry is due to the following reasons:

- fragmented, inconsistent and incomplete economic transformation;
- focus on the investment economy of production but not on the intensification of innovation;
- the lack of the developed innovative infrastructure;
- focus on the import of high-tech equipment, lack of attention to the development of its own scientific and technical capacity;
- the lack of skilled management of innovation processes aimed at the improvement of the quality of food products, obtaining competitive advantages;
- imperfect instruments of legal regulation of innovation [1, p. 127-135].

The results of the state authorities towards im-

plementation of the necessary structural changes in the food industry promptly are failure: the technology gap deepens Ukraine from the developed countries. The decrease of innovative capacity in the food industry at a time when many promising ideas led to the fact that the way in which the subjects of the food industry find new ideas and go with them to the market is undergoing significant changes is apparent. The model of closed innovations that is the starting point of the belief that the subjects of the food industry should generate ideas, create the basis for a consumer product to go with it to the market and its distribution deal with funding only from its own resources has changed the model of open innovations. Comparing of the principles of closed and open innovations is in the Table 1.

Table 1.

Principles of closed and open innovations in the food industry

<i>Principles of closed innovations</i>	<i>Principles of open innovations</i>
1. Talented people working in the food industry work for us.	1. Not all talented people work for us. We need to interact with talented people who are both subject of our food industry and beyond.
2. To make a profit we have to make their own investigations, develop them to the level of product and bring to a final result.	2. Internal and external research can create significant value and developed work can get some of these values.
3. If we made the investigation independently we can first get out of it on the market.	3. It is not necessarily conduct the same research and results based on their profit.
4. The subject of the food industry, which displays the opening of the market firstly, wins.	4. Creating a better model of innovation processes of the food industry is more important than the first yield to market.
5. If we create the best ideas more independently we will win.	5. If we make the usage of internal and external ideas better we will win.
6. We have good control of our intellectual property to competitors not to use our ideas with the profit for themselves.	6. We must profit from the usage by others of our intellectual property and we will have to buy other intellectual property if it meets our business model.

Source: It has been formed by the author according to [2, p. 31-32].

The process of finding innovative solutions in the food industry has three stages:

- 1) internal program - to find a solution within the company;
- 2) strategic innovation partners - to find a solution among suppliers and external research partners;
- 3) world - find solutions using open networks [3, p. 155-163].

Ensuring transparency in the disclosure of information relating to changes in economic policy of the food industry is one of the requirements of the implementation of the Association Agreement between Ukraine and the European Union. These rules allow stakeholders to comment the draft legislation, request and receive information on any measures of the general application that are proposed and provide appropriate decision-making for effective action.

Action planning does not effectively carried out by the authorities including those responsible for the implementation of the economic policy in the food industry. Lack of information affects on the state innovation development of the food industry. As sharp changes in legislation (primarily the tax) the business risks increases and time does not allow changing the new rules with minimal loss [4].

Key innovation in the food industry is directly related to the financial condition of the company as at the present stage innovation financing more than 75% at the expense of own funds of enterprises, on the one hand, reduces the burden on the budget, and with the other, leads lack of funds to meet the requirements of scientific and technological progress. Technological backwardness of a number of food industry in Ukraine causes low productivity, high resource and energy intensity of production. Thus, along with the creation of

its own technology necessary to attract modern designs developed in other countries and their rapid development. According to this it is important to create the conditions for the deployment of innovative processes [5]. Along with the sectoral transformations in the food industry changes in the cost structure of food production greatly influenced by:

- _ different rates increasing prices for different products;
- _ constant updating range of food industry that was accompanied by a «washout» cheaper products and their replacement with higher quality and at higher prices;
- _ increase in exports of domestic products and especially those companies using modern production technology, implemented quality management system and certified to the International Centre for certification;
- _ output expansion of innovative products and the number of companies that received the status of «innovative» or close to it [6, p. 71-81].

Nowadays innovation performance is increasingly becoming crucial in determining the economic level of the state. Leading industrialized countries develop and implement innovative programs in priority scientific and technological areas, that is, in fact, in ways that can provide high profit margins. For Ukraine, which has a large number of industrial food enterprises that operate on outdated technology, and produce not competitive

on the world market production, modernization and reconstruction is a real opportunity to reach the best international standards in the production of foodstuffs [7, p. 117-122].

Innovative activity in the food industry is denoted Ukraine instability, lack of balance financial resources, lack of clearly defined priorities that require action at the state level and at the level of each entity of the food industry. At the same time Ukraine has a global trend balanced approach to the usage of innovation to inspire new ideas. Too high level of transparency may adversely affect the company's long-term success in innovation as it can lead to loss of control and core competencies. During the cooperation with external sources of ideas are on the way to use the concept of open innovation in the food industry.

Conclusions. Therefore, the main task of every subject of the food industry is looking for the right balance between the usage of the concept of transparency, innovation, whereby they have to use all available tools to create successful products and services faster than their competitors, and develop their own core competencies and intellectual property protection.

REFERENCES

1. Дейнеко Л.В., Старшинська Л.В., Коваленко А.О., Шелудько Е.І. Сучасний стан, проблеми та стратегія розвитку харчової промисловості України до 2011 року // *Економіка промисловості України*. - К. : ВПІС України НАН України, 2003. - С. 127-135. [Deineko L.V., Starshynska L.V., Kovalenko A.O., Sheludko E.I. Suchasnyi stan, problemy ta stratehiia rozvytku kharchovoi promyslovosti Ukrainy do 2011 roku // *Ekonomika promyslovosti Ukrainy*. - K. : RVPS Ukrainy NAN Ukrainy, 2003. - S. 127-135].
2. Чесбро Г. Открытые инновации. Создание прибыльных технологий / Г. Чесбро. – М.: Поколение, 2007. – С. 31-32. [Chesbro H. Otkrytye innovatsii. Sozdaniye prybylynykh tekhnolohiy / H. Chesbro. – М.: Pokolenye, 2007. – С. 31-32].
3. Кір'якова М.Є. Концепція відкритих інновацій та її використання транснаціональними корпораціями в Україні / Є. Г. Панченко, М. Є. Кір'якова // *Стратегія розвитку України*. - 2013. - № 1. - С. 155-163. [Kiriakova M.Ie. Kontseptsiia vidkrytykh innovatsii ta yii vykorystannia transnatsionalnymy korporatsiiamy v Ukraini / Ie. H. Panchenko, M. Ie. Kiriakova // *Stratehiia rozvytku Ukrainy*. - 2013. - № 1. - S. 155-163].
4. Міжнародний центр перспективних досліджень. / Імплементація Угоди про асоціацію між Україною та ЄС у торговельній та бюджетно-податковій сферах. / [Електронний ресурс]. – Режим доступу : <http://www.slideshare.net/ivanovua/block-implementation-20160324>. [Mizhnarodnyi tsentr perspektyvnykh doslidzhen. / Implementatsiia Uhody pro asotsiatsiiu mizh Ukrainoiu ta YeS u torhovelnii ta biudzhethno-podatkovii sferakh. / [Elektronnyi resurs]. – Rezhym dostupu : <http://www.slideshare.net/ivanovua/block-implementation-20160324>].
5. Товста Т.Л. Інноваційна активність діяльності підприємств харчової промисловості [Електронний ресурс] / Т.Л.Товста // Вісник національного університету «Львівська політехніка». – 2008. – № 628. – 327 с. – Режим доступу: http://www.nbu.gov.ua/portal/natural/VNULP/Ekonomika/2008_628/51.pdf. [Tovsta T.L. Innovatsiina aktyvnist diialnosti pidpriemstv kharchovoi promyslovosti [Elektronnyi resurs] / T.L.Tovsta // *Visnyk natsionalnoho universytetu «Lvivska politehnika»*. – 2008. – № 628. – 327 s. – Rezhym dostupu: http://www.nbu.gov.ua/portal/natural/VNULP/Ekonomika/2008_628/51.pdf].
6. Крисанов Д. Ф. Інноваційний фактор розвитку харчової промисловості України // *Економіка України*. – 2007. – No 4. – С. 71 – 81. [Krysanov D. F. Innovatsiyni faktor rozvytku kharchovoi promyslovosti Ukrainy // *Ekonomika Ukrainy*. – 2007. – No 4. – S. 71 – 81].
7. Стратегічний напрям інноваційного розвитку харчової промисловості / Дерій Ж.В., Завгородня Н.В. // *Ukraine –EU. Modern technology, business and law: collection of international scientific papers: in 2 parts. Part 1. Modern priorities of economics. Engineering and Tehnologies.*– Chernihiv : CNUT, 2016. – С. 117-122. [Stratehichnyi napriam innovatsiinoho rozvytku kharchovoi promyslovosti / Derii Zh.V., Zavorodnia N.V. // *Ukraine –EU. Modern technology, business and law: collection of international scientific papers: in 2 parts. Part 1. Modern priorities of economics. Engineering and Tehnologies.*– Chernihiv : CNUT, 2016. – S. 117-122].

ГЛОБАЛЬНОЕ ПРОИЗВОДСТВО СЕЛЬСКОХОЗЯЙСТВЕННОЙ ПРОДУКЦИИ
ЖИВОТНОГО ПРОИСХОЖДЕНИЯ И ЕЕ ВЛИЯНИЕ НА ПРОДОВОЛЬСТВЕННОЕ
ОБЕСПЕЧЕНИЕ

ცხოველური წარმოების სასოფლო – საეკონომიკური პროდუქციის
გლობალური წარმოება და მისი გავლენა სასურსათო
უზრუნველყოფაზე

GLOBAL PRODUCTION OF AGRICULTURAL PRODUCTS OF ANIMAL ORIGIN
AND IT'S IMPACT ON FOOD SECURITY

НАТАЛИЯ ВДОВЕНКО

NATALIA VDOVENKO

ნატალია ვდოვენკო

доктор экономических наук,
профессор, заведующая кафе-
дрой глобальной экономики
Национального университета
биоресурсов природопользо-
вания Украины,

*Doctor of Economic Sciences, Professor
of National University of Life and
Environmental Sciences of Ukraine*

ეკონომიკურ მეცნიერებათა
დოქტორი, პროფესორი.
უკრაინის სოფლის მეურნეობის
დამსახურებული მუშაკი

ანოტაცია.

თეორიულად დამტკიცებულია და ემპირიულად დასაბუთებულია, რომ მეცხოველეობის პროდუქციის ძირითად სექტორებს შორის მნიშვნელოვან როლს თამაშობს თევზის წარმოება მთელი თავისი ინფრასტრუქტურით. გლობალური მასშტაბით აკვაკულტურა წარმოადგენს ეკონომიკის აგრარული სექტორის ახალგაზრდა დარგს. ბოლო 50 წლის მანძილზე აკვაკულტურის წარმოების მოცულობა გაიზარდა 55,1 მლნ ტონამდე 2009 წელს, 58,3 მლნ ტონამდე 2010 წელს და 66,6 მლნ ტონამდე 2012 წელს. როგორც კვლევებმა გვიჩვენა, განვითარების არსებული ტემპების შენარჩუნების პირობებში, პროგნოზების შესაბამისად, 2030 წლისათვის მოპოვებული თევზის ნახევარი და წყლის სხვა ბიოლოგიური რესურსების უმეტესობა ხელოვნური წარმოების იქნება.

დასაბუთებულია სახელმწიფო პოლიტიკის რეალიზაციის მექანიზმი თევზის მეურნეობისა და თევზის მრეწველობის, დაცვის, წყლის ცოცხალი რესურსების გამოყენებისა და კვლავწარმოების, ასევე თევზჭერისა და თევზის მეურნეობის ფლოტის გემების უსაფრთხო ცურვის სფეროებში.

ნაშრომში დასაბუთებულია, რომ ბოლო 10 წლის მანძილზე გაანგარიშებებით მიღებული მონაცემები ცხადყოფენ ბიუჯეტის ასიგნებების მნიშვნელოვან მოცულობებზე. ისინი მიმართულია თევზის მეურნეობის საწარმოებისა და ქარხნებისათვის.

საბიუჯეტო ასიგნებებს გააჩნიათ თანდათანობითი ზრდის ტენდენცია 33,9 მლნ გრივინიდან (თევზჭერის რეგულირების ხარჯების ჩათვლით) 16,4 მლნ გრივინამდე წელიწადში. ასევე აღნიშნულია, თევზის მეურნეობის საბიუჯეტო ფინანსირების მოქმედი სისტემა ამჟამად მნიშვნელოვნად გაუმჯობესებულია. ადრე სახელმწიფო ბიუჯეტის ხარჯები ხორციელდებოდა ხარჯების მხოლოდ ერთ სტატიაზე – წყლის ცოცხალი რესურსების დაცვასა და კვლავწარმოებაზე, ასევე თევზჭერის რეგულირებაზე. დღეისათვის გამოყოფილია ცალკეული სტატიები თევზების დაცვის ორგანოების საქმიანობის ორგანიზაციებზე და კვლავწარმოებაზე.

დასაბუთებულია, რომ აკვაკულტურული პროდუქციის წარმოების კონკურენტუნარიანობის ამაღლებისათვის აუცილებელია ხელსაყრელი პირობები შეექმნას უკრაინის კანონის „თევზის მეურნეობის, სამრეწველო თევზჭერისა და წყლის ბიორესურსების დაცვის შესახებ“ ეფექტურ ამოქმედებას. ასევე უდაოდ უნდა შესრულდეს მოთხოვნები, რომლებიც მოყვანილია ავტორის დახმარებით შექმნილ „თევზის მეურნეობის განვითარების მიზნობრივ სახელმწიფო ეკონომიკურ პროგრამაში 2012 –2016 წლებისათვის“. აღნიშნული მოგვცემს საშუალებას, რომ დაჩქარებული იქნას დარგის საწარმოს ეფექტური მეწარმის მოზიდვის პროცესი და შეიქმნას შესაბამისი მექანიზმები შიდა და გარე ინვესტორების მოზიდვისათვის.

შემოთავაზებულია განზოგადებული იქნას მეთოდური მიდგომები აგრარული სისტემის რეგულირების კონკურენტუნარიანი სისტემის ფორმირებისათვის საერთაშორისო სტანდარტების დონეზე და მეცნიერულად დასაბუთდეს ფუნქციების დაბალანსებული გადანაწილება თევზის მეურნეობის სფეროში სისტემურობის მიღწევისა და შედეგიანი ეკონომიკური პროცესების წარმართვის მიზნით.

Abstract

It is theoretically proved and empirically confirmed that among the main segments of the livestock products plays an important role in the fish production with all infrastructure. On a global scale aquaculture is a young industry of agrarian sector of economy. The volume of aquaculture production over the last 50 years grew to 55.1 million tons in 2009 and 58.3 million tons in 2010, and to 66.6 million tonnes in 2012. Studies have shown that if current rates of development, it is projected that by 2030, half of the produced fish and other aquatic biological resources will be of artificial origin.

Proved the mechanism of realization of state policy in the sphere of fisheries and fish industry, protection, use and reproduction of water living resources, fisheries management, safe navigation of vessels fleet fisheries.

Proven that government regulation of fisheries, formed on similar principles of the current legislation of Ukraine, and in other branches of agriculture. However, the paper notes that the fisheries sector has its own technological features that determine the specificity and production and organizational structure of the industry, represented by companies specializing in the production, cultivation, processing of fish.

The work proves that the calculations, over the past 10 years indicate a significant budgetary allocations aimed at financing the spawning-nursery fisheries, hatchery, nursery, plant-eating fish hatcheries ordinary fish, sturgeon and trout plants. They have a tendency to a gradual increase from 33.9 million USD (including costs of fisheries regulation) to 116,4 million USD per year. Also noted that the current system of budget financing of fisheries is being substantially improved. Earlier, the public expenditure was carried out on one item of expenditure on the reproduction and protection of water live resources and fishery regulation. Today there are separate articles for the organization of activities of bodies of fish protection and reproduction.

Justified to achieve the increase of competitiveness of aquaculture production, it is necessary to create conditions for the effective operation of the Law of Ukraine “On fishery, industrial fishing and protection of aquatic bio-resources”. Undoubtedly also to fulfill the tasks set in the current and developed with the help of the author of “State target economic program of fishery development for 2012-2016”.

This will enable to accelerate the process of raising effective ownership in the enterprise sector and to create necessary mechanisms for internal and external investors.

Systematic suggestions for improving the methodological tools of regulation of economic activities in fisheries. In perspective necessary to Refine the technique of counting fish at all stages of development to determine aggregate supply and the method of determining the fair value of material for breeding of aquaculture and commercial fish given the prices of the active market.

Asked to summarize methodological approaches to the formation of a competitive system of regulation of the agricultural sector at the level of international standards and to substantiate scientifically balanced distribution of functions, powers and responsibilities between the regulatory bodies in the field of fisheries to achieve consistency and effectiveness of economic processes.

Современные мировые глобальные продовольственные проблемы способствуют человечеству в создании условий для гарантированного доступа к качественным пищевым продуктам в необходимом количестве. Рост населения планеты значительно опережает прирост продовольствия, а голод и недоедание становятся риском для здоровья человека.

Достижения сбалансированного питания населения мира обеспечивается укреплением продовольственной безопасности за счет полного самообеспе-

чения страны продукцией как растительного, так и животного происхождения. Среди основных сегментов продукции животноводства существенную роль играет производство рыбы со всей инфраструктурой. Необходимость обеспечения населения мира экологически безопасной и доступной по цене рыбой в условиях сокращения промысла в морях и океанах, предоставляют возможность производить рыбу в искусственно созданных, полностью контролируемых человеком условиях аквакультуры.

Необходимо акцентировать внимание на том, что ранее аквакультуру рассматривали как составляющую рыболовства. Продукция произведенная при непосредственном участии человека и считалась одним из элементов сырьевой базы мирового рыбного хозяйства. Эту сферу рыбохозяйственной деятельности в мире рассматривают как самостоятельный и отдельный вид экономической деятельности при производстве сельскохозяйственной продукции животного происхождения. Практические результаты предыдущих исследований дали возможность сделать вывод о том, что в условиях продовольственных вызовов много мировых рыболовных государств начали стремительно развивать аквакультуру. Благодаря этому виду экономической деятельности, обеспечено 1/3 общемировых объемов пищевой рыбы и рыбной продукции.

В глобальных масштабах аквакультура является молодой отраслью аграрного сектора экономики. Приобретенный опыт проведения научных исследований, дает возможность определить объем производства аквакультуры, который вырос от менее чем 1 млн тонн в 1950 году до 55,1 млн тонн в 2009 году, 58,3 млн тонн в 2010 году, и 66,6 млн тонн в 2012 году [1; 2].

Другими словами объем производства аквакультуры втрое превысили темпы роста мирового производства мяса – 2,7 % для отрасли птицеводства вместе с животноводством (табл. 1). Как показывают исследования, при сохранении существующих темпов развития, по прогнозам, к 2030 году половина добытой рыбы и других водных биологических ресурсов будут именно искусственного происхождения [3].

1 Динамика производства продукции аквакультуры и рыболовства в мире, млн тонн [1-5]

	Год								Отклонение (+,-) 2004 г. до 2012 г.
	2004	2006	2007	2008	2009	2010	2011	2012	
Всего	134,3	137,0	139,8	142,2	145,1	147,9	155,7	157,9	+ 23,6
Рыболовство	92,4	89,7	89,9	89,6	90,0	89,6	93,7	91,3	- 1,1
Аквакультура	41,9	47,3	49,9	52,6	55,1	58,3	62,0	66,6	+ 24,7
Потребление рыбы:									
питание людей	104,4	110,7	112,7	116,1	118,8	126,7	131,2	136,2	+ 31,8
непищевое потребление	29,9	26,3	27,1	26,1	26,3	21,2	24,5	21,7	- 8,2
Население, млрд чел	6,4	6,6	6,7	6,8	6,8	6,9	7,0	7,1	+ 0,7
На одного чел, кг	16,3	16,8	17,6	17,9	18,1	18,5	18,7	19,2	+ 2,9

Мировое производство аквакультуры разделяют на категории: аквакультура во внутренних водоемах и морская аквакультура. Аквакультура во внутренних водоемах осуществляется в пресной воде, однако некоторые производства используют внутренние соленые водоемы (Египет) и внутренние соленые водоемы (Китай). Морская аквакультура включает производство в море, а также наземные (береговые) производственные объекты и структуры.

Глобальное производство рыбы, предназначенной для употребления в пищу населением, в аквакультуре во внутренних водоемах и в морской аквакультуре в 1980 году находилось на одинаковом уровне в 2,35 млн тонн. Аквакультура во внутренних водоемах растет быстрее, чем мариккультура. Ежегодный прирост составляет соответственно 9,2 % и 7,6 % и возрос с 50 % в 1980 году до 63 % в 2012 году. С 66,6 млн т съедобной рыбы, выращенной в 2012 году, две трети, то есть 44,2 млн тонн, составляла рыба, выращенная в аквакультуре во внутренних водоемах (38,6 млн тонн) и морской аквакультуре (5,6 млн тонн) [3].

Глобальное производство рыбы в аквакультуре в 2013 году выросло на 5,8 %, до 70,5 млн тонн, а производство выращиваемых водных растений (включая различные виды морских водорослей) составило 26,1 млн тонн. Только Китай в 2013 году произвел 43,5 млн тонн рыбы, предназначенной для употребления в пищу, и 13,5 млн тонн водорослей. За период с 1970 года в 2012 году продукция аквакультуры Китая увеличивалась в среднем на 10,4 % в год [4].

Производство в 15 основных странах-производителях (Китай, Индия, Вьетнам, Индонезия, Бангладеш, Норвегия, Таиланд, Чили, Египет, Мьянма, Филиппины, Бразилия, Япония, США, Республика Корея) в 2012 году достигло 92,7 % от всего производства пищевой рыбы в аквакультуре. Доля Китая в мировом производстве составляет 61,7 %. К числу производителей с объемом производства более 1 млн тонн в 2012 году относятся Египет и Чили [1; 3; 5].

Норвегия за последние 20 лет увеличила производство продукции аквакультуры в 10 раз. Например, в 1987 году, когда объемы товарного выращи-

вания СССР достигали 350 тыс. тонн, в Норвегии аналогичные показатели были в 7 раз меньше. В соответствии с «Программой развития рыбной промышленности до 2020 года» доля продукции товарных ферм в рыбном экспорте Норвегии, по статистическим данным данной страны, уже сегодня достигает 95 %.

В странах, что развиваются, в течение 2012 года было произведено 48,62 млн тонн пищевой рыбы стоимостью 84,04 млрд долл. США, или 92,5 % и 85,4 % от всей мировой продукции аквакультуры [2; 4].

Вместе с тем, в 2012 году объем продукции аквакультуры основных региональных производителей, прежде всего США, Испании, Франции, Италии, Японии и Республики Корея, за последние годы значительно снизился. В 2012 г. Япония стала основным импортером на общую сумму 18,0 млрд долл. США. Доступность рыбы, импортированной из стран, где ниже производственные издержки, является основной причиной спада производства.

В мире рыба и рыбная продукция относится к рынку несельскохозяйственных товаров. Доступ Украины к рынку несельскохозяйственных товаров является актуальным вопросом многосторонних торговых переговоров в рамках Раунда «Доха-Развитие». Переговоры проходят в рамках Комитета по торговым переговорам [4].

Рыбное хозяйство рассматривают на пяти уровнях:

- а) доступ на рынки несельскохозяйственных товаров (NAMA);
- б) соглашение о субсидиях и компенсационных мерах (ASCM);
- в) торговля и окружающая среда, в частности в том, что касается многосторонних природоохранных соглашений (MPC);
- г) соглашение об антидемпинге (ADA);
- д) генеральное соглашение о торговле услугами (GATS).

Регулирование международной торговли рыбой и морепродуктами осложняется тем, что рыбная продукция не является предметом договоренностей Соглашения о сельском хозяйстве в рамках Всемирной торговой организации. Раньше рыбное хозяйство существовало как форма «собираательства», вылов даров водоемов, а государственное регулирование в упомянутой сфере сводилось практически к контролю и надзору за режимом вылова рыбы. При таких условиях рыбохозяйственная отрасль находилась за пределами регулирования, в отличие от аграрной сферы, где последовательно проходят мероприятия, связанные с повышением всех факторов производства, внедряются новые технологические уклады и применяются как инвестиционные, так инновационные модели развития. Украину традиционно счи-

тали «рыбной страной», а развитие отрасли определялось природными и климатическими условиями.

В последние годы отечественное рыбное хозяйство требует внедрения комплекса мероприятий, направленных на:

- наращивание объемов производства товарной рыбы и рыбопосадочного материала;
- создания благоприятных условий для производителей;
- устранение зависимости страны от импортных поставок и осуществления государственного отраслевого регулирования, что будет способствовать созданию конкурентоспособной системы регулирования рыбным хозяйством на уровне международных стандартов и требований Всемирной торговой организации и директивами Европейского Союза.

Государственное агентство рыбного хозяйства Украины является центральным органом исполнительной власти, реализующим государственную политику в сфере рыбного хозяйства и рыбной промышленности, охраны, использования и воспроизведения водных живых ресурсов, регулирование рыболовства, безопасности мореплавания судов флота рыбного хозяйства. Деятельность Государственного агентства рыбного хозяйства Украины направляет и координирует Кабинет Министров Украины через Министра аграрной политики и продовольствия Украины в соответствии с Положением о Государственном агентстве рыбного хозяйства Украины от 16.04.2011 № 484/2011 [4].

Государственное агентство рыбного хозяйства Украины осуществляет свои полномочия на территории Украины, в исключительной (морской) экономической зоне и на континентальном шельфе Украины, а также на территории исключительных экономических зон (рыболовных зонах) иностранных государств и в открытых районах Мирового океана, которые находятся в сфере управления международных организаций по управлению рыболовством, а также таких, которые находятся вне пределов чьей-либо юрисдикции в соответствии с международными договорами Украины.

Базовыми нормативными актами, которые регулируют развитие аквакультуры, является Закон Украины «Об аквакультуре» от 18.09.2012 № 5293-VI, который включает в себя следующие блоки:

- 1) основные принципы и направления государственной политики в сфере аквакультуры;
- 2) обновленную классификацию направлений и видов аквакультуры;
- 3) содействие развитию отрасли, защиту интересов отечественных субъектов аквакультуры и национального рынка ее продукции;
- 4) условия и надзор за импортом живой рыбы, оплодотворенной икры и других гидробионтов, предназначенных для разведения и выращивания в

условиях аквакультуры;

5) стимулирование сбыта, содействие повышению качества конкурентоспособной товарной рыбы и рыбопосадочного материала, государственный контроль над ее качеством и количеством, осуществления государственной поддержки через бюджетные программы

б) обеспечение конкурентоспособной системы государственного регулирования.

Такой закон является правовой и экономической основой дальнейшего управляемого развития аквакультуры и рынка ее продукции.

Законодательно-правовая база развития аквакультуры через меры ее поддержки и государственное регулирование, применение соответствующих инструментов, в настоящее время формируется из ряда нормативно-правовых актов. Для осуществления деятельности используются такие нормативно-правовые акты:

Законы Украины: «О рыбном хозяйстве, промышленном рыболовстве и охране водных биоресурсов» от 08.07.2011 № 3677-VI; «О рыбе, других водных живых ресурсах и пищевой продукции из них» от 06.02.2003 № 486-IV; «О животном мире» от 13.12.2001 № 2894; «О присоединении Украины к Конвенции о международной торговле видами дикой фауны и флоры, находящимися под угрозой исчезновения» от 14.05.1999 № 662-XIV; «О племенном деле в животноводстве» от 15.12.1993 № 3691-XIII [4].

Постановления Кабинета Министров Украины: «Об утверждении Порядка ведения Государственного реестра рыбохозяйственных водных объектов (их частей)» от 30.09.2015 № 979; «Об утверждении Порядка осуществления специального использования водных биоресурсов во внутренних рыбохозяйственных водных объектах (их частях), внутренних морских водах, территориальном море, исключительной (морской) экономической зоне и на континентальном шельфе Украины» от 25.11.2015 № 992; «Об утверждении Подробных правил производства органических морских водорослей» от 30.09.2015 № 980; «Об утверждении типовых договоров пользования на условиях аренды части рыбохозяйственного водного объекта, акватории (водного пространства) внутренних морских вод, территориального моря, исключительной (морской) экономической зоны Украины для целей аквакультуры» от 30.09.2015 № 981; «Об утверждении Подробных правил производства органической продукции (сырья) аквакультуры» от 30.09.2015 № 982; «Об утверждении Методики определения размера платы за использование на условиях аренды акватории (водного пространства) внутренних морских вод, территориального моря, исключительной экономической зоны Украины для целей аквакультуры» от 30.09.15 №1066; «Об утверждении Государственной целевой экономической программы

развития рыбного хозяйства на 2012-2016 годы» от 23.11.2011 № 1245; «Об утверждении Порядка использования средств, предусмотренных в государственном бюджете для осуществления финансовой поддержки субъектов хозяйствования агропромышленного комплекса через механизм удешевления кредитов и компенсации лизинговых платежей» от 11.08.2010 № 794.

Приказ Министерства экологии и природных ресурсов Украины: «Об утверждении Порядка разработки паспорта водного объекта» от 18.03.2013 № 99.

Приказы Министерства аграрной политики и продовольствия Украины: «Об утверждении Зон аквакультуры (рыбоводства) и рыбопродуктивности по регионам Украины» от 30.01.2013 № 45, зарегистрировано в Министерстве юстиции Украины 11.02.2013 за № 240/22772; «Об утверждении Порядка разработки паспорта рыбохозяйственной технологического водоема» от 16.12.2013 № 742; «Об утверждении Унифицированной формы акта проверки в сфере охраны водных биоресурсов, содержащий перечень вопросов для осуществления плановых мероприятий государственного надзора (контроля)» от 14.02.2013 № 98, зарегистрировано в Министерстве юстиции Украины 21.02.2013 № 301/22833; «Об утверждении специальных форм первичной документации для субъектов рыбного хозяйства в области аквакультуры» от 19.06.2012 № 362, зарегистрировано в Министерстве юстиции Украины 05.07.2012 № 1126/21438; «Об утверждении формы отчетности № 1А-рыба (годовая) «Производство продукции аквакультуры за 20__г.» и инструкции по ее заполнению» от 21.03.2012 № 141, зарегистрировано в Министерстве юстиции Украины 09.04.2012 за № 514/20827; «Об утверждении Нормативов экологической безопасности водных объектов, используемых для нужд рыбного хозяйства, относительно предельно допустимых концентраций органических и минеральных веществ в морских и пресных водах (биохимического потребления кислорода (БПК-5), химического потребления кислорода (ХПК), взвешенных веществ и аммонийного азота)» от 30.07.2012 № 471, зарегистрировано в Министерстве юстиции Украины 14.08.2012 за № 1369/21681; «Об утверждении Порядка искусственного разведения (воспроизведение), выращивания водных биоресурсов и их использования» от 07.07.2012 № 414, зарегистрировано в Министерстве юстиции Украины 27.07.2012 за № 1270/21582.

Государственное регулирование рыбного хозяйства, сформированное на подобных принципах действующего законодательства Украины, и в других отраслях сельского хозяйства. Однако рыбное хозяйство имеет свои технологические особенности, которые определяют специфику и производственно-организационную структуру отрасли, которая пред-

ставлена предприятиями, специализирующимися на добыче, выращивании, обработке рыбы. Имеющиеся предприятия, осуществляющие два вида деятельности с преобладанием одного вида. Отрасль объединяет также ряд предприятий и организаций, которые играют роль вспомогательных, обслуживающих и подсобных.

Как показывают исследования, Украина раньше не входила и сейчас не входит в число мировых лидеров в сфере искусственного товарного выращивания рыбы.

В Украине объемы отечественного вылова водных биоресурсов сократились в 5 раз. Это информационные данные за последние 20 лет. Если проанализировать абсолютные значения, то снижение объемов вылова в промышленном рыболовстве и аквакультуре составило за этот же период времени примерно 3,5 раза.

Сокращение объемов вылова водных биоресурсов естественного происхождения произошло за последние 10-15 лет во многих странах мира. В отношении аквакультуры, то ситуация в мире изменилась в направлении увеличения, а в Украине – еще большего уменьшения объемов вылова в водоемах.

В Украине были разработаны и приняты национальные программы развития отрасли [4].

На реализацию утвержденной Постановлением Кабинета Министров Украины «Государственной целевой экономической программы развития рыбного хозяйства на 2012-2016 годы» от 23.11.2011 № 1245 предусмотрено выделить из государственного бюджета 1671,7 млн грн. Из них на строительство, модернизацию и обеспечение функционирования предприятий аквакультуры, формирования племенной базы для совершенствования качества ее объектов, строительство рыбопитомников – 587,8 млн грн.

Как показывают расчеты, за последние 10 лет объемы бюджетных ассигнований, направленных на финансирование деятельности нерестово-выростных рыбных хозяйств, рыбопитомников, питомников растительных рыб, рыбоводных заводов частиковых рыб, осетровых и форелевых заводов постепенно выросли от 33,9 млн грн (включая расходы на

регулирование рыболовства) до 116,4 млн грн в год. Действующая система бюджетного финансирования рыбного хозяйства в настоящее время существенно усовершенствована. Ранее расходы из государственного бюджета осуществляли по одной статье расходов на воспроизводство и охрану водных живых ресурсов и регулирования рыболовства. На сегодня есть отдельные статьи для организации деятельности органов рыбоохраны и воспроизводства.

Поэтому имеем все основания сделать следующие выводы:

1. Чтобы достичь повышения конкурентоспособности производства продукции аквакультуры, необходимо создать условия для эффективного действия Закона Украины «О рыбном хозяйстве, промышленном рыболовстве и охране водных биоресурсов». Также бесспорно достичь исполнения задач, поставленных действующей и разработанной с учетом предложений и рекомендаций автора «Государственной целевой экономической программы развития рыбного хозяйства на 2012–2016 годы». Это даст возможность ускорить процесс привлечения эффективного собственника на предприятия отрасли и создать необходимые механизмы для внутренних и внешних инвесторов.

2. Для усовершенствования методологического инструментария регулирования экономической деятельности, необходимо доработать методику учета рыбы на всех стадиях развития для определения совокупного предложения и методику определения справедливой стоимости материала для разведения аквакультуры и товарной рыбы с учетом цен активного рынка.

3. Обобщить методические подходы к формированию конкурентоспособной системы регулирования аграрного сектора на уровне международных стандартов и научно обосновать сбалансированное распределение функций, полномочий и ответственности между органами регулирования в сфере рыбного хозяйства для достижения системности и результативности экономических процессов.

ЛИТЕРАТУРА/REFERENCES

1. Hersoug, B., Allison, E.H., 2010. Not by rent alone: analyzing the pro-poor functions of small-scale fisheries in developing countries. *Dev. Policy Rev.* 28, 325–358.
2. Ezzati, M., Riboli, E., 2013. Behavioral and dietary risk factors for noncommunicable diseases. *N. Eng. J. Med.* 369, 954–964.
3. FAO, 2015. *Voluntary Guidelines for Securing Sustainable Small-Scale Fisheries in the Context of Food Security and Poverty Eradication.* Food and Agriculture Organization, Rome, Italy.
4. Вдовенко Н.М. Государственное регулирование развития аквакультуры в Украине: Монография / Н.М. Вдовенко. – К. : Кондор-Издательство, 2013. – 464 с.
5. Fish to 2030: the role and opportunity for aquaculture. *Aquaculture Econ. Manage.* 19, 282–300.

ბუღალტრის პროფესიის სამართლებრივი ასპექტები

SOME ASPECTS OF THE LEGAL FRAMEWORK OF THE ACCOUNTING PROFESSION

ნაზი გვარამია

ეკონომიკის დოქტორი,
სოხუმის სახელმწიფო უნივერსიტეტის
ასოცირებული პროფესორი

NAZI GVARAMIA

PhD in Economics, Associate Professor of Sokhumi State University

ანოტაცია

ნაშრომში შესწავლილია ბუღალტრის პროფესიული აღიარების მსოფლიო პრაქტიკა და წარმოდგენილია საქართველოს პროფესიონალ ბუღალტერთა და აუდიტორთა ფედერაციის (ბაფ) მიერ ჩატარებული კვლევა ჩეხეთის რესპუბლიკაში 2005 წელს ევროკავშირის დაფინანსებით განხორციელებული პროექტის ფარგლებში, რომელიც მიზნად ისახავდა ბუღალტრის პროფესიის მარეგულირებელი ნორმატიული ბაზის ანალიზს მსოფლიოს სხვადასხვა ქვეყანაში. შესაბამისად, პროფესიონალი ბუღალტრების ეროვნული საკვალიფიკაციო მოთხოვნების გამოკვლევა ჩატარდა ხუთ განვითარებულ და შვიდ გარდამავალი ეკონომიკის მქონე ქვეყანაში. ნაშრომში ასევე მოცემულია აუდიტის სფეროში არსებული მიდგომები, მათ შორის აუდიტორულ საქმიანობაზე საჯარო ზედამხედველობის არსებული მსოფლიო სისტემები და შესაბამისად სამართლებრივი ასპექტები, რომლითაც რეგულირდება თანამედროვე ეტაპზე საქართველოში საბუღალტრო აღრიცხვა და აუდიტორული საქმიანობა.

დასკვნით ნაწილში ავტორთა მიერ მოცემულია შესაბამისი სარეკომენდაციო ხასიათის წინადადებები ბუღალტრული აღრიცხვისა და აუდიტის სფეროში პროფესიული აღიარების საერთაშორისო გამოცდილების გაზიარებისა და გამოყენების მიმართულებით.

საკვანძო სიტყვები: აღრიცხვა, აუდიტი, სტანდარტი, რეგულირება

Abstract

Key questions of accounting and audit regulations, exists in Georgia nowadays and correspondingly, legal changes, executed towards the above said direction is given in this scientific thesis. The task of this thesis is to present the audit role and possibility of accounting in modern management system, and it is not covered only by the registration of economical operations, but it is also the necessary instrument of financial information, linking ring among the economical activity and the entities, who make the decisions, which have the great meaning in functioning of economical subjects in order to make correct management discussions.

Practical realization of a problem, made in our country was done by the Georgian professional accountants and audit federation (BUF), which was created in April 1998 on the result of confluence of Georgian accountant club and Georgian accountant association. On the way of accounting activity's improvement, important step was taken by the mutual force of Georgian professional accountants and audit's federation and USA international development agency (USAID), which has the law "about accounting and calculation", adopted by the parliament, by which, the Joint stock companies, from January 1, 2000, Limited liability companies and cooperatives are making the accounting and calculations from January 1, 2011 in compliance with the international accounting standards.

Due to it, the aim of this research is to represent the experience, existed in the sphere of accounting and audit of Georgia, criteria of accounting professional acknowledgment and correspondingly on the base of legal bases of changes, executed on the modern stage.

World known practice of accounting activity reveals, that role of international accounting standards and the meaning, is gradually increased and it is said by increasing of world economical globalization, which means the participation of world's capital in separate countries' economy. Follow from this, interested investors, creditors and etc. need timely and hopeful information in return for the invested capital about get a possible economical profit, getting of such information is not possible without foreseeing of international standards principles of accountant in national calculation system..

For nowadays, sharing of international experience in accounting is very urgent and correspondingly its introduction in accounting and calculation sphere. Follow from this, world known concepts, settled in the modern accounting and audit sphere is discussed in this scientific research, including, the experience of European countries and USA towards the above-mentioned direction.

Key words: Accounting, Auditing, Standards, Regulation.

საადრიცხვო საქმიანობის მსოფლიო პრაქტიკა ცხადყოფს, რომ ბუღალტრული აღრიცხვის საერთაშორისო სტანდარტების როლი და მნიშვნელობა თანდათანობით იზრდება და იგი ნაკარნახევია მსოფლიო ეკონომიკური გლობალიზაციის მასშტაბების ზრდით, რაც შესაბამისად გულისხმობს მსოფლიო კაპიტალის მონაწილეობას ცალკეული ქვეყნების ეკონომიკაში. აქედან გამომდინარე, დაინტერესებულ ინვესტორებს, კრედიტორებს და ა. შ. სჭირდებათ დროული და საიმედო ინფორმაცია დაბანდებული კაპიტალის სანაცვლოდ შესაძლო ეკონომიკური სარგებლის მიღების შესახებ. ასეთი ინფორმაციის მიღება კი შეუძლებელია ეროვნულ საადრიცხვო სისტემაში ბუღალტრული აღრიცხვის საერთაშორისო სტანდარტების პრინციპების გათვალისწინების გარეშე.

თანამედროვე ეტაპზე საქართველოში აქტუალურია საერთაშორისო გამოცდილების გაზიარება და შესაბამისად მისი დანერგვა ბუღალტრული აღრიცხვისა და აუდიტის სფეროში. აქედან გამომდინარე, სამეცნიერო ნაშრომში განვიხილავთ ბუღალტრის პროფესიული აღიარების საერთაშორისო პრაქტიკას რამდენიმე ქვეყნის მაგალითზე.

პროფესიული აღიარების სფეროში მსოფლიოში არსებულ მიდგომებსა და ჩვენს ქვეყანაში ჩამოყალიბებულ სისტემებს შორის პარალელის გასაღებად, საქართველოს პროფესიონალ ბუღალტერთა და აუდიტორთა ფედერაციის მიერ გაკეთდა მომხილვა ჩეხეთის რესპუბლიკაში 2005 წელს, ევროკავშირის დაფინანსებით განხორციელებული პროექტის საფუძველზე. პროექტის მიზანი იყო ბუღალტრის პროფესიის მარეგულირებელი ნორმატიული ბაზის ანალიზი მსოფლიოს სხვადასხვა ქვეყანაში. პროექტის ფარგლებში ჩატარდა პროფესიონალი ბუღალტრების ეროვნული საკვალიფიკაციო მოთხოვნების გამოკვლევა ხუთ განვითარებულ და შეიქმნა გარდამავალი ეკონომიკის მქონე ქვეყანაში. გამოკვლევისათვის შერჩეული იყო:

განვითარებული ქვეყნები:

- ❖ დანია - ფინანსური ზედამხედველობის საბჭო;
- ❖ ირლანდია - ნაფიც ბუღალტერთა ირლანდიის ინსტიტუტი;
- ❖ სამხრეთ აფრიკა - სამხრეთ აფრიკის ნაფიც ბუღალტერთა ინსტიტუტი და საზოგადოებრივ ბუღალტერთა და აუდიტორთა საბჭო;
- ❖ გაერთიანებული სამეფო - ნაფიც სერტიფიცირებულ ბუღალტერთა ასოციაცია (ACCA);
- ❖ ამერიკის შეერთებული შტატები - ნაფიც საზოგადოებრივ ბუღალტერთა ამერიკის ინსტიტუტი (AICPA).

გარდამავალი ეკონომიკის ქვეყნები:

- ❖ უნგრეთი - უნგრეთის აუდიტორთა პალატა;

- ❖ პოლონეთი - პოლონეთის აუდიტორთა პალატა;
- ❖ რუმინეთი - რუმინეთის აუდიტორთა პალატა;
- ❖ რუსეთი - რუსეთის აუდიტორთა პალატა;
- ❖ თურქეთი - თურქეთის სერტიფიცირებულ საზოგადოებრივ ბუღალტერთა კავშირი;
- ❖ ჩეხეთი - ჩეხეთის აუდიტორთა პალატა; ჩეხეთის ბუღალტერთა კავშირი;
- ❖ სლოვაკეთი - სლოვაკეთის აუდიტორთა პალატა.

ჩატარებული კვლევის შედეგად გაკეთდა ანალიზი, თუ რამდენად პასუხობს გამოკვლეული ორგანიზაციების განათლების სტანდარტები ბუღალტერთა საერთაშორისო ფედერაციის მოთხოვნებს პროფესიონალი ბუღალტრების განათლებისადმი.

გამოკვლევამ გამოავლინა, რომ მსოფლიოში არსებული პროფესიული ორგანიზაციები იცავენ განათლების სფეროში ბუღალტერთა საერთაშორისო ფედერაციის სტანდარტების უმრავლესობას, მაგრამ ამავე დროს პროფესიულ ორგანიზაციებს უწევთ გარკვეული სამუშაოების ჩატარება ყველა მათგანის შესასრულებლად.

განვითარებულ ქვეყნებში სურათი ასეთია:

დანია - პროფესიას წარმოადგენს ორი ორგანიზაცია: სახელმწიფო სექტორის საზოგადოებრივ ბუღალტერთა ინსტიტუტი და რეგისტრირებულ საზოგადოებრივ ბუღალტერთა ინსტიტუტი. ყველა ლიცენზირებულ სახელმწიფო საზოგადოებრივ ბუღალტერსა და რეგისტრირებულ საზოგადოებრივ ბუღალტერს შეუძლია გახდეს შესაბამისი ორგანიზაციის წევრი. ფაქტობრივად, ყველა ლიცენზირებული ბუღალტერი ამ ორგანიზაციების წევრია. ფინანსური ზედამხედველობის საბჭო აკმაყოფილებს ბსფის ყველა სტანდარტს გარდა უწყვეტი პროფესიული ზრდის სტანდარტისა, რომელზეც უნდა განხორციელდეს მუშაობა.

ირლანდია - ირლანდიის ნაფიც ბუღალტერთა ინსტიტუტი აწესებს საკუთარ განათლების სტანდარტებს და ამავდროულად, უწყვეტი პროფესიული ზრდის დონე და ხასიათი განიხილება ბსფ-ის უწყვეტი პროფესიული ზრდის სტანდარტის ფონზე.

სამხრეთ აფრიკა - ქვეყანაში აუდიტისა და საზოგადოებრივი ბუღალტრის საქმიანობა კანონმდებლობით რეგულირდება. ბუღალტერთა ორგანიზაციის წევრს, რომელსაც სურს დაკავებული იყოს საზოგადოებრივი პრაქტიკით ან ჩაატაროს აუდიტი, მოეთხოვება რეგისტრაცია კანონმდებლობის საფუძველზე შექმნილ ორგანოში, საზოგადოებრივ ბუღალტერთა და აუდიტორთა საბჭოში და ამ საბჭოს მიერ გამოცემული წესებისა და მარეგულირებელი ნორმატივების დაცვა.

გაერთიანებული სამეფო - ისტორიულად,

ბუღალტრის პროფესიის რეგულირებაში განსაკუთრებით დიდი როლი უკავიათ პროფესიულ ორგანიზაციებს, რომლებიც თავად ასრულებენ ყველა ფუნქციას და ამის გამო, გაერთიანებულ სამეფოში ბუღალტრის პროფესია ტრადიციულად მიიჩნევა მაღალი დონის თვითრეგულირებად პროფესიად, სადაც რეგულირების პროცესში უმნიშვნელოდ, ან საერთოდ არ მონაწილეობს მთავრობა და სხვა გარეშე ორგანოები ან ორგანიზაციები. ბუღალტრებს პროფესიონალი ბუღალტრის კვალიფიკაცია ენიჭებათ მას შემდეგ, რაც გახდებიან რომელიმე პროფესიული ორგანიზაციის წევრები. ნაფიც სერტიფიცირებულ ბუღალტერთა ასოციაცია (ACCA) ადგენს თავის საკუთარ განათლების სტანდარტებს. (ACCA) ამჟამად ხელახლა იხილავს თავისი უწყვეტი პროფესიული ზრდის მოთხოვნებს და იგი სავალდებულო გახდება ყველა წევრისათვის.

აშშ - არ არსებობს პროფესიის ერთიანი მარეგულირებელი სტრუქტურა. აქ მარეგულირებელ პროცესში ჩართულია სხვადასხვა ორგანო და ორგანიზაცია. ამერიკის სერტიფიცირებულ საზოგადოებრივ ბუღალტერთა ინსტიტუტი წარმოადგენს აშშ-ის პროფესიონალ ბუღალტერთა გაერთიანებას. ინსტიტუტი ატარებს უნიფიცირებულ გამოცდას შტატების საბჭოების სახელით. იმისათვის, რომ გახდეს ამ ინსტიტუტის წევრი, კანდიდატი უნდა აკმაყოფილებდეს შემდეგ პირობებს:

- ❖ მას უნდა ჰქონდეს რომელიმე რეგიონალური შტატის მიერ გაცემული სერტიფიცირებული საზოგადოებრივი ბუღალტრის მოქმედი სერტიფიკატი;

- ❖ ჩაბარებული უნდა ჰქონდეს სერტიფიცირებული საზოგადოებრივი ბუღალტრის უნიფიცირებული გამოცდა;

- ❖ საზოგადოებრივ პრაქტიკას უნდა ეწეოდეს კომპანიაში, რომელიც რეგისტრირებულია სერტიფიცირებულ საზოგადოებრივ ბუღალტერთა ინსტიტუტის მონიტორინგის პროგრამებში;

- ❖ თანხმობას უნდა აცხადებდეს, რომ დაიცავს ინსტიტუტის წესდებას, დადგენილებებს და პროფესიული ეთიკის კოდექსს.

სერტიფიცირებულ საზოგადოებრივ ბუღალტერთა ამერიკის ინსტიტუტის კვალიფიკაციის მოთხოვნები გარკვეულწილად არ შეესაბამება ბსფ-ის სტანდარტებს, კერძოდ, პროფესიაში შესვლისა და ზოგადი განათლების მოთხოვნებში.

გარდამავალი ეკონომიკის ქვეყნებში პროფესიონალი ბუღალტრების განათლებისადმი მიდგომები ასეთია:

- ❖ **უნგრეთი** - აუდიტორთა პალატაზე იურიდიულ ზედამხედველობას ახორციელებს ფინანსთა სამინისტრო, ასევე საზედამხედველო

ორგანო. უნგრეთის აუდიტორთა პალატის კანონი მოითხოვს, რომ პალატამ ორგანიზება გაუკეთოს აუდიტორთა განათლებასა და კვალიფიკაციას. ბსფ-ის სტანდარტების მოთხოვნების დასაკმაყოფილებლად, უწყვეტი პროფესიული ზრდის საათების რაოდენობა აუცილებლად უნდა შეესაბამებოდეს ბსფ-ის სტანდარტს.

- ❖ პოლონეთი - აუდიტორთა პალატა აღიარებულია მარეგულირებელ და დისციპლინარულ ორგანოდ.

- ❖ რუმინეთი - აუდიტორთა პალატის კვალიფიკაცია ეყრდნობა მთავრობის ბრძანებულებას, პალატა შექმნა ფინანსთა სამინისტრომ და აუდიტორთა პალატის მოთხოვნები შესაბამისობაშია ბსფ-ის სტანდარტებთან.

- ❖ რუსეთი - აუდიტორთა პალატის კვალიფიკაცია ეყრდნობა ფინანსთა სამინისტროს მოთხოვნებს და ბუღალტერთა სერტიფიცირებას ახორციელებს რამდენიმე პროფესიული ორგანიზაცია, თუმცა კანონმდებლობით იგი სავალდებულო არ არის. მოთხოვნები აუდიტორთა პალატისადმი ძირითადად შესაბამისობაშია ბსფ-ის სტანდარტებთან, თუმცა უწყვეტი პროფესიული ზრდის სფერო არ პასუხობს ბსფ-ის მოთხოვნებს.

თურქეთი - კანონი დამოუკიდებელი ბუღალტრისა და სერტიფიცირებული საზოგადოებრივი ბუღალტრის შესახებ (1989წ.) განსაზღვრავს, ვინ ეწევა ამ სფეროში მომსახურებას, როგორც პროფესიონალი. მოთხოვნები შესაბამისობაშია ბსფ-ის სტანდარტებთან.

- ❖ ჩეხეთის რესპუბლიკა - ქვეყანაში, ისევე როგორ აღმოსავლეთ ევროპის სხვა ქვეყნებში არსებობს პროფესიული ორგანიზაციები როგორც ბუღალტრებისათვის, ასევე აუდიტორებისათვის ცალ-ცალკე. ბსფ-ის მოთხოვნებს აკმაყოფილებს ჩეხეთის როგორც აუდიტორთა პალატა, ასევე ბუღალტერთა კავშირი.

- ❖ სლოვაკეთის რესპუბლიკა - აუდიტორთა პალატის რეგულირება ახორციელებს კანონმდებლობით. პალატა ადგენს და გამოსცემს აუდიტორთა განათლების სტანდარტებს.

ზემოთ განვიხილეთ ბუღალტრული აღრიცხვის სფეროში პროფესიული აღიარების საერთაშორისო გამოცდილება, ამავდროულად აღსანიშნავია რომ მსოფლიო პრაქტიკა ბუღალტრის და აუდიტორის პროფესიას ცალ-ცალკე არ იცნობს, აქედან გამომდინარე, ჩვენთვის მნიშვნელოვანია თუ როგორია საქართველოში როგორც ბუღალტრის, ასევე აუდიტორის პროფესიული აღიარების პრაქტიკა და პერსპექტივები, შესაბამისად სამართლებრივი ბაზა.

საქართველოში აუდიტის ჩატარების სამართლებრივი საფუძვლები განისაზღვრება

საქართველოს კანონით “ბუღალტრული აღრიცხვისა და ფინანსური ანგარიშგების აუდიტის შესახებ”, რომელიც აღგენს ჩვენს ქვეყანაში ბუღალტრული აღრიცხვის წარმოების, ფინანსური ანგარიშგების მომზადების, წარდგენის და ფინანსური ანგარიშგების აუდიტის ჩატარების სამართლებრივ საფუძვლებს. შესაბამისად ამ კანონის მიზანია ბუღალტრული აღრიცხვის წარმოების, ფინანსური ანგარიშგების მომზადებისა და წარდგენის სამართლებრივ საფუძვლების, ფინანსური ანგარიშგების აუდიტის ჩატარების პირობებისა და წესების განსაზღვრა. საქართველოში აუდიტი ტარდება აუდიტის საერთაშორისო სტანდარტების (ISA) შესაბამისად. მნიშვნელოვანია ასევე აუდიტორულ საქმიანობაზე სახედასხედველო სისტემების შესწავლა და განხილვა.

ყველა აუდიტორი უნდა დაექვემდებაროს ეფექტურ ზედამხედველობას დამოუკიდებელი ორგანოს მხრიდან, რომელიც საზოგადოებრივ ინტერესს ემსახურება. ამ ორგანოს წევრების უმრავლესობა კი დამოუკიდებელი უნდა იყოს აუდიტის პროფესიისგან. თუმცა უახლესი პროფესიული გამოცდილების მქონე აუდიტორული საქმიანობით დაკავებული პირები მონაწილეობას უნდა იღებდნენ ამ ორგანოს საქმიანობაში.

ჩვენს ქვეყანაში ბაფი აღგენს პროფესიული განათლების სტანდარტებს, ატარებს გამოცდებს. ბუღალტრებს პროფესიონალი ბუღალტრის კვალიფიკაცია ენიჭებათ მას შემდეგ, რაც გახდებიან ბაფის წევრები, დაამთავრებენ (ACCA) –ის ქართულენოვანი პროგრამის სრულ კურსს და დაგროვილი ექნებათ არანაკლებ 3 წლის პრაქტიკული გამოცდილება. ბაფის პროფესიული განათლების სტანდარტები აკმაყოფილებს ბსფ-ის ყველა სტანდარტის მოთხოვნებს. ამჟამად მიმდინარეობს ბაფის უწყვეტი პროფესიული ზრდის მოთხოვნების

გადასინჯვა და იგი სავალდებულო გახდება ყველა წევრისათვის.

აღსანიშნავია, რომ საქართველოში პროფესიული სერტიფიცირების პრაქტიკა დაიწყო ბაფმა 1998 წლიდან, სერტიფიცირების პროგრამა ძირითადად შეესაბამებოდა ბუღალტერთა საერთაშორისო ფედერაციის (ბსფ) განათლების სტანდარტებს და სწორედ ეს გარემოება გახდა 2000 წელს ბსფ-ში ბაფის გაწევრიანების მნიშვნელოვანი საფუძველი, რის შემდეგაც დაიწყო მუშაობა მომხდარიყო გადასვლა ლოკალური პროგრამიდან უფრო დახვეწილ, მსოფლიოში აპრობირებულ და აღიარებულ პროგრამაზე. ბსფ-ისა და უცხოელი პარტნიორების რეკომენდაციების საფუძველზე არჩევანი გაკეთდა ბრიტანეთის ნაფიც ბუღალტერთა ინსტიტუტის (ACCA) -ის პროგრამაზე და 2001 წლიდან დაიწყო მისი ქართულ ენაზე ადაპტირება. პროგრამის დამკვიდრებას მნიშვნელოვნად შეუწყო ხელი აშშ-ის საერთაშორისო განვითარების სააგენტოსთან (USAID) თანამშრომლობამ და ადგილობრივ კანონმდებლობაზე დაყრდნობით ბაფის მიერ შემუშავებულ იქნა სახელმძღვანელოები საგადასახადო დაბეგვრაში და ბიზნესის სამართალში.

ზემოთ აღნიშნულიდან გამომდინარე, ჩვენი კვლევის ხედვა მდგომარეობს იმაში, რომ თანამედროვე ეტაპზე საქართველოში მეტად აქტუალურია ბუღალტრული აღრიცხვისა და აუდიტის სფეროში პროფესიული აღიარების საერთაშორისო გამოცდილების გაზიარება და გამოყენება, ამ მიზნის მისაღწევად კი ძლიერი საუნივერსიტეტო განათლების მიღება ბუღალტრული აღრიცხვის მიმართულებით, რაც თავის მხრივ იქნება ამ სფეროში პროფესიონალი კადრების მომზადების და ბუღალტრული აღრიცხვისა და ანგარიშგების სისტემის სრულყოფილი ფუნქციონირების გარანტი.

ლიტერატურა/REFERENCES

1. საქართველოს პროფესიონალ ბუღალტერთა და აუდიტორთა ფედერაცია, კონფერენციის მასალები, ქ. ბუღალტრული აღრიცხვა, #10, 2008 წ.
2. ნ. გვარამია, ნ. ძიმცივიშვილი. საგადასახადო აუდიტის ზოგიერთი ასპექტი. ევროპის სასწავლო უნივერსიტეტი. საერთაშორისო სამეცნიერო-პრაქტიკული კონფერენცია - ევროპული ინტეგრაცია და საქართველო. თბ., 2016 წ. 19 ივნისი
3. ნ. გვარამია, ნ. ძიმცივიშვილი. აუდიტორულ საქმიანობაზე ზედამხედველობის ზოგიერთი ასპექტი. ევროპის სამეცნიერო ფონდის ინიციატივის ინსტიტუტი, XII საერთაშორისო სამეცნიერო კონფერენცია „განათლება და ეკონომიკა“, პირველი პოლონურ-უკრაინული ფორუმი. ორგანიზატორები - პოლონეთის მეცნიერებისა და უმაღლესი განათლების სამინისტრო, კუიავო-პომორსკის ვოევოდსტვოს, ევროპული ინტეგრაციის რეგიონული ცენტრი და ქ. ვლოცლავკის მერია. 21-24 მაისი, ვლოცლავკე-კანიევი, პოლონეთი, 2015.წ. გვ. 291-295
4. საქართველოს კანონი ბუღალტრული აღრიცხვისა და ფინანსური ანგარიშგების აუდიტის შესახებ. 2012 წ. 29 ივნისი.
5. Nazi Gvaramia. THE ISSUES OF ACTIVITY ACCOUNTING AND AUDIT REGULATION IN GEORGIA. ECONOMICS AND MANAGEMENT: 2013. 18 (4) ISSN 2029-9338 (ONLINE). Kaunas, Lithuania.

გლობალიზაცია, მცირე ქვეყნები და საქართველოს ეკონომიკური მომავალი

GLOBALIZATION, SMALL COUNTRIES AND ECONOMICAL FUTURE OF GEORGIA

მაია ჭანია

MAIA CHANIA

ეკონომიკის აკადემიური დოქტორი, სოხუმის
სახელმწიფო უნივერსიტეტის ასისტენტ-პროფესორი

PhD in Economics, Assistant Profes-
sor of Sokhumi State University

ანოტაცია

მიდგომა გლობალიზაციისადმი არაერთგვაროვანია, მისი აღქმა სხვადასხვანაირია საზოგადოებაში. როგორც წესი, გლობალიზაცია წარმოადგენს ქვეყნებისა და რეგიონების დაახლოების პერმანენტულ პროცესს, რომელიც არღვევს ენობრივ, ტერიტორიულ, პოლიტიკურ, ეკონომიკურ, ეთნიკურ, ფსიქოლოგიურ ბარიერებს და მიმართულებას გვაძლევს კულტურულ-ცივილიზირებული ერთიანობისაკენ და სუპერ ნაციონალური სისტემის რეგულირებისაკენ.

ეკონომიკური გლობალიზაცია ეწოდება პროცესს, რომელსაც ადგილი უკავია მსოფლიო ეკონომიკის მასშტაბით და რომელიც მუდმივად ზრდის ეროვნული ეკონომიკების ურთიერთდამოკიდებულებას. ქვეყნის სოციალურ-ეკონომიკური განვითარების რეალური მოდელი უნდა ასახავდეს პროგრესულ იდეებსა და მიღწევებს როგორც დასავლეთ ისე აღმოსავლეთ ცივილიზაციებში და ითვალისწინებდეს საქართველოს ეროვნული ეკონომიკის თავისებურებებს.

თავისი პოტენციალით საქართველო შეძლებს გამორჩეული ადგილი დაიმკვიდროს მსოფლიო თანამეგობრობაში. იგი უნდა წარმოვიდგინოთ როგორც ევროპის კავშირში გაერთიანებული, ამ კავშირის თანასწორუფლებიანი და ღირსეული წევრი ქვეყანა, რაც მდგრადი და უსაფრთხო განვითარების პირობებს შეუქმნის მას. ჩამოყალიბდება სოციალურ-ეკონომიკური წონასწორობა, როგორც ქვეყნის ევოლუციური განვითარების მტკიცე გარანტი. საქართველოს გააჩნია სათანადო საბაზო რესურსები, რათა თანამედროვე გლობალიზაციის პირობებში მონახოს თავისი ისტორიული ადგილი და შეასრულოს რეგიონში, ძლიერ კულტურულ ტრადიციებზე დაფუძნებული და გლობალიზაციის პოზიტივებზე ორიენტირებული ქვეყანის როლი.

საკვანძო სიტყვები: გლობალიზაცია; ეროვნული ეკონომიკა; ეკონომიკური ზრდა; ახალი მსოფლიო წესრიგი.

Abstract

Attitude to globalization is not similar, it's perception takes place in different ways. Generally, globalization is a permanent process of strengthening the inter influence and inter relation between the countries and regions, which breaks the language, territorial, economic, political, psychical barriers and directed to greet cultural-civilized unity and super national system of regulation.

Economic globalization may be called to the process taking place in the scale of world economic, which continuously strengthens the inter influence and inter relation of the national economies. The real model of social-economic development of the country, which will be correspondent with peculiarities of Georgia, should be contemplated and should depict achievements and progressive ideas existed in Western, as well as Eastern civilizations.

Georgia, with its potential will be able to take an essential place in world commonwealth. It should be imagined as a plenipotentiary and worthy member country involved in Euro Union, what will make a stable and safe conditions of development for it. Formed social-economics balance, as a firm guarantee of evolutionary development of the country. As it was mentioned for several times, Georgia has the enough basis resources, in order to find its historical place under the conditions of modern globalization end maintain a role of leader in the Region, as the country based on strong cultural traditions and orientated on positives of globalization.

Key words: Globalization; National Economy' Economic Growth; The New World Order.

მსოფლიო გლობალიზაციის პროცესი სულ ახალ-ახალ სახელმწიფოს ითრევს თავის მორევში. დასავლეთის დემოკრატიულ სივრცესთან თანდათანობით დაახლოებით, დიდი საერთაშორისო პროექტების განხორციელებაში მონაწილეობით ამ პროცესში თავისთავად ებმება საქართველოც. „ინდუსტრიული საზოგადოების გადაზრდამ პოსტინდუსტრიულში ახალი ბიძგი მისცა მსოფლიო განვითარებას, დააჩქარა გლობალიზაციის პროცესი. ყველაზე მნიშვნელოვანია, რომ მან ეკონომიკას სოციალური ორიენტაცია შესძინა“[1]. სანამ სპეციალისტები ამ ახალ, ჯერ ბოლომდე შეუსწავლელ ფენომენს იკვლევენ, მის დეფინიციას იძიებენ და ნაირ-ნაირ კონცეფციებს ამუშავებენ, ის განუხრელად შემოდის ჩვენს ცხოვრებაში და დიდ გავლენას ახდენს თითოეული ჩვენგანის აზროვნებასა და ქცევაზე. ამიტომ, თუ ვფიქრობთ მომავალზე, ვაღივებულნი ვართ ვიცოდეთ, რასთან გვაქვს საქმე, ან რა ჩრდილ-ნათელი გააჩნია და რას გვიქადის გლობალიზაცია მომავალში.

გლობალიზაციაში იგულისხმება მსოფლიო მასშტაბით წარმოების გასაზოგადოება-ინტერნაციონალიზაცია. „კაპიტალის ბაზრების გლობალური ინტეგრაციის ზრდა ხელს უშლის ცალკეული ქვეყნების მიერ ეკონომიკური პოლიტიკის გატარებას. ეკონომიკის კარგახსნილობას ურთიერთსაპირისპირო მოვლენები მოსდევს: ერთი მხრივ, მიმდინარეობს სხვადასხვა ქვეყნების მუდმივობათა ინტეგრაცია, იქმნება თავისუფალი სავაჭრო ზონები, ხოლო მეორე მხრივ, ცალკეული ქვეყნები ამჟღავნებენ მსოფლიო ბაზრის სურვილს“.[2] კაპიტალის თავისუფალი ბრუნვა, საერთო ბაზრის ჩამოყალიბება, ინფორმაციის, იდეების, თანამედროვე მეცნიერებისა და მარკეტინგის გამოცდილების სწრაფი გაცვლა, ყოველივე ეს გლობალიზაციის უცილობელი შედეგია. აქედან გამომდინარე, იგი ხელს უწყობს პოლიტიკურად, ეკონომიკურად, იდეოლოგიურად მოწესრიგებული სამყაროს ჩამოყალიბებას. ეკონომიკური გლობალიზაცია, ერთის მხრივ შეიძლება განვიხილოთ, როგორც პროგრესული მომენტი. ეს იმით აიხსნება, რომ იგი პლანეტაზე არსებული შეზღუდული რესურსების ეფექტიანი გამოყენების საშუალებაა და შესაძლებლობას იძლევა თითოეულმა ეროვნულმა სახელმწიფომ საგარეო ვაჭრობის მეშვეობით, ნაკლები დანახარჯის გაღებით, შეივსოს მისთვის აუცილებელი რესურსი. ამ გაგებით, გლობალიზაცია, ეკონომიკური თვალსაზრისით, ყველასთვის მომგებიანია, როგორც მდიდარი, ასევე ღარიბი ქვეყნებისათვის, რამდენადაც საბოლოო ანგარიშში იზრდება მსოფლიო წარმოებითი შესაძლებლობების მრუდი. ამასთან, მსოფლიო სულ უფრო და უფრო ურთიერთდამოკიდებული ხდება და იქმნება კაცობრიობის გაერთიანების, გამყარების შესაძლე-

ბლობა. ამავე დროს ტრანსნაციონალური ეკონომიკის შექმნა მრავალ ეტკვსა და შიშს წარმოშობს. ეს იმით აიხსნება, რომ გლობალიზაციის შედეგით უფრო მეტ სარგებლობას დებულობენ ინდუსტრიულად განვითარებული ქვეყნები. ეს აისახება ამ ქვეყნების ეკონომიკურ ზრდასა და ცხოვრების დონის ამაღლებაში, მათ შესაძლებლობებში, თავიანთი ნება მოახვიონ შედარებით განუვითარებელ ქვეყნებს, რომელთა სუსტი ეკონომიკა ხდება მდიდარი ქვეყნების ეკონომიკის დანამატი, მათთვის იაფი ნედლეულის, სამუშაო ძალის მიმწოდებელი და რაც არანაკლებ მნიშვნელოვანია - მდიდარ ქვეყნებში წარმოებული საქონლის გამსაღებელია.

საქართველო გლობალური ეკონომიკის შემადგენელი ნაწილია. ეს პროცესი მომავალში კიდევ უფრო გაძლიერდება. ამიტომ საქართველოს სურს ეს თუ არ სურს, უნდა იცხოვროს არა მხოლოდ საკუთარი, არამედ გლობალური პროცესების გათვალისწინებით.

უეჭველია, გლობალიზაცია დაეხმარება ქვეყნების, საერთოდ კაცობრიობის აღმასვლით განვითარებას, მსოფლიო მასშტაბით თავისუფალი, დემოკრატიული საზოგადოების ჩამოყალიბებას. რა თქმა უნდა, ის დიდ სიკეთეს მოუტანს საქართველოსაც, ხელს შეუწყობს იმ დახურული სივრციდან გასვლაში, რომელიც ასწლეულების განმავლობაში აშორებდა პროგრესულ პროცესებს, უზრუნველყოფს მის უსაფრთხოებას და დემოკრატიული გზით განვითარებას. თუმცა, მიუხედავად იმისა, რომ ვაღიარებთ გლობალიზაციის სიკეთეს, რისკ ფაქტორიც უნდა გავითვალისწინოთ. უნდა გავაცნობიეროთ ისიც, რომ გლობალიზაცია არ ეფუძნება საყოველთაოდ აღიარებულ ფასეულობებს. არ უნდა დაგვშვავთ, რომ გლობალიზაცია გასასამართლებელი საბუთი არ გახდეს შემტვეი, ზღვარდაუდებელი, ლიბერალური კაპიტალიზმის სასარგებლოდ, რომელსაც თან ახლავს კულტურების ნივთიერება. გლობალიზაციის ფართო სივრცის შიგნით მაინც უნდა დარჩეს ხალხათი ადგილი აზრთა სხვადასხვაობისთვის, რომლებსაც ანგარიში უნდა გაეწიოს კომპანიების მართვიდან დაწყებული, სკოლებისა და უნივერსიტეტების დაარსებით დამთავრებული. გათვალისწინებული უნდა იქნეს კიდევ ერთი მნიშვნელოვანი ფაქტორი: ადამიანის უფლებისადმი პატივისცემა, ის ქმედითი ნორმა, რომელიც საჭიროა პოლიტიკური, დიპლომატიური, ეკონომიკური და საერთაშორისო ურთიერთობების წარმართვისათვის. მცირე ქვეყნისთვის, მათ შორის საქართველოსთვის, ძალზე მტკივნეულია საკუთარი და გლობალური პრობლემების შესამება. ფაქტობრივად საქართველო მხოლოდ ახლახან ჩაერთო მსოფლიო ბაზარში, მსოფლიო ეკონომიკურ, სოციალურ, პოლიტიკურ და კულტურულ სივრცეში. მაგრამ ეს ჩართვა ცალმხრივი

აღმოჩნდა. საქართველოს გარე სამყაროდან გაც-
ილებით მეტი შემოაქვს, ვიდრე გააქვს. ეს მდგო-
მარეობა კი ახრჩობს ეროვნულ ეკონომიკას.

მსოფლიო გლობალიზაციას გვერდს
ვერც ერთი ქვეყანა ვერ აუეღის, მათ შორის საქა-
რთველოც. ის, როგორც დამოუკიდებელი, დიდი
ეკონომიკური და კულტურული ტრადიციებს
მქონე ქვეყანა, მსოფლიო გლობალიზაციით
განსაზღვრული, „ახალი მსოფლიო წესრიგის“
დამყარებას უნდა შეხვედეს შესაბამისად მომზადე-
ბული. გლობალიზაციის ერთიანი, საყოველთაო
განმარტება, დეფინიცია არ არსებობს, ამდენად
მართებულად მიგვაჩნია მოსაზრება იმის შესახებ,
რომ „გლობალიზაცია არის ის, რასაც ცალკეუ-
ლი ადამიანი მიიჩნევს გლობალიზაციად“. [4]
ყველაზე მნიშვნელოვანი კი ის არის, რომ ერმა
ამ პროცესში, დიდი ილიას სიტყვებით „ენა, მამ-
ული, სარწმუნოება“ შეინარჩუნოს. ქვეყანამ უნდა
შეძლოს და დაიცვას ქვეყნისა და ერის ინტერე-
სები, უზრუნველყოს ქვეყნის ინტელექტუალური
დონის ამაღლება, აუცილებელია ქვეყნის ინსტი-
ტუციონალური სტრუქტურების - საფინანსო-სა-
ბანკო სისტემის, ეროვნული ინვესტირების და
ბიზნესმენების, განსაკუთრებით საერთაშორისო
ბიზნესით დასაქმების, ყველა დონის მეწარმე-
ბის, აგრეთვე საკანონმდებლო და აღმასრულებ-
ელი ხელისუფლების ინტერესებისა და პასუხ-
ისმგებლობის დონის ამაღლება, უცხოელი ინვეს-
ტირებისა და ბიზნესმენების ეფექტიანი საქმი-
ანობისათვის ხელსაყრელი გარემო პირობების
შექმნა. ასევე აუცილებელია სამრეწველო სექტო-
რის, განსაკუთრებით მსხვილი მეწარმეობისა და
ბიზნესის განსავითარებლად მეტი ქმედითი დახ-
მარებისა და მხარდაჭერის უზრუნველყოფა.

საქართველოს შეუძლია და უნდა შე-
ძლოს ახალი ტექნოლოგიური სისტემების შემ-
უშავებელ, საჭიროების შემთხვევაში უცხოეთ-
ში შემქმნ და გამოქვეყნებულ ქვეყნად გადაი-
ქცეს. ქართველი პროფესიონალები ყოველთ-
ვის გამოირჩეოდნენ პროფესიულობით და თუ
შესაბამისი დაფინანსება იქნება, ამჟამადაც
შეძლებენ მსოფლიოს მიაწოდონ და საკუთარ
ქვეყანაშიც წარმატებით გამოიყენონ მსოფლიო
სტანდარტების ტოლფასი ტექნოლოგიები, გან-
საკუთრებით ქვეყნის სამრეწველო პროფილის
წარმოებაში. შორეულმა და უახლესმა ისტო-
რიამაც შემოგვინახა უამრავი ასეთი მაგალითი,
რომელიც დაამშვენებდა არა მხოლოდ პატარა,
დიდი შესაძლებლობების მქონე საქართველოს,
არამედ გაცილებით დიდ ერსა და სახელმწიფო-
საც.

საინფორმაციო რევოლუცია, ინფორმა-
ციის განვითარება და გამოყენების დიდი მასშ-
ტაბები თანამედროვე ეპოქის ერთ-ერთი მთავარი
თავისებურებაა და გლობალიზაციისა და ახალი
მსოფლო წესრიგის დამყარების იდეის წარმოქმ-

ნისა და პრაქტიკულად განხორციელების ერთ-
ერთი მნიშვნელოვანი საფუძველი და ფაქტორია.
[3] ცხოვრებისეულმა პრაქტიკამ ცხადყო, რომ
მომავალში დიდი წარმატების მიღწევა შეუძლია
იმ ერსა და ქვეყანას, რომელსაც აღმოაჩნდება
უნარი მიიღოს და გამოიყენოს თანამედროვე ინ-
ფორმაციები საქმიანობის თითქმის ყველა სახეო-
ბის მიხედვით. საქართველოს გადარჩენა და ღირ-
სეულად დამკვიდრება ახალ მსოფლიო სისტემა-
ში დიდად იქნება დამოკიდებული განვითარების
ამ ფაქტორების ამოქმედება-გამოყენებაზე.

საქართველოს შეუძლია და ცდილობს
კიდევ, არა მხოლოდ მოიპოვოს ახალი ინფორ-
მაციები, არამედ გახდეს ინფორმაციის ტრანზ-
იტი ქვეყანაც, რაც დიდი რაოდენობით ინფორ-
მაციის მიღების შესაძლებლობასთან ერთად,
მნიშვნელოვან დამატებით ფინანსურ რესურსებს
მოუტანს მას.

საქართველოს მზადყოფნა წარმატებით
ჩაერთოს გლობალიზაციის და ახალი მსოფლიო
წესრიგის სისტემაში, დიდად იქნება დამოკიდე-
ბული იმაზე, მომზადების დონისძიებათა კომ-
პლექტში თუ როგორ გაითვითცნობიერებს და
განახორციელებს ეკონომიკის, მათ შორის სამ-
რეწველო სექტორის განვითარების დაჩქარების
ფაქტორების მნიშვნელობას. გლობალიზაციას-
თან მიმართებაში უნდა ჩამოყალიბდეს ფაქტორ-
თა ერთობლიობა, რომელთა მიზანმიმართული
გამოყენებით მომზადდება რეალური საფუძველი
სახელმწიფოებრივი აზროვნების მაღალი დო-
ნის მიღწევისათვის. ყველაზე მნიშვნელოვანი
კი ისაა, რომ ქვეყნის ეკონომიკური სისტემა
ეროვნული ფენომენიდან ამოიზარდოს. ამასთან,
იგი უნდა განვიხილოთ, როგორც ტრადიციული
მეურნეობისა და მსოფლიო პროგრესული გამოც-
დილების სინთეზის საფუძველზე ჩამოყალიბე-
ბული ეკონომიკა. ქვეყნის ეკონომიკის მდგრადი
და უსაფრთხო განვითარებისათვის აუცილებე-
ლია გლობალიზაციის მთავარი სუბიექტების
- ტრანსნაციონალური კორპორაციებისა და
სხვა საერთაშორისო სრუქტურების ფინანს-
ური, ეკონომიკური და ორგანიზაციული პოტენ-
ციალის რაციონალური და კოორდინირებული
გამოყენება. გლობალიზაციის პროცესში გან-
საკუთრებით იზრდება სახელმწიფოს სოციალ-
ურ-ეკონომიკური ფუნქციები, საგანგებოდ უნდა
გამოვეყთ ეროვნული ინტერესების დაცვის,
საერთაშორისო სრუქტურებში მონაწილეობის,
საზოგადოებასთან ინტეგრაციული კავშირების
გადრმაგების, პოლიტიკური და ეკონომიკური დე-
მოკრატიის სრულყოფის ფუნქციები. თავისი პო-
ტენციალით საქართველო შეძლებს გამორჩეული
ადგილი დაიმკვიდროს მსოფლო თანამეგობრო-
ბაში. იგი უნდა წარმოვიდგინოთ, როგორც ევ-
როპის კავშირში გაერთიანებული, ამ კავშირის
თანაწვრთვულებიანი და ღირსეული წევრი

ქვეყანა, რაც მდგრადი და უსაფრთხო განვითარების პირობებს შეუქმნის მას. ჩამოყალიბდება სოციალურ-ეკონომიკური წონასწორობა, როგორც ქვეყნის ევოლუციური განვითარების მტკიცე გარანტი. საქართველოს გააჩნია სათანადო საბაზრო რესურსები, რათა თანამედროვე გლო-

ბალიზაციის პირობებში მონახოს თავისი ისტორიული ადგილი და შეასრულოს რეგიონში ძლიერ კულტურულ ტრადიციებზე დაფუძნებული და გლობალიზაციის პოზიტივებზე ორიენტირებული ქვეყნის როლი.

ლიტერატურა/REFERENCES

1. რ. ასათიანი. გლობალიზაცია, ეკონომიკური თეორია და საქართველო. თბილისი, 2010, გვ.17 {R. Asatiani. Globalization, Economic Theory and Georgia. Tbilisi, 2010, p.17};
2. ა. აბრალავა. “ეროვნული ეკონომიკა და გლობალიზაცია”. თბილისი. 2005, გვ. 155 {A. Abzalava. “The national economy and globalization”. Tbilisi. 2005, p .155
3. Бек У. Что такое глобализация? перевод с немецкого. М., 2001; Гидденс Э. Ускользающий мир. Как глобализация меняет нашу жизнь, М., 2004 გვ.56
4. Brakman S., Garretsen H., Marrewijk CH., Witteloostuijn A. Global Economy: An introduction. გვ.18

FINANSIAL REPORTING AND AUDITING IN THE CONTEXT OF ASSURANCE OF INFORMATION TRANSPARENSY OF THE ACTIVITY OF ECONOMIC ENTITIES OF UKRAINE

აუდიტი და ფინანსური ანგარიშგება სავაჭრო-საინფორმაციო გამჭვირვალობის უზრუნველყოფის კონტექსტში უკრაინის ეკონომიკური სუბიექტების საქმიანობაში

ნატალია შალიმოვა

ე.მ.დ. კიროვოგრადის ტექნოლოგიური უნივერსიტეტის პროფესორი

NATALIIA SHALIMOVA

Dr. of Economics, Professor, Head of Audit and Taxation Department Ukraine, Kirovohrad, Kirovohrad National Technical University

გალინა კუზმენკო

ე.მ.დ. კიროვოგრადის ტექნოლოგიური უნივერსიტეტის დოცენტი

HALYNA KUZMENKO

PhD in Economics, Docent of Audit and Taxation Department Ukraine, Kirovohrad, Kirovohrad National Technical University

Abstract

The purpose of the study is to disclose the interdependence of the processes of forming and publication of the financial reporting and audit quality as interdependent elements of ensuring the information transparency of the activity of economic entities of Ukraine. Such shortcomings of Ukrainian system of information disclosure that is publication of annual financial statements in scope which is not satisfy the requirements of laws and regular acts, unconfornity between the scope of published financial statements and auditors' obligation, discrepancy between managerial staff obligations and auditors' obligation have been analyzed, the ways of its solutions have been proposed. The results of investigation show that the increasing of audit quality will be promoted by the improvement of organization of enterprise's accounting, internal control and management what have to be provided by the elaboration of the obligatory regulations concerning assessing the observance going-concern principle, observance of laws and regulation which are influenced the enterprise's activity, organization of internal control and fraud's preventing system. The components of guarantying information transparency of enterprise's tax relations in the system of financial reporting have been investigated. The format of disclosure the information about qualitative status of taxation in the annotations to the financial reporting taking into account the demands of Ukrainian Tax Code as regards to the process of tax administration has been proposed.

Key words: *financial reporting, information transparency, tax relations, auditing, auditor's report*

ანოტაცია

სტატიის მიზანს წარმოადგენს უკრაინის ეკონომიკური სუბიექტების საქმიანობის ფინანსური ანგარიშგების ფორმირებისა და გასაჯაროების, ასევე აუდიტის ხარისხის, როგორც ურთიერთდაკავშირებული პროცესების, ურთიერთკავშირების გამოვლენა. გაანალიზებულია უკრაინაში ინფორმაციის გახსნილობის სისტემის ისეთი უარყოფითი მხარეები, როგორებიცაა წლიური ფინანსური ანგარიშგების გასაჯაროება იმ მოცულობით, რომელიც არ შეესაბამება ნორმატიული და საკანონმდებლო დოკუმენტების მოთხოვნებს, გასაჯაროებული ფინანსური ანგარიშგების შინაარსისა და აუდიტორის ვალდებულებების შეუთანხმებლობა, მართვის პერსონალის და აუდიტორის მოვალეობების შეუსაბამობა. შემოთავაზებულია აღნიშნული პრობლემების გადაჭრის გზები.

კვლევის შედეგები გვიჩვენებენ, რომ აუდიტის ხარისხის ამაღლებას ხელს უწყობსადრიცხვის ორგანიზაციის, შიდა კონტროლისა და საწარმოში მენეჯმენტის გაუმჯობესება, რაც თავის მხრივ

შეიძლება უზრუნველყოფილი იქნას შიდა მარეგულირებელი დოკუმენტაციის შემუშავებით, რომელიც შეეხება საწარმოს საწმიანობის უწყვეტობის პრინციპის დაცვას, ნორმატიული და საკანონმდებლო დოკუმენტების დაცვას, რომლებიც თავის მხრივ მოქმედებენ საწარმოს საქმიანობაზე, შიდა კონტროლის სისტემის ორგანიზაციაზე და თაღლითობის აღმოფხვრაზე.

შემოთავაზებულია ინფორმაციის გახსნილობის ფორმატები ხარისხიანი დაბეგერის მდგომარეობაზე ფინანსურ ანგარიშგებაში, უკრაინის საგადასახადო კოდექსის შესაბამისად საგადასახადო ადმინისტრირების პროცესის ნაწილში.

საკვანძო სიტყვები: ფინანსური ანგალიშგება, საინფორმაციო გამჭვირვალობა, საგადასახადო ურთიერთობები, აუდიტი, აუდიტორული ანგარიში.

In the conditions of the development of market relations, many decisions of the legislative and executive authorities and businesses are inaccurate and false due to the lack of reliable and complete information. For the same reason many macro- and microeconomic models which are recommended by the experts for the Ukrainian economy in general and for specific economic entities in particular, do not work. Information transparency involves many aspects but the main two aspects are effective operating information infrastructure of the market and a tried and tested mechanism of information disclosure by the participants in this market.

According to Directive 2006/43/EU [1] audit is a key element in ensuring the reliability in the chain of financial reporting which is of considerable public interest. At the same time financial reporting is an integral part of the audit concept, since it accumulates the interests of various entities: users of financial reporting who need reliable and complete information on the activities of an economic entity; management that should provide the preparation of reports based on the principles and procedures required by legislative and regulatory documents in accounting; auditors who will express their opinion about the reliability of reporting which is designed for users of financial information.

Theory of auditing is based on some assumptions (or postulates) elaborated by such academics as Mautz and Sharaf (1961), Lee (1986; 1993), Flint (1988) [2-5]. One of assumptions (postulates) states: "Standards of accountability, for example of conduct, performance, achievement and quality of information, can be set for those who are accountable; actual conduct, performance, achievement, quality and so on can be measured and compared with these standards by reference to known criteria; and the process of measurement and comparison requires skill and the exercise of judgment". This postulate emphasizes the significant importance of legislation concerning financial reporting in theory and practice of audit, as for an auditor to judge the fairness of financial reporting (as "true and fair" or "presented fairly"), he/she must have certain standard or sample for work. In this case R. Adams noted that the more accurately the legal requirements to provide financial reporting are stated, the easier for an auditor to perform a review. If the formulation of the requirements is vague then there will be a

greater likelihood of conflict between a client and an auditor [6, p. 231]. The consequence of this situation can be not only the conflict between the auditor and the client, but also a significant decrease of the informational value of the financial reporting as well as auditing report as a result of the auditing.

The problems of compiling financial reporting and methodological approaches to its preparation are constantly in the spotlight of the national and foreign scientists but there is a lack of an integrated approach in the research of the quality of financial reporting and audit as the interrelated elements of information transparency and information security in society.

Some studies in this area are carried out by rating agencies. For example, in 2009 the rating agency Standard & Poor's together with the analytical company "Financial Initiatives Agency" with the support of US-AID project "Capital Markets Development" carried out the analysis of information transparency of the Ukrainian banks [7]. Now such researches are carried out by Ukrainian Credit Rating Agency. The analysis was based on the principle of complete and timely disclosure of all essential information for investors and other stakeholders (analysts, clients, etc.). The research methodology included the analysis of publicly available information contained in the three main sources: annual reports of banks, official web-sites of the banks and the reporting provided to the regulatory authorities. The study showed that the annual reports of the banks were primarily a part of their image than a real tool of communication with stakeholders, and the degree of information assurance of this source was 17.5%, which is the worst indicator among the three main sources of information. The reason of this result was the absence of the tradition of using annual reports in communicating with investors. But the study of the indicator of accessibility and informative value of the audit reports according to the results of verification of annual financial statements (which is obligatory for all banks) was not carried out, although it is generally accepted that the audit should increase the value of information, provide it with greater credibility and, accordingly, reduce informational risk [8, p. 26-31; 9, p.17-18]. Similar studies for other entities which are subjects to mandatory audit are virtually absent, but according to the authors the results would have been even

worse.

Analyzing the quality of financial reporting of public joint stock companies, information and availability of the results of audits we may single out several problems: (1) there were no requirements for mandatory disclosure of the audit report for a long time; (2) financial reporting is published incompletely and that mainly concerns a limited amount of notes that does not comply with regulatory requirements; (3) there is a discrepancy between the amount of the released financial reporting and objectives which are put forward to the auditors; between responsibilities of management personnel in the regulations of Ukraine and the objectives of the auditors in accordance with international auditing standards.

Article 9 of “The responsibilities of economic entities under audit” of the Law of Ukraine “On Auditing” [10] notes that “the financial reporting of an economic entity under the law is the subject to mandatory audit and should be released in accordance with the laws of Ukraine”, but there is not a word on the publication of the report itself. There were no such requirements in the Law of Ukraine “On Accounting and Financial Reporting in Ukraine” [11]. Only in May 2011 the amendments were made which provided mandatory disclosure by individual entities their financial reporting “with the auditor’s report” (item 4, article 14 of “Submission and disclosure of financial reporting”).

One of the problematic issues in this respect is the notes to the financial reporting. The necessity of the notes is the result of one of the fundamental principles underlying the western and national accounting that is the principle of complete disclosure, according to which the financial reporting must contain all information about actual and potential consequences of business transactions and events that may affect the decisions made based on it. The information to be disclosed, is provided directly in the financial reporting or notes thereto, therefore notes to the reports are equal and valuable components of financial reporting and not a secondary document.

Annual financial reports of public corporations mostly only fragmentally (some would say accidentally) include issues as required for coverage in the notes under specific regulations (standards) of accounting and certain provisions of the order of accounting policy. The rest of their content is repetition of the provisions of accounting standards that are mandatory and which have no variation (alternatives). Almost all companies voluntarily do not disclose optional information. In general, the way in which these additional notes are presented by businesses do not have the necessary informational content and may not be accessible to users for more information about the company.

Let us consider the issue of disclosure of information about the company as the subject of tax relations, as indisputable is the fact that an important aspect of assessing the financial situation of the company should be

the assessment of its tax potential and the state of budget payments.

The Ukrainian government approved standard form №5 “Notes to the annual financial reporting” [12], but there is no separate section on the disclosure of the additional information about the relationship of a company on the performance of its duties as a taxpayer. The regulations (standards) of accounting 10 “Receivables” [13] and 11 “Liabilities” [14] also contain no additional requirements for information disclosure which certainly limits the information content and completeness of the financial reporting.

It is reasonable to include a separate section “Characteristics of performance of the duties as a taxpayer and following the rights,” in the notes to the annual financial reporting in which there can be highlighted three tables: Table 1 “Qualitative characteristics of taxation at a company”; Table 2 “Characteristics of accrued and paid taxes (fees and charges), financial sanctions in the financial year”; Table 3 “The results of verification of the state of payments with the budget with the authority of the State Tax Service.”

A reference list of generalized groups of indicators which can be used to fill the first table should be formed with the requirements of the Tax Code of Ukraine [15]. Accordingly, they should provide the following information: characteristics of a company as a taxpayer; the content and structure of commitments of payments to the budget and state trust funds for taxes, fees and charges; the content and structure of receivables for payments to the budget; tax advising; checks of the regulatory authorities; tax notices – the decisions; administrative appeal procedures and judicial processes regarding tax matters; tax requirements; tax pledge; the administrative seizure of property; installment and deferred cash commitments or tax debt; hopeless tax debt. For example, in relation to such specific situation, as an administrative seizure of property, it is important to provide the following disclosures: the fact of receipt of decision of the seizure of property and inventory of the property; the property which has the imposed administrative detention including that which is imposed on full or conditional administrative detention; the fact of appeal by a company the decision of the head of state fiscal authorities to seize property in administrative or judicial proceedings; the fact and the grounds for termination of administrative seizure of the property of a taxpayer.

Analyzing the regulations of International Standards on Auditing (ISA) [16] we can identify many issues that the auditor should check and as the basic approach we propose review (assessment, testing) of the process used by management for assessment. In the international auditing standards published in 2010 the focus was moved to the variability of the conceptual basis of financial reporting in various countries that affects the decisions and actions of the auditor (for example, when

considering laws and regulations, when assessing compliance with the principle of continuity of activity, when checking accounting estimates and transactions with related parties etc.). Most standards provide mandatory review of management's actions but it is underlined that the lack of mandatory implementation of certain procedures does not relieve the auditor of the need to study specific issues. The standards do not offer clear methods of study of such issues and present only generalized arguments.

According to ISA 550 "Related parties" when the applied conceptual basis of financial reporting establishes minimal requirements for related parties or does not establish them at all, the auditor has to understand the relationships and transactions between an economic entity and the related parties to conclude whether the financial reporting, with the influence of the relationships and transactions, is such that ensures a fair presentation or the one that is not misleading (Item 4).

These issues were considered by the National Commission for Regulation of Financial Services of Ukraine at the beginning of 2010. The information letter [17] states that the majority of submitted financial statements of market participants of non-banking financial services in 2008 were submitted incompletely and mainly it concerns the structure of the notes. But the reports of independent auditors have no warning notices concerning the completeness of information disclosure in the financial reporting. It is also underlined that during the statutory audit of the financial reporting in accordance with ISA 540 "Auditing accounting estimates", an auditor must also pay attention of the user to the excessively risky and inappropriate accounting policy of the management of the audited entity; for example, there is too "optimistic" estimate of the assets. The remarks made by the commission were sensible; however, the situation during 2010-2015 was not significantly changed.

Much attention is paid to queries of management personnel while obtaining the audit evidence in order to get certain information and explanation from him/her. In this case, auditors face the problem of lack of specific mechanism of studying the issue at enterprises, and in the worst case it is misunderstanding of what auditors want to get from them. Analyzing the list of queries which an auditor should make during the audit of financial reporting, we can divide them into two groups: the first group is for further audit procedures and the second group is to identify questionable information or the information for a more detailed study.

The list of queries of the first group includes the need to provide the following information:

1) management's evaluation of risks that the financial reporting may contain considerable misstatements due to fraud including the nature, amount and frequency of such assessments and processes used by management to identify and respond to risks of fraud; the

format of informing senior management on the processes identification and responses to the risks of fraud; informing workers about their views on business practices and ethical behaviour;

2) other legal and regulation acts that could have a significant impact on the activities of the economic entity, the policy and procedures regarding the entity's compliance with laws and regulations including the accepted assessment and registration of lawsuits for identification;

3) identification of the related parties of the entity, the relationship between the entity and the related parties, transactions made by the entity with the related parties during a certain period and the type and purpose of the transactions;

4) management establishes policies and procedures in order to understand internal controls (if any) for identification, recording and disclosure of the relationships and transactions with related parties in accordance with the applied financial reporting framework, authorization and approval of significant transactions and arrangements with the related parties, including those that go beyond the normal activities;

5) management's assessment of the entity's capability to carry on operations on a continuous basis or the basis which presupposes the assumption of a continuous activity.

The given information that the auditor should receive; only a list of legislative and regulatory framework that affects the activities of the entity, and the list of the related parties and transactions with them are endorsed into the requirements of accounting and control that were accepted by most businesses. All other policies, procedures and assessments are not mandatory for development and application. Consequently, there is a mismatch between ISA and the requirements of normative regulations concerning management's responsibilities.

Moreover, taking into account the requirements of other International Standards on Auditing concerning an auditor's actions we may conclude that they take for granted the existence of relevant procedures in companies approved by management that go beyond the normative requirements for the regulations of the order of accounting policy that exists in Ukraine. In particular, it is applied, for example, in the procedures for assessing compliance with the principle of continuous activity. In most cases an auditor is recommended not to perform an independent assessment but to evaluate actions and procedures of management, which undoubtedly highlights the importance of a broad interpretation of the essence and content of the accounting policy, the importance of other organizational documents, particularly in creating an effective system of internal control.

Therefore, the international auditing standards consider management's responsibility widely and accept

presence of many regulatory documents that regulate certain issues of organization and methods of accounting at the company. Solving these problems requires improvement of the organization of accounting, internal control and management in the company and assumes mandatory development of rules, including: assessment of compliance with the principle of continuous activity; compliance with other laws and regulations that affect the activity of an economic entity; organization of internal control and prevention of fraud. Depending on the complexity of the entity's structure and the scope of its activities there can be chosen one of two options for the formation of such provisions: to include them in the general documents concerning organization of accounting in the company (orders or regulations on accounting and accounting policy) or to develop separate orders or regulations. The second option for the entities of public interest is more appropriate.

In conclusion, it should be emphasized that the national system of information disclosure makes it impossible to fully meet the needs of members of market relations due to many reasons. One of them is the problem associated with the preparation and publication of financial reporting of such entities and conducting the audit. One of the main reasons for insufficient use of the audit potential in Ukraine is the absence of real need in the financial reporting which is caused by scarce experience, lack of culture of its use and misunderstanding of its necessity.

The objective of financial reporting is to provide information transparency of an economic entity, and the purpose of audit is to express an opinion on the financial statement which became public. Thus, these two elements are interconnected, but the priority in this system belongs to financial reporting, not to the audit which should only confirm the degree of reliability of the "information transparency" of the entity.

Unfortunately, the national system of information disclosure does not allow meeting the needs of the members of market relations due to many reasons. One of them is the problem associated with the preparation and publication of financial statements of the entities and conduct of the audit. Financial reporting has not yet become the exact element as it is worldwide. The problems are closely linked with such an institution as audit.

The reasons for this are vary. Firstly, businesses are not aware or do not recognize even if it is "deep in their mind" to understand that information disclosure in principle should do better for their business. Secondly, the situation is a fault of the public administration authorities including the National Commission on Securities and Stock Market and the National Commission for Regulation of Financial Services that do not require from their "reporting" entities the information which is fully consistent with the Law of Ukraine "On accounting and financial reporting" and provisions (standards)

of accounting. But in this case it is necessary to raise the issue of the adequacy of the audit results of the financial statements as financial statements prepared in that form do not deserve a positive conclusion. In this case if there is a positive conclusion then it should have an explanatory paragraph, which should underline that some mandatory information is not disclosed in the financial reporting completely.

In addition, there is a lack of coordination between International Standards on Auditing and the national requirements of normative regulations concerning management's responsibilities. Taking into account the requirements of other international standards on auditing concerning an auditor's actions we can conclude that they take for granted the existence of appropriate procedures in companies approved by management that go beyond the requirements of regulations on the provisions of the order of accounting policy that exists in Ukraine. In particular, this applies procedures for assessing compliance with the principle of continuous activity. In most cases the auditor is recommended not to perform an independent assessment but to evaluate the activity and procedures of the management. That certainly highlights the importance of a broad interpretation of the essence and content of the accounting policy. Thus, international standards on auditing consider management responsibility widely and suggest the existence of many regulatory documents that regulate various issues of methodology and accounting at the company that requires improvement of the organization of accounting. It is necessary to fix the expression of management's points of view in the annual financial statement concerning the principle of continuous activity, so that the auditors have the so-called "starting point".

The content of financial reporting in regards of information disclosure about the place of a business in a complex system of tax relations does not fully meet the information needs of its users, its qualitative characteristics and principles of preparation. The model of a normative regulation of accounting, used in Ukraine, clearly establishes the formats of all components of the financial reporting and the list of items. That is why basic information about the quality characteristics of tax relations of a company should appear in the notes to financial reporting as additional one and take into account the requirements of materiality. The above-mentioned proposals will increase the level of information completeness of financial reporting and will help its users to make a validated assessment of the financial condition and fiscal capability of a particular company.

To solving the problems that were considered in the study we need to improve the organization of accounting, internal control and management of the company, which outlines the prospects for further research: development of provisions concerning the assessment of compliance with the principle of continuous activity;

compliance with other laws and regulations that affect the activity of the entity; the organization of internal control and the prevention of fraud and so on.

The issues that were considered in the present study prove the complexity and diversity of the problem of information transparency of the entities of public interest. But it is necessary to improve the quality

of financial reporting as well as the auditor's report so that such measures are not seen as "simple ceremony" in the apt expression of the famous scientist in the sphere of auditing R. Adams [65, p.94].

REFERENCES

1. Directive 2006/43/EC of the European Parliament and of the council of 17 May 2006 on statutory audits of annual accounts and consolidated accounts, amending Council Directives 78/660/EC and 83/349/EEC and repealing Council Directive 84/253/EEC (2006) [Online] Available: <http://eur-lex.europa.eu/LexUriServ.do?uri=OJ:L:2006:157:0087:0107:EN:PDF> (29 May 2016) [in English].
2. Mautz, R.K. & Sharaf, H.A. (1961), *"The philosophy of auditing"*, Sarasota, FL: American Accounting Association [in English].
3. Lee, T. (1986), *"Company auditing"*, Wokingham: Van Nostrand Reinhold [in English].
4. Lee, T. (1993), *"Corporate audit theory"*, London: Chapman and Hall [in English].
5. Flint, D. (1988), *"Philosophy and principles of auditing"*. Basingstoke: Macmillan [in English].
6. Adams, R. (1995), *"Audit Framework"* trans. Ya.V. Sokolov Moscow: Audit, UNITY [in Russian].
7. Information Transparency of Ukrainian Banks (2009). *Securities of Ukraine*, 51 (593), December 27 [in Ukrainian].
8. O'Reilly, V.M., Hirsh, M.B., DeFliese, Ph.L., & Jaenicke, H.R. (1997), *"Montgomery's Auditing"*, 11th Ed., trans. Ya.V. Sokolov & S.M. Bychkova, Moscow: Audit, UNITY [in Russian].
9. Arens, A., Loebbecke, J. (2003) *Audit: an Integrated Approach*. Sokolov, Ya.V. (Ed.). Moscow: Financy i Statistika [in Russian].
10. Law of Ukraine *"On auditing"*. (1993). [Online] Available: <http://zakon1.rada.gov.ua/cgi-bin/laws/show/2121-14> (29 May 2016) [in Ukrainian].
11. Law of Ukraine *"On Accounting and Financial Reporting in Ukraine"*. (1999). [Online] Available: <http://zakon.rada.gov.ua/cgi-bin/laws/main.cgi?nreg=996-14> (29 May 2016) [in Ukrainian].
12. Order of the Ministry of Finance of Ukraine *"On the Notes to the Annual Financial Statements"* (November 29, 2000, №302) [Online] Available: <http://zakon3.rada.gov.ua/laws/show/z0904-00> (29 May 2016) [in Ukrainian].
13. Regulations (Standards) of Accounting 10 *"Receivables"* (1999) [Online] Available: <http://zakon2.rada.gov.ua/laws/show/z0725-99> (29 May 2016) [in Ukrainian].
14. Regulations (Standards) of Accounting 11 *"Liabilities"* (1999) [Online] Available: <http://zakon2.rada.gov.ua/laws/show/z0085-00> (29 May 2016) [in Ukrainian].
15. *Tax Code of Ukraine*. (2010). [Online] Available: <http://zakon1.rada.gov.ua/cgi-bin/laws/show/2755-17/page2> (29 May 2016) [in Ukrainian].
16. *Handbook of International Quality Control, Auditing, Review, Other Assurance, and Related Services Pronouncements*, Volume I, 2014 Edition. [Online] Available: https://www.ifac.org/sites/default/files/publications/files/2014-IAASB-HANDBOOK-VOLUME-1_0.pdf (29 May 2016) [in English].
17. Order of the State Commission for Regulation of Financial Services Markets of Ukraine *"On publishing the Newsletter on Preparing for the Transition to International Financial Reporting Standards by Nonbank Financial Institutions and Improving the Quality of Financial Reports and Auditor's Report"* (January 28, 2010, №86) [Online] Available: <http://zakon2.rada.gov.ua/rada/show/vr086486-10> (29 May 2016) [in Ukrainian].

IMPLICATIONS OF THE IFRS 9 IMPAIRMENT MODEL FOR FINANCIAL STABILITY

IFRS 9 (მოსალოდნელი საკრედიტო დანაკარგების) მოდელის გავლენა ფინანსურ სტაბილურობაზე

ზურაბ მუშკუდიანი

ბიზნესის ადმინისტრირების დოქტორი, აკაკი წერეთლის სახელმწიფო უნივერსიტეტის მასწავლებელი

ZURAB MUSHKUDIANI

Doctor of Business Administration, Akaki Tsereteli State University

ნანა შონია

ეკონომიკის აკადემიური დოქტორი, აკაკი წერეთლის სახელმწიფო უნივერსიტეტის პროფესორი

NANA SHONIA

Doctor of Economics, Professor, Akaki Tsereteli State University

Abstract

The objective of this paper is to examine the interaction of the new model of IFRS 9 with supervisory rules. It discusses potential implications for financial stability. We assess whether the IFRS 9 expected credit loss model better reflects credit quality of financial assets and whether it reduces the pro cyclicalities of loan loss allowances as compared to the IAS 39.

By benchmarking the IAS 39 and IFRS 9 models, we find that the expected credit loss model of IFRS 9 includes a significantly larger set of information relevant for identifying future expected credit losses. IFRS 9 requires earlier and larger impairment allowances, which will limit the possibility of distributing, overstated profits in the form of dividends and bonuses. Above these, it will reduce the build-ups of loss overhangs and the overstatement of regulatory capital in boom periods, which in turn, will mitigate capital inadequacy concerns in a downturn. IFRS 9 can mitigate the amplifying effect of the incurred loss approach on pro cyclicalities and enhance financial stability.

Key words: financial stability, credit loss, credit quality, financial assets

ანოტაცია

სტატიის მიზანს წარმოადგენს შეისწავლოს ურთიერთმოქმედების მექანიზმი ერთი მხრივ IFRS 9 ახალ მოდელსა და მეორე მხრივ არსებულ საზედამხებელო წესებს შორის. აგრეთვე განვიხილავთ ამ მოდელის შესაძლებელ გავლენას ფინანსურ სტაბილურობაზე. IFRS 9 მოდელი მოითხოვს წინასწარ საკმაოდ მოცულობის რეზერვების არსებობას, რომელიც თავის მხრივ შეზღუდავს განაწილების შესაძლებლობასა და მოგების გაზრდას დივიდენდებისა და ბონუსების ხარჯზე.

ჩვენ ვაკეთებთ შეფასებას იმისას, თუ რამდენად ასახავს მოსალოდნელი საკრედიტო დანაკარგების IFRS 9 მოდელი ფინანსური აქტივების საკრედიტო თვისებებს და ამცირებს თუ არა სესხების დანაკარგის რეზერვების ბრუნვადობას IAS 39 მოდელთან მიმართებაში. თუ შევადარებთ ერთმანეთს ამ ორ მოდელს, ჩვენ აღმოვაჩინეთ, რომ მოსალოდნელი საკრედიტო დანაკარგის IFRS 9 მოდელი მოიცავს ინფორმაციის საკმაოდ დიდ ნაკრებს, რაც მნიშვნელოვანია სამომავლო მოსალოდნელი საკრედიტო დანაკარგების განსასაზღვრავად. ამას გარდა ამ მოდელის გამოყენება იწვევს ნორმატიული კაპიტალის ზრდას აღმავლობის პერიოდში და სამაგიეროდ ასუსტებს კაპიტალის დანაკლისის პრობლემას ეკონომიკური კრიზისის დროს. IFRS 9 მოდელი არბილებს მიღებული დანაკარგების გამაძლიერებელ ეფექტებს და შესაბამისად ზრდის ფინანსური სტაბილურობის ალბათობას.

საკვანძო სიტყვები: ფინანსური სტაბილურობა, საკრედიტო დანაკარგი, საკრედიტო ხარისხი, ფინანსური აქტივები

The IFRS 9 expected loss model is more aligned with the regulatory expected loss model. However, differences pertain to the scope, the applicable parameter estimates and to the relevant time horizon. The scope of IFRS 9 is wider since it applies to all financial assets measured at amortized cost and financial assets measured at fair value through other comprehensive income, while the regulatory expected loss requirements apply only to internal ratings-based (IRB) banks. For regulatory purposes, expected loss should be measured using through-the-cycle estimates of probability of default and downturn loss given default, which generally results in more conservative and smoother expected loss amounts. Since the expected credit loss model of IFRS 9 aims to reflect current economic conditions, point-in-time parameter estimates should be used to measure expected credit losses, which will yield accounting expected credit loss amounts that can vary considerably over the business cycle.[1, 25]

However, the impact of IFRS 9 on regulatory capital will be moderate for IRB banks. During boom times, through-the-cycle regulatory expected loss will generally exceed point-in-time accounting expected credit losses. In a downturn, expected credit losses under IFRS 9 are likely to exceed regulatory expected loss due to the increased recognition of lifetime losses, which impact Tier 1 capital, but 'excess' provisions can be included as part of Tier 2 capital. In contrast, the larger expected credit losses under IFRS 9 - relative to IAS 39 - will have a direct impact on the Tier 1 capital of Standardized Approach banks (compared to IRB banks), while 'collective provisions' might be eligible to be included in Tier 2 capital. [8, 81-100]

The paper also illustrates that IFRS 9 can partly mitigate a design flaw in the European implementation of Basel III in the Capital Requirements Regulation (CRR), where effectively banks do not have to hold regulatory capital to cover the risks inherent in European sovereign exposures. If consistently applied, IFRS 9 will require the recognition of expected credit losses that are commensurate with the riskiness of the underlying sovereign exposures, and thus, result in a regulatory capital charge. Given the significant systemic risks stemming from the tremendous sovereign exposures of European banks, IFRS 9 can contribute to improving financial stability in this area. [4, 15-21]The paper highlights the role supervisors can play in the enforcement of IFRS 9, but also points to potential threats posed by too conservative supervisory interpretation of the accounting rules and by too much supervisory intervention into loan loss provisioning forth consistency and integrity of financial reporting. The divergence in loan loss accounting practices under IAS 39 resulted primarily from the different interpretation of the incurred loss approach by bank supervisors across jurisdiction in the European Union. In this regard, the European Banking Authority's efforts are crucial in harmonizing supervisory practices, and as consequence, in achieving a consistent application of the expected credit loss approach. [9]The extended disclo-

sure requirements related to the IFRS 9 expected credit loss model are likely to contribute to the transparency of the process of loan loss accounting, and thus, to promote market discipline. In addition, supervisory disclosures in banks' individual reports and the periodic aggregate supervisory disclosures from stress tests will support market participants' and supervisors' assessment of the validity and adequacy of reported expected loss amounts. [7, 259-273].

Overall, we believe that the IFRS 9 expected loss approach represents a reasonable compromise between providing relevant information and catering for the needs of supervisors to enhance financial stability. However, the closer alignment of accounting and supervisory rules in combination with the increased minimum capital requirements under the Capital Requirements Regulation will reinforce bank managers' incentives to opportunistically manipulate loan loss amounts to avoid breaches of regulatory thresholds, which trigger limitations of dividend and bonus payments. The IFRS 9 model will provide significantly wider scope for managerial discretion than IAS 39. Therefore, whether the introduction of the expected loss approach will yield the desired benefits will ultimately depend on the proper and consistent application of the rules. This, in turn, will require the joint effort of preparers, auditors, supervisors and enforcement bodies. Since the beginning of the recent financial crisis starting in 2008, the delayed recognition of loan losses under the incurred loss approaches been criticized as a major weakness of financial accounting standards. A fundamental problem with the incurred loss model is that impairment allowances for credit losses tend to be at their lowest level before an economic cycle trends downward and actual losses begin to emerge ('too little too late'). Several high profile groups have argued that the incurred loss approach reinforces the pro-cyclical effects of bank regulation and called standard setters to develop accounting standards that allow for a more forward looking provisioning¹. There is an expectation that earlier recognition of loan losses would mitigate pro cyclical and thereby enhance financial stability. In response to these calls the IASB issued the final version of IFRS on 9 July 2014 which requires the incorporation of information about future expected credit losses in provisioning and an earlier recognition of loan losses than under IAS 39. [3, 293-386.] The purpose of this paper is to examine the interaction of the new expected loss approach of IFRS 9 with supervisory rules and discuss potential implications for financial stability. In doing so, I also assess whether the IFRS 9 expected credit loss model better reflects credit quality of financial assets and whether it reduces the pro cyclical of loan loss allowances as compared to the incurred loss approach of IAS 39.

First, we discuss the main conceptual differences between IAS 39 and IFRS 9 and highlight the main features of the expected loss model that make it more forward-looking. I also assess whether IFRS 9 better reflects the credit quality of financial assets and

whether additional qualitative criteria would improve the expected loss model. Second, we examine how IFRS 9 interacts with the three pillars of bank supervision which are- Minimum regulatory capital requirements (Pillar 1),- Supervisory review (Pillar 2), and- Market discipline (Pillar 3). In doing so, we emphasize that financial reporting and bank supervision pursues different objectives and this is reflected in differences in the measurement and supervisory treatment of impairment losses. In the first Pillar, loan loss provisions are used as input in regulatory capital calculations, and thus have a direct impact on regulatory capital. We discuss the differences in the measurement of regulatory and IFRS 9 expected loss, and how these differences affect the calculation of regulatory capital. Supervisors evaluate banks' internal credit risk management systems and assess the adequacy of loan loss provisions. We discuss the recent guidance issued by the Basel Committee on Banking Supervision which outlines supervisory expectations with regard to expected loss accounting. Because supervisors can, through the supervisory review process, significantly influence how expected loss accounting rules are applied highlighted. [2, 293-386.]

The importance of consistency of supervisory practices that has been a major issue within the European Union (EU). Relatedly, we show how too much supervisory intervention can be detrimental to the integrity of financial reporting. Since loan loss accounting significantly disciplines, the third pillar of bank supervision. Therefore, we discuss the role of expected loss related disclosures and their interaction with supervisory disclosures in banks' Pillar 3 reports and in aggregate disclosures in stress test reports. Third, we discuss issues related to the potential impact of IFRS 9 on financial stability. Specifically, I evaluate whether the expected loss model of IFRS 9 has less pro-cyclical tendencies than the incurred loss approach of IAS 39. Then, we discuss concerns regarding the scope for managerial discretion in loan loss accounting under IFRS 9 and its implications for financial stability. Furthermore, we evaluate the complexity of the new expected loss approach particularly stemming from its interaction with supervisory rules. [2, 399-423.]

Finally, we review selected studies that provide interesting insights with respect to the issues mentioned above. Specifically, we discuss empirical evidence on the effects of the mandatory adoption of IAS 39 on bank loan loss provisioning in the EU and the lessons that can be learned from that experience. In addition, we discuss recent studies that exploit cross-bank variation in the application of the incurred loss model or cross-country variation in the extent of discretionary loan loss provisions and examine the channels through which managerial discretion in loan loss provisions can impact financial stability.

Based on the comparison of the IAS 39 and IFRS 9 impairment models, we can conclude that: • the expected loss model of IFRS 9 incorporates a significantly larger set of information relevant for identifying future

ECLs and lead to an earlier recognition of losses. As a result, it better reflects the credit quality of financial assets, and therefore, addresses the G20 (and others') call for strengthening the accounting recognition of loan losses by incorporating a broader range of credit information. In addition, IFRS 9 addresses some supervisory concerns, because it will require larger loan loss allowances, which will reduce the build-ups of loss overhangs and the overstatement of regulatory capital in boom periods. Furthermore, earlier and larger loan loss allowances limit the possibility of distributing overstated profits in the form of dividends and bonuses. Through these channels IFRS 9 can mitigate the amplifying effect of the incurred loss approach on pro-cyclicality and reduce capital inadequacy concerns during crisis. In addition, the earlier reporting of ECLs and extended disclosures requirements will improve transparency and contribute to more effective market discipline. Reduced capital inadequacy concerns combined with improved market discipline are likely to enhance financial stability. However, several issues have been raised in the paper: First, the initial recognition of 12-month ECL is somewhat arbitrary and lacks conceptual justification; The stepwise recognition of loan losses in Stage 1 and Stage 2 will often lead to an over- or understatement of loan loss allowances. The magnitude of these will depend on how banks apply the IFRS 9 requirements, how timely they incorporate relevant information and update loan loss allowances. This is particularly an issue with regard to financial assets moving from Stage 1 and Stage 2 and the corresponding switch from 12-month ECL to the recognition of lifetime ECL.

If management is not able or not willing to identify 'significant increases' in credit risk on a timely basis, the switch from Stage 1 to Stage 2 would result in significant 'cliff effects' creating the same problems as IAS 39. In this regard, the paper notes that the scope for judgment and managerial Discretion is substantially wider than under IAS 39. Finally, similarly as IAS 39, IFRS 9 requires the expected cash flows to be discounted using the original effective interest rate, which results in net loan amounts that merely represent an accounting artifact.

The IFRS 9 expected loss model is more aligned with the regulatory expected loss under the IRB approach. However, differences pertain to the scope, the applicable parameter estimates and to the relevant time horizon. The IFRS 9 expected loss approach applies to all financial assets measured at amortized cost and FV-OCI assets, while the regulatory expected loss only applies to IRB portfolios. Due to the reliance of IFRS 9 on PIT parameter estimates accounting ECLs will be more cyclical than TTC regulatory expected loss. However, the impact of IFRS 9 on regulatory capital will be moderate for IRB banks. During boom times TTC expected loss will generally exceed accounting PIT ECLs. In a downturn, ECLs under IFRS 9 are likely to exceed regulatory expected loss due to the increased recognition of lifetime losses, which impact Tier 1 capital, but 'excess' provisions can be included as part of Tier 2 capital. In

contrast, the larger ECLs under IFRS 9 relative to IAS39 will have a direct impact on Tier 1 capital of Standardized Approach banks, but ‘collective impairment provisions’ might be eligible for inclusion in Tier 2. The paper also illustrates that IFRS 9 can to some extent mitigate a design flaw in the European implementation of Basel III in CRR, where effectively banks do not have to hold regulatory capital to cover the risks inherent in European sovereign exposures. If consistently applied, IFRS 9 will require the recognition of ECLs that is commensurate with the riskiness of the underlying sovereign exposures, and thus, result in a regulatory capital charge. Given the significant systemic risks stemming from the tremendous sovereign exposures of European banks, IFRS 9 can contribute to improving financial stability in this area.

We also highlight the role supervisors can play in the enforcement of IFRS 9, but also point to threats posed by too conservative supervisory interpretation of the accounting rules and by too much supervisory intervention into loan loss provisioning for the consistency and integrity of financial reporting. In this regard, the EBA’s efforts are crucial in harmonizing supervisory practices, and as consequence, in achieving the consistent application of the expected loss approach. Whether

the introduction of the expected loss approach will yield the desired benefits will ultimately depend on whether the rules will be applied properly and consistently. This, in turn, will require the joint effort of preparers, auditors, supervisors and enforcement bodies. Overall, we believe that the IFRS 9 expected loss approach represents a reasonable compromise between providing relevant information and catering the needs of supervisors to enhance financial stability.

By benchmarking the IAS 39 and IFRS 9 models, we find that the expected credit loss model of IFRS 9 includes a significantly larger set of information relevant for identifying future expected credit losses. IFRS 9 requires earlier and larger impairment allowances, which will limit the possibility of distributing, overstated profits in the form of dividends and bonuses. Above these, it will reduce the build-ups of loss overhangs and the overstatement of regulatory capital in boom periods, which in turn, will mitigate capital inadequacy concerns in a downturn. IFRS 9 can mitigate the amplifying effect of the incurred loss approach on pro cyclical and enhance financial stability.

REFERENCES

1. Barclays, Pillar 3 Report 2014; http://www.home.barclays/content/dam/barclayspublic/docs/InvestorRelations/AnnualReports/AR2014/Barclays_Pillar_3_Disclosures_2014.pdf. (Date of viewing: 22.02. 2016)
2. Barth, M. E. and Landsman, W., ‘How did Financial Reporting Contribute to the Financial Crisis?’ *European Accounting Review*, Vol. 19, No. 3, pp. 399-423.
3. Bartlett III, R. P., ‘Making Banks Transparent’, *Vanderbilt Law Review*, Vol. 65, No. 2, 2012, pp. 293-386.
4. Basel Committee of Banking Supervision (BCBS 2009), *Guiding Principles for the Replacement of IAS 39*, 2009; <http://www.bis.org/publ/bcbs161.pdf>. P.15-21 (Date of viewing: 22.02. 2016)(Date of viewing: 22.02. 2016)
5. Basel Committee of Banking Supervision (BCBS 2012), *Core Principles for Effective Banking Supervision*, 2012; <http://www.bis.org/publ/bcbs230.pdf>.(Date of viewing: 22.02. 2016)
6. Basel Committee on Banking Supervision (BCBS 2015a), *Guidelines on accounting for expected credit losses*, 2015; <http://www.bis.org/bcbs/publ/d311.pdf>.(Date of viewing: 22.02. 2016)
7. Bushman, R. and Landsman, W., ‘The pros and cons of regulating corporate reporting: critical review of the arguments’, *Accounting and Business Research*, Vol. 40, No. 3, 2010, pp. 259-273.
8. Benston, G. and Wall, L. D., ‘How should banks account for loan losses?’, *Journal of Accounting and Public Policy*, Vol. 24, No. 2, pp. 81-100.
9. European Banking Authority (EBA 2015b), The EBA’s views on the adoption of IFRS 9
10. Financial Instruments (IFRS 9), Letter to EFRAG from 26 June 2015;
11. <https://www.eba.europa.eu/documents/10180/943157/Letter+to+EFRAG+Board+on+IFRS+9+endorsement.pdf>.

მაია გელაშვილი

MAIA GELASHVILI

სამცხე-ჯავახეთის სახელმწიფო
უნივერსიტეტის ასოცირებული პროფესორი

PhD in Economics, Assistant Professor of
Samtskhe-Javakheti Shate University

ანოტაცია

საბაზრო ურთიერთობათა დამკვიდრება და პერსპექტივაში განვითარება წარმოუდგენელია კომერციული საბანკო სისტემის წარმატებული ფუნქციონირების გარეშე, ვინაიდან იგი ასრულებს შუამავლის როლს კრედიტორებსა და მსესხებლებს შორის, პრაქტიკულად განსაზღვრავს მისი განვითარების ვექტორს და გამოდის ფულად-საკრედიტო პოლიტიკის გამტარებლის როლში. საბანკო საქმის მსოფლიო გამოცდილების პრაქტიკა გვიჩვენებს, ახალი ტიპის ფინანსური ანგარიშგებების დანერგვას, რომელიც თავის მხრივ, ბანკების საქმიანობის გამჭვირვალობასთან ერთად ითვალისწინებს რისკის მენეჯმენტსა და ბანკის კორპორაციული მმართველობის გაუმჯობესებას საბანკო საქმიანობის ყოველმხრივი ანალიტიკური, კომპლექსური შეფასების შესაძლებლობებს საბანკო სისტემის ფუნქციონირების პროცესში.

კომერციული ბანკების უმთავრეს პრობლემას წარმოადგენს საკრედიტო პორტფელის რისკების ანალიზი და შეფასება კრიზისულ პირობებში. წარმატებული დაკრედიტებისთვის ბანკებმა უნდა შეიმუშაონ საკრედიტო რისკების ეფექტური მართვის სისტემა, რაც ბანკის რისკების მართვის სისტემის ძირეული რეორგანიზაციის გარეშე შეუძლებელია. განსაკუთრებით მნიშვნელოვან ცვლილებებს მოითხოვს ფიზიკური და იურიდიული პირების საკრედიტო რისკების მართვის სფერო. კომერციული ბანკის რისკების მართვის სისტემების სრულყოფა მიმართული უნდა იყოს კლიენტების ყოველი კატეგორიისათვის, თუმცა გასათვალისწინებელია ისიც, რომ ბანკის მთავარი ამოცანაა საპროცენტო, საბაზრო და საოპერაციო რისკების მართვის სისტემების განვითარებაც.

საოპერაციო რისკების მთავარ ამოცანად უნდა იქცეს იმ ნაკლოვანებების ლიკვიდაცია, რომელთა საფუძველს წარმოადგენს:

- მოსალოდნელი საოპერაციო რისკების უფრო ღრმა ინვენტარიზაცია;
 - საოპერაციო რისკების მოსალოდნელი ეკონომიკური შედეგების შეფასება;
 - კონტროლის სისტემის ეკონომიკური ანალიზი;
 - საბაზრო რისკების სფეროში ხარისხობრივი მოდერნიზაცია ფინანსური რისკების გათვალისწინებით. შესაბამისად, საკრედიტო რისკთან დაკავშირებული პროცესებიც მოითხოვს ძირეული ცვლილებების დანერგვას:
1. ყოველი კლიენტისთვის შეიქმნას ისეთი სისტემა, რომელიც დაფუძნებული იქნება იმაზე, რომ კლიენტმა დაუფარავად შეაფასოს საკრედიტო რისკის მოსალოდნელი დონე;
 2. დაკრედიტების შემთხვევაში კომერციული პრიორიტეტების შეთანხმებულობა რისკის შეფასებასა და დაბრუნების ნორმებთან;
 3. გადაწყვეტილების მიღების დროს გაიზარდოს იმ ფუნქციის როლი, როდესაც რისკების მართვის კრედიტით მომზადებას განიხილავს რამდენიმე ადამიანი;

კომერციული ბანკების პროგრესული ცვლილების და ეფექტური განვითარების ფუნქციონირებისთვის მიზანშეწონილად მიმაჩნია რიგი ღონისძიებების გატარება. კერძოდ: ა) ახალი ტიპის ფინანსური ანგარიშგებების დანერგვა, რომელიც მნიშვნელოვნად შეუწყობს ხელს, როგორც მომხმარებლის მიერ ინფორმირებულ და გააზრებულ ფინანსური გადაწყვეტილებების მიღებასა და ახალი ფინანსური პროდუქტების აქტიურ გამოყენებას, ასევე საზოგადოების ცნობიერებისა და ბანკებისადმი ნდობის ამაღლებას. ბ) რეფორმები, რომლებიც შეამცირებს რისკებს როგორც კრედიტორების, ასევე დეპოზიტორებისთვის რაც თავის მხრივ, გააუმჯობესებს კომერციული ბანკების საქმიანობის გამჭვირვალობას.

საკვანძო სიტყვები: საკრედიტო რისკი; საკრედიტო პორტფელი; კორპორაციული მმართველობა; ინვენტარიზაცია; მოდერნიზაცია; ფულად-საკრედიტო პოლიტიკა.

Abstract

The establishment and development of market relations is impossible without the successful operation of the commercial banking system, since it plays an intermediary role between the creditors and the debtors and practically defines the vector of its development and officially plays the role of the implementer of monetary policy. Worldwide experience in banking practice reveals that adoption of new types of financial reporting, which, in turn, along with the transparency of banking activities considers the development of risk management and corporate governance of banks, comprehensive analytical and complex assessment of the opportunities, should be taken into account in the process of the functioning of the banking system in Georgia.

The main problem of commercial banks is the credit portfolio risk analysis and assessment in the critical conditions; banks have to develop an effective credit risk management system. Successful realization of a bank's commercial objectives is impossible without a fundamental reorganization of its risk management system. Credit risk management field related to physical and legal entities, requires a particular change. Improvement of Commercial Bank's risk management system should be tailored to each category of customer, however the development of interest rate, market and operational risk management systems should be considered as well, that is a main task of banks.

The main goal of operational risks should be elimination of drawbacks that are associated with simultaneous removal of the surplus control mechanism. The work shall be based on:

- Deeper inventory of expected operational risks;
- Assessment of expected economic outcomes of operational risks;
- Economic analysis of the control system;
- Qualitative modernization in regard to market risks considering financial risks.

Accordingly, the processes associated with the credit risk require adoption of fundamental changes:

1. Development of a system for each client which will allow the client to openly assess the expected level of the credit risk;
2. In case of commercial lending commercial priorities coherent to risk assessment;
3. In the decision making process to increase the role of the function, when the credit is developed by several persons reviewing the risk management.

We consider a number of measures that should be taken for the operation of changes of commercial banks and its effective development. In particular :

a) to introduce new types of financial statements, it will significantly contribute to the decision-making process and to the usage of new products by the customers, as well as raising public awareness and increase the confidence to the banks;

b) the reforms that reduces the risk for creditors and depositors will improve the commercial bank's activity transparency.

Key words: *Credit risk; The credit portfolio; Corporate governance; Inventory; Modernization; Monetary policy.*

საფინანსო სექტორს უდიდესი მნიშვნელობა აქვს ქვეყნის ეკონომიკაში, რადგან მის გამართულ მუშაობაზე მთელი ეკონომიკური სისტემის ქმედითუნარიანობაა დამოკიდებული. თანამედროვე მაღალგანვითარებული ქვეყნების ერთ-ერთ ურთულეს და საინტერესო სფეროს საბანკო სექტორი წარმოადგენს, საბანკო სისტემაში ინტეგრაციისთვის მნიშვნელოვანია თანამედროვე საბანკო მომსახურების დანერგვა. თავის მხრივ ფულად-საკრედიტო პოლიტიკა საბიუჯეტოსთან ერთად, ეკონომიკის ერთიანი სახელმწიფო რეგულირების საფუძველს წარმოადგენს. მაგალითად კომერციული ბანკები, რომლებიც წარმოადგენს საფინანსო სექტორის ძირითად რგოლს საქართველოში, იღებენ რა დეპოზიტებს მოსახლეობისა და კომპანიებისგან, ახორციელებენ მათ გასესხებას სხვა შინამეურნეობებსა

და საწარმოებზე. ამავე დროს კომერციული ბანკების მეშვეობით ხორციელდება უნაღლო ტიპის ყოველგვარი ანგარიშსწორება როგორც ქვეყნის შიგნით, ისე მის ფარგლებს გარეთ. ამიტომ ჩვეულებრივი კომპანიებისაგან განსხვავებით კომერციული ბანკების ან საფინანსო სექტორის წარმომადგენლების პრობლემები მყისიერად აისახება დანარჩენ ეკონომიკაზე. შესაბამისად მნიშვნელოვანია საფინანსო სექტორის რისკების მუდმივი მონიტორინგი, როგორც ცალკე აღებული საფინანსო ინსტიტუტის ასევე, მთლიანად სექტორის დონეზე.

კომერციულ ბანკებში განსაკუთრებით მნიშვნელოვან ცვლილებებს მოითხოვს ფიზიკური და იურიდიული პირების საკრედიტო რისკების მართვის სფერო, სადაც რისკების მართვის სისტემების სრულყოფა მიმართული უნდა იყოს კლიენტების ყოველი კატეგორიისათვის, თუმცა გასათვალისწინებელია საპროცენტო, საბაზრო

და საოპერაციო რისკების მართვის სისტემების განვითარებაც, რომ ბანკის მთავარი ამოცანაა. საბანკო რესურსების ზრდის მნიშვნელოვან წყაროს ბანკის მიერ აქტიური ოპერაციების განხორციელების მეშვეობით მიღებული მოგება წარმოადგენს, რომლის მოცულობის ზრდა უშუალოდ არის დამოკიდებული საბანკო საქმის მაღალ შემოსავლიანობის ზრდაზე. შესაბამისად, შეიძლება ითქვას, რომ საქართველოს საბანკო სისტემის მრავალ პრობლემას შორის აღსანიშნავია საკრედიტო რესურსების ნაკლებობა და მათ შესავსებად წყაროების არარარსებობა. მათი მოგების შემავსებელი წყაროს გაზრდისათვის, დიდი მნიშვნელობა უნდა მიენიჭოს მათ ინტეგრაციას საზღვარგარეთულ ბანკებთან, საკორესპონდენტო ანგარიშების გახსნას, სავალუტო ოპერაციების წარმოებას საერთაშორისო სავალუტო ბაზარზე და უცხოური ფირმების სახსრების მოზიდვას.

საქართველოს საბანკო სექტორი ცხრაშვიტი კომერციული ბანკითაა წარმოდგენილი, სადაც ფული მრავალი წყაროდან შემოედინება. მისი ყველაზე მნიშვნელოვანი წყაროა ახალი სადეპოზიტო ანგარიშები და არსებულ ანგარიშებზე თანხის დამატება. კერძოდ: საკომისიო შემოსავალი, სხვა აქტივების გაყიდვიდან შემოსული თანხები, ბანკებისა და ეროვნული ბანკიდან ახალი ნასესხები სახსრები და ბანკის პორტფელში არსებული ფასიანი ქაღალდების ან სესხების და უძრავი ქონების შედეგად ქონების გაყიდვა.

რისკი ბანკის ნებისმიერ ოპერაციაში დევს, რა თქმა უნდა მათი მასშტაბი და უარყოფითი გავლენა სხვადასხვაა. ბანკის საქმიანობა არამარტო შიდა მდგომარეობაზე არამედ გარე ფაქტორებზეც არის დამოკიდებული. რისკის დონე იზრდება მაშინ როცა პრობლემები ჩნდება მოულოდნელად და ბანკი არ აღმოჩნდება მზად მის დროულად და მაქსიმალურ გასანეიტრალებლად. შესაბამისად სასურველი მოგების მიღება კომერციულ ბანკში შესაძლებელია მაშინ, როცა სავარაუდო რისკები და დანაკარგების ალბათობა წინასწარაა შესწავლილი და დაზღვეული.

ამრიგად, როგორც საბანკო საქმის მსოფლიო

გამოცდილების პრაქტიკა გვიჩვენებს, გადამწყვეტი მნიშვნელობა ენიჭება ბანკების ზედამხედველობის რეგულირების სრულყოფის პროცესში ახალი ტიპის ფინანსური ანგარიშგებების დანერგვას, რომლებიც თავის მხრივ, ბანკების საქმიანობის გამჭვირვალობასთან ერთად გაითვალისწინებენ რისკის მენეჯმენტისა და ბანკის კორპორაციული მმართველობის გაუმჯობესებას, საბანკო საქმიანობის ყოველმხრივი ანალიტიკური, კომპლექსური შეფასების შესაძლებლობებს, რაც ჩვენი აზრით, მხედველობაში უნდა იქნეს მიღებული საქართველოს საბანკო სისტემის ფუნქციონირების პროცესში. კომერციული ბანკის საიმედოობის უზრუნველყოფის მთავარი მიზანი უნდა იყოს მისი თანამედროვე პირობებში მდგრადი და მაქსიმალურად ეფექტური ფუნქციონირების და მომავალში განვითარებისა და ზრდის მაღალი პოტენციალის შექმნის გარანტია. საიმედოობის უზრუნველყოფის მნიშვნელოვანი ეტაპია ფინანსური რესურსების გამოყენების ხარისხოვანი პარამეტრების განსაზღვრა და ბანკის რიცხოვრივი ორიენტირების შემადგენლობის მიმართულებათა სტრატეგიის დამუშავება. ბანკის ხელმძღვანელობამ თავისი მმართველობა უნდა წარმართოს ისე, რომ მიმდინარე პირობებში გამორიცხოს ზარალი, ხოლო მომავალში გაითვალისწინოს ქვემდებარე ობიექტის განვითარების ინტერესები. მაღალ ორგანიზებული მმართველობითი სისტემის შესაქმნელად პირველ რიგში აუცილებელია ფასეულობათა ინტერესებისა და სისტემების სწორად განსაზღვრა, შემდგომში კი გამომუშავებულ იქნას კომერციული ბანკის არსებობის პერსპექტიული მოდელი, რომელმაც უნდა უზრუნველყოს ყოველმხრივი დაცვის რეჟიმი და მართვის წინაშე დასახული ამოცანების ადეკვატურად შესაბამისი მეთოდების დამუშავება.

ამრიგად, საბანკო სექტორის განვითარებისთვის აუცილებელია პროგრესული ცვლილების განხორციელება, ხოლო, უახლოეს პერსპექტივაში, მხოლოდ პროფესიულ სტრატეგიას შეუძლია სიტუაციის უკეთესობისაკენ შეცვლა და კომერციული ბანკის ეფექტური ფუნქციონირების ამაღლება.

ლიტერატურა/REFERENCES

1. ცაავა გ., ხანთაძე გ., 2015. საბანკო მენეჯმენტი(სახელმძღვანელო), გამომც. „დანი“
2. ცაავა გ., ხანთაძე გ., 2014. საბანკო მენეჯმენტი(სახელმძღვანელო), გამომც. „დანი“
3. Choudhry M. 2011. An Introduction to Banking: Liquidity Risk and Asset-Liability Management. Paperback,
4. Matz L. 2011. Liquidity Risk Measurement and Management: Basel III And Beyond, Paperback,
5. https://www.nbg.gov.ge/uploads/legalacts/supervision/2014/kombankebis_zedamxedv_da_regulireb_wesi_19_03_14.pdf

კონკურენციის დონის შეფასება საქართველოს საბანკო სექტორში

ASSESSING THE LEVEL OF COMPETITION IN THE GEORGIAN BANKING SECTOR

მერაბ ვანიშვილი

ეკონომიკის დოქტორი, საქართველოს
ტექნიკური უნივერსიტეტის პროფესორი

MERAB VANISHVILI

Doctor of Economic Sciences, professor
of Georgian Technical University

ლევან კალათოზიშვილი

საქართველოს ტექნიკური
უნივერსიტეტის დოქტორანტი

LEVAN KALATOZISHVILI

PhD Students of Georgian Technical University

ანოტაცია

სტატიაში, უახლეს ლიტერატურულ წყაროებსა და მდიდარ ფაქტობრივ მასალებზე დაყრდნობით, თანმიმდევრულად არის გაანალიზებული და შეფასებული კონკურენციის დონე საქართველოს საბანკო სექტორში.

სათანადო კვლევებით დადგენილი და სამეურნეო ცხოვრებით დადასტურებულია, რომ საბანკო ბაზარზე კონკურენცია ატარებს გარკვეულ სპეციფიკურ ნიშნებს, რითაც იგი განსხვავდება სხვა ბაზრებზე არსებული კონკურენციებისაგან. ერთ-ერთი მნიშვნელოვანი განსხვავება იმაში მდგომარეობს, რომ საბანკო ბაზარი ოპერირებს ფულით, აბსოლუტური ლიკვიდურობის მქონე საქონლით, რომლის ჩანაცვლება სხვა საქონლით შეუძლებელია. მეორე მნიშვნელოვანი თავისებურება დაკავშირებულია საბანკო სექტორში ფინანსური კაპიტალის მობილობასთან.

გაკეთებულია დასკვნა იმის თაობაზე, რომ საქართველოს ეკონომიკის დაკრედიტების საკმაოდ დაბალი დონის მიუხედავად, სესხის მომსახურების ტვირთი თითოეულ მსესხებელზე საკმაოდ მძიმეა, რასაც მაღალი საპროცენტო განაკვეთები და მოკლე ვადიანობები განაპირობებს. შესაბამისად, საპროცენტო განაკვეთების შემცირება სასურველია არა მარტო საერთო ეკონომიკური განვითარებისათვის, არამედ აუცილებელი წინაპირობაა თვით ბანკების შემდგომი ზრდის მისაღწევად.

საკვანძო სიტყვები: საბანკო კონკურენცია, ბაზრის კონცენტრაცია, კონკურენციის სააგენტო, ჰერშმან-ჰერშმან-ჰირშმანის ინდექსი, წმინდა სესხები, მთლიანი აქტივები, საბაზრო სტრუქტურა, საკრედიტო რეიტინგი, კრედიტების ბაზარი, დეპოზიტების ბაზარი, ბრესნანის მოდელი, ბაროს-მოდესტოს მოდელი, პანზარ-როსის მოდელი, ოლიგოპოლიური ბაზარი.

Abstract

In the article, the latest literary sources and rich factual materials, is consistently analyzed and assessed the level of competition in the banking sector.

The study established and economic life has been confirmed that the banking market competition has some specific features, making it different from other markets konkurentsiebisa it. One important difference is that the bank's money market operation, the liquid goods, which can not be replaced by other goods. The second major feature is related to the banking sector and financial capital mobility.

It is concluded that the Georgian economy has a low level of debt servicing burden of each borrower is too hard, leading to higher interest rates and shorter maturities determined. Accordingly, the reduction of interest rates is desirable not only for the overall economic development, but also a necessary prerequisite for the further growth of banks.

Key words: Banking competition, market concentration, the competition agency, herpindal-hirshmans index, net loans, total assets, market structure, credit rating, the credit market, the market of deposits, bresnahanis model, Baro-Modesto model, panzar-Ross model, oligopolistic market.

შესავალი: საბანკო ბაზარზე კონკურენცია ატარებს გარკვეულ სპეციფიკურ ნიშნებს, რითაც იგი განსხვავდება სხვა ბაზრებზე არსებული კონკურენციებისაგან. ერთერთი მნიშვნელოვანი განსხვავება იმაში მდგომარეობს, რომ საბანკო ბაზარი ოპერირებს ფულით, აბსოლუტური ლიკვიდურობის მქონე საქონლით, რომლის ჩანაცვლება სხვა საქონლით შეუძლებელია. შესაბამისად, ფული არ წარმოადგენს ელასტიური მოთხოვნის საქონელს. მეორე მნიშვნელოვანი თავისებურება დაკავშირებულია საბანკო სექტორში ფინანსური კაპიტალის მობილობასთან. განსხვავებით სხვა სახის კაპიტალისაგან, ფინანსური კაპიტალი უფრო მეტად არის მობილური, ვიდრე ფიზიკური საქონელი, რადგან მას შეუძლია უფრო სწრაფად განერიდოს იმ ქვეყნებს, სადაც მაღალია გადასახადები და მკაცრია საბანკო რეგულირების მექანიზმი.

კვლევის შედეგები: სათანადო კვლევით დადგინდა, რომ საბანკო სექტორის მთლიანი აქტივების მოცულობა (20, 617. 3 მლნ ლარი) 2015 წლის 1 იანვრის მდგომარეობით შეადგენს ქვეყნის მშპ-ის (29,150.5 მლნ ლარი) 70.7%-ს, ხოლო წმინდა სესხების მოცულობა (12, 266. 6 მლნ ლარი) კი – 42,1%-ს. ამასთან, ხაზგასასმელია ის ფაქტი, რომ ჩვენს ქვეყანაში როგორც სხვა, ასევე საბანკო ბაზრის კონკურენცია ძირითადად მოექცა 2012 წელს მიღებული საქართველოს კანონის - „კონკურენციის შესახებ“ - ნორმების ფარგლებში [1].

საგულისხმოა, რომ კონკურენციის სააგენტოს მიერ „კონკურენციის შესახებ“ საქართველოს კანონის მე-5 მუხლის მე-2 პუნქტის 17¹ მუხლის მე-4 პუნქტისა და 34-ე მუხლის 6¹ პუნქტის საფუძველზე შემუშავებული და 2014 წლის პირველი ოქტომბრიდან ამოქმედებული „ბაზრის ანალიზის მეთოდური მითითებები“ ატარებს ზოგად ხასიათს და გამოიყენება ყველა ტიპის ბაზრებისათვის [2]. ამასთან, საქართველოში ჯერჯერობით არ გამოიყენება საბანკო ბაზრის კონკურენციის დონის ანალიზის სპეციალური (სპეციფიკური) მეთოდოლოგია. აქედან გამომდინარე, დღის წესრიგში დადგა იმის დადგენა, თუ რამდენად ზუსტად ასახავს ბაზრის კონცენტრაციის განსაზღვრის მოქმედი საკანონმდებლო წესები საქართველოს საბანკო ბაზარზე არსებულ მდგომარეობას.

კონკურენციის სააგენტოს მეთოდური მითითებების მე-17 მუხლის მე-3 პუნქტის მიხედვით, საკრედიტო რესურსების ბაზრის მოცულობა განისაზღვრება „შესაბამის ბაზარზე მოქმედი კომერციული ბანკებისა და არასაბანკო საკრედიტო კავშირების საკრედიტო აქტივების ჯამით, ხოლო საბანკო სფეროს მიერ გაწეული მომსახურების შეფასება დგინდება მომსახურების სახეების სპეციფიკურობის გათვალისწინებით“ [2].

საკითხი იმის შესახებ, თუ რატომ არის აუცილებელი კომერციული ბანკების კონკურენტი საკრედიტო ბაზრის მონაწილეების (მიკროსაფინანსო ორგანიზაციები, ლომბარდები, ე.წ. ონლაინ გამსესხებლები და სხვ.) საკრედიტო აქტივების გამორიცხვა საკრედიტო ბაზრიდან, ალბათ, დამატებით არგუმენტირებას არ საჭიროებს. რაც შეეხება საბანკო სფეროს მიერ გაწეული მომსახურების შეფასებას, სრულიად სამართლიანად მიგვაჩნია კონკურენციის სააგენტოს მიდგომა - საბანკო-საკრედიტო აქტივებთან ერთად, შეფასებულ იქნას მათი არასაკრედიტო (არაპროფილური) საქმიანობაც [3].

კონკურენციის სააგენტოს მეთოდური მითითებების მე-17 მუხლის მე-5 პუნქტით დადგენილია, რომ „საკრედიტო რესურსების ბაზარზე კომერციული ბანკის წილის ოდენობა განისაზღვრება ბანკის აქტივების შეფარდებით ბაზრის მოცულობასთან“ [2]. შესაბამისად, საკრედიტო რესურსების ბაზარზე უნდა შეფასდეს ბანკების აქტივები, რომლებიც ბევრად უფრო ფართო ცნებაა და, საკრედიტო აქტივების გარდა, მოიცავს სხვა სახის აქტივებსაც. ამკარა შინაარსობრივი და ეკონომიკური შეუსაბამობა, შესაძლოა, არის ეკონომიკური ტერმინების აღრევის შედეგი, რაც ასევე მოითხოვს დამატებით განმარტებასა და კორექტირებას.

მეთოდური მითითებების მე-18 მუხლის 1-ელი პუნქტით განსაზღვრულია მხოლოდ სასაქონლო ბაზრის კონცენტრაციის დონე, რომელიც „წარმოადგენს ბაზრის ხარისხობრივ მახასიათებელს და აფასებს ეკონომიკური აგენტების წილების ურთიერთთანაფარდობასა და მათი განაწილების სიმჭიდროვეს ბაზარზე“ [2]. ამასთან დაკავშირებით, უნდა აღინიშნოს, რომ საქართველოს კანონმდებლობაში ზოგადად, და კონკურენციის სააგენტოს მეთოდურ მითითებებში კერძოდ, „ბაზრის მონოპოლიზაციის“ ცნება ჩანაცვლებულია „ბაზრის კონცენტრაციის“ ცნებით, რომლებიც ეკონომიკური შინაარსით ერთმანეთის იდენტურია. ამიტომ ჩვენს მიერ გამოყენებული იქნება ბაზრის მონოპოლიზაციის ცნება, ვინაიდან იგი, არსებული რეალობიდან გამომდინარე, უფრო ობიექტურად ასახავს საქართველოს ეკონომიკაში არსებულ კონკურენტულ გარემოს.

შესაბამისი სასაქონლო ბაზრის კონცენტრაციის დონის გამოსათვლელად კონკურენციის სააგენტო იყენებს ჰერფინდალ-ჰირშმანის ინდექსს [4], რომელიც წარმოადგენილია შემდეგი სახით: $HHI = D_1^2 + D_2^2 + D_3^2 + \dots + D_n^2$, სადაც n არის ბაზარზე საქონლის/მომსახურების მიმწოდებელთა ჩამონათვალი. D_j არის j -ური მიმწოდებლის წილი ბაზარზე, რომელიც გამოითვლება შემდეგნაირად: $D_j = V_j / V_m$, სადაც V_j არის j -ური მიმწოდებლის საქონლის/მომსახურების რეალი-

ზაციის მოცულობა, ხოლო V_m – ბაზრის მთლიანი მოცულობა. ამრიგად, ჰერფინდალ-ჰირშმანის ინდექსი (HHI) არის ბაზრის მონოპოლიზაციის დონის მაჩვენებელი, რომელიც „იანგარიშება როგორც ბაზარზე ყველა მოქმედი მიმწოდებლის წილთა კვადრატების ჯამი“ [2, დანართი №1]. ამ ინდექსს ფართო გამოყენება აქვს აშშ-ში, მაგალითად, ისეთი შემთხვევებისას, როდესაც ფირმები საჭიროებენ ნებართვას შერწყმაზე ან შთანთქმაზე.

ნაშრომში ჩატარებულ იქნა კვლევა, რომელმაც მოიცვა ჰერფინდალ-ჰირშმანის ინდექსის საფუძველზე საბანკო ბაზრის კონცენტრაციის დონის განსაზღვრა წმინდა სესხებისა და

მთლიანი აქტივების მეთოდების გამოყენებით. კვლევას საფუძველად დაედო საქართველოს ეროვნული ბანკის მიერ ოფიციალურად გამოქვეყნებული საბანკო სექტორის სტატისტიკა. ამასთან, საბანკო სექტორში მიმდინარე ბოლო პერიოდის ტენდენციების გათვალისწინებით, რომელიც ხასიათდება ბანკების შერყვამის პროცესით, „თიბისი ბანკი“-სა და „ბანკი კონსტანტა“-ს მონაცემები, აგრეთვე „საქართველოს ბანკის“-სა და „პრივატ ბანკი“-ს მონაცემები გაერთიანებულ იქნა. გაანგარიშებებში გამოყენებულ იქნა სტატისტიკური მონაცემები 2015 წლის 1 იანვრის მდგომარეობით და საბანკო ბაზრის კონცენტრაციის მიღებული დონე აისახა 1-ელ ცხრილში.

ცხრილი 1. საბანკო ბაზრის კონცენტრაციის დონის გაანგარიშება ჰერფინდალ-ჰირშმანის ინდექსის (HHI) საფუძველზე¹

კომერციული ბანკები	წმინდა სესხების მეთოდი		მთლიანი აქტივების მეთოდი	
	D_n	D_n^2	D_n	D_n^2
ბანკი რესპუბლიკა	6%	36	6%	36
თიბისი ბანკი	28%	784	27%	729
საქართველოს ბანკი	35%	1225	36%	1296
ლიბერთი ბანკი	7%	49	8%	64
ბაზის ბანკი	3%	9	1%	1
ვითიბი ბანკი ჯორჯია	5%	25	5%	25
ბანკი ქართუ	4%	16	4%	16
პროგრედიტ ბანკი	7%	49	6%	36
სილკ როუდ ბანკი	0%	0	1%	1
კაპიტალ ბანკი	0%	0	0%	0
აზერბაიჯანის საერთაშორისო ბანკი - საქართველო	1%	1	1%	1
ზირაათ ბანკის თბილისის ფილიალი	0%	0	0%	0
კავკასიის განვითარების ბანკი - საქართველო	0%	0	0%	0
თურქეთის იშ ბანკის ბათუმის ფილიალი	0%	0	0%	0
პროგრესს ბანკი	0%	0	0%	0
კორ სტანდარტ ბანკი	2%	4%	3%	9
ხალიკ ბანკი საქართველო	1%	1%	1%	1
პაშა ბანკი საქართველო	0%	0%	0%	0
ფინკა ბანკი საქართველო	1%	1%	1%	1
სულ, HHI		HHI=2200		HHI=2216

¹ ცხრილი შედგენილია ლიტერატურული წყაროს [5] მასალების მიხედვით.

საგულისხმოა, რომ კონკურენციის სააგენტოს მეთოდური მითითებების მე-18 მუხლის მე-5 პუნქტის თანახმად, ჰერფინდალ-ჰირშმანის ინდექსის საფუძველზე ბაზრები კონცენტრაციის დონეების მიხედვით ფასდება შემდეგნაირად:

- დაბალკონცენტრირებული - $HHI < 1250$;
- ზომიერად კონცენტრირებული - $1250 < HHI < 2250$;
- მაღალკონცენტრირებული - $HHI > 2250$.

ჩვენს მიერ ჩატარებული ანალიზით მიღებული შედეგის თანახმად, წმინდა სესხების მეთოდით $HHI = 2200$, ხოლო მთლიანი საბანკო აქტივების მეთოდით $HHI = 2216$. შესაბამისად, ორივე მეთოდით შეფასებული საბანკო ბაზარი ზომიერად მონოპოლიზებული ფარგლებშია, თუმცა მისი კონცენტრაცია თითქმის მიღწეულია ზედა კრიტიკულ ზღვარს, რომლის იქით ბაზარი ხდება მაღალმონოპოლიზებული. მომავალში თუ გაგრძელდება კომერციული ბანკების შერწყმის პროცესი, ინდექსი ადვილად გადალახავს 2250 ნიშნულს და გახდება მაღალმონოპოლიზებული.

ჩვენს გაანგარიშებებში ვერ მოხერხდა კომერციული ბანკების არასაკრედიტო საქმიანობის შეფასება სათანადო სტატისტიკური ინფორმაციის არარსებობის გამო. თუმცა, ექსპერტული შეფასებით, შესაძლებელია დიდი ალბათობით იმის ვარაუდი, რომ ყველა ფაქტორის გათვალისწინებით HHI ინდექსი მაღალკონცენტრირებული ბაზრის ქვედა დონის მაჩვენებელზე ბევრად უფრო მაღალი იქნება.

კონკურენციის დონის განსაზღვრის მსოფლიო გამოცდილება აჩვენებს, რომ ჰერფინდალ-ჰირშმანის ინდექსის მეშვეობით განსაზღვრული ბაზრის კონცენტრაციის მაჩვენებელი კონკურენციის დონის დადგენისათვის სშირად არ იძლევა სასურველ შედეგს. ასე, მაგალითად, შაფერმა და დისალვომ გამოავლინეს შემთხვევები, როდესაც ბანკებს გააჩნდათ ბევრად უფრო მაღალი ძალაუფლება, ვიდრე იგი განსაზღვრული იყო საბაზრო სტრუქტურით [6]. გარდა ამისა, კლაესენსმა და ლივენმა განვითარებადი და განვითარებული ქვეყნების ბანკების მაგალითზე დაადგინეს, რომ რიგი ბანკის ქცევა არის უფრო კონკურენტუნარიანი, ვიდრე იგი იყო განსაზღვრული ამ ბანკებისათვის დამახასიათებელი საბაზრო სტრუქტურით [7].

რაც შეეხება დომინირებული მდგომარეობას, „კონკურენციის შესახებ“ საქართველოს კანონის მე-3 მუხლის მიხედვით იგი განმარტებულია, როგორც „შესაბამის ბაზარზე მოქმედი ეკონომიკური აგენტის/აგენტების ისეთი მდგომარეობა, რომელიც მას/მათ საშუალებას აძლევს, იმოქმედოს/იმოქმედონ კონკურენტი ეკონომიკური აგენტების, მიმწოდებლების, კლიენტებისა და საბოლოო მომხმარებლებისაგან დამოუკიდებლად, არსებითი გავლენა მოახდინოს/მოახდინონ ბა-

ზარზე საქონლის მიმოქცევის საერთო პირობებზე და შეზღუდოს/შეზღუდონ კონკურენცია“ [1]. ბაზრის ანალიზის მეთოდური მითითებებით დადგენილია, რომ სასაქონლო ბაზარზე ჯგუფური დომინირების განსაზღვრისას, ჰერფინდალ-ჰირშმანის ინდექსთან ერთად, საჭიროების შემთხვევაში სასაქონლო ბაზრის შეფასებისას შესაძლებელია გამოყენებულ იქნას პრაქტიკაში ფართოდ გავრცელებული სხვა ანალოგიური მაჩვენებლები [2].

შესაბამისად, წინამდებარე გამოკვლევაში ჩვენ ვიხელმძღვანელებთ მთლიანი აქტივების მეთოდით (*Concentration ratio, CR2, CR3, CR5*). ამ შემთხვევაში, 1-ელი ცხრილის მონაცემების მიხედვით, - 2, 3 და 5 წამყვანი ბანკის საბაზრო წილი შემდეგნაირად იქნება წარმოდგენილი:

- $CR2 = 63\%$ (საქართველოს ბანკი - 36%, თიბისი ბანკი - 27%);
- $CR3 = 71\%$ (საქართველოს ბანკი - 36%, თიბისი ბანკი - 27%, ლიბერთი ბანკი - 8%);
- $CR5 = 83\%$ (საქართველოს ბანკი - 36%, თიბისი ბანკი - 27%, ლიბერთი ბანკი - 8%, ბანკი რესპუბლიკა - 6%, პროკრედიტ ბანკი - 6%).

აღნიშნული მეთოდი არის ყველაზე მარტივი იმის გასაგებად, თუ რამდენად არის ბაზარი კონცენტრირებული, რადგან ბაზარს იკვლევს მთლიანი აქტივების მეთოდით და არ გვჭირდება დამატებითი - არასტრუქტურული ინდიკატორების გამოყენება. მაგრამ, აღნიშნულიც ნათლად აჩვენებს, თუ რამდენად საჭიროებს ქართული საბანკო სისტემა კვლევას. აშკარად შეინიშნება ოლიგოპოლიური ბაზრისათვის დამახასიათებელი ნიშნები, რომელსაც აწესებს თვით კონკურენციის კანონმდებლობა.

საქართველოში კომერციული ბანკების კონკურენტუნარიანობის დასადგენად მნიშვნელოვანია საბანკო რეიტინგების შეფასებების გაცნობა. ამ საქმეში წამყვანი ადგილი ანალიტიკურ საბანკო ჯგუფს Fitch Ratings-ს უკავია, რომელიც მთელ მსოფლიოში ბანკებს საკრედიტო რეიტინგებს ანიჭებს. Fitch Ratings-ის ანალიტიკოსების ჯგუფი საბანკო საქმის დიდი გამოცდილებით უზრუნველყოფს მსხვილი ფინანსური ინსტიტუტების სრულყოფილ, დროულ და გამჭვირვალე შეფასებას.

პოსტსაბჭოთა ქვეყნებში Fitch Ratings-ი ფართო სპექტრით მუშაობს და ის უკვე 15 წელია ბანკების, არასაფინანსო ინსტიტუტების, სადაზღვევო კომპანიების საერთაშორისო და ეროვნულ საკრედიტო რეიტინგებს ადგენს. Fitch Ratings ემიტენტებს ანიჭებს რეიტინგს D-დან (დეფოლტ-ემიტენტი სრულად გადახდისუნარიანოა), AAA-მდე (ემიტენტის გადახდისუნარიანობის მაღალი ხარისხი). Fitch Ratings-ს რეიტინგები ქართული ბანკებისთვისაც აქვს მინიჭებული. საქართველოს

სუვერენული რეიტინგის გაზრდის ფონზე სააგენტომ საქართველოს ბაზარზე მოქმედ ბანკებს ახალი საკრედიტო რეიტინგები დაუდგინა, კერძოდ, სს „საქართველს ბანკს“, სს „თიბისი ბანკს“, სს „ვითიბი ბანკ ჯორჯიას“ და სს „პროკრედიტ ბანკ საქართველოს“ სტაბილური პროგნოზი დაუდგინა. ამასთან, სს „საქართველოს ბანკს“ რეიტინგი „BB“-მდე გაუზარდა, ხოლო „თიბისის“, „პროკრედიტს“ და „ვითიბის“ „BB“ რეიტინგი დაუდგინა.

საბანკო სექტორის მონოპოლიზაციის ხარისხის ანალიზში ფართო გავრცელება ჰპოვა დარგობრივი ბაზრების თეორიაზე დაფუძნებულმა მიდგომამ. საბანკო ბაზარზე კონკურენციის დონის ემპირიული შეფასებისათვის შეიძლება გამოყენებულ იქნას ბრესნაჰანის [8] და ბაროს-მოდესტოს [9] მოდელები. აღნიშნული მოდელებით ხდება საბანკო ბაზრის ცალკეულ სეგმენტებს (კრედიტების ბაზარი, დეპოზიტების ბაზარი და სხვ.) შორის კონკურენციის დადგენა.

ბრესნაჰანის მოდელი თავდაპირველად გამოიყენებოდა მხოლოდ რაოდენობრივი ოლიგოპოლიის აღწერისათვის, მაგრამ მნიშვნელოვან

საკითხად რჩებოდა ის, თუ რამდენად უნდა განვიხილოთ საბანკო სექტორი რაოდენობრივ ოლიგოპოლიად. ზოგიერთი მკვლევარი მიიჩნევს, რომ ბანკების მოქმედება უფრო მეტად შეესაბამება ფასობრივ ოლიგოპოლიას. შესაბამისად, ცალკე გამოიყენება ბრესნაჰანის მოდელი რაოდენობრივი და ფასობრივი ოლიგოპოლიი-სათვის. სხვადასხვა ქვეყნის საბანკო სექტორში ბრესნაჰანის მოდელის გამოყენების შედეგები წარმოდგენილია მე-2 ცხრილში.

პორტუგალიელი მკვლევარების ბაროსისა და მოდესტოს მიერ 1999 წელს შემოთავაზებულ იქნა მოდელი, რომელიც საერთო ნიშნებით ბრესნაჰანის მოდელის მსგავსია, მაგრამ სპეციალურად დანიშნულია საბანკო ფირმების ქცევის გამოსაკვლევად. მოცემული მოდელი, ერთი მხრივ, იძლევა საბანკო ქცევის სპეციფიკის გათვალისწინების შესაძლებლობას, ხოლო მეორე მხრივ, მოცემული მოდელის ნაკლოვანება მდგომარეობს მიღებული შედეგების ინტერპრეტაციის შეზღუდულ შესაძლებლობებში.

ცხრილი 2. ბრესნაჰანის მოდელის გამოყენების შედეგები²

ავტორები	ქვეყანა	მოდელი	ბაზარი	შედეგები
Biker, Haaf, 2000	9 ქვეყანა 1991-1998 წწ	რაოდენობრივი ოლიგოპოლია	კრედიტების ბაზარი დეპოზიტების ბაზარი	კურნოს ოლიგოპოლია ან სრულყოფილი კონკურენცია
Canhoto, 2004	პორტუგალია 1990-1995 წწ	ფასობრივი ოლიგოპოლია	დეპოზიტების ბაზარი	ბანკების ქცევა ნაკლებ კონკურენტულად, ვიდრე კურნოს ოლიგოპოლიის შემთხვევაში
Spiller, Favaro, 1984	ურუგვაი 1970-1980 წწ	რაოდენობრივი ოლიგოპოლია	კრედიტების ბაზარი	სტეკელბერგის ოლიგოპოლია, სადაც დომინირებული ფირმები იქცევიან როგორც კარტელი ერთმანეთის მიმართ და როგორც ლიდერები დომინირებადი ფირმების მიმართ
Coccorese, 2004	იტალია 1988-2000 წწ	ფასობრივი ოლიგოპოლია	კრედიტების ბაზარი	ბანკების ქცევა უფრო მეტად კონკურენტულად, ვიდრე კურნოს ოლიგოპოლიის შემთხვევაში
Gelfand, Spiller, 1985	ურუგვაი 1977-1980 წწ	რაოდენობრივი ოლიგოპოლია	კრედიტების ბაზარი	სრულყოფილი კონკურენციის არარსებობა, ბანკების ერთმანეთისაგან დამოკიდებულება გადაწყვეტილებათა მიღებისას
Gruben, McComb, 2003	მექსიკა 1987-1993 წწ	ფასობრივი ოლიგოპოლია	ბაზარი არ იყოფა	სრულყოფილი კონკურენცია

ბაროსი და მოდესტო განიხილავენ მხოლოდ ორ მკვეთრად ინტერპრეტირებად შემთხვევას: კონკურენციას და სრულყოფილ მონოპოლიას. ამასთან, ნებისმიერი შუალედური შედეგების განხილვისას შესაძლებელია თვითნებობის მეტი ხარისხი. ბაროს-მოდესტოს მოდელის მიხედვით, ძირითადი ყურადღება ექცევა ბანკის მომსახურებაზე მოთხოვნას. მოთხოვნის

ფუნ-ქციის პარამეტრები განსაზღვრავს, თუ რამდენად არის ცალკეული საბანკო დარგი მონოპო-ლიზებული. სხვადასხვა ქვეყნის საბანკო სექტორში ბაროს-მოდესტოს მოდელის გამოყენების შედეგები წარმოდგენილია მე-3 ცხრილში.

2 ცხრილი შედგენილია ლიტერატურული წყაროს [10, გვ. 18] მასალების მიხედვით.

ცხრილი 3. ბაროს-მოდესტოს მოდელის გამოყენების შედეგები³

ავტორები	ქვეყანა	ბაზარი	შედეგები
Barros, Modesto, 1999	პორტუგალია 1990-1995 წწ	კრედიტების ბაზარი დეპოზიტების ბაზარი	ბაზარზე სიტუაცია უფრო ახლოსაა მონოპოლიასთან, ვიდრე სრულყოფილ კონკურენციასთან
Admiraal, Carree, 2000	რუსეთი 1994-1997 წწ	დეპოზიტების ბაზარი	ბაზარზე სიტუაცია უფრო ახლოსაა მონოპოლიასთან, ვიდრე სრულყოფილ კონკურენციასთან

ემპირიულ კვლევებში ყველაზე ხშირად გამოყენებული ამგვარი მოდელებიდან შეიძლება გამოიყოს ჯ. პანზარისა და ჯ. როსის მიერ 1987 წელს შემუშავებული მოდელი, რომელიც იწოდება პანზარ-როსის მოდელად და ცნობილია „H-statistic“-ის სახელწოდებით [11].

აღნიშნული მოდელი თავდაპირველად გამოყენებულ იყო მონოპოლიზაციის ხარისხის გასაზომად ეკონომიკის რეალური სექტორის დარგებში, შემდეგ კი ადაპტირებულ იქნა საბანკო სისტემის ანალიზისათვის. პანზარ-როსის მეთოდოლოგიის ძირითადი იდეა მდგომარეობს იმაში, რომ საბანკო ფირმების ქცევა შედარებულია რამდენიმე მოდელურ შემთხვევასთან: მონოპოლიასთან, ოლიგოპოლიასთან და სრულყოფილ კონკურენციასთან. შედარება წარმოებს სპეციალურად შემუშავებული პარამეტრის მნიშვნელობათა შედარების საფუძველზე. შედარების საფუძველზე კეთდება დასკვნა იმაზე, თუ მოცემული დარგი რომელ სტრუქტურასთან არის ყველაზე ახლოს.

პანზარ-როსის H-statistic მიდგომით შესაძლებელი ხდება გაზომილ იქნას ფაქტორული ფასების ცვლილების ასახვის დონე ბანკის შემოსავლის ცვლილებაზე. ამისათვის, თავდაპირველად ხდება ბანკის საპროცენტო და არასაპროცენტო შემოსავლების ელასტიურობის ეკონომეტრიკული შეფასება შემდეგი სამი ფაქტორის მიხედვით: მოზიდული სახსრების ღირებულება (AFR – Average Funding Rate), შრომითი რესურსების

სხვა ხარჯების ღირებულება (PUNILE – Price of Other Non Interest and Labor Expende). შემდეგ ხდება შეფასებული ელასტიურობების დაჯამება და შედეგად მიიღება H-statistic მაჩვენებელი.

პანზარ-როსის თანახმად, რაც უფრო მაღალია შემოსავლების ელასტიურობა, მით უფრო მეტად არის ბაზარი კონკურენტუნარიანი. შესაბამისად, მონოპოლიური ან ოლიგოპოლიური ბაზრისათვის H-statistic არის უარყოფითი $H < 0$, მონოპოლისტური კონკურენციის არსებობისას ეს მაჩვენებელი ვარირებს ნულიდან ერთამდე დიაპაზონში $0 < H < 1$, ხოლო სრულყოფილი კონკურენციისას მაჩვენებელი ერთის ტოლი უნდა იყოს $H = 1$ [12].

H-statistic მოდელი აქტიურად გამოიყენება ემპირიულ კვლევებში, რადგან მას აქვს მთელი რიგი უპირატესობები. პირველ რიგში, უნდა აღინიშნოს, რომ ანალიზისთვის არაა საჭირო ნაკლებად ხელმისაწვდომი მონაცემების არსებობა სექტორში არსებული ყველა ბანკის მომსახურების ღირებულებაზე. აგრეთვე არ არის საჭირო სტრუქტურული გამრავლებები, რომლებიც ახასიათებს ბანკის საწარმოო ფუნქციას. H-statistic მოდელი ასევე საშუალებას იძლევა შევაფასოთ კონკურენცია ბანკების სხვადასხვა სახეობებს (კომერციული და შემნახველი, ადგილობრივი და უცხოური) შორის. სხვადასხვა ქვეყნის საბანკო სექტორში პანზარ-როსის მოდელის გამოყენების შედეგები წარმოდგენილია მე-4 ცხრილში.

ცხრილი 4. პანზარ-როსის მოდელის გამოყენების შედეგები⁴

ავტორები	ქვეყანა	შედეგები
Biker, Haaf, 2000	23 ქვეყანა 1991-1998 წწ	მონოპოლისტური კონკურენცია
Biker, Groeneveld, 2000	ევროკავშირის ქვეყნები 1989-1996 წწ	მონოპოლისტური კონკურენცია
Gelos, Roldós, 2002	8 განვითარებადი ქვეყანა 1994-2000 წწ	მონოპოლისტური კონკურენცია
Coccorese, 2004	იტალია 1997-1999 წწ	მონოპოლისტური კონკურენცია
Hondroyiannis, Lolos, Papapetrou, 1999	საბერძნეთი 1993-1995 წწ	მონოპოლისტური კონკურენცია
Molyneux, Lloyd-Williams, Thornton, 1994	5 ევროპული ქვეყანა (გერმანია, საფრანგეთი, დიდი ბრიტანეთი, იტალია, ესპანეთი) 1986-1989 წწ	გერმანია, საფრანგეთი, დიდი ბრიტანეთი, ესპანეთი - მონოპოლისტური კონკურენცია; იტალია - მონოპოლია
Shaffer, 2004	აშშ 1984-1994 წწ	მონოპოლისტური კონკურენცია

3 ცხრილი შედგენილია ლიტერატურული წყაროს [10, გვ. 18] მასალების მიხედვით.

4 ცხრილი შედგენილია ლიტერატურული წყაროს [10, გვ. 17-18] მასალების მიხედვით.

თანამედროვე მეცნიერები კვლევისას უფრო მეტი პოპულარობით იყენებენ არასტრუქტურულ მოდელს, რომელიც საშუალებას იძლევა კონკურენცია გავანალიზოთ ბაზრის მონა-წილეების მიერ მომსახურებაზე ფასის წარმოქმნის მეშვეობით. ამ მოდელის უმრავლესობა ეფუძნება მონოპოლიურ ძალაუფლებას, რომლის ცნება შემოღებულ იქნა ა. ლერნერის მიერ 1934 წელს [13]. არასტრუქტურული მოდელი ძირითადად ეყრდნობა წონასწორობითი ბაზრის სტატისტიკურ თეორიას, სადაც ფირმების მიერ ფასის დადგენა ხდება ხარჯების საფუძველზე (mark-up pricing).

ამასთან დაკავშირებით, განსაკუთრებით საინტერესოა საქართველოში ჩატარებული კვლევა [14], რომელშიც შესწავლილია საბანკო სექსის საპროცენტო განაკვეთის კომპონენტები, გაკეთებულია საბანკო სისტემაში კონკურენციის ამსახველი სხვადასხვა ფაქტის საერთა-

შორისო ჭრილში წარმოდგენის მცდელობა, გამოკვეთილია სესხების საპროცენტო განაკვეთების შემცირების გზები, რომელთა განხორციელებას, შესაძლოა, მნიშვნელოვანი ეფექტი ჰქონდეს.

საბანკო ინდუსტრიაში მოთამაშეების სტრატეგიული ქცევის კონკურენტულობის შესა-ფასებლად გამოყენებულ იქნა პანზარ-როსის მოდელი, რომელიც კონკურენციის დონეს აფასებს H-statistic-ის მეშვეობით. მოდელი აჩვენებს, თუ როგორ ხსნის საპროცენტო შემოსავლების ელასტიურობა ხარჯების ცვლილების მიმართ საბანკო სექტორის კონკურენციის დონეს.

საქართველოს ფაქტობრივი მონაცემებით, 2006 წლიდან 2012 წლამდე საშუალო H-statistic არის 0,687 (ცხრილი 5), რაც იმას ნიშნავს, რომ საქართველოს საბანკო ბაზარზე, განვითარებული ქვეყნების მსგავსად, მონოპოლისტური კონკურენცია მოქმედებს.

ცხრილი 5. საქართველოს საბანკო სისტემაში H-statistic-ის მნიშვნელობა წლების მიხედვით

პერიოდი	H სტატისტიკა
2006-2007	0.874
2007-2008	0.849
2008-2009	0.544
2009-2010	0.566
2010-2011	0.745
2011-2012	0.543
საშუალო	0,687

ქართულ საბანკო სისტემაში მაღალ კონკურენციაზე არაერთი ფაქტი მიუთითებს, რომელთაგან განსაკუთრებით მნიშვნელოვანია შემდეგი:

(1) საქართველოში სხვა ქვეყნებთან შედარებით საკმაოდ მაღალია მნიშვნელოვანი პერსონალის (key personnel) ხელფასები (აქ სახელფასე ხარჯის წილი მთლიანი საოპერაციო ხარჯების 50,3 %-ია, მაშინ როცა ეს მაჩვენებელი ევროპაში საშუალოდ შეადგენს 35,3 %-ს, შუა აღმოსავლეთისა და აფრიკის ქვეყნებში კი - 28,9 %-ს).

(2) საქართველოში მაღალია ბანკომატებისა და ფილიალების რაოდენობა. ცენტრალურ ქუჩებზე ერთმანეთის გვერდითაა განთავსებული ბევრი ბანკის ფილიალი. ნაკლებად მჭიდროდ დასახლებულ რეგიონებშიც კი გვხვდება ერთდროულად რამდენიმე ბანკის ფილიალი და ბანკომატი. აღსანიშნავია ფილიალების ვიზუალური მხარე და სერვისი, რაც განვითარების მიხედვით, მსგავს ქვეყნებთან შედარებით, საქართველოში გაცილებით მაღალია.

(3) ფილიალებით ყველაზე მსხვილი ბანკის 197 ფილიალიდან მინიმუმ 149 ფეხით

სავალ მანძილზე მდებარეობს 3 შედარებული კონკურენტიდან მინიმუმ ერთიერთი ბანკის ფილიალი.

(4) ერთსა და იმავე სავაჭრო ობიექტში ხშირად გვხვდება რამდენიმე ბანკის ელექტრონული გადახდის (POS) ტერმინალი, რაც იმაზე მიუთითებს, რომ კლიენტის ექსკლუზიურ (კარტელურ) მომსახურებაზე ბანკებს შორის შეთანხმება არ არის.

(5) საქართველოს საბანკო სისტემაში წარმოდგენილია მსოფლიოში ბევრი კარგად ცნობილი ბანკი თუ სხვა საფინანსო ინსტიტუტი. აღსანიშნავია, რომ ქართული ბანკების კაპიტალის 86 პროცენტის მფლობელები უცხოელი ინვესტორები არიან. ხშირ შემთხვევაში მსხვილი სესხები გაიცემა მშობელი კომპანიების გარანტიებით და ზოგჯერ სრულად თუ ნაწილობრივ მათ მიერ ფინანსდება.

(6) საკმაოდ ხშირია კონკურენტი ბანკების მიერ სხვა ბანკებიდან კლიენტების გადმობირების ფაქტები სესხების რეფინანსირების გზით. ეს ფაქტორი კიდევ უფრო გამწვავდა საქართველოს ეროვნული ბანკის მიერ წინსწრებით დაფარვის საკომისიოს 2 პროცენტისანი ზედა ზღვარის დაწესების შემდეგ. ეს თვალშისაცემია გამძაფ-

რებული სარეკლამო კამპანიებითაც (სესხების პორტირება, 3 თვის პროცენტი საჩუქრად და სხვა).

(7) კონკურენციას ხელს უწყობს მომხმარებელთა უფლებების დაცვის წესი, რითაც შესაძლებელი გახდა სესხისა და დეპოზიტის რეალური (ეფექტური) საპროცენტო განაკვეთის სხვადასხვა ბანკებში შედარება.

(8) კონკურენციის მაღალ მაჩვენებელზე მიუთითებს სინდიცირებული სესხების თითქმის არ არსებობაც, რაც საკმაოდ ხშირია სხვა ქვეყნებში.

(9) სწორედ კონკურენცია იწვევს მარკეტინგის მაღალ ხარჯებს, რაც ასევე თვალში საცემია ჩვეულებრივი მოქალაქისათვის. ამ ხარჯებმა 2012 წელს გადასახადებამდე წმინდა მოგების 9 პროცენტს, ხოლო მთლიანი შემოსავლების თითქმის 3 პროცენტს მიაღწია. ეს მაჩვენებელი შესაბამისობაშია აშშ-ს საბანკო სისტემის ანალოგიურ მაჩვენებელთან.

(10) ბოლო 10 წლის განმავლობაში საშუალო ამონაგები კაპიტალზე საქართველოს საბანკო სექტორში მხოლოდ 8 %-ია. ეს საკმაოდ ჩამოუვარდება დეპოზიტის განაკვეთსაც კი, რაც იმაზე მიუთითებს, რომ ბანკები შეზღუდულნი არიან კონკურენციით და ფინანსურად გამართლებულ მოგებაზე ბევრად ნაკლებს იღებენ.

დასკვნა: ზემოაღნიშნულის საფუძველზე შეგვიძლია დავასკვნათ, რომ საქართველოს ეკონომიკის დაკრედიტების საკმაოდ დაბალი დონის მიუხედავად, სესხის მომსახურების ტვირთი თითოეულ მსესხებელზე საკმაოდ მძიმეა, რასაც მაღალი საპროცენტო განაკვეთები და მოკლე ვადიანობები განაპირობებს. ყოველივე ეს კი, სესხის ყოველთვის შენატანს ზრდის ვადიანობის ზრდა, მაღალი საპროცენტო განაკვეთების პირობებში აზრს კარგავს, რადგან ვადიანობის მიუხედავად ყოველთვის

შენატანში დიდია და არ იცვლება პროცენტის წილი, ხოლო ძირითანსა უმნიშვნელოდ მცირდება. შესაბამისად, საპროცენტო განაკვეთების შემცირება სასურველია არა მარტო საერთო ეკონომიკური განვითარებისათვის, არამედ აუცილებელი წი-ნაპირობაა თვით ბანკების შემდგომი ზრდის მისაღწევად.

საპროცენტო განაკვეთების შემცირების ყველაზე პრიორიტეტულ და რეალურ მიმართულებებად შეიძლება დასახელდეს შემდეგი: (ა) *საოპერაციო ეფექტიანობის გაუმჯობესება*, ერთი მხრივ, საბანკო სისტემის მასშტაბის ზრდით იქნება მიღწეული, ხოლო მეორე მხრივ, შიდა სისტემების ოპტიმიზაციით, მათ შორის, ახალი ტექნოლოგიების დანერგვით არის შესაძლებელი. ეფექტიანობის გაუმჯობესებას ასევე ხელს შეუწყობს საბანკო სისტემის კიდევ უფრო მეტი კონსოლიდაცია. თუმცა, ეს არ უნდა ასოცირდებოდეს კონკურენციის შეზღუდვასთან. პირიქით, კონსოლიდაცია გაზრდის ეფექტიანობას, წარმოშობს ბაზრის ახალ ძლიერ მოთამაშეებს, შეამცი-რებს ბანკების ხარჯებს, რაც, საბოლოო ჯამში, სასესხო განაკვეთის კლებაში აისახება და მოსახლეობას სესხის მომსახურების ტვირთს შეუმსუბუქებს; (ბ) *ვალდებულებების ხარჯის შემცირება*. ეს უკანასკნელი ბუნებრივად მოხდება ქვეყანაში დანაზოგების დონის ზრდით, რაშიც დიდ წვლილს შეიტანს საპენსიო რეფორმის განხორციელებაც. ქვეყნის რისკის შემცირება და საკრედიტო რეიტინგების გაუმჯობესება ხელს შეუწყობს როგორც უცხოური, ასევე ადგილობრივი რესურსის გაიაფებას; (გ) საქართველოში მაღალია საკრედიტო რისკებიდან გამომდინარე, *რისკების მართვის ფუნქციის გაძლიერება* ბანკების მხრიდან რაციონალური და მოსალოდნელი ნაბიჯია. რისკების მართვის განვითარების წასახალისებლად აქტიურად მუშაობს სებ-იც,

რაც, საერთაშორისო გამოცდილების გათვალისწინებით, რისკებზე დაფუძნებული ზედამხედველობის პრინციპების მზარდი გამოყენებით გამოიხატება.

ლიტერატურა/REFERENCES

1. საქართველოს 2014 წლის 21 მარტის კანონი №2159 „კონკურენციის შესახებ“: <http://adjara.gov.ge/uploads/Docs/4df7243daab340a1ae38b5893424.pdf>, უკანასკნელად იქნა გადამოწმებული - 23.03.2016.
2. კონკურენციის სააგენტოს თავმჯდომარის 2014 წლის 30 სექტემბრის ბრძანება №30/09-3 „ბაზრის ანალიზის მეთოდური მითითებების დამტკიცების თაობაზე“ <http://competition.ge/ge/page2.php?p=4&m=138>, უკანასკნელად იქნა გადამოწმებული - 23.03.2016.
3. კომერციული ბანკების მიერ არაპროფილური აქტივების ფლობის საერთაშორისო პრაქტიკის

- მიმოხილვა: <http://csogeorgia.org/news/9855/geo>, უკანასკნელად იქნა გადამოწმებული - 23.03.2016.
4. Hirschman A. O., National power and the structure of foreign trade Expanded, writtend in 1945, published by University of California Press, Berkeley, USA, 1980.
 5. საქართველოს ეროვნული ბანკი/კომერციული ბანკების ფინანსური მანვენებლები: [https:// www.nbg.gov.ge/index.php?m=404](https://www.nbg.gov.ge/index.php?m=404), უკანასკნელად იქნა გადამოწმებული - 23.03.2016.
 6. Shaffer S., DiSalvo J. Comduct in a Banking Doupoly, Journal of Bankinf and Finance, N18, 1994, pp. 1063-1082.
 7. Claessens S., Leaven L., Financial Dependence, Banking Sector Competition and Economic Growth, Journal of the European Economic Association, N1, 2005, pp. 179-207.
 8. Bresnahan, T.F. „The Oligopoly Solution Concept is Identified“, Economic Letters, vol. 10, 1982.
 9. Barros F., Modesto L. „Portuguese banking sector: a mixed oligopoly?“ International Journal of Industrial Organization, 17, 1999.
 10. Дробышевский С., Пашенко С. Анализ конкуренции в российском банковском секторе / С. Дробышевский, С. Пашенко. - Москва: ИЭПП, 2006: [http://www.iep.ru/files/text/ working_papers /96.pdf](http://www.iep.ru/files/text/working_papers/96.pdf), უკანასკნელად იქნა გადამოწმებული - 23.03.2016.
 11. Rosse J., Panzaar j., Chamberlin vs Robinson: an empirical study for monopoly rents, Bell Laboratories Economic Discussion Paper, 1987.
 12. Panzar J., Rosse j., Testing for „Monopoly“ equilibrium, Journal of Industrial Economics, N35, 1987, pp. 443-456.
 13. Lerner, Abba P., The Concept of Monopoly and the Measurement of Monopoly, Review of Economic Studies, N1, 1934, pp. 157-175.
 14. ლეჟავა პ. ფასწარმოქმნა სესხებზე და კონკურენცია საქართველოს საბანკო სექტორში. - ეკონომიკა და საბანკო საქმე, 2013. ტომი I, N1, გვ. 31-40: [https://www.nbg.gov.ge/uploads/ journal/2013/n_1/ lejava.pdf](https://www.nbg.gov.ge/uploads/journal/2013/n_1/lejava.pdf), უკანასკნელად იქნა გადამოწმებული - 23.03.2016.

საბანკო კონკურენციის საკანონმდებლო-სამართლებრივი და
ინსტიტუციური უზრუნველყოფა საქართველოში

THE LEGISLATIVE-LEGAL AND INSTITUTIONAL PROVISION OF
BANKING COMPETITION IN GEORGIA

მერაბ ვანიშვილი

MERAB VANISHVILI

ეკონომიკის დოქტორი საქართველოს
ტექნიკური უნივერსიტეტის პროფესორი

Doctor of Economic Sciences,
professor of Georgian Technical
University

ანოტაცია

სტატიაში, უახლეს ლიტერატურულ წყაროებსა და საკანონმდებლო აქტებზე დაყრდნობით, თანმიმდევრულად არის შესწავლილი ფინანსური თეორიისა და სამეურნეო პრაქტიკის ისეთი მნიშვნელოვანი საკითხი, როგორცაა საბანკო კონკურენციის საკანონმდებლო-სამართლებრივი და ინსტიტუციური უზრუნველყოფა საქართველოში.

სათანადო კვლევებით დადგენილი და სამეურნეო ცხოვრებით დადასტურებულია, რომ ზედამხედველობის ეფექტიანი სისტემა ეყრდნობა საბანკო საქმისა და ზედამხედველობის მარეგულირებელ კანონმდებლობას, საკუთრივ ზედამხედველობის რეჟიმს, შესაბამის სამართლებრივ გარემოსა და აღრიცხვის მეთოდებს. ამასთან, საზედამხედველო სისტემის ინსტიტუციური მოწყობა მსოფლიოს გარშემო დინამიურ ცვლილებებს განიცდის. კერძოდ, ერთ დროს ფართოდ გავრცელებული კლასიკური მოდელი, სადაც საბანკო, სადაზღვევო და ფასიანი ქაღალდების სექტორების ზედამხედველობა განცალკევებული იყო, დღეს უფრო გამონაკლისია, ვიდრე წესი.

გაკეთებულია დასკვნა „კონკურენციის შესახებ“ არსებული კანონის გადამუშავების, საბანკო ზედამხედველობის ფუნქციის განმახორციელებელი სტრუქტურული ერთეულის ეროვნული ბანკის შემადგენლობაში დატოვების თაობაზე.

საკვანძო სიტყვები: საბანკო კონკურენცია, კარტელური შეთანხმება, ფინანსური ზედამხედველობა, ინსტიტუციური მოწყობა, საკრედიტო პოლიტიკა, არაკეთილსინდისიერი კონკურენცია, დეპოზიტების დაზღვევა, მაკროპრუდენციული რეგულირება, მაკროპრუდენციული რეგულირება, საკრედიტო პორტფელი, ბაზელის კომიტეტი.

Abstract

In the article, the latest literary sources and legal acts on the basis of consistently studied the theory of financial and agricultural practices in a number of important issues, such as competition in the banking legislation-legal and institutional provision in Georgia.

The study established and economic life has been proven that an effective surveillance system is based on banking supervision and regulations, proper supervision regime, the legal environment, and accounting methods. In addition, the control system for the institutional set-up around the world with dynamic changes. In particular, a time of widespread classical model, where the banking, insurance and securities sectors separate supervision was more of an exception than a rule.

The report concludes “Competition” of the processing, the banking supervision function in implementing the structural unit of the National Bank of the resignation.

Key words: Banking competition, cartel agreements, financial supervision, institutional arrangement, the credit policy, unfair competition, deposit insurance, macroprudential regulation, mikroprudentsiuli regulation, the credit portfolio, the Basel Committee.

შესავალი: ქვეყნის საბანკო სისტემის რე-ფორმირების ამოცანები მნიშვნელოვნად არის დამოკიდებული მისი კონკურენტუნარიანობის ამაღლებისა და ეფექტიანობის გაზრდისაგან. საბანკო სექტორში კონკურენტული სივრცის შექმნა კი პირდაპირ უკავშირდება კონკურენციის შესახებ საკანონმდებლო-ნორმატიული ბაზის დახვეწას.

სამწუხაროდ, ზოგადად, პოლიტიკური სისტემა ზემოქმედებს კონკურენციაზე, ხშირად ნებისმიერი ინიციატივის წინააღმდეგია და, ა. სმიტის „უხილავი ხელი“-საგან განსხვავებით, სწორედ სახელისუფლო ვერტიკალი არის ერთ-დროულად უხილავი და ხილული ხელი, რომელიც განსაზღვრავს ბაზარზე მონაწილეთა ქცევის წესს, მონაწილეთა რაოდენობას, ფასს და მოგების მარჟასაც კი. პირობითად, ეს არის მართ-ვადი კონკურენცია, თავისი მონოპოლიებითა და კარტელური შეთანხმებებით.

ფინანსური სექტორი მსოფლიო ეკონომი-კის ყველაზე რეგულირებადი სექტორია. მისი რეგულირების ინსტრუმენტების შესახებ ჩამოყა-ლიბებული საერთო ხედვა ასახულია ბაზელის კომიტეტისა და ფინანსური სტაბილურობის საბ-ჭოს დოკუმენტებში, ასევე ევროლირექტივებში, სადაც მოცემულია ის ძირითადი მიდგომები, რომ-ლებიც ფინანსური ბაზრების რეგულირებისას უნდა იქნას გამოყენებული. თუმცა, საკითხი იმის შესახებ, თუ როგორი ინსტიტუციური სტრუქ-ტურა არის საჭირო აღნიშნული რეგულირების განხორციელებისათვის, ნაკლებად განიხილება. ასე, მაგალითად, მსოფლიო ფინანსური კრიზისის გამომწვევი მიზეზების აღწერისას და მათი და-ძლევის მიზნით შედგენილ ცნობილ ანგარიშებ-შიც კი არ არის გაანალიზებული, თუ როგორ უნდა ჩამოყალიბდეს ინსტიტუციური მიდგომა ფინანსური ზედამხედველობისადმი. და ეს მაშინ, როდესაც ეფექტური ზედამხედველობა რეგული-რების ინსტრუმენტების დანერგვის აუცილებელი პირობაა, რომლის უმნიშვნელოვანესი განმსაზ-ღვრელი მისი ინსტიტუციური მოწყობაა.

ხელისუფლების მთავარი გამოწვევა სწორედ იმაში მდგომარეობს, რომ დაიხვეწოს საკანონმდებლო და ინსტიტუციური მოთხოვნე-ბი, რომლებიც ზემოქმედებას ახდენენ საბანკო კონკურენციის რეგულირებაზე. ამასთან დაკავ-შირებით, უწინარეს ყოვლისა, გარკვეული ამო-ცანები დგება საქართველოს ეროვნული ბანკის წინაშე, მისი მარეგულირებელი და საზედამხედ-ველო როლის გააქტიურების თვალსაზრისით.

კვლევის შედეგები: სათანადო კვლევე-ბით დადგენილი და სამეურნეო ცხოვრებით და-დასტურებულია, რომ ზედამხედველობის ეფექ-ტიანი სისტემა ეყრდნობა საბანკო საქმისა და ზედამხედველობის მარეგულირებელ კანონმდე-ბლობას, საკუთრივ ზედამხედველობის რეჟიმს,

შესაბამის სამართლებრივ გარემოსა და აღრიცხ-ვის მეთოდებს [1, გვ. 21]. ამასთან, საგულისხ-მოა, რომ საქართველოში მოქმედი კანონმდე-ბლობით, კომერციული ბანკი განისაზღვრება, როგორც ეროვნული ბანკის მიერ ლიცენზირე-ბული იურიდიული პირი, რომელიც იღებს დე-პოზიტებს და მათი მეშვეობით თავისი სახელით აწარმოებს კანონმდებლობით განსაზღვრულ სა-ბანკო საქმიანობას [2].

საქართველოს ეროვნული ბანკის მიერ ლიცენზირებული ბანკების საქმიანობა მხოლოდ კანონმდებლობით ნებადართული სახეობებით შემოიფარგლება. ასევე კანონმდებლობით რეგუ-ლირდება საზედამხედველო ფუნქციების შემს-რულებელთა მოვალეობები და უფლებამოსილე-ბანი. მათგან განსაკუთრებით მნიშვნელოვანია შემდეგი:

ლიცენზირების მინიმალური კრი-ტერიუმები, რომელიც მოიცავს კონტროლს ბანკების მფლობელობასა და მმართველო-ბაზე. ამ კრიტერიუმების მოქნილობისა და საბანკო ინდუსტრიის განვითარებასთან ერთად, მათი მუდმივი სრულყოფისათვის ეროვნულ ბანკს მინიჭებული აქვს უფლება, თავისი ნორმატიული აქტების საფუძველზე, კომერციული ბანკების მიმართ დააწესოს დამატებითი, უფრო დეტალური მოთხოვნები;

ბანკის შემოწმებელთა კანონმდე-ბლობით განსაზღვრული ვალდებულება, - გონივრულად გამოითხოვონ ბანკისაგან საჭირო ინფორმაცია. ამასთან, დამატებით, შემოწმებლები ვალდებული არიან უზრუნ-ველყონ მიღებული ინფორმაციის კონფიდენ-ციალურობა. ასევე კანონმდებლობა განსაზ-ღვრავს იმ გარემოებებს, როდესაც ბანკის ზედამხედველებს აქვთ აღნიშნული ინფორ-მაციის სხვა კონკრეტული ორგანიზაციები-სათვის გადაცემის უფლება;

საქართველოში მოქმედი კომერცი-ული ბანკების საქმიანობაზე ზედამხედველო-ბის ორგანოებისათვის კანონმდებლობით მინიჭებული შესაბამისი უფლებამოსილება-ნი იმისათვის, რომ შეძლონ მათ მიერ მიღე-ბული გადაწყვეტილებების განხორციელება;

საზედამხედველო ორგანოებისათ-ვის მინიჭებული ისეთი უფლებამოსილება-ნი, რომელთა საფუძველზეც შესაძლებელი იქნება მათ იურისდიქციაში დარეგისტრირე-ბული ბანკების საზღვარგარეთ საქმიანობასა და, პირიქით, ქვეყნის ტერიტორიაზე მოქმედი საზღვარგარეთ რეგისტრირებული ბანკების საქმიანობაზე კონტროლი.

კანონით დადგენილი დებულებების თანახმად, საბანკო საქმიანობის ლიცენზირების პროცედურა უნდა იყოს მკაცრი და ზედმიწ-ველით დაცული. ამასთან, საბანკო საქმიანობის

ლიცენზირების, მისი გაუქმების ან შეზღუდვის შესახებ გადაწყვეტილებები მიღებულ უნდა იქნეს სამართლიანობის პრინციპების საფუძველზე.

დღეისათვის გარკვეული პრობლემებია კორპორაციულ კლიენტებთან ურთიერთობაში და, კომერციული ბანკების კორპორაციული ქცევის კოდექსის გათვალისწინებით, ბანკები ჯერ კიდევ საჭიროებენ კორპორაციული კულტურის დახვეწას კლიენტურის საჭიროებებისა და მოთხოვნების უკეთ გასაცნობად, რათა კლიენტურა იზრდებოდეს და ვითარდებოდეს ბანკთან ერთად.

ქვეყანაში დღეს არსებული ადმინისტრაციულ-საკანონმდებლო ბაზა მთლიანად მორგებულია ამ ბაზრის ერთი მონაწილის ინტერესებზე და მეორე მხარე სრულად არის იგნორირებული. არადა, ბანკებს საკუთარი საკრედიტო პოლიტიკის განსაზღვრისას აქვთ ელემენტარული ვალდებულება, რომ ერთმანეთისგან განასხვავონ ორი მარტივი ეკონომიკური ტერმინი, - მოთხოვნა და მოთხოვნილება. ბანკები სარგებლობენ ეკონომიკაში არსებული ფინანსური შიმშილით, ანუ მოთხოვნილებით და გასცემენ მაღალ-რისკიან კრედიტებს. ამ სესხების დიდი ნაწილი პრობლემდება, თუმცა, საბოლოო ჯამში, ბანკები ამ კრედიტებს მაინც იღებენ. მათ, რეალურად, გაცემული კრედიტის ამოღების პრობლემა არ აქვთ, ვინაიდან როგორც სამართლებრივად, ისე კვალიფიკაციის კუთხით, ისინი კლიენტებთან შედარებით გაცილებით პრივილეგირებულ მდგომარეობაში არიან.

ამ ფონზე, ვფიქრობთ, რომ ეროვნულმა ბანკმა უნდა შეძლოს ისეთი რეგულაციების შემოტანა, რომ სამომხმარებლო კრედიტების რისკების დონე შემცირდეს, წინააღმდეგ შემთხვევაში, - უნდა შეიზღუდოს. რეალურად, სამომხმარებლო სესხებს დადებითი ეფექტი ეკონომიკის განვითარებაში არ აქვთ, გამომდინარე იქიდან, რომ ამ კრედიტებით ფინანსდება იმპორტი, ეს ფული ქვეყნიდან გადის და ჩვენი სავაჭრო პარტნიორი ქვეყნების წარმოების წახალისებას ხმარდება.

ქვეყნის საბანკო სექტორში კონკურენციის გაზრდის მიზნით, საკანონმდებლო ხელისუფლებამ უფრო ქმედითი ნაბიჯები უნდა გადადგას ამ მიმართულებით. როგორც პრაქტიკა მოწმობს, კომერციული ბანკების მდგრადობაზე ნეგატიურ გავლენას ახდენს, ერთი მხრივ, საბანკო საკანონმდებლო ბაზის განუვითარებლობა და, მეორე მხრივ, მიღებული კანონების უმოქმედობა. ეს ეხება როგორც საგადასახადო კანონ-მდებლობას, ასევე კანონს გაკოტრების შესახებ, ანტიმონოპოლიურ და სხვა საკანონმდებლო აქტებს.

საყოველთაოდ აღიარებულია, რომ კონკურენციაში გამარჯვებული უნდა გამოდიოდეს ის ეკონომიკური აგენტი (ბანკი), რომელიც აწარმოებს ყველაზე უფრო სასარგებლო (იმ დროისთვის საჭირო) ფინანსურ მომსახურებას მომხმარებლისთვის ყველაზე უფრო მისაღებ (მომგებიან) პირობებში. ეს კი მიიღწევა მხოლოდ იმ შემთხვევაში, თუ ყველა ეკონომიკური აგენტი დაიცავს კანონმდებლობით განსაზღვრულ წესებს. მაგრამ სპორტული შეჯიბრების ანალოგიურად, აქაც შეიძლება წარმოიქმნას აღნიშნული წესების არად ჩაგდებისა და მათი გვერდის ავლის ცდუნება.

კონკურენციაში „არბიტრის“ ფუნქციას თავისი არჩევანით, როგორც წესი, მომხმარებელი ასრულებს. მაგრამ, საბაზრო სიტუაციის გართულების გამო, იგი ხშირად ჯეროვნად ვერ ახერხებს ამ როლის შესრულებას და თავადვე რჩება მოტყუებული, რამდენადაც ყოველთვის არ შეუძლია დამოუკიდებლად ამოიცნოს არაკეთილსინდისიერი კონკურენციის აქტი.

აღნიშნულიდან გამომდინარე, არაკეთილსინდისიერი კონკურენციისაგან დაცვა ესაჭიროება როგორც მომხმარებელს, ისე პატიოსან კონკურენტს, რომელიც ემორჩილება კანონმდებლობით დადგენილ საბაზრო „თამაშის წესებს“. თუმცა, ისიც უნდა აღინიშნოს, რომ არაკეთილსინდისიერი კონკურენციის ნებისმიერი ფორმის გამოვლენის თავიდან აცილება და აღკვეთა ემსახურება არა მარტო კონკრეტული მომხმარებლისა და მეწარმის, არამედ, საერთოდ, მთელი საზოგადოების ინტერესებს და, საზოგადოდ, პროგრესის სტიმულირებას.

სხვადასხვა ქვეყნების კონკურენციული კანონმდებლობებით და კონკურენციის სფეროში მოღვაწე ექსპერტთა შეფასებით, ეკონომიკური აგენტის ქმედება არაკეთილსინდისიერი კონკურენციის აქტად ითვლება, თუ ეს ქმედება: მიმართულია სამეწარმეო საქმიანობაში უპირატესობის მისაღებად; ეწინააღმდეგება ქვეყანაში მოქმედი კანონმდებლობის მოთხოვნებს საქმიანი ბრუნვის, წესიერების, გონივრულობისა და სამართლიანობის აღიარებულ ნორმებს; მატერიალურ ზიანს აყენებს (ან შეუძლია მიაყენოს) სხვა ეკონომიკურ აგენტებს ან ჩრდილში აყენებს მათ საქმიან რეპუტაციას.

არაკეთილსინდისიერი კონკურენცია, როგორც საბაზრო ეკონომიკის ეფექტური ფუნქციონირების საფუძვლების საწინააღმდეგო მოვლენა, კანონით აკრძალულია ყველა ქვეყანაში, სადაც კი არსებობს კონკურენციული კანონმდებლობა. ანალოგიურად, საქართველოს ანტიმონოპოლიური კანონმდებლობით, კერძოდ, „კონკურენციის შესახებ“ საქართველოს 2014 წლის 21 მარტის 2159 კანონის მე-113 მუხლის 1-ლი პუნქტით „არაკეთილსინდისიერი

კონკურენცია დაუშვებელია“; ამავე მუხლის მე-2 პუნქტის თანახმად კი „არაკეთილსინდისიერ კონკურენციად ითვლება ეკონომიკური აგენტის ქმედება, რომელიც ეწინააღმდეგება საქმიანი ეთიკის ნორმებს და ღახავს კონკურენტთა და მომხმარებელთა ინტერესებს“, კერძოდ:

კომუნიკაციის ნებისმიერი საშუალების გამოყენებით საქონლის შესახებ ისეთი ინფორმაციის გადაცემა (მათ შორის, არასათანადო, არაკეთილსინდისიერი, არასარ-წმუნო ან აშკარად ყალბი რეკლამის საშუალებით), რომელიც მომხმარებელს არას-წორ წარმოდგენას უქმნის და ამით გარკვეული ეკონომიკური ქმედებისაკენ უბიძგებს;

ეკონომიკური აგენტის მიერ მხარის შეცდომაში შესაყვანად გარიგების ნამდვილი მიზნის დამალვა და ამით კონკურენციაში უპირატესობის მიღწევა;

ეკონომიკური აგენტის მიერ კონკურენტის რეკუტაციის შელახვა (საწარმოზე, პროდუქციაზე, სამეწარმეო და სავაჭრო საქმიანობაზე არასწორი შეხედულების შექმნა), მისი უსაფუძვლო კრიტიკა ან დისკრედიტაცია;

კონკურენტის ან მესამე პირის საქონლის ფორმის, შეფუთვის ან გარეგნული იერსახის მითვისება;

სამეცნიერო-ტექნიკური, საწარმოო ან სავაჭრო ინფორმაციის ან კომერციული საიდუმლოების მისი მფლობელის თანხმობის გარეშე მიღება, მოპოვება, გამოყენება ან გავრცელება;

შემსყიდველის, მიმწოდებლის, მისი თანამშრომლის ან გადაწყვეტილების მიღების უფლებამოსილების მქონე პირის მოსყიდვა, რომ მან დაქირავებლის ინტერესების საწინააღმდეგოდ ან მომხმარებლის ინტერესების უგულვებელყოფით იმოქმედოს;

ბოიკოტისაკენ მოწოდება [3, მუხლი 113].

ჩვენი აზრით, ბუნებრივი და სასურველია ამ ნუსხის მაქსიმალურად გაფართოება და სრულყოფა, რათა კონკურენციის დამცველ და სასამართლო ორგანოებს ჰქონდეთ შესაბამის სამართალდარღვევებზე ადექვატური და ოპერატიული რეაგირების შესაძლებლობა.

არაკეთილსინდისიერი კონკურენციის აღკვეთისა და რეგულირების პრობლემატიკის უფრო სრულად მოცვის მიზნით, დროულად უნდა გადამუშავდეს არსებული კანონი „კონკურენციის შესახებ“, რომელშიც გათვალისწინებულ უნდა იქნეს თანამედროვე მსოფლიო გამოცდილება და მაქსიმალურად დაუახლოვდეს იგი ევროკავშირის საკონკურენციო კანონმდებლობას და ასევე ვაჭრობის მსოფლიო ორგანიზაციის მოთხოვნებს კონკურენციის სფეროში. ამასთან ერთად, საქართველოს კანონში „კონკურენციის შესახებ“ შესატანია ცვლილება და მას უნდა დაემატოს ერთი თავი, რომელიც

ქვეყნის ეროვნულ ბანკს გარკვეულად ვალდებულს გახდის დაარეგულიროს და ხელი შეუწყოს საბანკო სექტორში ჯანსაღი კონკურენციის განვითარებას.

ბანკების ეფექტურ ფუნქციონირებას ხელს უშლის ისეთი ნორმატიული აქტების არარსებობა, როგორცაა, მაგალითად, იპოთეკის მარეგულირებელი კანონი. საბანკო საქმიანობაში იპოთეკის გამოყენებას კი, ჩვენი აზრით, ხელს უშლის უძრავ ქონებაზე უფლებების რეგისტრაციის კანონის არარსებობა, აღსანიშნავია ასევე დეპოზიტების დაზღვევის კანონმდებლობის და საბანკო სფეროში ანტიმონოპოლიური საქმიანობის კანონმდებლობის არარსებობა. ამიტომ აუცილებელია ამ კანონების დამუშავებისა და პარლამენტის მიერ მათი მიღების პროცესის დაჩქარება.

ამასთან, საკანონმდებლო აქტების ნაკლოვანებებზე საუბრისას, აუცილებლად უნდა აღინიშნოს სხვადასხვა აქტებში არსებული ურთიერთგამომრიცხავი დებულებებიც. ეს, უმეტესწილად, ეხება საგადასახადო კანონმდებლობას. გარდა ამისა, მოქმედ საგადასახადო კანონმდებლობაში განზოგადებული არ არის გარკვეული მნიშვნელოვანი საკითხები, რაც საგადასახადო სამსახურს საშუალებას აძლევს, ეს გაურკვეველობა თავის სასარგებლოდ, გადასახადის გადამხდელის ინტერესების საზიანოდ გამოიყენოს, რაც დაუყოვნებლივ გამოსწორებას მოითხოვს.

აქვე უნდა შევნიშნოთ, რომ საკანონმდებლო ბაზის მოუწესრიგებლობა აფერხებს კომერციული ბანკების მიერ ეკონომიკისათვის გრძელვადიანი კრედიტების გაცემას. რაც შეეხება ფინანსურ მხარდაჭერას, ის ძირითადად, მოკლევადიანი მოთხოვნების დაკმაყოფილები-სკენ არის მიმართული, და ამიტომ რაიმე მნიშვნელოვანი ეფექტის მიღება მისგან, ეკონომიკის აღმავლობის თვალსაზრისით, შეუძლებელია.

კომერციულ ბანკებს არ შეუძლიათ რეალური სექტორის დაკრედიტების გაფართოება, თუ იგი სახელმწიფო სესხის დაბრუნებასთან დაკავშირებული პრობლემების წარმოქმნისას მათი ინტერესების დაცვას არ უზრუნველყოფს. ამასთან, აღსანიშნავია ისიც, რომ სანამ სახელმწიფო კრედიტორთა უფლებების დაცვის ინსტიტუტებს არ შექმნის, რეალური სექტორის დაკრედიტების სტიმულირებისაკენ მიმართულ არანაირ სპეციალურ ღონისძიებას სათანადო ეფექტი არ ექნება.

ზემოაღნიშნული მდგომარეობიდან გამოსავალი, ჩვენი აზრით, უნდა ვეძებოთ დეპოზიტების დაზღვევის სისტემის ჩამოყალიბებაში, რაც მოითხოვს სახელმწიფოს მხრიდან სათანადო მხარდაჭერას. კომერციული ბანკების მიერ დეპოზიტების დაზღვევა მნიშვნელოვან-

წილად ხელს შეუწყობს საბანკო რისკების ოპტიმალურ მართვას, რაც, საბოლოო ჯამში, ბანკებს გაკოტრებისაგან და საბანკო სისტემას კრიზისისაგან დაიცავს.

თანამედროვე ეტაპზე საქართველოში ანაბრების დაცვის მთავარ მექანიზმს წარმოადგენს „კომერციული ბანკების საქმიანობის შესახებ“ საქართველოს კანონის 37-ე მუხლის მე-7 პუნქტით განსაზღვრული საშუალება, რომელიც ბანკის გაკოტრების შემთხვევაში, მეანაბრების თანხების გასტუმრებას ითვალისწინებს [2, მუხლი 37].

სამწუხაროდ, როგორც პრაქტიკაში გვიჩვენა, აღნიშნული მოთხოვნების შესრულება, ფაქტობრივად, გართულებულია, ვინაიდან მეანაბრებმა, ვერ დაიბრუნეს თავიანთი სახსრები, რაც საბანკო სისტემისადმი მოსახლეობის ნდობას კიდევ უფრო აქვეითებს. ამიტომ მიმდინარე ეკონომიკური რეფორმების პირობებში, ჩვენი აზრით, გასათვალისწინებელია ის, რომ მოსახლეობის ანაბრების (დანაზოგების) დაცვის უზრუნველყოფა, ბანკების გაკოტრებისას წარმოქმნილი პრობლემების დარეგულირება შეუძლებელია დეპოზიტების დაზღვევის სისტემის შექმნის გარეშე.

ამდენად, საბანკო დეპოზიტების დაზღვევის სისტემის შემოღება, მისი ამოქმედება სტრატეგიულ დონის იქნება უნდა ჩაითვალოს. ამასთან დაკავშირებით, გადაუდებლად მიგვაჩინია საქართველოს კომერციულ ბანკებში დეპოზიტების დაზღვევის შესახებ კანონის და მისი ამოქმედების მექანიზმების დამუშავება. ამას განსაკუთრებული მნიშვნელობა უნდა მიენიჭოს არა მარტო კომერციული ბანკებისა და მთელი საბანკო სისტემისათვის, არამედ მთლიანად ქვეყნის ეკონომიკის სტაბილური და მდგრადი განვითარების უზრუნველყოფისათვის.

საზედამხედველო სისტემის ინსტიტუციური მოწყობა მსოფლიოს გარშემო დინამიურ ცვლილებებს განიცდის. კერძოდ, ერთ დროს ფართოდ გავრცელებული კლასიკური მოდელი, სადაც საბანკო, სადაზღვევო და ფასიანი ქაღალდების სექტორების ზედამხედველობა განცალკევებული იყო, დღეს უფრო გამონაკლისია, ვიდრე წესი.

აღსანიშნავია, რომ მსოფლიო ბანკი აწარმოებს გამოკითხვას 100-მდე ქვეყნის ფინანსური ზედამხედველობის სხვადასხვა მახასიათებლების შესახებ [4]. აღნიშნულ მონაცემებში არის ინფორმაცია ინსტიტუციურ მოწყობაზე, რომლის თანახმადაც სახეზე გვაქვს ფინანსური ზედამხედველობის ინტეგრირების მნიშვნელოვანი ტენდენცია. ადგილი აქვს როგორც ზედამხედველობის, ისე მომხმარებელთა დაცვის ინტეგრირებას.

ფინანსური ზედამხედველობის ინსტიტუციური მოწყობის მრავალი მოდელი არსებობს, რომელთაგან, ზოგადად, შესაძლებელია გამოიყოს ოთხი ძირითადი მოდელი: (1) ინსტიტუციური, (2) ფუნქციური, (3) ინტეგრირებული და (4) ტყუპი პიკის.

ინსტიტუციური მიდგომით, ზედამხედველობის დაყოფას განსაზღვრავს რეგულირების ქვეშ მყოფი ინსტიტუტის იურიდიული სტატუსი. ამგვარი მიდგომის გამოყენების მაგალითს ჩინეთი წარმოადგენს. მიუხედავად იმისა, რომ ერთ დროს ფინანსური სექტორის ზედამხედველობა მთლიანდ ცენტრალური ბანკის მიერ ხორციელდებოდა, დღეს სადაზღვევო, ფასიანი ქაღალდებისა და საბანკო სექტორების ზედამხედველობა სხვადასხვა სააგენტოების მიერ ხორციელდება. საყურადღებოა, რომ ფინანსური სიღრმის დაბალი დონის მიუხედავად, ჩინეთის რეფორმა არსებული ტენდენციების საწინააღმდეგოდ მიმდინარეობს, რადგან სექტორებს შორის მზარდი კავშირი სააგენტოებს შორის კოორდინირების აუცილებლობას იწვევს. ასევე აღსანიშნავია, რომ რეგულირებადი ფინანსური ინსტიტუტების ინტეგრაციის კვალდაკვალ ზედამხედველობის კოორდინირების პრობლემა გარკვეული წინააღმდეგობების შემცველია, თუმცა, ჩინეთისათვის სააგენტოებს შორის კოორდინირება ამ ეტაპზე პრობლემას არ წარმოადგენს [5].

ფუნქციური მიდგომით, ფინანსური ზედამხედველობის რეგულირება განისაზღვრება არა ინსტიტუტის იურიდიული სტატუსით, არამედ მისი საქმიანობით. აღსანიშნავია, რომ ფუნქციური მიდგომა საკმაოდ წააგავს ინსტიტუციურ მიდგომას, რის გამოც ხშირად მას ცალკე არ გამოყოფენ და ინსტიტუციურ მიდგომასთან ერთად განიხილავენ [6, 7]. ფუნქციური მიდგომის გამოყენების მაგალითია იტალია. აქ ცენტრალური ბანკი პასუხისმგებელია ზოგადად, სისტემურ სტაბილურობასა და საბანკო სექტორის მაკრო-პრუდენციულ რეგულირებაზე. ფასიანი ქაღალდების ბაზრის, საინვესტიციო და აუ-დიტორული საქმიანობის რეგულირებას ცალკე სააგენტო ახორციელებს (CONSOB). ასევე, ცალკე ზედამხედველი ჰყავს სადაზღვევო საქმიანობას (ISVAP) და საპენსიო ფონდებს (COVIP). აღნიშნული ორგანიზაციების კოორდინირების მიზნით შექმნილია ფინანსური სტაბილურობის კომიტეტი. თუმცა, ეს კომიტეტი ნებაყოფლობითია და მას საკანონმდებლო საფუძველი არ გააჩნია.

ინტეგრირებულ მიდგომაში მოიაზრება უნივერსალური ზედამხედველი, რომელიც მთლიანად ფინანსური სისტემის უსაფრთხოებაზე და ფინანსური პროდუქტების მომხმარებელთა უფლებების დაცვაზე ზრუნავს. ინ-

ტეგორირებული ზედამხედველის გამოყენების მაგალითია გერმანია. მიუხედავად იმისა, რომ ცენტრალურ ბანკს (Bundes-bank) გააჩნია მნიშვნელოვანი საზედამხედველო ფუნქციები, ბაფინი (BaFin) წარმოადგენს საბანკო, სადაზღვევო და ფასიანი ქაღალდების სექტორების ზედამხედველს. საზედამხედველო ფუნქციების კოორდინირებას და ცენტრალური ბანკის ჩართულობას სწორედ ბაფინი განსაზღვრავს.

ტყუპი პიკის (Twin Peaks) მიდგომა ერთმანეთისაგან აცალკევებს ფინანსური სტაბილურობის ფუნქციასა და მომხმარებელთა დაცვის ფუნქციას. ამგვარი მიდგომის გამოყენების მაგალითია ავსტრალია. ამ ქვეყნის ფინანსური ზედამხედველობა ზრუნავს ბანკების, სადაზღვევო კომპანიების, საკრედიტო კავშირების და საპენსიო ფონდების ფინანსურ მდგომარეობაზე. მომხმარებელთა უფლებების დაცვა მთლიან საფინანსო სექტორში ევალება ფასიანი ქაღალდებისა და ინვესტიციების კომისიას (ASIC). ცენტრალური ბანკი ზრუნავს მთლიანი საფინანსო სისტემის სტაბილურობაზე და შეუძლია ბოლო ინსტანციის სესხის ინსტრუმენტის გამოყენება.

აქვე უნდა აღვნიშნოთ, რომ ინგლისი, სადაც ფუნქციონირებდა ინტეგრირებული ზედამხედველობის სისტემა, 2012 წელს ტყუპი პიკის მოდელზე გადავიდა. საინტერესოა, რომ ავსტრალიისაგან განსხვავებით ცალკე მდგომი ზედამხედველი (FSA) ცენტრალურ ბანკთან იმ მოტივით გაერთიანდა, რომ მიკრო- და მაკროპრუდენციული რეგულირების ინტეგრირება უკეთესად მომხდარიყო. ზედამხედველთან ინტეგრირებული მომხმარებელთა უფლებების დაცვის სააგენტო (FCA) კი ცალკე გამოიყო.

მიუხედავად იმისა, რომ ფინანსური ზედამხედველობის მთავარი მიზანი მიკროპრუდენციულია, რეალურად მისი გამოცალკევება მაკროპრუდენციული და ფინანსური სტაბილურობის საკითხებიდან, რომელიც, ჩვეულებრივ, ცენტრალური ბანკის პრეროგატივაა, ძალიან რთულია. ბევრ ზედამხედველს, ოფიციალურად განსაზღვრულ მიზნებში პირდაპირ უწერია, რომ მისი მთავარი მიზანი სისტემის, და არა ცალკეული ბანკის, სტაბილურობის შენარჩუნებაა. ამას ემატება ბოლო პერიოდში გაძლიერებული დებატები და რეფორმების ტენდენცია მაკრო- და მიკროპრუდენციული რეგულირების ინტეგრირების თაობაზე. მაგალითად, ბაზელ III-ის ფორმატში კაპიტალის ადეკვატურობის ჩარჩო, რომელიც მიკრორეგულირებაზეა გათვლილი, პირდაპირ შეიცავს კაპიტალის მოთხოვნას ბიზნეს ციკლის საწინააღმდეგო ბუფერის შესაქმნელად, რაც თავისთავად მაკროპრუდენციული რეგულირების საგანია.

მაკროპრუდენციული მიდგომის ეფექ-

ტიანი განხორციელება ფინანსური ზედა-მხედველობისა და ცენტრალური ბანკის კოორდინირებულ ქმედებაზე დამოკიდებული. ამ პრობლემის მნიშვნელობის კარგი მაგალითია ლატვიის გამოცდილება, სადაც ფინანსურმა კრიზისმა ერთ-ერთი ყველაზე მძიმე შედეგი გამოიღო, რასაც მოჰყვა მშპ-ს მეოთხედის დაკარგვა [8]. ქვეყნის ფინანსური ზედამხედველობის უწყებასა და ცენტრალურ ბანკს განსხვავებული შეხედულებები ჰქონდათ უძრავი ქონების ფასების ზრდასთან დაკავშირებით. ლატვიის საფინანსო ზედამხედველობის უწყების 2006 წლის ანგარიშში ვკითხულობთ: „მთლიანობაში უძრავი ქონების სექტორზე გაცემული საკრედიტო პორტფელის ხარისხი და ამ პორტფელის საკრედიტო რისკების მართვა შეფასდა, როგორც დამაკმაყოფილებელი“ [9, გვ. 4], მაშინ როდესაც, იმავე პერიოდის ფინანსური სტაბილურობის ანგარიშში ლატვიის ცენტრალური ბანკი გამოთქვამს მოსაზრებას, რომ საჭიროა საბანკო სექტორის მიერ რისკის მართვის პოლიტიკის დრამა შესწავლა და გაუმჯობესება, განსაკუთრებით უძრავი ქონების ბაზარზე მაღალი დამოკიდებულების ფონზე [10].

აღნიშნული პრობლემა კარგადაა აღწერილი ლორდ თორნერის ანგარიშში, სადაც აღნიშნულია, რომ ინგლისის ცენტრალურმა ბანკმა სათანადოდ შეაფასა ფინანსური სტაბილურობის რისკები [11]. თუმცა, აღნიშნულს ზეგავლენა არ მოუხდენია იმ პოლიტიკაზე, რომელიც მიმართული უნდა ყოფილიყო იდენტიფიცირებული რისკების შერბილებაზე. საფინანსო ზედამხედველობის სააგენტო კი ამავდროულად ფოკუსირებული იყო ინდივიდუალური საფინანსო ინსტიტუტების ზედამხედველობაზე.

ამდენად, საზედამხედველო სტრუქტურის ეფექტურობა მჭიდროდ არის გადაჯაჭვური საჯარო სექტორის ზოგად ხარისხზე, ზედამხედველობის ეფექტურობა ადამიანური კაპიტალის ხარისხის მიმართ ძალზე მგრძობიარეა. სწორმა საზედამხედველო პოლიტიკამ შესაძლებელია დაჩრდილოს სტრუქტურის ესა თუ ის ნაკლოვანებანი, და პირიქით.

საქართველოს საფინანსო-საბიუჯეტო სისტემის ინსტიტუციური და სტრუქტურული მოწყობის სისუსტე მოითხოვს საბანკო სისტემის ფუნქციონირებაზე სახელმწიფო ზედამხედველობისა და კონტროლის გაძლიერებას. ეს აუცილებელია იმისათვის, რომ შემცირდეს სისტემური რისკი და უზრუნველყოფილ იქნას საბანკო სისტემის სტაბილურობა.

როგორც ცნობილია, 2008 წელს საქართველოს ეროვნულ ბანკს საბანკო ზედა-მხედველობის ფუნქცია ჩამოერთვა, კერძოდ საბანკო და არასაბანკო ზედამხედველობის დეპარტა-

მენტები საფინანსო ზედამხედველობის სააგენტოს სახით გამოიყო. საბანკო ზედამხედველობის ფუნქციის ეროვნული ბანკისთვის ჩამორთმევა, კომერციულ ბანკებზე უკანონო ზეწოლასთან დაკავშირებით, არაერთ კითხვას აჩენდა. ამიტომ ზემოაღნიშნული დეპარტამენტები 2009 წელს ისევ შეურთდა ეროვნულ ბანკს და ამით, ვფიქრობთ, დაშვებული შეცდომა გამოსწორდა [12].

2015 წლის 1 ივლისიდან ეროვნული ბანკის კანონში შესული ცვლილებების თანახმად, ეროვნულ ბანკს საფინანსო სექტორის ზედამხედველობის ფუნქცია გამოეყო და ჩამოყალიბდა საფინანსო ზედამხედველობის სააგენტო. აღნიშნულმა ცვლილებამ საქართველოში საკმაოდ სერიოზული ვნებათაღელვა გამოიწვია. თავდაპირველად პარლამენტის მიერ მიღებულ კანონპროექტს საქართველოს პრეზიდენტმა ვეტო დაადო, თუმცა საკანონმდებლო ორგანომ ვეტო 81 ხმით დაძლია, რის შემდეგაც პრეზიდენტმა კანონპროექტს ხელი მოაწერა და სააგენტო უფლებამოსილი გახდა.

საგულისხმოა, რომ საერთაშორისო საფინანსო ინსტიტუტების თხოვნის გათვალისწინებით, სააგენტოს მუშაობის გარდამავალი პერიოდი, რაც სააგენტოსა და საქართველოს ეროვნული ბანკის ერთობლივ მუშაობას მოიაზრებს, 4 თვით განისაზღვრა. საფინანსო ზედამხედველობის სააგენტოს საბჭო მალევე დაკომპლექტდა შვიდი წევრით, დაინიშნა საბჭოს ხელმძღვანელი და ფინანსური ზედამხედველობის სააგენტოს უფროსი. 10 ოქტომბერს, დახურულ რეჟიმში გაიმართა საბჭოს პირველი სხდომა, რომელზეც საორგანიზაციო საკითხები იქნა განიხილული, თუმცა, 12 ოქტომბრის N3/6/668 საოქმო ჩანაწერით, საქართველოს საკონსტიტუციო სასამართლომ საქმეზე საბოლოო გადაწყვეტილების მიღებამდე შეაჩერა ახალი საბჭოს მუშაობა და დაადგინა, რომ საბოლოო გადაწყვეტილების მიღებამდე „ზედამხედველობის სააგენტოს“ ფუნქციებს შეასრულებს საქართველოს ეროვნული ბანკი. აღნიშნულიდან გამომდინარე, ჯერჯერობით ძნელია იმის პროგნოზირება, თუ როგორი იქნება სააგენტოს სამომავლო პერსპექტივა [13].

უნდა აღინიშნოს, რომ საქართველოს კონსტიტუციის 95-ე მუხლის მიხედვით, საქართველოს ეროვნული ბანკი, რომელიც დამოუკიდებელია თავის საქმიანობაში, წარმართავს ქვეყნის მონეტარულ პოლიტიკას ფასების სტაბილურობის უზრუნველსაყოფად და ხელს უწყობს ფინანსური სექტორის სტაბილურ ფუნქციონირებას. ზედამხედველობის ფუნქციის გამოყოფის შემთხვევაში, კითხვის ნიშნის ქვეშ დადგება სეპ-ის მიერ მისი კონსტიტუციური მოვალეობის შესრულების შესაძლებლობა, მონ-

ეტარული პოლიტიკის წარმოებისა და ფინანსური სტაბილურობის უზრუნველყოფის მიმართულებებით.

ამასთან, აღნიშნული საკანონმდებლო ცვლილების მიღებისას არ იყო გათვალისწინებული საბანკო ზედამხედველობის საერთაშორისო პრაქტიკის ის მნიშვნელოვანი ტენდენცია, რაც 2008 წლის ფინანსური კრიზისის შემდეგ გამოიკვეთა, როდესაც ცხადი გახდა საბანკო ზედამხედველობის ცენტრალური ბანკებისგან გამოყოფის მანამდე გავრცელებული პრაქტიკის სისუსტეები. 2008 წლის ფინანსური კრიზისის შემდეგ ევროპის ცენტრალურ ბანკს დაემატა საბანკო სექტორის ზედამხედველობის ფუნქცია, ხოლო ინგლისის ბანკში, რომელიც გაერთიანებული სამეფოს ცენტრალური ბანკია, კვლავ მოხდა მონეტარული ფუნქციების და ფინანსური ზედამხედველობის გაერთიანება.

მიგვაჩნია, რომ აღნიშნულ ცვლილებას მნიშვნელოვანი ხარვეზი გააჩნია. კერძოდ, გაუგებარია, როგორ შეიძლება ფინანსური სექტორის სტაბილური ფუნქციონირების ხელშეწყობა საბანკო ზედამხედველობის გარეშე, ვინაიდან საბანკო ზედამხედველობა მოიცავს კაპიტალის ადეკვატურობის, გარე შემოწმების, აქტივების კლასიფიკაციის, საოპერაციო რისკების მართვის და სარეზერვო მოთხოვნების საკითხებს და სხვა, რაც პირდაპირ განაპირობებს ფინანსური სექტორის სტაბილურობას.

საგულისხმოა, რომ მოქმედი სისტემით, ეროვნული ბანკის მმართველი ორგანოს წევრები განეკუთვნებიან „საჯარო სამსახურში ინტერესთა შეუთავსებლობისა და კორუფციის შესახებ“ კანონით განსაზღვრული თანამდებობის პირის კატეგორიას და ვალდებული არიან შეასრულონ ამ კანონით დაკისრებული ვალდებულებები, მათ შორის ყოველწლიურად წარადგინონ ქონებრივი დეკლარაციები. ამ ვალდებულების დარღვევისათვის კი შესაძლებელია დადგეს ადმინისტრაციული თუ სისხლისსამართლებრივი წესით მათი პასუხისმგებლობის საკითხი. ყოველივე ეს ნათლად მიუთითებს გამჭვირვალობაზე, კორუფციული რისკებისაგან და ინტერესთა კონფლიქტისაკენ კანონისმიერი გარანტიების დაცვაზე. აღნიშნულისაგან განსხვავებით, ეროვნული ბანკის კანონში შესული ცვლილებებით, არაფერია ნათქვამი სააგენტოს საბჭოს წევრთა თუ სააგენტოს უფროსის ვალდებულებაზე წარმოადგინოს დეკლარაცია, თუ დაემორჩილოს აღნიშნული კანონის მოთხოვნებს [14, გვ. 6].

ხაზგასასმელია ისიც, რომ აღნიშნული საკანონმდებლო ცვლილებები ეწინააღმდეგება ევროკავშირ-საქართველოს ასოცირების ხელშეკრულებას და დღის წესრიგს, რომელიც წარმოადგენს 2014-2016 წლებში საქართველოსა

და ევროკავშირის ერთობ-ლივი მუშაობისათვის განსაზღვრული პრიორიტეტების სიას. აქედან გამომდინარე, ირღვევა საქართველოს მთავრობის 2015 წლის 26 იანვრის 59 განკარგულება „საქართველოსა და ევროკავშირს შორის ასოცირების დღის წესრიგის განხორციელების 2015 წლის ეროვნული სამოქმედო გეგმის დამტკიცების შესახებ“, რომელსაც საქართველოს პრემიერ-მინისტრი აწერს ხელს. ასოცირების დღის წესრიგის ეკონომიკური თანამშრომლობის პარაგრაფში (2.5) და შემდგომ უკვე მთავრობის განკარგულებაში ნათლად წერია, რომ საქართველოს ცენტრალური ბანკის კანონმდებლობის გადასინჯვა უნდა განხორციელდეს ევროკავშირის ექსპერტიზით და ევროპის ცენტრალური ბანკის გამოც-დილებაზე დაყრდნობით.

აღნიშნული კანონპროექტის თავდაპირველი ვერსიის შემუშავებაში არ ყოფილა ჩართული არც ერთი საერთაშორისო ორგანიზაცია, როგორც ეს აღნიშნულია მის სამოტივაციო წერილში. მხოლოდ მესამე მოსმენის დროს იქნა გათვალისწინებული I -ის რამდენიმე რეკომენდაცია. თუმცა, არ იქნა გათვალისწინებული არც ერთი პრინციპული რეკომენდაცია, რომელიც ფონდმა გასცა. კერძოდ: ზედამხედველობის სებ-ის ფარგლებში დატოვება, ზედამხედველობის საბჭოს დაკომპლექტების დროს ძალთა ბალანსის დაცვა, ზედამხედველობის საბჭოს წევრების დაცულობის მყარი ლეგალური ბაზის შექმნა და სხვა [15, 119].

გარდა ამისა, შემოთავაზებული ცვლილებები არ შეესაბამება ბაზელის კომიტეტის „ეფექტიანი ზედამხედველობის ძირითად პრინციპებს“, რომელიც საყოველთაოდ არის აღიარებული, როგორც საუკეთესო სახელმძღვანე-

ლო პრინციპები საბანკო ზედამხედველობის სფეროში [16]. ბაზელის კომიტეტის პრინციპების გათვალისწინება საკანონმდებლო ცვლილებების დროს პრინციპულად საჭიროა, რადგან სწორედ მასთან შესაბამისობას ადგენენ ინვესტორები ქვეყანაში შესვლის წინ. დოკუმენტის მიხედვით, აუცილებელია საბანკო ზედამხედველობას ჰქონდეს შესაბამისი დამოუკიდებლობა. დაუშვებელია მთავრობისა და ბიზნესის ჩარევა ზედამხედველის საოპერაციო საქმიანობაში. ზედამხედველს უნდა ჰქონდეს სრული დისკრეცია, განახორციელოს ნებისმიერი საზედამხედველო ქმედება ან მიიღოს გადაწყვეტილება ბანკებზე ან საბანკო ჯგუფებზე.

დასკვნა: ყოველივე ზემოაღნიშნულიდან გამომდინარე, მიზანშეწონილად მიგვაჩნია, საბანკო ზედამხედველობის ფუნქციის განმახორციელებელი სტრუქტურული ერთეულის დატოვება ეროვნული ბანკის შემადგენლობაში. თუმცა, თუ მაინც გადაუდებელი გახდება ზედამხედველობის გატანა სებ-იდან, აუცილებელია, რომ აღნიშნული ცვლილება თანხვედრაში მოვიდეს ბაზელის ძირითად პრინციპებთან ეფექტური სა-ბანკო ზედამხედველობის შესახებ. ასევე, ცალსახად უნდა იყოს ნაჩვენები, თუ რა გარანტია ექნება ნებისმიერ ახალ სააგენტოს დამოუკიდებლობის თვალსაზრისით. ამასთან დაკავშირებით, კარგი იქნება თუ ევროკავშირის მიმართავთ კონსულტაციისთვის იმის გათვალისწინებით, რომ ვალდებულება გვაქვს აღებული ევროკავშირთან ასოცირების ხელშეკრულების ფარგლებში, რათა გავაუმჯობესოთ საბანკო ზედამხედველობა და ცენტრალური ბანკის კანონმდებლობა ევროკავშირისა და ევროპის ცენტრალური ბანკის მხარდაჭერით.

ლიტერატურა/REFERENCES

1. საბანკო ზედამხედველობის ძირითადი პრინციპები/ცნობარი საქართველოს ეროვნული ბანკის ფუნქციებისა და საქმიანობის შესახებ. - თბილისი: საქართველოს ეროვნული ბანკი, 2006. - 31 გვ: <https://www.nbg.gov.ge/uploads/publications/thematic-publications/nbg7.9directorysupervisiongeo.pdf>, უკანასკნელად იქნა გადამოწმებული - 23.03.2016.
2. საქართველოს კანონი „კომერციული ბანკების საქმიანობის შესახებ“: https://www.nbg.gov.ge/uploads/legalacts/nbglow/new/kommerciuli_bankebis_shesaxeb_kanoni.pdf, უკანასკნელად იქნა გადამოწმებული - 23.03.2016.
3. საქართველოს 2014 წლის 21 მარტის კანონი №2159 „კონკურენციის შესახებ“: <http://adjara.gov.ge/uploads/Docs/4df7243daab340a1ae38b5893424.pdf>, უკანასკნელად იქნა გადამოწმებული - 23.03.2016.

4. World Bank, 2013: <http://econ.worldbank.org/WBSITE/EXTERNAL/EXTDEC/EXTGLO-BALFINREPORT/0,contentMDK:23267422~pagePK:64168182~piPK:64168060~theSitePK:881609700.html>, უკანასკნელად იქნა გადამოწმებული - 23.03.2016.
5. G30, 2008, The structure of Financial Supervision: Approaches and Challenges in a Global Marketplace, The Group of Thirty, Washington, D.C.
6. Herring, Richard J. and Carmassi, Jacopo, 2008, The Structure of Cross-Sector Financial Supervision. Financial Markets, Institutions & Instruments, Vol. 17, Issue 1, pp. 51-76.
7. GDFR 2013, Global Development Report: Rethinking the Role of the State in Finance, World Bank, Washington D.C.
8. IMF, 2013, Republic of Latvia: 2012 Article IV, Country Report No. 13/28, International Monetary Fund, Washington, D.C.
9. FCMC, 2006, Annual Report, Financial and Capital Market Commission, Riga.
10. BoL, 2006, Financial Stability Report, Bank of Latvia, Riga.
11. Turner A., 2009 The Turner Review: A regulatory response to the global banking crisis, FSA, UK.
12. კუკავა მ. საბანკო ზედამხედველობის ფუნქციის ჩამორთმევა ეროვნულ ბანკს ხელს შეუშლის კონსტიტუციური უფლებამოსილების განხორციელებაში: <http://www.transparency.ge/node/5261>, უკანასკნელად იქნა გადამოწმებული - 23.03.2016.
13. საფინანსო ზედამხედველობის სააგენტოს ფუნქციონირება შეჩერებულია: <http://www.radiotavisupleba.ge/content/sapinanso-zedamkhedvelobis-saagentos/27307949.html>, უკანასკნელად იქნა გადამოწმებული - 23.03.2016.
14. ალაფიშვილი დ. საბანკო ზედამხედველობის სისტემის რეფორმადწოდებული საკანონმდებლო ცვლილებები: დამოუკიდებლობის ზრდა თუ შემცირება // ეკონომიკა და საბანკო საქმე. – 2015. ტომი 3, № 2, გვ. 5–9: https://www.nbg.gov.ge/uploads/journal/2015/2015_2/n22015.pdf, უკანასკნელად იქნა გადამოწმებული - 23.03.2016.
15. IMF, EBRD და ADB ხელისუფლებას კრიტიკულ წერილს უგზავნიან: www.info9.ge/.../123688-msoffio-banki-imf-ebird-da-adb-khelisuflebas-krit..., უკანასკნელად იქნა გადამოწმებული - 23.03.2016.
16. Basel Committee. Core Principles for Effective Banking Supervision. March, 2012.

ბიტკოინი - საერთაშორისო ახალი ვირტუალური ვალუტა

REVAZ SHENGELIA

Phd, Professor of GTU, The Chief –in- Editor of the International Refereed Scientific Journal “Economics”

ZHUZHUNA TSIKLARI

Phd, Professor of GTU, The Chief –in- Editor of the International Refereed Scientific Journal “Economics”

NATIA SHENGELIA

Phd, Professor of GTU, The Chief –in- Editor of the International Refereed Scientific Journal “Economics”

რევაზ შენგელია

ეკონომიკის დოქტორი, საქართველოსტექნიკური უნივერსიტეტის პროფესორი

ჟუჟუნა ნიკლაური

ეკონომიკის დოქტორი, საქართველოსტექნიკური უნივერსიტეტის პროფესორი

ნათია შენგელია

ეკონომიკის დოქტორი, საქართველოსტექნიკური უნივერსიტეტის პროფესორი

Abstract

The Bitcoin is defined as an international virtual digital currency invented by Satoshi Nakamoto. The bit coin is the internet source of saving and payment. The Emission of bitcoins is called mining. This process is not managed by any central government that enables to avoid the devaluation of the currency. There exist the following subunits of the bit coin: Micro bitcoin (uBTC) = 0.000001BTC, Milli Bitcon (mBTC) = 0.001BTC, Satoshi is the lowest possible unit of bitcoin (0.00000001 BTC). There are listed the World’s Top 10 Bitcoin-Friendly Countries¹ : Estonia, The USA, Denmark, Sweden, South Korea, The Netherlands, Finland, Canada, the UK, Australia.

However, the Bitcoin has its advantages, such as: Freedom in payment, Control and security, Information is transparent, very low fees and etc. and the disadvantages- Not widely used, No physical Form. However the bitcoin becomes popular also in our country gradually. The leader company of bitcoin-mining, the member of international Bitfury group has established 2 companies in Tbilisi and Gori. That means to open the opportunities to the World innovative technologies Map. That can be regarded the key source to attract extra investments and to create the new vacancies. All these will have its important effect on the Georgian socio-economic development.

Key words: Bitcoin, Mining, Socio-economic Development, Investments, Satoshi, Virtual Currency.

ანოტაცია

ბიტკოინი განისაზღვრება, როგორც საერთაშორისო ვირტუალური ციფრული ვალუტა, გამოცემული სატოში ნაკამოტოს მიერ. ბიტკოინი არის ფულის დაზოგვისა და გადახდის საშუალება ინტერნეტით. ბიტკოინის ემისიას ეწოდება „მაინინგი“. ეს პროცესი არ იმართება რომელიმე ცენტრალური ხელისუფლების მიერ, რაც საშუალებას იძლევა, თავიდან ავიცილოთ ვალუტის დეველუაცია.

არსებობს ბიტკოინის შემდეგი „სუბ-ერთეულები“ : მილიბიტკოინი, მიკრობიტკოინი და სატოშინ (უმცირესი ნაწილი – ბიტკოინის ას მემილიონედი). ჩვეულებრივი ვალუტა დამყარებულია ოქროსა და ვერცხლზე, ბიტკოინი კი ეფუძნება არა ოქროს, არამედ მათემატიკურ გამოთვლებს. მნიშვნელოვანია ბიტკოინის დიდი მომხარებელი მსოფლიოს ტოპ 10 ქვეყანა: ესტონეთი, აშშ, დანია, შვედეთი, სამხრეთ კორეა, ჰოლანდია, ფინეთი, კანადა, დიდი ბრიტანეთი, ავსტრალია.

ბიტკოინს აქვს თავისი უპირატესობები, როგორცაა: თავისუფლება გადახდისას, კონტროლი და უსაფრთხოება, გამჭვირვალე ინფორმაცია, დაბალი საკომისიო და ა.შ. და ასევე მისი ნაკლოვანებებია - ფიზიკური ფორმის არქონა, და იგი ჯერჯერობით ფართოდ არ გამოიყენება. თუმცა ბიტკოინი პოპულარული ხდება თანდათან ჩვენს ქვეყანაშიც. საერთაშორისო Bitfury ჯგუფის წევრმა კომპანიამ, რომელიც ბიტკოინის მაინინგში ლიდერია, საქართველოში ჩამოაყალიბა თავისი ორი კომპანია თბილისსა და გორში. ყოველივე ეს ნიშნავს, რომ საქართველოს გზას უსწნის მსოფლიოს ინოვაციური ტექნოლოგიების რუკაზე და ამასთან ეს იქნება დამატებითი ინვესტიციების მოზიდვისა და ახალი სამუშაო ადგილების შექმნის კარგი საშუალება. ყოველივე ამან მნიშვნელოვანი გავლენა შეიძლება მოახდინოს საქართველოს სოციალურ-ეკონომიკურ განვითარებაზე.

საკვანძო სიტყვები: ბიტკოინი, მაინინგი, სოციალურ-ეკონომიკური განვითარება, ინვესტიციები, სატოში, ვირტუალური ვალუტა.

1 news.bitcoin.com

The Bitcoin is defined as an international online digital currency invented by Satoshi Nakamoto. The bit coin is an internet source of saving and payment. The Emission of bit coins is called mining. It was created in 2008 and is carried out by using the network and difficult mathematical processes. This process is not managed by any central government that enables to avoid the devaluation of the currency.

There exist the following subunits of the bit coin:

- **Satoshi** is the lowest possible unit of bit-coin, is often used to mean 0.00000001 BTC.
- **Milli** Bitcon (mBTC) = 1 thousandth of a bit-coin = 0.001BTC,
- **Micro** bitcoin (uBTC) = 1 millionth of a bit-coin = 0.000001BTC.

Moreover it should be mentioned that in Georgia the leader company of bitcoin-mining, the member of Bitfury group, has entered into our market. This company has already established one company in Gori and Now in Tbilisi, district Gldani by support of “The Co-investment fund” (established on about 185 hectar land plot). As “The Banks and Finances”² mentions this will enable to our country the **integration and open the opportunities to the World innovative technologies Map. That can be regarded the key source to attract extra investments and to create the new vacancies. All these will have its important effect on the Georgian Socio-economic development.**

However, it also has its advantages and disadvantages. From the advantages³ we can mention:

- **Freedom in Payment** (you can send or get money anytime and anywhere in the world),
- **Control and Security** (allowing users to be in

control of their transactions help keep Bitcoin safe for the network. Merchants cannot charge extra fees on anything without being noticed. They must talk with the consumer before adding any charges),

- **Information is Transparent** (the person’s public address is visible, but not the personal information), Bitcoin protocol cannot be manipulated by any person, organization, or government. This is due to Bitcoin being cryptographically secure.
- **Very Low Fees** (These exchange services generally have the lower fees than credit cards and PayPal, if any fees added in order to process the transactions faster),
- **Fewer Risks for Merchants** (Due to the fact that Bitcoin transactions cannot be reversed, do not carry with them personal information, and are secure, merchants are protected from potential losses that might occur from fraud).

From the **Disadvantages**⁴ we should point out the following ones:

- **Not Widely Used** - It is not quite widely used in the world, as it is still a new virtual digital currency and many people do not have a lot of information about it, do not rely on,
- **It May Cause somehow deflation** -its valuation changes according to the demand, the price and volume is increasing and also the increase of its volume is also expected to rise,
- **No physical Form** -People may get the cards through which they will be able to purchase items at the stores, but before that it would be necessary to convert it online into particular currency.

Below in the table there is given the constantly increasing price of bitcoin from \$200 to more than \$700 in 2015-2016.

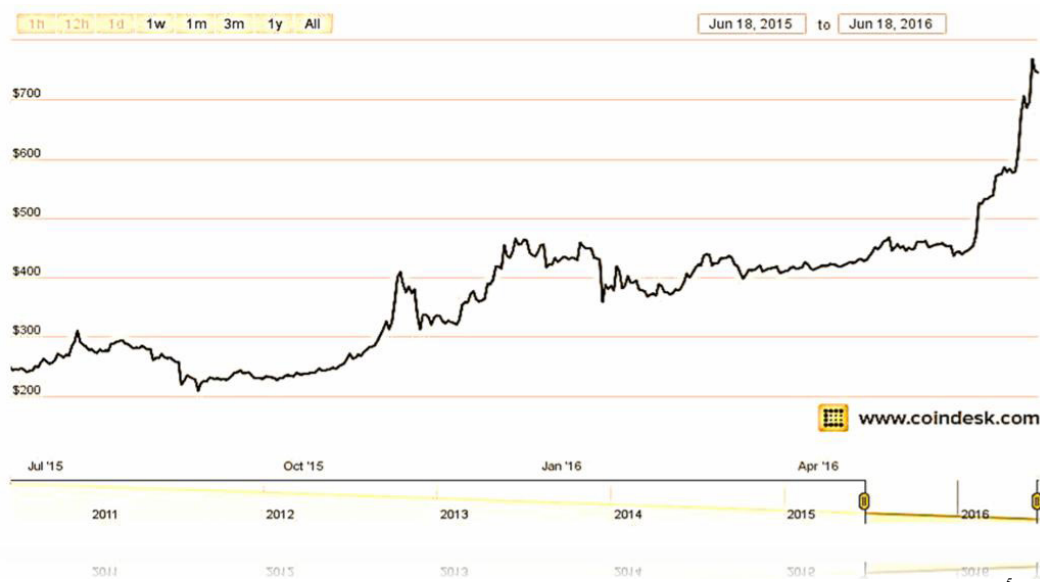

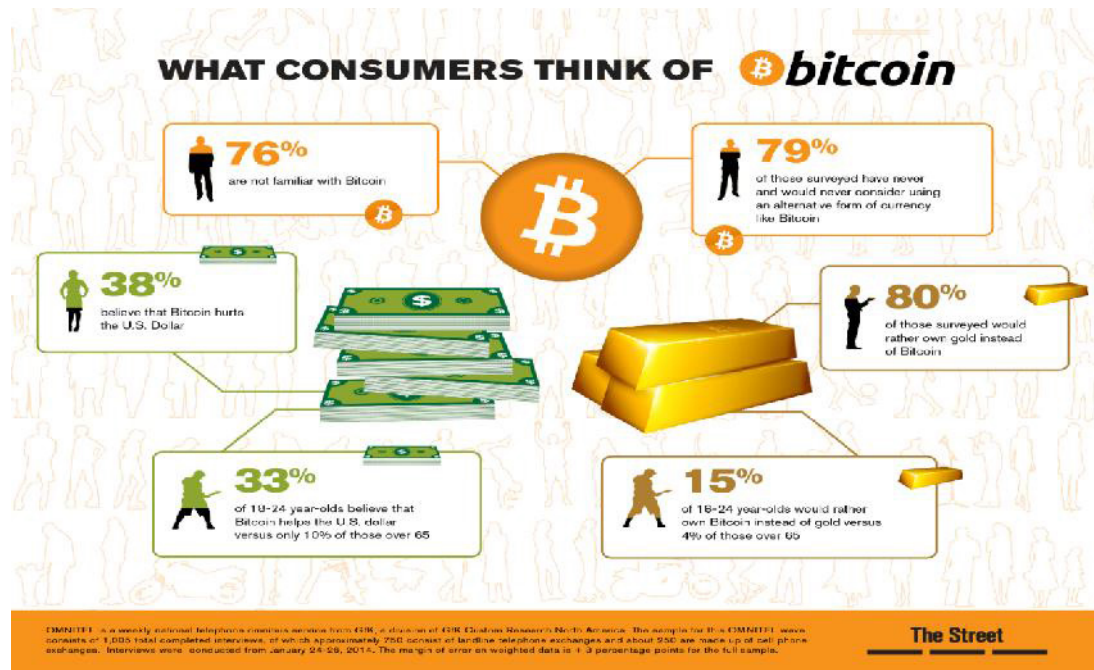
Table N1⁵

2 <http://bfm.ge/biznesi/bitkoin-mainingi-saqartvelos-bileti-akhali-teqnologiebis-msoffio-rukaze/>
 3 <https://coinreport.net>
 4 <http://cs.stanford.edu/>
 5 <http://www.coindesk.com/price/>

Table N1 Moreover, there are listed the World's Top 10 **Bitcoin-Friendly Countries**⁶ : Estonia, The USA, Denmark, Sweden, South Korea, The Netherlands, Finland, Canada, the UK, Australia. The US has the highest number of cryptocurrency users and Bitcoin trading volumes in the world is increasing. Bolstered by Silicon Valley, which is home to numerous cryptocurrency, many kind of startups, and the highest number

of Bitcoin ATMs in the world, the US has been at the forefront of the digital currency space. There was conducted a research in 2014 in the USA, what consumers thought about the usage of bit coin. Below you can see the results.

Image N1⁷

As it seems from the Chart, young people mostly would like to use it, but the older ones even prefer to own just gold instead of the bit coin. Most people were not familiar with its existence. Afterwards, the situation in the USA has radically changed.

In Georgia it is not quite popular but is becoming known step-by-step, as its awareness depends partially on the time and investment.

In Summary, the Bitcoin is defined as an international virtual digital currency invented by Satoshi Nakamoto. The bit coin is the internet source of saving and payment. The Emission of bitcoin is called **mining**. This process is not managed by any central government that enables to avoid the devaluation of the currency. There exist the following subunits of the bit coin: **Micro** bitcoin, **Milli** Bitcon, **Satoshi** - the lowest possible unit

of bitcoin (0.00000001 BTC).

As mentioned above, the Bitcoin has its advantages, such as: **Freedom in payment, Control and security, Information is transparent, very low fees and etc.** and the disadvantages- **Not widely used, No physical Form**. However the bitcoin becomes popular also in our country gradually. The leader company of bitcoin-mining, the member of international **Bitfury group** has established 2 companies in Tbilisi and Gori. That means to open the opportunities to the World innovative technologies Map. That can be regarded the key source to attract extra investments and to create the new vacancies. It would be useful to raise awareness about the bitcoin in Goergia in order to get widely used. All these will have its important effect on the Georgian socio-economic development.

ლიტერატურა/REFERENCES

1. news.bitcoin.com
2. <http://bfm.ge/biznesi/bitkoin-mainingi-saqartvelos-bileti-akhali-teqnologiebis-msoffio-rukaze/>
3. <https://coinreport.net>
4. <http://cs.stanford.edu/>
5. <http://www.coindesk.com/price/>.

6 news.bitcoin.com

7 Google.com/pictures

სათუნა ხარხელაური

ბიზნესის ადმინისტრირების აკადემიური
დოქტორი სტუ ასისტენტ-პროფესორი

KHATUNA KHARKHELARI

ector of Business Administration, Assistant Professor
of Georgian Technical University

ანოტაცია

სტატიაში ნაჩვენებია თუ როგორ გამოვიყენოთ ფინანსური ანგარიშგება ფირმის ფინანსური შედეგებისა და მდგომარეობის შეფასებისთვის. ჩვენ განვიხილავთ ფინანსურ ანალიზს, მისი განხორციელებისთვის საჭირო ძირითადი კომპონენტებს: სასარგებლო ინფორმაცას, მონაცემების შედარების სტანდარტების და ანალიზს მეთოდებს. აქ წარმოდგენილია ანალიზის სამი ძირითადი მეთოდი: პორიზონტალური ანალიზი, ვერტიკალური ანალიზი და ფარდობითი მაჩვენებლების ანალიზი. ჩვენ გამოვიყენებთ თითოეულ მათგანს ფინანსური ანგარიშგების კვლევისას, სს „თელასის“-ის ანგარიშგების გამოყენებით. ფარდობითი მაჩვენებლების ანალიზი გავრცობილი და ჩამოყალიბებულია სტატიის დასასრულს. ამ სტატიაში აღწერილია ფინანსური ანალიზის მიზანი, მისი საინფორმაციო წყაროები, როგორ გამოვიყენოთ მონაცემების შედარება და განხილულია რამდენიმე საკითხი გამოთვლებთან დაკავშირებით.

საკვანძო სიტყვები: ვერტიკალური ანალიზი; პორიზონტალური ანალიზი; სტრუქტურული კოეფიციენტები.

Abstract

This article shows how we use financial statements to evaluate a company's financial performance and condition. We explain financial statement analysis, its basic building blocks, the information available, standards for comparisons, and tools of analysis. Three major analysis tools are presented: horizontal analysis, vertical analysis and ratio analysis. We apply each of these using Research in JSC "Telasi" financial statements. This article expands and organizes the ratio analyses introduced at the end of each article. Financial statement analysis applies analytical tools to general-purpose financial statements end related date making business decisions. It involves transforming accounting data in to more useful information. Financial statement analysis reduces our reliance on hunches, guesses, and intuition as well as our uncertainty in decision making. This article describes the purpose of financial statement analysis, its information sources, the use of comparisons, and some issues in computations.

Key words: Vertical Analysis; Common-Size Statement; Comparative income Statements;

შესავალი

ფინანსური ანგარიშგების ანალიზისთვის პირველ რიგში საჭიროა განვსაზღვროთ ამ ანალიზის საფუძველი. ანალიზის ჩატარების საფუძველში შედის: ანალიზის მიზნის განსაზღვრა; ე.წ. ბლოკების განსაზღვრა, რაზეც უნდა ავაგოთ ჩვენი ანალიზი; ანალიზისთვის საჭირო ინფორმაცია; მონაცემების შედარების სტანდარტებისა და ხერხების განსაზღვრა. [1]

საწარმოს ფინანსური ანალიზის მიზანია

გამოიკვიროს და გამოავლინოს საწარმოს ფინანსური მდგომარეობის გაუმჯობესებისა და მომგებიანობის ამაღლების ფარული შესაძლებლობები ანუ რეზერვები.

ფინანსური ანალიზი ძირითადად გამოქვეყნებული ფინანსური ანგარიშგების საფუძველზე ტარდება. იგი ამ ინფორმაციის მომხმარებლებს ეხმარება მოცემულ საწარმოსთან პარტნიორობის მიზანშეწონილობის შეფასებაში. ფინანსური ანალიზის საინფორმაციო ბაზას წარმოადგენს

საადრიცხო და არასაადრიცხო ინფორმაცია, რომელიც ეხმარება ანალიტიკოსს გამოიკვლიოს საწარმოს ფინანსური სტაბილურობის გამტკიცების გზები.

ფინანსური ანალიზის დროს ფოკუსირება ხდება ერთ ან რამდენიმე ფინანსური შედეგების და მდგომარეობის ამსახველ ელემენტზე. როგორც წესი ანალიზის აგება ხდება ოთხ ძირითადად შემადგენელ ბლოკზე. ესენია:

1. ლიკვიდობა და ეფექტიანობა - უნარი დაფაროს ვალდებულებები და ეფექტურად მოახდინოს შემოსავლების გენერირება მოკლევადიან პერიოდში;

2. გადახდისუნარიანობა - უნარი გამოიმუშაონ შემოსავლები და დაფარონ ვალდებულებები გრძელვადიან პერიოდში;

3. მომგებიანობა - შესაძლებლობა, უზრუნველყოს ფინანსური დაინტერესება, რომელიც საკმარისია დაფინანსების მოზიდვისა და შენარჩუნებისათვის.

4. ბაზრის პერსპექტივები - უნარი წარმოქმნის ბაზრის დადებით მოლოდინები

ფინანსური ანგარიშგების ანალიზისას ამ ბლოკების გამოყენება გულისხმობს ანალიზის მიზნებისა და ამ ბლოკებს შორის კავშირის განსაზღვრას.

იმისათვის რომ დავადგინოთ ფირმის საქმიანობის შედეგები საანგარიშგებო პერიოდში როგორია, კარგი, ცუდი თუ საშუალო, საჭიროა შემუშავებულ იქნას შეფასების სტანდარტები: შიდა საწარმოო (მაგალითად საბაზო წლის, მაჩვენებლის განსაზღვრა), საწარმოთაშორისო (საწარმოთა შესადარისობისა და შესადარისი მაჩვენებლების განსაზღვრა), შიდადარგობრივი გაიდლაინები, ანუ ემპირიულ-სტატისტიკურ მაჩვენებლებზე დაყრდნობით საშუალო შიგადარგობრივი მაჩვენებლის დადგენა. ფინანსური ანგარიშგების ანალიზი იყენებს ანალიზის სამ ძირითად მეოდეს:

1. ვერტიკალურ ანალიზს
2. ჰორიზონტალურ ანალიზს
3. ფარლობითი მაჩვენებლების

ანალიზის (Ratio Analysis)

იმისათვის რომ ზოგადი დანიშნულების ფინანსური ანგარიშგების მონაცემები გარდაქმნას მმართველობითი გადაწყვეტილების მიღებისათვის საჭირო ინფორმაციად. ფინანსური ანალიზი ამცირებს ჩენს ვარაუდების, ეჭვებს და გაურკვეველობას ბიზნეს გადაწყვეტილებების მიღებისას.

ვერტიკალური ანალიზი¹

ეს არის ფინანსური ანგარიშგების თითოეული მუხლის ან მუხლების ჯგუფის შეფასების ხერხი, მის ხვედრით წილს დადგენა ბაზურ

ჯამურ მაჩვენებელში (მთელში).

როგორც წესი საბალანსო უწყისში ბაზად აიღება მთლიანი აქტივები, (რადგან, მთლიანი აქტივების ჯამი ტოლია ვალდებულებებისა და კაპიტალის ჯამისა) ხოლო მოგება/ზარალის უწყისში კი შემოსავალი რეალიზაციიდან. ფინანსური ანგარიშგების ვერტიკალური ანალიზის მიზანია გამოკვლეული იქნეს მათი ცალკეული მუხლების ხვედრითი წილის ცვლილებები და გაკეთდეს შესაბამისი დასკვნები.

ბუღალტრული ბალანსის ვერტიკალური ანალიზის მეშვეობით შეისწავლება საწარმოს ქონებისა და მისი დაფინანსების წყაროების სტრუქტურა. თითოეული მუხლის ხვედრი წილის გამოთვლის შემდეგ გამოვთვლით ამ მაჩვენებლების გადახრარებს საბაზისო წელთან ან ჯაჭვურად (ყოველ წელს წინა წელთან შედარებით). შემდეგ ვაფასებთ როგორია ამსრუქტურული ცვლილებების დინამიკა. საერთოდ, ბუღალტრული ბალანსის სტრუქტურული ანალიზის დროს უარყოფით მოვლენად ითვლება ფულადი თანხების წილის შემცირება, მარაგებისა და მოთხოვნების წილის ზრდა, ვალდებულებების ზრდა და საკუთარი კაპიტალის წილის შემცირება. ეს ყველაფერი იმაზე მეტყველებს, რომ ავანსირებული კაპიტალის ბრუნვადობა ნელდება, იზრდება კრედიტორებზე საწარმოს დამოკიდებულების ხარისხი და ფინანსური მდგომარეობა იძაბება.

1 ასევე ცნობილია როგორც common-size analysis

ცხრილი 1: სს„თელასი“,² ფინანსური მდგომარეობის შესახებ ანგარიშის

აქტივები	სტრუქტურული (ვერტიკალური) ანალიზის ცხრილი							
	2012წ	%	2013	%	2014	%	2015	%
გრძელვადიანი აქტივები								
ძირითადი საშუალებები	182291	63	132212	58	156619	59	179446	68
არამატერიალური აქტივები	3094	1,1	2012	0,9	1570	0,6	1390	0,5
რესტრუქტურული საგაჭრო დებეტორ. დავალიანება, გრძელვადიანი ნაწილი	4917	1,7	5527	2,4	5422	2	4644	1,8
გაცემული სესხები	6957	2,4	0		0		0	
სულ გრძელვადიანი აქტივები	197259	69	139751	61	163611	62	185480	70
მიმდინარე აქტივები								
სასაქონლო-მატერიალური მარაგები	11502	4	10545	4,6	10331	3,9	9005	3,4
საგაჭრო და სხვა დებიტორული დავალიანება	30783	11	35257	15	42381	16	49337	19
გადახდილი ავანსები	739	0,3	935	0,4	761	0,3	1653	0,6
წინასწარ გადახდილი მოგების მიმდ. გადასახადი	1500	0,5	0		8307	3,1	1744	0,7
ფულადი სახსრები (გამოყენება შეზღუდული)	1513	0,5	3609	1,6	4787	1,8	2939	1,1
ფულადი სახსრები და მათი ეკვივალენტები	44199	15	38517	17	34626	13	13165	5
სულ მიმდინარე აქტივები	90236	31	88863	39	101193	38	77843	30
სულ აქტივები	287495	100	228614	100	264804	100	263323	100
კაპიტალი და ვალდებულებები								
საკუთარი კაპიტალი								
სააქციო კაპიტალი	112429	39	112429	49	112429	42	112429	43
დამატებითი შენატანები კაპიტალში	25747	9	25747	11	25747	9,7	25747	9,8
სხვა რეზერვები	0		0		-73	-0	117	0
აკუმულირებული ზარალი	-13624	-5	-51507	-23	-23523	-8,9	-25754	-9,8
სულ საკუთარიკაპიტალი	124552	43	86669	38	114580	43	112539	43
გრძელვადიანი ვალდებულებები								
პროცენტული სესხები და თამასუქები	38882	14	33057	14	29536	11	18935	7,2
გადავადებული საგადასახადო ვალდებულებები	6058	2,1	672	0,3	4219	1,6	4848	1,8
ანარიცხები					-		3092	1,2
შრომით საქმიანობის შემდგომი გასამრჯელოები					1120	0,4	1016	0,4
სახელმწიფო გრანტები	2840	1	2328	1	1932	0,7	1878	0,7
მომხმარებლისაგან მიღებული აქტივები	0		84	0	113	0	74	0
სულ გრძელვადიანი ვალდებულებები	47780	17	36141	16	36920	14	29843	11
მიმდინარე ვალდებულებები								
პროცენტული სესხები და თამასუქები	7651	2,7	5801	2,5	6178	2,3	4941	1,9
საგაჭრო და სხვა კრედიტორული დავალიანებები	87790	31	74140	32	81757	31	89717	34
მიღებული ავანსები	6579	2,3	10680	4,7	7498	2,8	8963	3,4
სახელმწიფო გრანტები	440	0,2	423	0,2	429	0,2	447	0,2
მოგების გადასახადის მიმდინარე გადასახდელები	-		832	0,4	-		-	
შრომით საქმიანობის შემდგომი გასამრჯელოები	0		0		53	0	64	0
სხვა საგადასახადო დავალიანება	11807	4,1	12423	5,4	12731	4,8	14696	5,6
რეზერვები	896	0,3	1505	0,7				
ანარიცხები					4658	1,8	2094	0,8
გადასახდელი დივიდენდები							19	0
სულ მიმდინარე ვალდებულებები	115163	40	105804	46	113304	43	120941	46
სულ კაპიტალი და ვალდებულებები	287495	100	228614	100	264804	100	263323	100

როგორც ცხრილი :1-დან ჩანს, სს „თელასის“ გრძელვადიანი აქტივების მუხლებიდან, რესტრუქტურული საგაჭრო დებეტორული დავალიანება, გრძელვადიანი ნაწილილის ხვედრითი წილი მთლიან აქტივებში 2013 წელს გაიზარდა 2012 წელთან შედარებით 1,7%-იდან 2,4%-მდე, ეს შეიძლება ჩაითვალოს უარყოფით

შედეგად, რადგან ამ მაჩვენებლის ზრდა ნიშნავს, რომ ფირმის მენეჯმენტი ვერ ახერხებდა მიწოდებული საქონლის ან გაწეული მომსახურების საფასურის დროულ ამოღებას. შემდგომ წლებში შეიმჩნევა ამ მაჩვენებლის შემცირება, თუმცა 2012 წლის ნიშნულს, მაინც ვერ დაუბრუნდა. აქვე უნდა ავლნიშნოთ, რომ საგაჭრო და სხვა დებიტორული

დავალიანების მიმდინარე ნაწილის ხვედრითი წილის მაჩვენებელსაც ზრდის ტენდენცია ახასიათებს, 10, 7 %-იდან 15,4% 16% 18,7%-მდე. ამ მაჩვენებლის ასეთი დინამიკა, ზემოთ გამოთქმულ ვარაუდს დებიტორული დავალიანების მართვის შესახებ, აძლიერებს. რაც შეეხება ბალანსის ვალდებულებებისა და კაპიტალის მუხლებს აქ შეგვიძლია ორი მნიშვნელოვანი კოეფიციენტის გამოთვლა: საკუთარი კაპიტალისა და მოზიდული კაპიტალის კონცენტრაციის კოეფიციენტები [3]. როგორც პირველი ცხრილიდან ჩანს 2012 წლისთვის საკუთარი კაპიტალის კონცენტრაციის კოეფიციენტი 43,3%-ია, ხოლო მოზიდული კაპიტალისა კი 56,7%, რაც როგორც ზემოთ აღნიშნეთ იმის მანიშნებელია, რომ კომპანიის კრედიტორებზე დამოკიდებულება 50%-ზე მაღალია, რაც სასურველ მაჩვენებლად არ ჩაითვლება. 2013 წლისთვის ამ მხრივ მდგომარეობა კიდევ უფრო გაუარესებულია, ხოლო 2014-15წწ.-ში კი მაჩვენებლების თანაფარდობა უბრუნდება 2012 წლის ნიშნულს. ბალანსის პასივის მიხედვით მთავარი სტრუქტურული კოეფიციენტია მოზიდული და საკუთარი კაპიტალის

ფარდობის კოეფიციენტი, რომელსაც კაპიტალის ძირითადი სტრუქტურის კოეფიციენტი ეწოდება. იგი გამოითვლება ვალდებულებების ჯამის შეფარდებით საკუთარი კაპიტალის ჯამთან და გვჩვენებს საკუთარი კაპიტალის ყოველი ერთი ლარი რამდენი ლარის ვალდებულებებითაა დატვირთული. ამ კოეფიციენტის ზრდა ფინანსურ რისკებს ზრდის და საწარმოს ფინანსური დამოკიდებულების ხარისხს აძლიერებს. მისი დონე ერთზე მეტი არ უნდა იყოს. როგორც უკვე აღვნიშნეთ საწარმოს ფინანსური შრდეგებისა და მდგომარეობის ანალიზისთვის მხოლოდ საბალანსო უწყისის ანალიზი არ არის საკმარისი. საჭიროა ასევე სრული შემოსავლების შესახებ ანგარიშის (მოგება/ზარალის უწყისის) ანალიზიც.

როგორც მეორე ცხრილიდან ჩანს სს „თელასის“ ხარჯებისა და მოგების ხვედრითი წილი შემოსავალში სხვადასხვა ტენდენციით ხასიათდება. აქვე ჩვენ შეგვიძლია გამოვთვალოთ საწარმოს ისეთი მნიშვნელოვანი მაჩვენებლები, როგორცაა მოგების მაღუა და ფასნამატი.

ცხრილი 2: სს „თელასის“ სრული შემოსავლის ანგარიშის სტრუქტურული (ვერტიკალური) ანალიზი (ათას ლარებში)

	2012	%	2013	%	2014 წ	%	2015	%
შემოსავალი გაყიდვებიდან	251641		250570		275841		313247	
სხვა შემოსავლები	8840		11183		11923		14671	
სულ შემოსავლები	260481	0	261753		287764		327918	
შესყიდული ელექტროენერგია	-129762	-49,8	-126959	-48,5	-173054	-60,1	-226410	-69,0
ხელფასები და სხვა გადასახადები თანამშრომლებისათვის	-52238	-20,1	-51579	-19,7	-56120	-19,5	-52063	-15,9
ცვეთა და ამორტიზაცია	-11835	-4,5	-9542	-3,7	-8223	-2,9	-9161	-2,8
გადასახადები, მოგების გადასახადის გარდა	-2107	-0,8	-1541	-0,6	-1430	-0,5	-2409	-0,7
შექმნილი და გაუქმებული რეზერვები, წმინდა გაუფასურების ხარჯი	-812	-0,3	5795	2,2	3021	1,1	-4915	-1,5
სხვა საოპერაციო ხარჯები	-21884	-8,4	-47216	-18,0	-16150	-5,6	-16948	-5,1
	-218638	-83,9	-295312	-112,8	-251956	-87,6	-311906	-95,1
საოპერაციო საქმიანობიდან მიღებული (ზარალი-მოგება) ფინანსური საქმიანობიდან მიღებული შემოსავალი	41843	16,1	-33559	-12,8	35808	12,4	16012	4,9
ფინანსურ საქმიანობაზე გაწეული დანახარჯები	-8974		-1781		-1570		-1433	
კურსთაშორისი სხვაობიდან მიღებული ზარალი/მოგება წმინდა მოგება/ზარალი მოგების	1226		-1633		-3431		-9213	
გადასახადით დაბეგრამდე მოგების გადასახადის გადახდაზე გაწეული ხარჯები	37141	14,3	-33779	-12,9	32712	11,4	7167	2,2
წლის მოგება/(ზარალი)	24958		-37883		27984		6571	
სხვა სრული მოგება/ზარალი	0		0		-73		190	
მთლიანი სრული შემოსავალი წლის განმავლობაში	24958	9,6	-37883	-14,5	27911	9,7	6761	2,0
საბაზო და გაზაფხული მოგება ერთ აქციაზე/მოგება/ზარალი	0,00026				0,00025		0,00006	

საოპერაციო საქმიანობიდან მიყვებული მოგების მარეის ცვლილებას ასეთი ცვლილება ახასიათებს ამ ოთხი წლის განმავლობაში: 2012 წელს -16,1%; 2013 წელი ზარალიანია; 2014 წელს - 12,4 % და ბოლო 2015 წელს კი 4,9%. აქვე აღსანიშნავია, რომ 2013 წლის ფინანსურ შედეგზე გავლენა იქონია სხვა საოპერაციო ხარჯებისა და გაუფასურების ხარჯების ხვედრითი წილის მკვეთრმა ზრდამ. შესაბამისად პირველის 8,2%-იდან 18%-მდე, ხოლო მეორე მუხლის ნულოვანი მაჩვენებლიდან 24,6 %-მდე.

ჰორიზონტალური ანალიზი

ანალიზის ამ მეთოდის გამოყენების დროს ვაღვკენთ ე.წ. შედარებით ფინანსური ანგარიშის ცხრილს. პირველ რიგში ვირჩევთ საბაზო პერიოდს (ჩვენს შემთხვევაში მაგ. 2012 წელი) და მის მონაცემებთან ვასდენთ სხვა წლების იგივე მონაცემების შედარებას. აქვე უნდა აღვნიშნოთ რომ, ობიექტური დასკვნების გაკეთებისთვის აუცილებელია, შემდგომი წლების მონაცემების კორექტირება ინფლაციის გათვალისწინებით. შემდეგ ვითვლით გადახრებს თანხის მიხედვით. ამისათვის საანალიზო პერიოდის მაჩვენებელს ვაკლებთ საბაზისო მაჩვენებელს. მაგ. ფინანს-

ური მდგომარეობის შესახებ ანგარიშის მიხედვით ძირითადი საშუალებები 2012 წელს იყო 182 291 000 ლარი, ხოლო 2013 წელს 132 212 000 ლარი. გადახრა (ინფლაციის გათვალისწინებლად) იქნება (50 079 000)². შემდეგ ვითვლით პროცენტული ცვლილებას, რომელიც გამოითვლება საანალიზო პერიოდის მაჩვენებელის შეფარდებით საბაზისო მაჩვენებელთან გამრავლებული 100 - ზე. ჩვენს შემთხვევაში ეს იქნება 67,6%. ეს კი ნიშნავს რომ ბალანსის ეს მუხლი საბაზისო (ამ შემთხვევაში წინა წელთან) შედარებით შემცირდა 32,4%-ით. ასე შეგვიძლია გავაკეთოთ როგორც საბალანსო ისე მოგება/ ზარალის უწყისის ტენდენციის (Trend Analysis).

დასკვნა

ჩვენს მიერ ჩატარებული ფინანსური ანალიზის (მხოლოდ ერთი მეთოდის) მიხედვით შეგვიძლია დავასკვნათ რომ სს „თელასს“ 2013 წლის ყველაზე ცუდი ფინანსური შედეგები და მაჩვენებლები ქონდა. მიუხედავად შემდგომი ორი წლის შედეგების გაუმჯობესებისა, მას მაინც დიდი ძალისხმევა დასჭირდება დაფინანსების წყაროების მოზიდვისა და შენარჩუნებისთვის.

ლიტერატურა/REFERENCES

- 1 «Manajerial Accounting» - John j. Wild., Kan W.S.Haw. 3rd ed. McGraw-hill, Irwin 2012 p. 486
- 2 www.telasi.ge/sites/default/files/attachments/Annual%20Report%202015_application_geo.pdf
- 3 ი.ჭილაძე – «ფინანსური ანალიზი» თბ. 2011 გვ.76

2 უარყოფითი გადახრა

უცხოური ინვესტიციების მოზიდვის პრობლემები და პერსპექტივები საქართველოში

PROBLEMS AND PROSPECTS OF ATTRACTING FOREIGN IN INVESTMENTS IN GEORGIA

დავით ბიძინაშვილი

ეკონომიკის დოქტორი, გორის სახელმწიფო
სასწავლო უნივერსიტეტის პროფესორი

DAVT BIDZINASHVILI

PhD in Economics,
Professor of Gori State Teaching University

ანოტაცია

საქართველოსთვის განსაკუთრებული მნიშვნელობა ენიჭება პირდაპირი უცხოური ინვესტიციების მოზიდვას. ქვეყანაში არსებული ლიბერალური საინვესტიციო გარემო და თანაბარი პირობები ადგილობრივი და უცხოური ინვესტიციებისათვის, საქართველოს მიმზიდველს ხდის უცხოელი ინვესტორებისთვის. სტაბილური ეკონომიკური განვითარება, ლიბერალური და თავისუფალი საბაზრო ეკონომიკური პოლიტიკა, მხოლოდ 6 გადასახადი და შემცირებული საგადასახადო განაკვეთები, ლიცენზიებისა და ნებართვების მცირე რაოდენობა, ადმინისტრაციული პროცედურების სიმარტივე, პრეფერენციული სავაჭრო რეჟიმები მსოფლიოს მრავალ ქვეყანასთან ხელსაყრელი გეოგრაფიული მდებარეობა, კარგად განვითარებული და ინტეგრირებული სატრანსპორტო სისტემა, განათლებული კვალიფიციური და კონკურენტული სამუშაო ძალა და სხვა მრავალი ფაქტორი წარმოადგენს მყარ საფუძველს საქართველოში ბიზნესის დაწყებისა და მისი წარმატებული განვითარებისათვის.

Abstract

Of particular importance for attracting foreign direct investment. Liberal investment environment and equal conditions for local and foreign investments, Georgia attractive for foreign investors. Stable economic development, liberal and free-market economic policies, only 6 taxes and reduced tax rates, licenses and permits, administrative simplicity, preferential regimes with foreign countries, a favorable geographical location, well-developed and integrated transport system, an educated, skilled and competitive labor force, and many other factors of a solid foundation for successful development of business in Georgia.

ზოგადად ქვეყანაში ინვესტიციების შემოდინება მრავალ, ერთმანეთთან დაკავშირებულ ფაქტორზე არის დამოკიდებული. ეს შეიძლება იყოს პოლიტიკური სტაბილურობა, არაკონფლიქტური რეჟიონი, სწრაფად მზარდი და პროგრესირებადი ეკონომიკური მაჩვენებლები, საკუთრების უფლების დაცვის გარანტია და ერთ-ერთი ყველაზე მნიშვნელოვანი, ჯანსაღი ფინანსური ბაზრები, კაპიტალის მოძიების ალტერნატიული და დივერსიფიცირებული წყაროებით.

საქართველოს სტატისტიკის ეროვნული სამსახური 2016 წლის პირველი კვარტლის პირდაპირი უცხოური ინვესტიციების შესახებ ინფორმაციას აქვეყნებს, რომლის თანახმადაც, წინასწარი

მონაცემებით, საქართველოში განხორციელებული პირდაპირი უცხოური ინვესტიციების მოცულობამ 2016 წლის I კვარტალში 376 მლნ აშშ დოლარი შეადგინა, რაც 103 %-ით მეტია 2015 წლის I კვარტალის წინასწარ მონაცემებზე.

წინა წლის ანალოგიურ მაჩვენებელთან შედარებით, 2016 წლის პირველ კვარტალში საქართველოში განხორციელებული პირდაპირი უცხოური ინვესტიციების მოცულობა 103%-ით გაიზარდა.

საქართველოს სტატისტიკის ეროვნული სამსახურის მონაცემებით, აღნიშნულ პერიოდში უმსხვილესი პირდაპირი ინვესტორი ქვეყნების პირველი ხუთეული ასე გამოიყურება: აზერბაიჯანი 36%, თურქეთი 15%, გაერთიანებული

სამეფო 12%, კორეა 9%, ნიდერლანდები კი 6%.

მიმდინარე წლის პირველ კვარტალში აზერბაიჯანიდან 137 მილიონი აშშ დოლარის ინვესტიცია განხორციელდა, თურქეთიდან - 57 მილიონი დოლარის, გაერთიანებული სამეფოდან - 44 მილიონი დოლარის. რაც შეეხება კორეას, ამ ქვეყანამ საქართველოში 32 მილიონი დოლარის ინვესტიცია განხორციელა, ნიდერლანდებმა კი 22 მილიონი დოლარის.

საქსტატის ცნობით, 2014-2016 წლებში ყველაზე დიდი მოცულობის პირდაპირი უცხოური ინვესტიცია 2014 წლის მესამე კვარტალში განხორციელდა და აღნიშნულმა მონაცემმა 726 მილიონი აშშ დოლარი შეადგინა. 2015 წლის პირველ კვარტალში პირდაპირი უცხოური ინვესტიციების რაოდენობა 185 მილიონი აშშ დოლარი, ხოლო 2014 წლის ანალოგიურ პერიოდში 309 მილიონი აშშ დოლარი იყო.

საქართველოს სტატისტიკის სამსახურის მიერ გამოქვეყნებული მონაცემების მიხედვით, საქართველოში 2015 წელს, 1 351 მლნ დოლარის, პირდაპირი უცხოური ინვესტიცია შემოვიდა, რაც 23%-ით ნაკლებია 2014 წლის ანალოგიურ მონაცემებთან შედარებით. ინვესტიციები განსაკუთრებით შემცირდა ისეთ დარგებში როგორცაა ენერჯეტიკა 52%-ით, დამამუშავებელი მრეწველობა 55%-ით, სამშენებლო სექტორი 59%-ით და უძრავი ქონება, სადაც 2014 წელთან შედარებით 65%-იანი კლება ფიქსირდება.

თუ ჩვენ შევხედავთ საქართველოში განხორციელებული ინვესტიციების მოცულობას ბოლო წლების ტრენდის ფარგლებში, ნათლად დავინახავთ, რომ 2015 წელს საქართველოში შემოსული ინვესტიციების რაოდენობა ჩამოვარდება მხოლოდ 2014 წლის მონაცემებს და აღემატება 2013, 2012, 2011 წლის მონაცემებს. თუ ჩვენ სიტუაციას შევხედავთ ინვესტორების მოზიდვისა და დარგების მიმართ ინვესტორების დაინტერესების კუთხით, სურათი ასეთია, 2013-2015 წლებში პირდაპირი უცხოური ინვესტიციების შემომავალმა ნაკადებმა 7 მილიარდ 594 მლნ \$ შეადგინა, რაც 75%-ით აღემატება 2010-2012 წწ 3 წლიან შედეგს.

2015 წლის მონაცემებით, ინვესტიციების შემოდინების კუთხით, ზრდა ფიქსირდება ისეთ სექტორებზე როგორებიცაა, ტრანსპორტი და კავშირგაბმულობა + 27 %, საფინანსო სექტორი + 40 %, სოფლის მეურნეობა + 59 % და ჯანდაცვის სექტორი, სადაც 2014 წელთან შედარებით 80 %-ნი მატება ფიქსირდება. აღსანიშნავია, რომ ეს სწორედ ის ეკონომიკური სექტორებია, რომლის პოპულარიზაციასა და განვითარებაზე ხელისუფლება ბოლო 2 წელია აქტიურად მუშაობს.

ერთ-ერთი მნიშვნელოვანი ფაქტორი რამაც 2015 წლის მონაცემებში, 2014 წელთან შედარებით დაბალი მაჩვენებელი მოგვცა, არის ეროვნული

ვალუტის დევალვაცია. ჩვენი აზრით, სწორედ ეროვნული ვალუტის რყევებს აქცევენ ინვესტორები, დიდ ყურადღებას ინვესტიციების განხორციელებამდე.

თუ შევაფასებთ 2016 წლის პირველი კვარტლის პირდაპირი უცხოური ინვესტიციების მონაცემებს (376 მლნ.დოლარი), რაც 103%-ით მეტია წინა წლის ანალოგიურ პერიოდზე. აღსანიშნავია, რომ წლებგანდელი მონაცემები ბოლო 7 წლის მაქსიმუმია და ის მხოლოდ 2008 წლის მონაცემებს ჩამოუვარდება. მსგავსი ზრდა უცხოური ინვესტიციების კუთხით სავსებით ლოგიკურია თუ გავითვალისწინებთ რიგ საგარეო და საშინაო ფაქტორებს.

საშინაო ფაქტორებიდან მნიშვნელოვანი გამოიყოს მთავრობის შეცვლილი პოლიტიკა ბიზნესის განვითარებასა და მისი სტიმულირებისათვის, რაც პირველ რიგში გამოიხატება საკუთრების უფლების მხრივ მნიშვნელოვან წინსვლაში, რამაც ქვეყანაში გააჩინა განცდა, რომ საკუთრების უფლება არის ხელშეუვალი, რაც უცხოელი ინვესტორებისთვის არის პოზიტიური სიგნალი, საქართველოში ინვესტიციების განხორციელებისთვის.

საგარეო ფაქტორების ანალიზისას, გასათვალისწინებელია საქართველოს უმსხვილესი ინვესტორი ქვეყნების ეკონომიკების მდგომარეობა, რომლებიც ჩვენი რეგიონის ძირითადი სავაჭრო პარტნიორი ქვეყნები არიან და რომელთაც გასული წლის რეგიონალური კრიზისი მნიშვნელოვნად შეეხოთ. 2016 წლიდან კი როგორც საქართველოში ისე ჩვენს რეგიონში კრიზისმა გადაიარა და რეგიონის ეკონომიკებმაც გაჯანსაღება დაიწყეს.

რაც შეეხება იმ ინვესტორ ქვეყნებს, რომლებიც ჩვენი რეგიონის წევრები არ არიან, ამ ქვეყნებზე დადებითად იმუშავა 2015 წელს თბილისში გამართულმა „იბიარდის“ შეხვედრამ სადაც რამდენიმე მსხვილი საინვესტიციო პროექტი დაანონსდა.

ინვესტიციებში ეკონომიკური სექტორების მიხედვით, რადიკალური ცვლილებები არ არის. წელსაც ინვესტორებისთვის ყველაზე დიდი პოპულარობით ტრანსპორტი და კავშირგაბმულობა სარგებლობს. მეორე ადგილს იკავებს საფინანსო სექტორი. აღსანიშნავია, რომ წინა წლებისგან განსხვავებით გაზრდილია ინვესტიციების მოცულობა ენერჯეტიკის სექტორში, რაც განპირობებულია ამ კუთხით გატარებულ აქტიურ სამთავრობო პოლიტიკასთან ინვესტორების დასაინტერესებლად ასევე 2015 წელს დაანონსებული პროექტების გადმოწევასთან 2016 წელს.

საქსტატის ინფორმაციით, ყველაზე მეტი პირდაპირი უცხოური ინვესტიცია ტრანსპორტისა და კავშირგაბმულობის სექტორში განხორციელდა და 200 მლნ აშშ დოლარს მიაღწია, რაც

მთლიანი პირდაპირი უცხოური ინვესტიციების 53 პროცენტია. მეორე ადგილზე იმყოფება საფინანსო სექტორი 58 მლნ აშშ დოლარით, ხოლო მესამეზე - ენერჯეტიკის სექტორი 40 მლნ აშშ დოლარით.

პირველი კვარტლის საინვესტიციო რეკორდად 2008 წელი ითვლება. იმ პერიოდში საქართველოში ინვესტორებმა - 537 მილიონი დოლარი შემოიტანეს. მას შემდეგ ქვეყანას უცხოელი ბიზნესმენები დიდად აღარ წყალობდნენ. წლების განმავლობაში მთავრობა, ინვესტიციების მოსაზიდად, მსოფლიოს გარშემო მოგზაურობის მიუხედავად, 1 მილიარდიან საინვესტიციო გეგმასაც ვეღარ ასრულებდა. 2009 წლის პირველ კვარტალში ინვესტიციები 114 მილიონ დოლარამდე დაეცა, მთელი წლის განმავლობაში ქვეყანაში მხოლოდ 658 მილიონი დოლარი შემოვიდა.

პირველ კვარტალში საინვესტიციო მაჩვენებელმა 300 მილიონიან ზღვარს 2014 წელს გადააჭარბა, თუმცა, 2015 წელს გაუფასურების გზაზე დამდგარმა ღარმა და მასზე მიბმულმა ეკონომიკურმა კრახმა ინვესტიციების შემოდინება ისევ დაამუხრუჭა.

2016 წელს ყველასთვის მოულოდნელად, პირდაპირმა უცხოურმა ინვესტიციებმა 103 პროცენტითი ნახტომი გააკეთა და როგორც უკვე აღვნიშნეთ 376 მილიონ ლარამდე გაიზარდა.

რა თქმა უნდა ზემოთ აღნიშნულმა მაკროეკონომიკურმა მაჩვენებლებმა ასახვა ჰპოვა ეკონომიკური წინსვლის განმსაზღვრელ მთავარ ინდიკატორზეც და 2016 წლის პირველ კვარტალში მშპ-ს ზრდამ 2,8%-ი შეადგინა, თუმცა უკვე აპრილში ეკონომიკის ზრდა 4,3%-ით განისაზღვრა.

ქვეყანაში ინვესტიციების შემოდინებამ მაკროეკონომიკურ მაჩვენებლებს ბიძგი მისცა. ფონი რეგიონიდან გამომდინარე გვაძლევს საშუალებას, რომ ვთქვათ, ჩვენს ქვეყანაში გაცილებით უკეთესი მდგომარეობაა. ძალიან კარგია, რომ ქვეყანაში კორუფციული მომენტები არ არის. ასეთი სიტუაცია ინვესტორისთვის მიმზიდველია, როცა გარემო მთლიანობაში არის დალაგებული.

სტატისტიკის ეროვნული სამსახურის მიერ გამოქვეყნებულ საინვესტიციო მონაცემებში, საყურადღებოა ერთი დეტალი, 2016 წლის პირველ კვარტალში ქვეყნიდან რეკორდული რაოდენობის კაპიტალი გავიდა - 955 მილიონი დოლარი, ამ თანხის დიდი წილი უცხოური ვალდებულებების გასტუმრებაზე მოდის. აღსანიშნავია, რომ ქვეყნიდან გასული ინვესტიციების მოცულობა წლიდან წლამდე იზრდება. ძირითადად, ხდება უცხოური ინვესტიციებით შექმნილ საწარმოებში მოგების რეპატრიაცია თავის სამშობლოში ან კიდევ გარკვეული პერიოდის გასვლის შემდეგ ამ ინვესტიციის გადინება. შესაბამისად, შემოსულ და გასულ ინვესტიციებს შორის, თანდათანობით, სხვაობა ძალიან მცირდება. 2015 წლის მონაცემებით, ბოლო 5 წელიწადში საქა-

რთველოდან 4,5 მილიარდი დოლარის კაპიტალი გავიდა. ამ პერიოდში შემოსული ინვესტიციების რაოდენობა კი მხოლოდ 6 მილიარდია. ფაქტობრივად, ინვესტორებს რაც შემოაქვთ ისევ უკან გააქვთ, როგორც ჩანს, მათთვის საქართველოში რეინვესტირება არც ისე მიმზიდველია.

ზემოაღნიშნულიდან გამომდინარე აღსანიშნავია ის, რომ ქვეყნის ეკონომიკური მდგომარეობისა და რესურსების სიდიდის განხილვისას უნდა გავითვალისწინოთ არა მარტო უცხოეთიდან შემოტანილი ინვესტიციები, არამედ მათი შემდგომი ბედიც. კერძოდ ის, რომ წარმოების მომდევნო ეტაპზე ამ ინვესტიციებიდან მიღებული მოგება რჩება საქართველოში თუ გაედინება ფარგლებს გარეთ. რეინვესტირებაზე მოგების გადასახადის გაუქმება კარგი სიგნალი იქნება ინვესტორისთვის, ყოველწლიურად საკმაოდ დიდი თანხა გადის უცხოეთში - ასეულობით მილიონი დოლარი. ამ ფულის ბრუნვაზე გარკვეული საგადასახადო შეღავათების დაწესება მნიშვნელოვანია, რათა ქვეყანამ ეს კაპიტალი შეინარჩუნოს.

ქვეყანაში ინვესტიციების შემოდინებამ მაკროეკონომიკურ მაჩვენებლებს ბიძგი მისცა. ფონი რეგიონიდან გამომდინარე გვაძლევს საშუალებას, რომ ვთქვათ, ჩვენს ქვეყანაში გაცილებით უკეთესი მდგომარეობაა. ძალიან კარგია, რომ ქვეყანაში კორუფციული მომენტები არ არის. ასეთი სიტუაცია ინვესტორისთვის მიმზიდველია, როცა გარემო მთლიანობაში არის დალაგებული.

მაკროეკონომიკური სტაბილურობიდან ყველაზე დიდ პრობლემად სახელმწიფო ვალის ზრდა მიმაჩნია, ეს ფაქტი უარყოფითად მოქმედებს რეიტინგებზე. სავალუტო კრიზისი, კერძოდ, ლარის კურსის მერყეობა, ასევე ცუდად აისახება ქვეყნის იმიჯზე. უცხოური ინვესტიციების რაოდენობა ხაზს უსვამს ქვეყნის პოლიტიკურ თუ ეკონომიკურ სტაბილურობას. ამასთან, ხელს უწყობს ქვეყნის ეკონომიკურ განვითარებასა და საერთო სოციალური ფონის გაუმჯობესებას.

აღსანიშნავია, რომ სახელმწიფოს შეუძლია გადამწყვეტი როლი შეასრულოს ამ პროცესების დარეგულირებაში, რაც შეიძლება იყოს სწორი საკანონმდებლო რეგულირება, მოსახლეობის ფინანსური განათლების ამაღლება, კომპანიებისთვის საგადასახადო სტიმულების დაწესება, მაგალითად რეინვესტირებული მოგების დაბეგვრისგან განთავისუფლება, ასევე მსხვილი სახელმწიფო ობიექტების მიერ გამოშვებული ფასიანი ქაღალდების საქართველოს საფონდო ბირჟაზე განთავსება, რაც არ გამოიწვევს კაპიტალის გადინებას ქვეყნიდან, არამედ ადგილობრივი ეკონომიკის განვითარებას მოხმარდება.

როგორც ვხედავთ ყოველივე ზემოაღნიშნულის გათვალისწინებით შეგვიძლია აღვნიშნოთ და დავასკვნათ, რომ:

- საჭიროა უცხოელი ინვესტორებისათვის 10-20 წლიანი საგადასახადო შეღავათების დაწესება;
- უცხოელი ინვესტორებისთვის სავიზო რეჟიმის გამარტივება;
- მოქნილი დასაქმების რეგულაციების შემუშავება;
- ვრცელი საგარანტიო სამართლებრივი და დაცვის პაკეტის შემუშავება;
- მთავრობამ ბიზნესს შეუქმნას ის გარემო, რომ იგი თავად გაფართოვდეს და დაასაქმოს რაც შეიძლება მეტი ადამიანი;

- ხელისუფლებამ მაქსიმალურად უნდა შეკვეცოს სუბსიდიები და არამწარმოებლური ხარჯები, დამატებითი საბიუჯეტო რესურსები მიმართოს ინფრასტრუქტურულ პროექტებზე და თანმიმდევრულად მოახდინოს ასეთი პროექტების დაფინანსება, პოტენციურ ინვესტორებს შესთავაზოს „მზა“ საინვესტიციო პაკეტები,
- ინვესტიციების მოზიდვის კუთხით უნდა მოხდეს მიზნობრივი, პირდაპირი მუშაობა ცალკეული სახელმწიფოების და ცალკეული კომპანიების ჭრილში.

ლიტერატურა/REFERENCES

1. http://www.geostat.ge/?action=page&p_id=139&lang=geo;
2. http://www.geostat.ge/?action=page&p_id=211&lang=geo;
3. http://www.geostat.ge/?action=page&p_id=124&lang=geo;
4. <http://www.economy.ge/>
5. <http://news.ge/ge/page/sqartvelos-finansta-saministro>

სტუმართა მიღების ტექნოლოგია სასტუმროში

HOTEL GUEST SERVICE TECHNOLOGY

მანანა ვასაძე

ეკონომიკის დოქტორი,
საქართველოს
ტექნიკური უნივერსიტეტის
ასოცირებული პროფესორი

ციური დურული

ეკონომიკის დოქტორი,
გორის სახელმწიფო სასწავლო
უნივერსიტეტის პროფესორი

ია მოსაშვილი

ტექნიკის მეცნიერებათა დოქტორი,
საქართველოს
ტექნიკური უნივერსიტეტისა
სოცირებული პროფესორი

Manana Vasadze

Doctor of Economic Sciences,
professor of Georgian Technical
University

Tsiuri Duruli

PhD in Economics, Professor of Gori
State Teaching University

Ia Mosashvili

Doctor of Technical Sciences, Associ-
ate professor of Georgian Technical
University

ანოტაცია

სტატიაში განხილულია სტუმართა მიღების ოთხ ფაზიანი ციკლი, დაკავშირებული სასტუმროს კლინტთა მომსახურებასა და ტრანზაქციებთან. ციკლის თითოეული ფაზა შედგება სტანდარტული ტრანზაქციებისაგან, რომლებიც ხორციელდება სასტუმროს კლიენტებსა და თვით სასტუმრო საწარმოს შორის.

საკვანძო სიტყვები: ტრანზაქცია/მომსახურება, დაჯავშნა, განთავსება, ოთახიდან ამოწერა.

Abstract

The Technology of Hotel Guest Service procedure is the core factor that affects not only the quality of service in general terms, but also it affects hotel income and management process. For the same type of Hotels the technological procedures – transactions - are typical. Meanwhile there are different approaches to hotels differing by location, standard of service, type of guests, size of the hotel.

Four phases constituting the guest cycle are shown in Figure 1. In each phase of the cycle there are certain standard transactions which occur between the guest and the hotel. Different transactions and services are shown. They are involved in the different phases of the guest cycle. These are listed below:

- reservations
- check-in and registration
- uniform service and baggage handling
- telephone calls and messages
- handling guest accounts
- check-out and bill settlement

The Four phases of the guest cycle and the various transactions and services within each phase are explained and identified.

The First Phase is connected with Reservations. Reservations can be booked in a number of different ways, including through a local reservations clerk, or through a nationally centralized reservations system, or through Global Distribution Systems.

The Second Phase – is associated with a greeting and registration. A doorman or a porter is a position in most medium to large hotels. It is individual of great importance to the reputation of a hotel. Registration or check-in transaction is

provided by room clerk. If the guest has booked a reservation in advance the reservation information must be verified.

Room assignment, Issuing Keys and Baggage handling are accompanying transactions of the second phase. Most hotels require guest to pay for their room in cash at check-in or guarantee payment through a credit card. After registration a room assignment is made or key card is issued.

The Third Phase is an Occupancy or Communication Phase. Traditionally messages, mail and other valuable information about restaurants, theatres, and tourist attractions are provided.

The Forth Phase – recording all guest charges and issuing the final statement at guest check-out. A copy of the statement is picked up at departure. This Phase includes several transactions as follows: bill settlement, baggage handling and, in most cases, it includes an additional service -transfer to the airport.

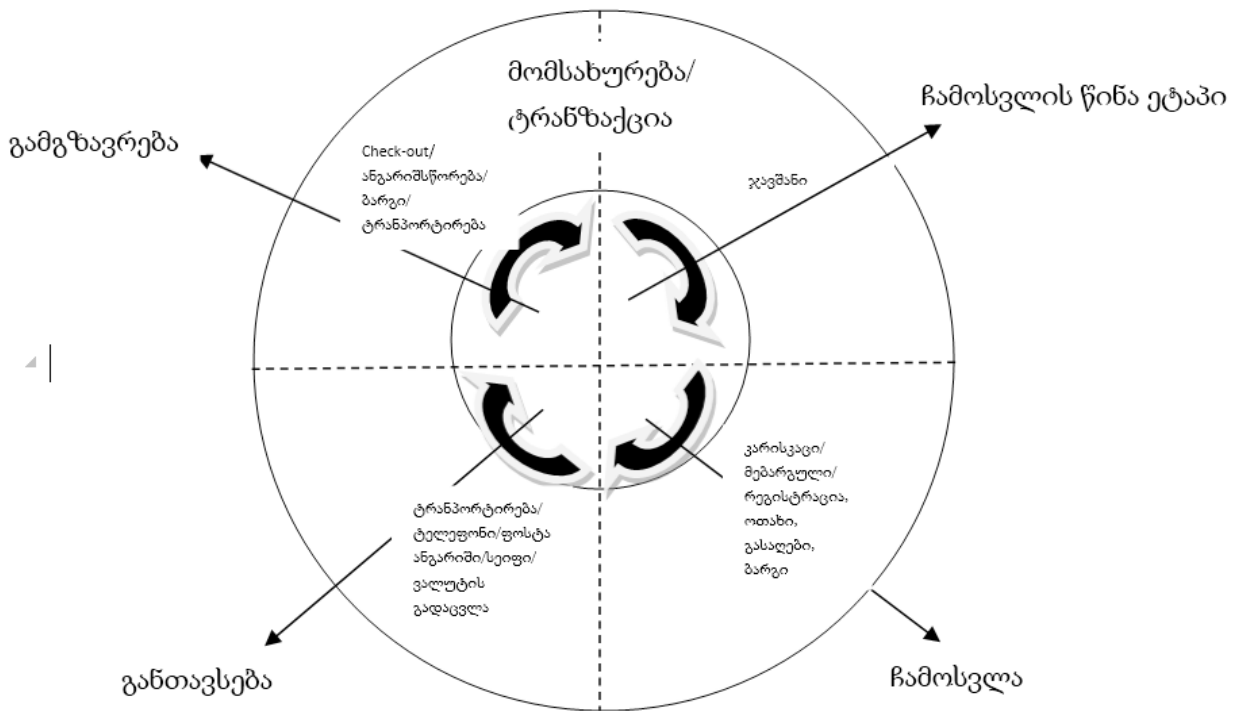
Most Hotels know through experience that they will incur some no-show reservations. To combat this loss of income overbooking of rooms is a relatively common practice. Apart of overbooking the hotels may cater for guests with no advance reservation which means that the First Phase in the Guest Cycle is annulated.

Key words: Transaction /Services, Reservations, accommodation, check-out.

სასტუმროსათვის სტუმართა მიღების ტექნოლოგია მნიშვნელოვანი ფაქტორია, რომელიც მოქმედებს მომსახურების პროცესის ხარისხზე, ფინანსურ-ეკონომიკურ ეფექტურობაზე და სასტუმრო საწარმოს მართვის პროცესზე. ერთნაირი ტიპის სასტუმროსთვის მომსახურების ტექნოლოგიური პროცესის ორგანიზება სტანდარტულია, ამავდროულად სასტუმროს ზომების,

სტრუქტურის, კატეგორიის, ტიპის (საბაზრო სეგმენტზე ორიენტაციის) მიხედვით ტექნოლოგიურ პროცესს გარკვეული თავისებურებები გააჩნია. [1]

სასტუმროში კლიენტების მომსახურების ტექნოლოგია ხასიათდება ციკლური ფაზებით – მომსახურების პროცესის თანმიმდევრული გამეორებით, სასტუმროში სტუმრის მიღებიდან მის გამგზავრებამდე (სურ. 1)

სურ.1. სასტუმროში კლიენტების მომსახურების ციკლური ფაზები

სურ.1.

სტუმრის მომსახურების ტექნოლოგიური ციკლი – მომსახურების უნიფიცირებული, სტანდარტული ფაზაა, რომელიც გარკვეული თანმიმდევრობით არის შეთავაზებული კლიენტისთვის მისი სასტუმროში ცხოვრების პერიოდში. მომსახურების განხორციელება ყოველ ეტაპზე განსაზღვრული თანმიმდევრობით სრულდება.

სტუმართა მიღების ციკლის ტექნოლოგიური ალგორითმი ოთხ ეტაპად იყოფა:

1. ჩამოსვლის წინა ეტაპი (Pre-arrival), რომელიც მოიცავს სასტუმროს ჯავშანს (Reservation);

2. ჩამოსვლა (Arrival) - კარისკაცი/მებარგულის მომსახურებას (Doorman and porters), რეგისტრაციას (Registration), ოთახის გამოყოფას (Room assignment), გასაღების გადაცემას (Issuing of keys) და ბარგის მიტანას (Baggage handling);

3. სასტუმროში განთავსება (Accommodation) - ტრანსპორტირებას (Transportation), ტელეფონით სარგებლობას (Telephone calls), ფოსტა/ინფორმაციის გადაცემას (Mail and Information), ანგარიშის წარმოებას (Maintaining guest accounts), სეიფით სარგებლობას (Safe deposits), ვალუტის გაცვლას (Currency exchange);

4. გამგზავრება (Departure) - ოთახიდან ამოწერას (Check-out), ანგარიშის გასწორებას (Bill settlement), ბარგის მიტანას (Baggage handling), ტრანსპორტირებას (Transportation). [2]

სტუმართა მიღების ციკლის პირველი ფაზა პოტენციური კლიენტის და სასტუმროს პერსონალის პირველი ურთიერთობის მომენტიდან იწყება, სტუმრის ჩამოსვლამდე გარკვეული ხნით ადრე. ურთიერთობები ხორციელდება სატელეკომუნიკაციო საშუალებების გამოყენებით და დაკავშირებულია სასტუმროს მომსახურების წინასწარ დაჯავშნასთან.

ნომრების /ადგილების დაჯავშნის შესაძლებლობის შესახებ ინფორმაცია შეიძლება მიღებულ იქნეს სხვადასხვა წყაროებიდან. დაჯავშნის წყაროები შეიძლება იყოს მუდმივი ან ეპიზოდური. დაჯავშნაზე შეკვეთის მუდმივი წყაროა ტურისტული სააგენტოები, კომპანიები, ფირმები, გამოფენები, კონფერენციები, სემინარები, აგრეთვე, შ - დაჯავშნის გლობალური სისტემა. არსებობს დაჯავშნის ეპიზოდური წყაროებიც, მაგალითად, უშუალოდ ფიზიკური პირები ან კომპანიები, რომელთაც სასტუმროში სტუმრის ერთჯერადად განთავსების საჭიროება ექმნებათ. პირველი კონტაქტის

პროცესში პოტენციური კლიენტი სასტუმროს თანამშრომლისგან იღებს ინფორმაციას მისი ადგილმდებარეობის, სასტუმროს ტიპის, მომსახურების მრავალფეროვნების და ფასების შესახებ. ჩამოსვლის წინა ეტაპი კლიენტების განაცხადის სარეგისტრაციო ჟურნალში შეტანით მთავრდება. პირველი ფაზის განმავლობაში, სტუმრის მისაღებად განთავსების საშუალების საბოლოო მომზადება ხორციელდება:

ა) სასტუმროში სტუმრის მიღებამდე ჩამოსვლის ფაქტის დადასტურება (მაგალითად, შესაძლებელია ჩამოსვლის თარიღის მცირედი ცვლილება, ასევე ტრანსფერის აუცილებლობა, სასტუმროს მომსახურებაში ცვლილებების გათვალისწინება);

ბ) სტუმრის ჩამოსვლის დადასტურებული თარიღის წინა საღამოს ნომრის საბოლოო სანიტარული მომზადება.

სტუმართა მიღების ციკლის მეორე ფაზა დაკავშირებულია სტუმრების სადგურში ან აეროპორტში დახვედრასთან, სასტუმროს ტრანსფერთან, სასტუმროში კლიენტის რეგისტრაციასა და განთავსებასთან. ტრანსფერის პროცესში მნიშვნელოვანია სასტუმროს ადგილმდებარეობის, ქალაქის ღირსშესანიშნაობების და ინფრასტრუქტურის შესახებ კლიენტისთვის ინფორმაციის მიწოდება. სტუმართა მიღების ციკლის ეს ეტაპი გრძელდება სასტუმროში სტუმართა რეგისტრაციით და მთავრდება მათი ოთახში განთავსებით. ამ ფაზაში ხორციელდება სასტუმროში დარჩენის პერიოდისთვის წინასწარი გადახდა და ასევე წინასწარ არის დათქმული სასტუმროს დამატებითი და თანმხლები მომსახურების გაწევა. ამდენად ეს ფაზა ასრულებს ერთდროულად მნიშვნელოვან საინფორმაციო, ადაპტაციურ და კომუნიკაციურ ფუნქციას.

სტუმართა მიღების ციკლის მესამე ფაზა დაკავშირებულია სტუმრებისთვის მომსახურების გაწევასთან სასტუმროში ცხოვრების პერიოდში. ფუნქციონალური მახასიათებლებიდან დამოუკიდებლად, ნებისმიერი სასტუმრო საწარმომ უნდა დაისახოს მთავარი მიზანი – სასტუმროში სტუმრის ცხოვრების მთელი პერიოდის განმავლობაში მისი პირობები მიახლოებული იქნას სახლის პირობებთან, შეუქმნას მუშაობის, დასვენების, გართობის სათანადო პირობები. სასტუმროს შემოსავლების ზრდისთვის ასევე მნიშვნელოვანია დამატებითი და თანმხლები მომსახურება. შემოსავლების წილმა დამატებითი მომსახურების შეთავაზებაზე შეიძლება შეადგინოს 30%.

სტუმართა მიღების ციკლში მეოთხე ფაზა დაკავშირებულია საბოლოო ანგარიშსწორებასთან. საბოლოო ანგარიშსწორებისთვის საჭიროა ანგარიშის სიზუსტის შემოწმება, რომ-

ლის სისწორე კლიენტის ხელმოწერით უნდა იყოს დადასტურებული. ზოგიერთ სასტუმროში, სტუმართა მიღების დამამთავრებელი ფაზა გულისხმობს სტუმრების ტრანსფერს. სასტუმრო ბიზნესში ასეთი მომსახურების შემოტანით ხდება სტუმრების სტიმულირება, ანუ განთავსების საწარმოს საშუალება ეძლევა შეიძინოს ლოიალური კლიენტი სასტუმროში არსებული კომფორტისა და მომსახურების შეთავაზების პროცესში ინდივიდუალური მიდგომის გამო. [3]

აღსანიშნავია, რომ მოცემული სტუმართ-

მიღების ციკლი რიგ შემთხვევაში შეიძლება მხოლოდ 3 ფაზისაგან შედგებოდეს. ეს ისეთი შემთხვევაა, როდესაც მოცემულ ციკლში არ არსებობს „ჩამოსვლის წინა ეტაპი“ (რე-არრივალ), ე.ი. არ არსებობს სასტუმროს წინასწარი დაჯავშნა (დესერვატიონ).

საბოლოოდ დასკვნის სახით შეიძლება ითქვას, რომ ზემოაღნიშნული ოთხი ფაზა შეადგენს სტუმართა მიღების ციკლს, რომლის თითოეული ფაზა ასოცირდება სტუმარსა და სასტუმროს შორის არსებულ გარკვეულ სტანდარტულ ტრანზაქციებთან.

ლიტერატურა/REFERENCES

1. Woods at al. Professional Front office management, Person Education, 2007. Upper Saddle River, NJ 07458
2. Denney G. Rutherford, Michael J. O’Fallon, HOTEL MANAGEMENT AND OPERATIONS, fourth edition, JOHN WILEY & SONS, INC. 2007. New Jersey.
3. Sue Baker, Pam Bradley and Jeremy Huyton. Principles of Hotel Front Office Operations. 2nd edition, Thompson.

საქართველოს აგროტურისტული პერსპექტივები და საერთაშორისო ტურისტული ბაზრის მოთხოვნები

PROSPECTS OF TOURISM IN GEORGIA AND THE REQUIREMENTS OF INTERNATIONAL TOURISM MARKET

ნინო მაზიაშვილი

ს ე უ-ს ასოცირებული
პროფესორი

NINO MAZIASHVILI

Associate professor of
Georgian National University SEU

ანოტაცია

თანამედროვე ცხოვრების აჩქარებული რიტმი დიდ გავლენას ახდენს ადამიანის სულიერ თუ ფიზიკურ მდგომარეობაზე. ამიტომ ხშირად გვიჩნდება სურვილი, რომ პერიოდულად მშვიდ, წყნარ გარემოში, ქალაქგარეთ დავისვენოთ და აგროტურიზმით დავკავდეთ. აგროტურიზმი ტურიზმის ის სახეობაა, როდესაც ტურისტის მიზანია იცხოვროს ადგილობრივი მოსახლესავით, იმუშაოს მასთან ერთად.

არსებული რესურსული პოტენციალიდან გამომდინარე, ჩვენს ქვეყანაში არსებობს აგროტურიზმის განვითარების პერსპექტივა. რომელიც საქართველოში განვითარების სტადიაშია. ბოლო წლებში უცხოელი ვიზიტორები, ძირითადად, მთისა და ზღვის კურორტებზე დასასვენებლად, ისტორიული და კულტურული ძეგლების მოსახლესავით ჩამოდიან. თუმცა საქართველოს, როგორც აგრარული ტრადიციების ქვეყანას, აგროტურიზმის განვითარების შესაძლებლობაც აქვს. აგროტურიზმმა ჩვენთან უკვე მოიკიდა ფეხი. იმედია მომავალში კიდევ უფრო მეტი ტურისტი ჩამოვა მრავალფეროვანი ბუნების, კულტურისა და ღირსშესანიშნაობების დასათვალიერებლად. თუმცა ამ სფეროში გვაქვს სისუსტეებიც. მთავარი სოფლად შესაბამისი ინფრასტრუქტურის არარსებობაა. არ არსებობს აგრეთვე აგროტურიზმის განვითარების სპეციალური პროგრამა, რომელიც განახორციელებს სასოფლო სახლების რესტავრაციას და ნაციონალურ სტილში გაფორმებას თანამედროვე კომფორტის და სიმყუდროვის შენარჩუნებით, რაც საშუალებას მისცემს ტურისტებს გაეცნონ ადგილობრივ კულტურას, ტრადიციებს, ფოლკლორს, დაისვენონ მთიან სოფლებში. ასეთივე მნიშვნელოვანია დატრენინგება სოფლის მოსახლეობის, თუ როგორ ჩაერთონ ამ დარგში მარტივად, როგორ მოახერხონ მცირე დანახარჯებით მოიპოვონ ახალი შემოსავალი. სახელმწიფომ სხვა ქვეყნების გამოცდილების გათვალისწინებით, სოფლები, თავისი ადათ-წესებითა ტრადიციების დაცვით ჩართოს ამ დარგში და გაზარდოს მოტივაცია გრძელვადიანი პერიოდისთვის.

აგროტურისტული პროდუქტი საერთაშორისო ტურისტულ ბაზარზე უნდა გაიტანონ უპირატესად ტურისტულმა ფირმებმა, რადგან სოფლის მოსახლეობას ჯერჯერობით არა აქვს პირდაპირი მარკეტინგის, უცხოეთში რეკლამის დაფინანსების, ან ინტერნეტით პროდუქტის გაყიდვის საშუალება.

საკვანძო სიტყვები: აგროტურიზმი. რესურსული პოტენციალი. აგროტურისტული პროდუქტი. საერთაშორისო ტურისტული ბაზარი.

Abstract

Accelerated rhythm of modern life has great influence on the humans spiritual and physical health. So periodically, often we have a desire to rest up and get engaged in agrotourism in the outside of the city, in quiet surroundings. Agro-tourism is a type of tourism, when the tourists goal is to live by a local resident, to work with him.

Depending on the existing resource potential of our country, there is the prospect of development of agro tourism. That is on the development stage In Georgia. In recent years the the number of foreign visitors coming to for a relaxing on the mountain and sea resorts, to visit the historical and cultural monuments. However, Georgia as the agricultural traditions country, have the possibility of for agricultural tourism development. We hope in the future more and more tourists will come view the wide variety of nature, culture and sights. However, in this area also we have weaknesses. The lack of appropriate infrastructure in rural areas. Also there are no special programs for the develop-

ment of agrotourism, Who will carry out the restoration of and decoration of houses in the rural maintaining in national style with modern amenities and comfort, which will allow tourists to get to know the local culture, traditions, folklore, relax in mountain villages. The same important is training of rural population, How to engage in this field easily, how managed to obtain a small amount by new revenues. The government considering experience of other countries, must involve the villages of this field, in accordance with their customs and traditions and rules to boost motivation for the long-term period.

Mainly tourist firms must export agro-products in the international tourism market, as the rural population still does not have the opportunity to use the direct marketing, funding the advertisement on abroad, or selling a product over the Internet.

Key words: *Agro-tourism; Resource potential; Agro-products; The international tourist market.*

თანამედროვე ცხოვრების აჩქარებული რიტმში დიდ გავლენას ახდენს ადამიანის სულიერ თუ ფიზიკურ მდგომარეობაზე. ამიტომ ხშირად გვიჩნდება სურვილი, რომ პერიოდულად მშვიდ, წყნარ გარემოში, ქალაქგარეთ დავისვენოთ და აგროტურიზმით დაკავდეთ.

აგროტურიზმი ტურიზმის ის სახეობაა, როდესაც ტურისტის მიზანია იცხოვროს ადგილობრივი მოსახლესავე, იმუშაოს მასთან ერთად მინდორში, მოწველოს ძროხა, დაამუშაოს მიწა, იკვებოს მასთან ერთად ანუ გარკვეული დროით მასპინძლის ოჯახის წევრი გახდეს. აგროტურიზმი, როგორც ტურიზმის ერთ-ერთი ძირითადი მიმართულება XX საუკუნის მეორე ნახევარში ევროპაში, დიდ ინტენსივობას მნიშვნელოვან ნაწილს სოფლიდან ჩამოსული მოსახლეობის მესამე თაობა წარმოადგენდა. სოფლად დასვენების მსურველნი არჩევდნენ მიმზიდველ რეგიონებს საზღვარგარეთ, იხდიდნენ ქირას. შესაბამისად, მასპინძელ ოჯახებს შემოსავალი გაუჩნდათ. ევროპაში აგროტურიზმი კარგად არის განვითარებული, ამ დარგს, ეკონომიკური კრიზისიც ვერაფერს აკლებს. იტალიაში კრიზისმა შეამცირა სხვადასხვა სფეროს შემოსავალი, მაგრამ აგროტურიზმში ჩართული ფერმერების შემოსავალი უცვლელი დარჩა.

აგროტურიზმის განვითარებას საკმაოდ დიდი მნიშვნელობა ენიჭება საქართველოსთვის. ამ დარგის განვითარება ხელს შეუწყობს არა მარტო საქართველოზე დადებითი გავლენების გაღრმავებასა და გაზრდას არამედ, სოფლებში ახალი სამუშაო ადგილების შექმნას, მოსახლეობის ცხოვრების დონის ამაღლებას, სამეწარმეო ბიზნესის განვითარებას, რაიონების კულტურულ და ბუნებრივი ძეგლების აღდგენას, ბუნებრივი გარემოს დაცვას და ასევე სახალხო დღესასწაულების, მივიწყებული ადათ წესების, ხალხური რეწვის აღორძინებას.

ტურისტები ფერმერებთან ერთად გადიან

პლანტაციებში, ვენახში, აკვირდებიან მათ შრომას და თვითონაც ეხმარებიან. ზოგს მეთევზეთა დასახლებებში ცხოვრება და მათთან ერთად სათევზაოდ სიარული მოსწონს. აგროტურიზმი იმით გამოირჩევა, რომ დასვენება შედარებით მცირე დანახარჯით შეიძლება. ტურისტმა შეიძლება, იცხოვროს ძველ, გლეხურ სახლში და ოფიციალური ნაცვლად დიასახლისი გაუმასპინძლდეს. სტუმრები მიირთმევენ ადგილობრივ ნატურალურ პროდუქტებს: ხილ-ბოსტნეულს, შინაურ ყველს, შინ დაყენებულ ღვინოს, ხორცსა და ხორცპროდუქტებს. სასოფლო ტურები ბავშვებისთვისაც საინტერესოა. ისინი აკვირდებიან შინაურ ცხოველებს, სეირნობენ ცხენებით, სწავლობენ სხვადასხვა საქმიანობას, მაგ. ყველის ამოყვანას ან პურის ცხობას. სურვილის შემთხვევაში ტურისტები ეროვნული კერძების მომზადებასაც ეუფლებიან. აგროტურიზმი იმითაც არის საინტერესო და მომგებიანი, რომ მას არ აბრკოლებს წელიწადის დროების მონაცვლეობა. ხშირად აგროტურისტული მეურნეობები ისტორიული და კულტურული ძეგლების სიახლოვეს ვითარდება. შესაძლებელია ისეთი ტურისტულ-რეკრეაციული აქტივობების ორგანიზება, როგორცაა ცხენოსნური დაშქრობები, ღვინის დაწურვა, ჩურჩხელების ამოვლება, მუზეუმების დათვალიერება და ა.შ. სწორედ ეს არის ტურისტისთვის მიმზიდველი, რადგან ის თვითონ არის ჩართული პროცესში.

არსებული რესურსული პოტენციალიდან გამომდინარე ჩვენს ქვეყანაში აგროტურიზმის განვითარება პერსპექტიული იქნება. ამჟამად, აგროტურიზმი საქართველოში განვითარების სტადიაშია. საქართველოში ბოლო წლებში უცხოელი ვიზიტორები, ძირითადად, მთისა და ზღვის კურორტებზე დასასვენებლად, ისტორიული და კულტურული ძეგლების მოსაზიარებლად ჩამოდიან. თუმცა საქართველოს, როგორც აგრარული ტრადიციების ქვეყანას, აგროტურიზმის განვითარების შესაძლებლობაც აქვს. აგროტურიზმმა ჩვენთან უკვე მოიკიდა ფეხი. იმედია მომავალში კიდევ უფრო მეტი ტურისტი

ჩამოვა მრავალფეროვანი ბუნების, კულტურისა და ღირსშესანიშნაობების დასათვალიერებლად. თუმცა ამ სფეროში გვაქვს სისუსტეებიც. მთავარი სოფლად შესაბამისი ინფრასტრუქტურის არარსებობაა. ამის მიუხედავად, თუ აგროტურიზმი განვითარდება, მცირე ფერმერებს შეუძლიათ სარგებელი ნახონ და მცირე ფერმერული მეურნეობა მომგებიან კომერციულ საქმიანობად აქციონ. რამდენიმე ტურისტული კომპანია და საოჯახო სასტუმრო უცხოელ და ადგილობრივ ტურისტებს უკვე სთავაზობს აგროტურებს, რაც გულისხმობს რთველში მონაწილეობას, ყურძნის დაწურვას, ჩურჩხელების ამოვლებას, ყველის ამოყვანასა და თაფლის ამოღებას. მაგრამ სპეციალისტების აზრით, ჩვენს ქვეყანაში უფრო ფართოდ შეიძლება აგროტურიზმის განვითარება, ამით კი სოფლის მეურნეობის განვითარებასაც შეეწყობა ხელი.

საქართველოში აგროტურიზმის დაგეგმვა და განვითარება უნდა მოხდეს მდგრადი განვითარების სამი ძირითადი პრინციპის გათვალისწინებით:

1. ეკოლოგიური მდგრადობა უზრუნველყოფს - საბაზო ეკოლოგიური პროცესების, ბიომრავალფეროვნების და ბიოლოგიური რესურსების ერთობლივ განვითარებას;
2. სოციალური და კულტურული მდგრადობა - უზრუნველყოფს ისეთ მდგრადობას, რომლის დროსაც ადამიანების ცხოვრება, მათი ერთობლივი კულტურა და ღირებულებები ყოველმხრივ დაცულია და კულტურული თვითმყოფადობა კიდევ უფრო მტკიცდება;
3. ეკონომიკური მდგრადობა - უზრუნველყოფს განვითარების ეკონომიკურ ეფექტურობას, როცა რესურსების გამოყენების არსებული მეთოდი იძლევა ამ რესურსების მომავალი თაობებისათვის შენარჩუნების გარანტიას.

მდგრადი ტურიზმი ხელს უწყობს ტურიზმის ბუნებაზე, კულტურაზე და სოციალურ სფეროზე გავლენის გზების უკეთ გაგებას. მდგრადი ტურიზმი უზრუნველყოფს შემოსავლებისა და ხარჯების სამართლიან განაწილებას. ქმნის სამუშაო ადგილებს როგორც ადგილობრივ ტურიზმის სექტორში, ისე მომიჯნავე სექტორებშიც. ტურიზმი იწვევს მომგებიანი შიდა დარგების: სასტუმროებისა და განთავსების სხვა საშუალებების, რესტორნებისა და საზოგადოებრივი კვების ობიექტების, სატრანსპორტო სისტემების, ხალხური რეწვის და საექსკურსიო-ინფორმაციული საქმის სტიმულირებას. ხელს უწყობს ქვეყანაში უცხოური ვალუტის მოზიდვას, უზრუნველყოფს კაპიტალდაბანდებებს ადგილობრივ ეკონომიკაში, იგი აგრეთვე ხელს უწყობს ადგილობრივი ეკონომიკის დივერსიფიკაციას, განსაკუთრებით კი სოფლებში, სადაც მოსახლეობის დასაქმება ატარებს სეზონურ და შემთხვევით ხასიათს.

ტურიზმი იღწვის იმისათვის, რომ გადაწყვეტილებების მიღების პროცესში მონაწილეობდნენ საზოგადოების ყველა ფენები, მათ შორის ადგილობრივი მოსახლეობა, რათა ტურიზმი და რესურსების მომხმარებელი სხვა დარგები ჰარმონიულად თანაარსებობდნენ.

აგროტურიზმი იმითაა აღსანიშნავი რომ იგი მთელი წელი მუშაობს. კვიპროსსა და ბულგარეთში აგროტურიზმმა სოფლებს თვითმყოფადობა შეუნარჩუნა. კვიპროსზე შემუშავებულია აგროტურიზმის განვითარების სპეციალური პროგრამა, რომელიც ანხორციელებს სასოფლო სახლების რესტავრაციას და ნაციონალურ სტილში გაფორმებას თანამედროვე კომფორტის და სიმყუდროვის შენარჩუნებით. ტურისტებს საშუალება ეძლევათ გაეცნონ ადგილობრივ კულტურას, ტრადიციებს, ფოლკლორს, დაისვენონ მთიან სოფლებში. ერთ-ერთი მნიშვნელოვანი რამაა ასეთი პროგრამების დანერგვა საქართველოშიც, დატრენინგება სოფლის მოსახლეობის, თუ როგორ ჩაერთონ ამ დარგში მარტივად, როგორ მოახერხონ მცირე დანახარჯებით მოიპოვონ ახალი შემოსავალი აგროტურიზმით, რაც არაჩვეულებრივი შერბილების მექანიზმი იქნება სოფლის მოსახლეობისთვის. სოფელს დაუბრუნდებიან, სოფელი ახმაურდება და ის რამდენიმე მილიონიანი პროექტები, რომლებიც რეგიონების განვითარებას ხმარდება, შედეგადად აღმოჩნდება.

აგროტურისტული პროდუქტი საერთაშორისო ტურისტულ ბაზარზე უნდა გაიტანონ უპირატესად ტურისტულმა ფირმებმა, რადგან სოფლის მოსახლეობას ჯერჯერობით არა აქვს პირდაპირი მარკეტინგის, უცხოეთში რეკლამის დაფინანსების, ან ინტერნეტით პროდუქტის გაყიდვის საშუალება. აუცილებელია აგროტურისტული პროდუქტის ტუროპერატორის არსებობა. თანახმად ასევე უნდა პრაქტიკისა ქართული ტურისტული ფირმების უმრავლესობა უნივერსალურობისაკენ მიისწრაფვის. მათ არ გააჩნიათ სურვილი ერთი რომელიმე სეგმენტის სპეციალისტად იწოდებოდნენ, რაც ხელს უშლის პროფესიონალიზმს და შესაბამისად ტურისტული პროდუქტი საერთაშორისო ბაზარზე მოუშაადებელი გადის. მოუშაადებლობაში ვგულისხმობთ უცხოელი ტურისტის მოთხოვნილებების არასრულყოფილად ცოდნას, რის გამოც მიწოდებული პროდუქტი არ შეიცავს მოსალოდნელ მომსახურებას. აგროტურისტული პროდუქტი უნდა იყოს იაფი, რადგან ძირითადი მოტივაცია სოფლის ტურიზმისა არის იაფად, ნაკლები კომფორტით, მაგრამ ეკოლოგიურად სუფთა და სასიამოვნო გარემოში დასვენება. ეს გარემოება განსაკუთრებით საგულისხმოა საქართველოს პირობებში, რადგან დამწყები ბიზნესმენები გატაცებულნი არიან მაღალპროცენტიანი მოგების მიღებით. აგროტურიზმისათვის შერჩეულ

სოფლებში უნდა ჩატარდეს საინფორმაციო-საავიტაციო სამუშაოები ტურიზმის როლისა და ადგილის შესახებ ადგილობრივ დონეზე. უნდა მოხდეს სოფლის მოსახლეობის და მმართველობითი რგოლის მომზადება ტურისტების მისაღებად. აგროტურიზმისათვის სოფლებისა და სოფლებში კონკრეტული მასპინძლის შერჩევისათვის ტურისტულ ფორმებს უნდა ჰქონდეთ აუცილებელი პირობების ჩამონათვალი, რომელთა დაკმაყოფილების შემდეგ კონკრეტული სახლი შევა განთავსების საშუალებათა ნუსხაში. ეს პირობებია: ადგილის უსაფრთხოება, ღამაში ბუნება და ლანდშაფტი: ტყის, მდინარის, ტბის, ან სამკურნალო წყლის არსებობა; სასურველია გლეხის კარმიდამოს გაანდეს ეროვნული სახე და ინფრასტრუქტურის შემდეგი ელემენტები: ცალკე საძინებელი, საშხაპე და ტუალეტი. მასპინძლის ოჯახში კვების საშუალება, უცხოელი ტურისტები დიდ ყურადღებას აქცევენ სოფლებში ისტორიული ძეგლებისა და სხვა ღირშესანიშნაობის არსებობას, საცხოვრებლის სიახლოვეს რესტორნის, ტავერნის, ან ეროვნული კერძების სამზარეულოს არსებობას. გამოცდილების უქონლობის გამო სირთულეს წარმოადგენს აგროტურისტებისათვის სპეციალური პროგრამის შედგენა, რომელშიც გასათვალისწინებელია შემდეგი: სოფელში დამსვენებლები ძირითადად 2-4 კაციანი უცხოელთა ოჯახებია. მათთვის დასვენების ორგანიზაციებისათვის გასათვალისწინებელია შეთავაზებები ოჯახის თითოეული წევრისათვის ცალცალკე: მამაკაცისათვის ეს შეიძლება იყოს ნადირობა, თევზაობა, ცხენით ჯირითი, თიბვა ქართველ მასპინძელთან ერთად. დიასახლი-

სისათვის ქსოვა, ქარგვა, კერძების მომზადება. სასურველია ბავშვებიანი ოჯახის ჩამოსვლის შემთხვევაში მასპინძელ ოჯახში იყოს დაახლოებით იმავე ასაკის ბავშვები. უადრესად დიდი მნიშვნელობა ენიჭება მასპინძლების მიერ საკონტაქტოდ აუცილებელი უცხო ენის ცოდნას. საინფორმაციო-სარეკლამო მასალების დამზადება უნდა მოხდეს საზღვარგარეთული ანალოგების გათვალისწინებით (კვიპროსი, ბულგარეთი, და სხვ.), როგორც წესი, სოფლის ტურიზმის სარეკლამო მასალები უხვად არის ილუსტრირებული გლეხის კარმიდამოს ამსახველი ფერადი ფოტოებით, მიმღები რაიონის შესახებ ვრცელი ინფორმაციით, განსაკუთრებით, ადათ-წესებისა და ტრადიციების შესახებ, აგროტურისტული პროდუქტის გასაღების ერთ-ერთი საშუალებაა სპეციალიზირებული ბაზრობები, აგრეთვე ის ბაზრობები, სადაც მომხმარებლები ჭარბობენ პროფესიონალებს.

საქართველოში აგროტურიზმის განვითარების რეალური პერსპექტივა არსებობს. ამიტომაც სახელმწიფომ სხვა ქვეყნების გამოცდილების გათვალისწინებით, სოფლები, თავისი ადათ-წესებითა ტრადიციების დაცვით ჩართოს ამ დარგში და გაზარდოს მოტივაცია გრძელვადიანი პერიოდისთვის.

აგროტურისტული პროდუქტი საერთაშორისო ტურისტულ ბაზარზე უნდა გაიტანონ უპირატესად ტურისტულმა ფორმებმა, რადგან სოფლის მოსახლეობას ჯერჯერობით არა აქვს პირდაპირი მარკეტინგის, უცხოეთში რეკლამის დაფინანსების, ან ინტერნეტით პროდუქტის გაყიდვის საშუალება.

ლიტერატურა/REFERENCES

1. ა. ოქროცვარიძე, მ. ვადაჭკორია, ლ. ოქროცვარიძე. ტურიზმისა და მასპინძლობის მენეჯმენტი
2. მ. მეტრეველი., ტურიზმისა და სტუმარმასპინძლობის საფუძვლები
3. <http://agrokavkaz.ge/agroturizmi/agroturizmi-rogor-ts-turizmis-damoukidebeli-mimarthuleba.html>

Certificate

ICI Journals Master List

INDEX COPERNICUS
I N T E R N A T I O N A L

Certificates that journal
**INNOVATIVE ECONOMICS
AND MANAGEMENT**

p-ISSN 2449-2418

has been indexed in the
ICI Journals Master List in 2015

1 August 2016

Date

Signature

ინოვაციური ეკონომიკა და მართვა

INNOVATIVE ECONOMICS AND MANAGEMENT

ИННОВАЦИОННАЯ ЭКОНОМИКА И УПРАВЛЕНИЕ

ჟურნალის ელექტრონული ვერსია შეგიძლიათ იხილოთ ჟურნალის ვებგვერდზე:
www.nier.ge

ელ. ფოსტა: nierbat@gmail.com

ანბისის ქ. 15. ბათუმი. 6010

ტელეფონი: (+995) 593 72-21-15; (+995) 591 98-03-80

The online version of the journal is available on the website:

www.nier.ge

E-mail: nierbat@gmail.com

15 Angisa Sht. Batumi. 6010

Phone: (+995) 593 72-21-15; (+995) 591 98-03-80

კომპიუტერული უზრუნველყოფა - სვიჩა ყალაბეგაშვილი

ჟურნალი აიწყო და დაიბეჭდა
გამომცემლობა „კალმოსანში“
კონტაქტი:
ელ. ფოსტა: kalmosani@yahoo.com
ტელ: 571 19 19 39; 2 665 965

ISSN 2449-2418

9 772449 241009